STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 11941

HUMORISTISHE SHRIFTEN

David Apotheker

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

הומאריסטישע

שריפטען

— פון —

דוד אפאטהעקער

(הינקעדיגער שלים־מזל)

ערשטער באנד.

היברו פאבלישינג קאמפאני

83־85 קאנאל סטריט, ניו יארק.

1912.

איינלייטונג

דער הינקעדיגער שלימזל.

פיעלע פון מיינע פריינדע האבען מיך ערזוכט איך זאל זיי מזכה זיין מיט מיינע הומאריסטישע ארטיקלען אין בוך־פארם. איך בין בטבע ניט קיין שלעכטער און וועל זיי צוליעב טהון — אבער דא קומען מיינע גרויסע צרות. נור שרעקט אייך ניט, ניט חלילה אין געזונד, ווייל איך, מיין יענטע און די קינדערלעך, זאלען לעבען, זיינען אלע ברוך השם געזונד, דאס זעלביגע פון אייך צו הערען, אמן.

אויך פעהלט מיר קיין פרנסה ניט, ווייל זייט איך בין מיט „מארק טוויין" פארטנערס מאכען מיר גאנץ גוט, איך נאך בעסער פון איהם, ווייל איך האב נאך פון די שותפות קיין פעני ניט ארויסגענומען, און ער מוז נעבעך דערפון לעבען.

עס הארט מיך אויך ניט „דער קריזיס", ווייל איך בין אפילו אין פראספעריטי צוגעוועהנט צו הערען מיין שווינער זיך קלאגען אויף „די קריזעס".

איך קלאג אויך ניט אויף גלות השכינה, ווייל זינט איך בין אין אמעריקא, האב איך פון איהר קיין פיצעל ידיעה ניט געהאט.

עס קרענקט מיך אויך ניט דער „האי טעריף", ווייל דאס וואס מיר האבען דארפען מיר ניט אימפארטירען. צרות האבען מיר גענוג דאמעסטיק.

עס ערגערט מיך אויך ניט וואס איך האב א רב אין דער משפחה, ווייל היינט איז שוין א רב קיין בזיון ניט. און א סאציאליסט קיין יחוס ניט. צוליעב אמעריקאנער ביזנעס זעהט מען שוין צווישען זיי קיין חילוק ניט.

איין צרה וואס דריקט יא מיין בינטעל יאהרען איז, ווי זאל איך מיך איצט פאר אייך פארשטעלען. איך האב א נאמען, וואס איך דאנק זיין ליעבען נאמען, איך זאל מיין שלים־מזל'דיגען נאמען ניט דארפען דערמאנען.

שטעלט אייך פאר וואס פאר א פנים דאס וועט האבען, ווען איך וועל ארויסקומען אפען און זאגען:

II.

— איך האָב די עהרע — „דער הינקעדיגער שלימזל“.

איך ווייס אסור וואו עס האָט זיך גענומען צו מיר אזא נאָמען. וועלכען שלים־מזל׳דיגען חזן איז עס איינגעפאלען מיר דעם נאָמען צו געבען?

וואָס ווייסט איהר וויפיעל שאַנדע דער נאָמען האָט מיר פערשאַפט; וויפיעל מענשען עס האָבען זיך צוגעקוקט צי איך הינק ווירקליך ביים געהען; וויפיעל אריסטאָקראַטישע דאַמען, ווען מען האָט זיי פאָרגעשטעלט: „הערר שלימזל“, האָבען אויסגעשאָסען אין א געלעכטער, מיינענדיג אז מען רעדט מיט זיי נבול פה.

אַמאָל בין איך געקומען אין א גרויסע שטאָדט האַלטען א וויסענשאַפט־ליכען לעקטשור. די האַל איז געווען געפאַקט מיט טויזענדע מענשען, איבער־הויפט פרויען און מיידלעך, ניט אזוי פיעל צוליעב די וויסענשאַפט, ווי אויס נייגיערדע צו זעהען דעם הינקעדיגען שלים־מזל. ווען זיי האָבען מיך דער־זעהען, א דזשענטעלמאַן מיט א סטאָוופייפ, איז געוואָרען א געפּילדער:

— מען וויל ניט קיין בלאָפס! מען האָט אדווערטייזד דעם שלימזל, זאָלען מען גלייך געבען דעם שלימזל, — מען וויל ניט קיין פּאָליטישענס...

איך בין מיט שאַנדע אראָב פון דער פּלאַטפאָרם און די ניט־געהאַלטענע לעקטשור וואַלגערט זיך ביז איצט ערגעץ צוזאַמען מיט ר׳ חייקעל חסיד׳ס „אמן יתומה“.

איך האָב, דעם אמת געזאָגט, וויפיעל מאָל געוואָלט זיך גראַמירען ווי א הינקעדיגער שלימזל, ווייס איך ביז היינט ניט, ווי מיינט דער עולם דאַרף א הינקעדיגער שלימזל אויסזעהען.

איך גלויב קוים אויב אַלע האָבען איין בעגריף ווי א שלימזל דאַרף אויסזעהען, אזוי ווי קיינע צוויי אמעריקאַנער האָבען ניט איין בעגריף וואָס מיינט „סופרים־ביאינג“.

וואָלט דער נאָמען כאָטש ניט געווען מיט א אונטערשלאַק, צוזאַמענ־געטשעפּעט פון „הינקעדיג“ און „שלימזל“, וואָלט געווען א האַלבע צרה.

אָט, למשל, ווען איך זאָל הייסען בלויז „דער הינקעדיגער“, וואָלט איך מיך גאָר ניט געשעהמט, ווייל ווער הינקט היינט ניט?

וויפיעל אידישע שרייבער הינקען אויף דער לאָגיק.

וויפיעל חזנים הינקען אויף דער עברי.

וויפיעל רבנים הינקען אוף זייער פרומקייט.

III.

וויפיעל נגידים הינקען אויף זייער רייטינג אין „דאָנס“ ביכער.

מילא, הינק איך אויך אונטער.

אָדער וואָלט מיין נאָמען געווען שלימזל אליין, וואָלט איך געווען צו דערליידען.

וועניג שלימזלות זיינען דאָ אויף דער וועלט.

וואָס איז מיט דעם בחור וואָס געהט צו דער חופה מיט זיין שעהנער בעקי, און פלוצים קומט זיין פלונית׳טע פון יוראָפ.

וואָס איז מיט דעם שרייבער וואָס פּאָבלישד א פילאָזאָפישען ארטיקעל, און דער קריטיקער געפינט אויס אז ער האָט עס גע׳גנב׳עט אין פינפטען ריעדער.

וואָס איז מיט ר׳ חיים׳ן, אז קומענדיג צוויי פארטאָג אהיים טהוט ער אויס די שיך אויף די טרעפּ, זיין יחסנ׳טע זאָל ניט דערהערען, און אריינגעהענדיג אין בעדרום געפינט ער גאָר אויס אז די בעט איז א פּוסטע.

און נאָך טויזענד אנדערע שלימזלות. בין איך אויך איינער צווישען זיי.

דאָ אָבער איז מיין נאָמעןביידע צוזאַמען, און צו דעם איז טאַקע גאָר קיין גלייכען ניטאָ.

מיינט איהר אז איך האָב שוין ניט געטראַכט וועגען אַן אנדער נאָמען איך האָב פּשוט דעם קאָפּ צובראָכען טראַכטענדיג.

עס האָט מיר אפילו אין א געוויסער בעציהונג לייד געטהאָן זיך צו שיידען מיט דעם נאָמען, ווייל דער עולם זאָגט, אז איך האָב פיעלע גוטע זאַכען אונטער דעם נאָמען געשריעבען, און דורך דעם דערלעבט א ציעמליכע פּאָפּולאַריטעט. אבער פּאָפּולאַר אהין, פּאָפּולאַר אהער, א מענש ווערט עלטער, ניט איינגער, מען מוז דאָך אמאָל א טראַכט טהון פון טוידט, און שטעלט זיך פאַר, ווען מען קומט אין דער אייביגער רוהע און דער מלאך דומה וועט קיין חכמות ניט און גיט א פרעג: „מה שמך“?

איך וואָלט מיך פּשוט בעגראָבען פאַר שאַנדע איהם צו ענטפערן: „דער הינקעדיגער שלימזל“.

אלזאָ גוט, אַן אנדער נאָמען; אבער וועלכען?

איך האָב געטראַכט פון „שמר“, קענט איהר דאָך אונזערע אידען, יאָוועט זיך באַלד א „זכור“.

„שלום עליכם“, איז באַלד דאָ א „עליכם שלום“.

VI.

„משוגענער פילאָזאָף", וועלען אונזערע משכילים גלויבען האלב, — אז איך בין משוגע, אבער ניט קיין פילאָזאָף.

„פרץ", אביסעל א צו גרויסע סיין פאר מיר.

„חד גדיא", אביסעל צו ביליג. אין גאנצען בתרי זוזא (צוויי גילדען).

איך האָב שוין פשוט געוואָלט בלייבען ביי מיין אַלטען נאָמען פון יוראָפ, וואָס מיין טאַטע האָט פאר איהם בעצאָהלט מזומן.

ווי קען אָבער א הומאָריסטישער שרייבער אויסקומען מיט זיין ריכטיגען נאָמען, אָהן א פסעוודאָנים, מען דאַרף אַמאָל איינעם געבען א רייב אין די זייטען, א שטורך, א ביס, א קיבעץ, קענט איהר זיך שוין פאָרשטעלען וויפיעל לייבעל־קייסעס איך וואָלט געהאַט אויף מיין קאָפּ. אבער מיט א שלימזל וויל זיך קיינער ניט לאָדען.

איך האָב שוין געוואָלט זיך בעגניגען מיט צוויי בוכשטאַבען, מיט די ראשי תיבות פון מיין ריכטיגען נאָמען "ד. א.".

וועט עס איינער לייענען „דרך ארץ" און זאָגען איך זוך כבוד.

איינער וועט לייענען „ד' אמות" און זאָגען, אז אויסער מיינע ד' אמות ווייס איך גאָר ניט.

איינער וועט זיין גאָר א גרויסער ליטעראַט און עס אויסטייטשען — דבר אחר. נאָך ערגער ווי היינקעדיגער שלימזל.

געננג, איך בין אויף צרות און ווייס ניט ווי מען קומט צו א ריכטיגען שטיקעל נאָמען.

דארום בעט איך אייך ווערטהע לעזער, איהר זאָלט אזוי גוט זיין און אדווערטייזען אז דער היינקעדיגער שלימזל זוכט א נאָמען. איך וועל אומזיסט ניט פערלאַנגען. אבער איך מוז אייך שטעלען א פּאָאר בעדינגונגען:

ערשטענס, זאָל דער נאָמען־געבער ניט זיין קיין ביזנעסמאַן, ווייל די ביזנעס־לייט פערליערען צו אָפט זייערע נעמען.

צווייטענס, וויל איך אויך ניט די נעמען פון די כלי קודש, ווי א רב, חזן, שמש, ווייל זיי נוצען אויס זייערע „נעמען" נור אויף „נעהמען".

עס זאָל אויך ניט זיין פון א אידישען שרייבער, ווייל זיי זוכען צו בעשמוצען איינער דעם אנדערנס נאָמען.

עס זאָל איבערהויפּט ניט זיין פון קיין אידען, ווייל נאָך דעם אידישען נאָמען שלעפּט זיך נאָך דער אידישער גלות.

V.

פון א גוי וויל איך געווים קיין נאָמען ניט, ווייל איך האָב גענוג צרות פון א דאָפּעלטען נאָמען. זיי קענען מיר נאָך אנהענגען א נאָמען פון דריי־איינינקייט אלס איינעם.

נור עפּעס אזוי א שעהנעם נאָמען פון אן אנשטענדיגען מענשען, און איך וועל איהם געווים נוצען צו מיינע איבריגע ווערקע, וואָס איך געה דרוקען, ווי: דעם „עולם הגלגולים" אָדער „דאָס אידישע לעבען אין אמעריקא", „דער ליטוואַק אלס אמעריקאַנער מיליאָנער", „דאָס פּוילישע מיידעל אין אמעריקא", „דער ממזר", „די וועטע פאר עלעקשאָן" אָדער „וואָס קאָסט א טאָג אמת־זאָגען", „ערפּאַהרונגען פון א גרינעם שטודענט" און „נאָוועלען". איינסט־ווייליגען רעקאָמענדיר איך אייך מיינע „הומאָריסטישע שריפטען" אונטער מיין אלטען נאָמען, און פערזיכער אייך, אז איהר וועט דאָ געפינען פיעלע אינטערעסאַנטע ארטיקלען, וואָס וועלען אייך מאכען פערגעסען אייערע אייגענע צרות כאָטש זיי זיינען געשריעבען פון א

הינקענדיגען שלימזל.

אינהאַלטס־פערצייכניס.

ערשטע סעריע.

הומאָריסטישע פאָרטרעגע איבער די מענשליכע גלידער:

דער מענש 1
די צונג 5
דאָס הארץ 8
די אויגען 12
די נאָז 16
דאָס מויל 20
די הענד 24
די נעגעל 27
די האָר 33
די אויערען 40

צווייטע סעריע.

פערזאַמלונגען:

טשאַריטי באָלל 3
אַ לאָדזשען מיטינג 8
די פינסטערע נעכט 15
בויל פויק 20
דער סדר 24
געוואַלד אַ מויז 29

דריטע סעריע.

די וועלט אויסבעסערונג:

מאַדאַם יוסטיציא 3
נייער טהעאַטער פּלאַן 7
נייער אדווערטייזמענט פּלאַן 10
נייער חתונה פּלאַן 14

פיערטע סעריע.

צרות פון שרייבער און רעדאַקטערע:

אַ 12 יעהריגע אַלמנה 3
ניטאָ קיין פעליעטאָן 6
וויא מען מאַכט אַ פעליעטאָן 11
קאַפּע ליטעראַטען 16
די קהל'שע סטופּע 19
די קאַלאַבורדע 23
דער קוגעל 26
דעם דיכטערס קריוודע 30
דער קוס 31
גרינער שוסטער אַלס מחבר 32
דער גדול בנים 35
אָן עקס רעדאַקטאָר 37
אַלטע צרות 41
דער רעפּאָרטער אין גיהנום 44

פינפטע סעריע.

בייזע חלומות:

טהעאַטער טיקעטס 3
„פּאָמפּאַדור" און די „קליאַטשע" 7
דער וועלט קאָרסעט 9
דער וואָרסט סטאָר 12
עשרת הדברות 17

זעקסטע סעריע.

לכבוד יום טוב:

קיידים הגדה 3
הגדה של פסח 9

אינהאלטס=פערצייכניס

האט איהר דעם שאָוי 14
שלח מנות 18
פורים קוילעטש 22
כפרות שלאָגען 26
יום=טוב=קריסמאס 29
מיין חמצ'דיגע דרשה 31

זיעבעטע סעריע.
מאָנאָלאָגען:

שלאָף שוין 3
די סקעביבע 6
נאָך דיא עלעקשאָן 10
דער פאַנטאָפעל מאַן 14

אכטע סעריע.
דער קיבעצער:

יואל'ס נשמה 3
דיא נויאָרקער אידישע ארבייטער בעוועגונג 7
עקס גענאָסע 11
שלמה זלמן אין דער ח' 16
דער רעווערענד אויף יענער וועלט 20
דאָקטאָר אויסטער 25
דיא טיטעל מכה 28
דער איד און דיא מצות 32
דער משכיל 35
דיא ווילדע קאַטץ 38

ניינטע סעריע.
פוסטע פילאָזאָפיע:

ליכט, לופט און וואָרימקייט 3
הינקענדיגע פילאָזאָפיע 7
צושמאָלצענע געדעכטניגקייט 11
הומאָר און קאָפּ שמערצען 17
גייסט און גיפט 20

איין און אויס 24
שווארץ און ווייס 26
איך און גאָט 29
דער ערשטער נאפאָליאָן און צווייטער יקום פורקן 33
דיא חלי=רע 36
דער וועגעטאריאנער 39
וואָס הייסט „לעבען" 44
דיא עקספּאָזישאן 49
דיא וועלט קעהרט זיך איבער 53
אַ ביין אין האלז 57
דער סקעב 61
דער סטאָוו פייפ 64
געהאַפּט 68
געקענוועסט און געלעפּסט 70
בראָנזווילער פּנקס 75
מען האָט מיך בע'גנב'ט 79
געפונען די אמונה 83

צעהנטע סעריע.
דיא ביאָגראַפיע פון אַ דאָללער:

דער דאָלער אַליין דערצעהלט זיין ביאָגראַפיע 3
דער פילאָזאָפישער גנב 6
די עלענדע אַלמנה 11
דער אידישער דיכטער 16
פייטעל זיין פיהרער 22
דער חזן 28
דער אידישער רעפּאָרטער 33
דער אידישער פּארמער 39

עלפטע סעריע.
צוויי דייטיגע סקיצען:

מיין ערשטע ליעבע 3
אָריגינעלער ראָמאַן 8

אינהאַלטס־פערצייכניס

דער מערטירער 13
דער 9 יעהריגער עלוי 15
דאָס פאָר פאָלק 18
ער און זיא 22
דער ביגאמיסט 26
דער הספר איבעד אַ גדול 31

צוועלפטע סעריע.

געמישטע סקיצען:

ראחמיסטריווקער לבנה 3
דער דבוק 10
שמע ישראל 17
דער אלבום 23
יאָסעלע מלאך 28
דער ממזר 32
קורץ און טרויעריג 37
פרישע לופט 42
זאָמער פלעזשור 48
דיואים ציג 55
אַ דראַמאַטישער קוימען 61
יעקעל מיט זיין פעקעל 66
מז"ט! דער טאַטע איז געלעגען געוואָרען 72
דיסמיסט! 77
מז"ט! זיא איז געשטאָרבען 82
מיין פאָטער! 87
דער אַלטער בחור 92
געמופט 95
דיא טרייעל 100

דרייצעהנטע סעריע.

שפעטערע געדיכטע:

דיא וואהרהייט 3
דער איד האָט קיין צייט ניט 4
אַ גראַם צו פורים 5
וויא געלד צו מאַכען 7
מיר גראָבען 10
טאַפּ פלאָר 11
איך מע:טע 12
ביים מאַשינע 13
ווען וועט זיין אַן ענדע 15
דיא נייע היימאַטה 16
דער זיידע 17
באַנקראָט 18
קייען שטרוי אין גן עדן 23
דער חלום 26
גאָר אונמעגליך 30
פערצווייפלונג 32
מלחמת נשים 33
אַן אָקס איז געפלויגען 36
זעהר פראַקטיש 37
דער נאַציאָנאַליסט 39
תפילה למאַסקיטאָס 40

ערשטע סעריע.

הומאָריסטישע פאָרטרעטע איבער די מענשליכע גליעדער

I.

דער מענש.

מען דאַרף נור ווערען א שרייבער, שרייבט מען זיך שוין איין. מען מעג גאָר ניט קענען און ניט וויסען פון פריהער, קיינע שפּראַכען, קיינע וויסענשאַפט, אבי מען איז א שרייבער, קען מען שוין אַלעס.

אַט האָב איך אַליין, דאַכט זיך, אין מיין לעבען גאָר נישט געלערנט, נור קוים בין איך געוואָרען א זשאַרגאָן־שרייבער, קען איך אַלע שבעים לשון און אַלע שבע חכמות אויף די שפּיץ פינגער, און האָב פון העלער הויט גענומען שרייבען וויסענשאַפט.

נור אַזוי ווי איך האָב ניט „קיין גרענעץ" אין מיין שרייבען, וויל איך ניט שרייבען קיין געאָגראַפיע; אַזוי ווי איך וואוין ניט אויף „מילך־שטראַסע", שרייב איך ניט קיין אַסטראָנאָמיע; איך בין אויך ניט קיין „ליימענער גולם" צו שרייבען איבער מינעראַלאָגיע; איך בין אויך ניט קיין „אָקס" צו שרייבען איבער זאָאָלאָגיע, — נור אַזוי ווי איך בין נאָך א שטיקעל מענש, וועל איך פּשוט שרייבען איבער'ן מענשען, ד. ה., אַנטראָ־פּאָלאָגיע.

* * *

דער מענש — דאָס איז איינער פון די עלטעסטע ערפינדונגען, וואָס מענשען געדענקען. מאַנכע זאָגען, אז דער מענש איז נאָך בעשאַפען געוואָרען

פאַר דער וועלט, ווייל, ווען גאָט האָט בעשאַפען די וועלט, האָט ער באַלד געמאַכט אדם חוה'ס מאַן בצלם אלקים, און גאָט האָט דאָך ניט קיין פאָרם, איז מן הסתם שוין אויפ'ן הימעל געווען איין מענש, וואָס האָט געהייסען אלקים.

מאַנכע היסטאָריקער זאָגען, אז דעם מענשען האָט מען ערשט שפּעטער ערפונדען נאָך דער חתונה, ווייל ביז דער חתונה איז דער מענש נאָך גאָר קיין מענש ניט.

די פילאָזאָפען בעהויפּטען אָבער, אז דער מענש האָט געמוזט ענט־שטעהען ערשט אין מיטעלאַלטער, ווייל מיר געפינען אין דער געשיכטע, אז דיאָגנוס, אַ גריעכישער פילאָזאָף וואָס האָט געלעבט אין אַלטערטהום, האָט געזוכט בייטאָג מיט אַ לאַנטערנע אַ מענש און האָט איהם ניט געקענט געפינען.

איך אָבער בין ביי דער מיינונג, אז דעם מענשען האָט מען ערפונדען ערשט אין פאַריגען יאהרהונדערט, ווייל מיר געפינען אין ערגעץ ניט אַ מענשען עלטער פון הונדערט, העכסטענס הונדערט פינף און צוואַנציג יאהר.

פון וואַנען דער מענש קומט אַרויס איז אין דער וויסענשאַפט נאָך ניט פעסטגעשטעלט. מאַנכע בעהויפּטען, אז דער מענש שטאַמט פון אַ קאַרטאָפעל, ווייל וואָס מעהר אַ מענש ליעגט אין דר'ערד איז ער אַלץ מעהר פרה ורבה און האָט אַ סך קינדערלעך.

מאַנכע ווידערום בעהויפּטען, אז דער מענש קומט אַרויס פון אַ שנאַפּס, אָדער פון אַ סיגאַרעטעל, ווייל די מייסטע מענשען, וואָס האָבען ניט אַזוי גיך אַ שנאַפּס אָדער אַ סיגאַרעטעל ווערען זיי באַלד „אוים מענש“.

איך האַלט אָבער מיט דאַרווין'ס מיינונג, אז דער מענש קומט אַרויס פון אַן אַף. אַ בעווייז, אז פיעלע מענשען וויסען אַליין גאַרנישט וואָס אָנצוהעבען צו טהון, און טהוען נאָך וואָס אַנדערע טהוען.

אוים וועלכען שטאָף דער מענש איז געבויט, איז אויך אַ גרויסער צווייפעל. אַמאָל האָט מען געוואָלט בעהויפּטען, אז דער מענש בעשטעהט אוים אַ גוף מיט אַ נשמה. די נשמה איז אַזאַ מין פייערל פון גאָט, און דער גוף פּשוטער ליים. מען האָט זיך אָבער שפּעטער איבערצייגט, אז דער מענש האָט גאָר ווייניג פייער אין זיך, ווייל עס גיבט פיעלע מענשען, וואָס זיינען קאַלט ווי אייז און אויך איז זיין קערפּער ניט פון ליים, ווייל ליים ברעכט זיך

לייכט און עס גיעבט פיעלע טראָטצקעפּפּע (עקשנים), וואָס עס איז זיי ניט צו בייגען און ניט צו ברעכען.

פיעלע בעהויפּטען, אז דער מענש איז געמאַכט פון א שניידער, ווייל שניידער מאַכען קליידער און קליידער מאַכען א מענשען.

דאָס איז אָבער נאָך גאָר קיין בעוויז ניט, ווייל טאַקע אמת, קליידער מאַכען מענשען, אבער פון וואָס פאַר א מאַטעריאל מאַכען זיי איהם? טאַקע אמת אז עס זיינען דאָ פיעלע מענשען, וואָס זיינען שמאַטעס, עס זיינען אויך דאָ פיעלע מענשען בלאָס ווי א טוך, עס זיינען אָבער אויך דאָ פיעלע מענשען, וואָס זיינען גרין ווי גראָז, געל ווי וואַקס, רויט ווי א בוראַק...

דאַרום בלייב איך ביי דער מיינונג, אז ניט אַלע מענשען זיינען פון איין שטאָף —

עס גיבט מענשען פון שטאָהל, ווייל זיי זיינען שטאַרקער ווי אייזען, אז זיי קענען איבערטראָגען זייערע צרות.

שקלאַפּען, לייב־אייגענע און ארבייטער זיינען געמאַכט פון לעדער, ווייל מען טרעט זיי מיט די פיס און זיי דולדען.

זשאַרגאָנישע ראָמאַנען־לעזער זיינען געמאַכט אוים ראָבער, מען ציהט זיי אוים ביז 100 העפטען און זיי רייסען זיך ניט אָב.

בן יחידים זיינען געמאַכט אוים צימעס, ווייל זייערע עלטערן לעקען פון זיי די פינגער.

יונגע מיידלעך, רבנים און פאַרבעס זיינען געמאַכט פון אייער־בייגעל, ווייל זיי ברעקלען זיך זעהר.

מאוסע ווייבער, שטיעפקינדער און אידען זיינען געמאַכט פון שטיינער, ווייל מען וואַרפט זיך מיט זיי.

זשאַרגאָנען שרייבער זיינען געמאַכט פון ביינער, ווייל מען ווערגט זיך מיט זיי.

און ניט נור יעדער מענש איז פון פערשיעדענע שטאָפען, נור די גליעדער פון דעם איינעם און דעם זעלבען מענשען זיינען צוזאַמענגע[illegible]עלט פון פער־שיעדענע שטאָפען:

ביי יעדער שוויגער האָט די שנור ליימענע הענד און בלייענע פיס.

גרויסע לומדים און פּאָליטיקער האָבען אייזערנע קעפּ.

לענדלאָרדס, משאַריטי־מאַכערס און דאָקטוירים האָבען שטיינערנע הערצער.

אַגענטען, נאַפּקעס און אַקטערען האָבען גלעזערנע אויגען.

רעדנער, חזנים, ברחנים און שנאָרער האָבען קופּערנע שטערענס. ווי פיעל מען לאַכט זיי אויס, זיי ערשיינען ווייטער...

צו וואָס דער מענש נוצט, איז אויך גאַנץ פערשיעדען:

א פאַנטאָפעל־מאַן איז גוט מיט איהם דעם קוימען צו פערשטעקען.

מיט סאָלדאַטען איז גוט צו מיסטיגען פעלדער.

זשאַרגאָנען־שרייבער זיינען אַמאָל גוט אַלס שלאָף־געטראַנק און אַמאָל אַלס ברעך־מיטעל.

רבנים, גלחים, פּאַקטערס, ספּאָרטען און זאַנסטיגע טויגעניכטסען טויגען אויף כפרות...

עס זיינען פאַראַנען האַלבע מענשען, גאַנצע מענשען, שטיקלעך מענשען און גאָר קיינע מענשען. ווער עס האָט געלד, ווער עס קומט פון א ווייטע רייזע, ווערט א גאַנצער מענש.

א רב אָהן א ווייב, א שכור אָהן שנאַפּס, א שייגעץ אָהן א פּייפעל, א רבי אָהן א גבאי און איך אָהן א צייטונג איז א האַלבער מענש.

א גריגער אַז ער אַמעריקאַניזירט זיך, א מלמד אַז ער ווערט א ביזנעס־מאַן, אַן עקטער אַז ער פערלאָזט דאָס טהעאַטער, א שרייבער די ליטעראַטור, אַן אַפּרייטאָר אַז ער האָט חתונה ווערט ער א שטיקעל מענש.

א איד אַז ער נעהמט א שנאַפּס, א מלמד אַז ער קומט פון מרחץ, אַן אָרימאַן אַז ער טהוט אָן א נייעם ראָק ווערט ער גאָר אַן אַנדער מענש.

אַז איינער כאַפּט א פּסק פון זיין ווייב און ער שווייגט איהר, אַז מען נעהמט אַריין אין א סאַלון און מען טרינקט ניט, דער וואָס קען ניט שפּיעלען אין קאָרטען, ווער עס לייענט ניט מיינע אַרטיקלען דער איז גאָר קיין מענש ניט.

דאָס זיינען די הויפּט־בעשרייבונגען פון דעם מענשען אין אַלגעמיין, און אַז איהר וועט זיין מענשען דאָס צו לעזען אויפמערקזאַם, וועל איך מיך שטעלען ווי א מענש און איך שרייבען איבער פיעלע מענשליכע גליעדער בעזונדער.

II.

די צונג.

די וויסענשאַפט איבער דער צונג, מיינע ליעבע לעזער, וועלען פּראָסטע מענשען שווער פערשטעהען, דערצו מוז מען האָבען אַ געבאָרענעם צונגוסט, אַ שטייגער אַ פּראָפעסאָר פון אַ סך צונגען (לשונות), אָדער אַ לאָדזשען־פּרעזידענט, וואָס בעזיצט די חכמה פון דער צונג, אָדער אַ פּלוידערזאַק, וואָס שטעקט איבעראַל זיין צונג.

און אזוי ווי מיין שרייבען איז דאָך בלויז פאַר פּראָסטע מענשען, וואָלט איך געמעגט מיין פּאָרטראַג בעהאַלטען, אבער אזוי ווי איך האָב אַ לאַנגע צונג, קען איך מיך ניט איינהאַלטען און מוז זאָגען אַלעס וואָס ליעגט מיר אויף דער שפּיץ צונג.

די צונג איז דער וויכסטער און דער בעוועגליכסטער טהייל פון מענשליכען קערפּער און שטעקט מיט איין שפּיץ אין גאָרגעל און מיט׳ן צווייטען שפּיץ צום עולם.

ווען מען האָט די צונג ערפונדען, קען די וויסענשאַפט גענוי ניט בעשטימען. די זולל וסובא אקאַדעמיע וויל בעהויפּטען אַז די צונג איז געבליעבען פון אברהם אבינו׳ס מאָהלצייט פאַר די מלאכים, און ווייל יענע דריי צונגען זיינען געוועזן מיט זענפט, דערפאַר געפינען מיר אַ סך הארבע צינגלעך, וואָס זוכען אייך אימער צו בעזענפטיגען.

איך מיין אבער, אַז די צונג עקזיסטירט ערשט פון דער נייער צייט, זייט די אינדוסטריע האָט זיך ענטוויקעלט, ווייל ערשט זייט דאַמאַלס האָט מען אָנגעהויבען זעהען ווי מענשען שטעקען אַרויס די צונג פאַר אַ שטיקעל ברויט.

יעדענפאַלס אָבער האָט די צונג אַ מערקווירדיגע אייגענשאַפט. צוויי קאָנטראַסטען (הפכים) פעראייניגען זיך אין דיזען וויכען שטיקעל פלייש.

החיים והמות ביד הלשון: טויט און לעבען הענגען אויף דער צונג. אבער ניט אימער אויף דער זעלבער צונג.

לעבען פון דער צונג לעבען נור רבנים, שפּיאָנען, פּרעדיגער, דעטעקטיוום, חזנים, אגענטען, פּרעזידענטען און פּאַפּעגייען... און שטאַרבען פון דער

צונג קען יעדער, ווער עס האָט אַ צו לאַנגען צונג און זאָגט מעהר װאַרהייט וויפיעל די וועלט קען פערטראָגען.

זאָגען זיי ווענינער װאַרהייט, שטעקען זיי אַרויס די צונג פאַר אַ שטיקעל ברויט ; זאָגען זיי אין גאַנצען די װאַרהייט, העננט מען זיי אויף פאַר דער צונג.

די צונג איז ענג פערבונדען מיט דער לונג, אבער ניט ביי יעדען, נור ביי אַ שכור, ביי אַ אידענע און ביי אַן אידעאַליסט. וואָס ביי זיי אויף דער לונג, דאָס איז אויף דער צונג.

אויב דאָס איז אַ חסרון אָדער אַ מעלה, קען די וויסענשאַפט ניט פעסט־שטעלען, ווייל עהרליכע מענשען רופען עס אויפריכטיג ; וועלט־קלוגע רופען עס אַ פלוידערזאַק, און פּאָליטיקער רופען עס אַ פערברעכען.

צו וועלכער קלאַסע מען געהערט, אַזוי אורטהיילט מען דאריבער.

עס גיבט אַלערליי צונגען : בייזע צינגער, גלאַטע צינגלעך, קיילעכדיגע צינגלעך, שפּיציגע צינגלעך, שאַרפע צינגלעך, אַ קורצע צונג. אַ לאַנגע צונג, אַ צונג אויף שרייפלעך און געבראָטענע צונג.

קיילעכדיגע צינגלעך האָבען ווייבער, וואָס לאַנגוויילען זיך אין הויז און זיצען אויף דעם סטופ מיט זייערע שכנות, דאָרט דרעהען זיי די צינגלעך ווי רעדלעך און עס בלייבט אימער דאָס זעלבע.

גלאַטע צינגלעך האָבען דיענסטמיידלעך געגען דער מיסים ; יונגע פרויען געגען זייערע אַלטע מענער און ליעבעס־העלדען געגען זייערע געליעבטע.

לאַנגע צונגען האָבען אָקסען און קענען קיין שופר בלאָזען, און נאָך לענגערע צונגען האָבען מאַנכע זשאַרגאָנישע ליטעראַטען, וואָס קענען קיין ספר ניט לעזען.

דאָך האָבען די אָקסען דעם פאָרצוג פון די זשאַרגאָן־ליטעראַטען. ווערהענד דער אָקס שטעקט זיין לאַנגע צונג נור אין זאַכען וואָס איז נאָהענט פון איהם, שטעקט דער זשאַרגאָניסט זיין צונג אין זאַכען, וואָס זיינען גאַנץ וויים פון איהם. ער דרעהט מיט דער צונג אַהין און אַהער און קען די זאַך דאָך ניט דערגרייכען.

שפּיציגע צינגלעך האָבען די פּאָליטישע רעדנער אויף דער טריבונע. די צינגלעך זיינען אַזוי שפּיציג, אַז זיי מאַכען לעכער אין די פּאַקעטס פון פאָלק.

אגענטען פון אינסטאַלמענט און לאַיף אינשורענס ארבייטען נעבעך זעהר פיעל מיט זייערע צונגען, און זיי ווערען זעהר שנעל שטומפּף, דאָך מוזען זיי עס רעפּארירען מיט שרייפלעך. אבער די צונגען אויף שרייפלעך זיינען נאָך פיעל שעדליכער אלס זייערע בייזע צינגלעך: פריהער שטעקען זיי ארויס די צונג ביז זיי רעדען יענעם איין עפּעס צו נעהמען, דערנאָך אָבער צאָהלט יענער ניט און שטעקט זיי ארויס א צונג.

די צונגען האָבען ניט אַלע איין גלייכע פונקציאָן: אנדערע שטעקען ארויס די צונג, אנדערע פערבייסען די צונג צווישען די ציין און אנדערע דרעהען מיט דער צונג.

און זאָגאר דאָס ארויסשטעקען די צונג איז ניט ביי יעדען גלייך. צום ביישפּיעל ווען ארבייטער שטעקען ארויס די צונג פאר א טאָג ארבייט צום באָס און קויפען איהם אויף קריסטמאס א גאָלדענעם רינג פאר זייערע לעצטע עטליכע סענט. נאָך קריסטמאס אָבער רייסט ער זיי נאָך מעהר ארונטער די פרייזען און שטעקט זיי ארויס א לאַנגע צונג.

האַלטען די צונג צווישען די ציין איז זעהר געזונד פאר'ן מאָגען, אבער זעהר אָפט א קריינק אין הארצען, און דארום איז עס ראטהזאם פאר די מענשען, וואָס דער מאָגען איז ביי זיי טהייערער פון זייער הארץ, אז זיי זאָלען אימער האַלטען די צונג צווישען די ציין.

אם מייסטענס דרעהען מיט דער צונג די אידישע משכילים, ווען זיי ווילען אַלעס אָבלייקענען און דאָך מיט דער רעליגיאָן חלילה ניט טשעפּען, א דרעה אהער, א דרעה אהין, א לעק די זייט, א לעק יענע זייט, ביז פון זייער צונג ווערט א לעקער, און ווען דיזע לעקער־קראנקהייט האַלט אָן חלילה א לאַנגע צייט, דאַן ווערט פון דעם גאַנצען משכיל, די שעה זאָל ניט זיין, א טעלער־לעקער, אבער מיט דיזער קראנקהייט קען ער אָבלעבען ביז אין טויט אריין.

ניט־וועלענדיג זיך בעריהמען, מוז איך מיך דאָך פאר אייך פאָרשטעלען, אז איך האָב די צונג־וויסענשאפט זעהר גוט שטודירט, און. דאָך זיינען מיר פון אַלע צונגען קיינער ניט געפעלען, נור אַן אָבגעבראָכענער, אָדער אפילו אויך אַן אָבגעקאַכטער צונג, ווייל צו אזא צונג דארף איך ניט לערנען קיין גראמאטיק און קיין אויבער־הסברות, איך שייל איינפאַך אָב די הויט און דאַן נעניס איך ריינעס, ווייכעס, געשמאַקעס פליישׁ, מיט אָדער אהן כריין

בלייבט זיך גלייך, עס איז מיר נאָך אימער ליעב א קאַלב־צונג אָדער אַן אָקסען־צונג, איידער חלילה לייטישע צינגער. דאָס איז נאָך טויזענד מאָל ערגער פון לייטישע מיילער.

אבער אייך צו ענטדעקען וואָס איך האָב זיך אין מיין לעבען אָנגעליטען איבער מיין לאַנגען צונג, וואָלט איך בעדאַרפט האָבען א לאַנגען צונג, ווי די מתים, וואָס פלעגען ארויסשטעקען פאַרטאָג אין אונזערע פוילישע שולען, דארום וועל איך מיר ליעבער אָבבייסען די צונג און מיין צונג־וויסענשאַפט ענדיגען.

III.

דאָס הארץ.

דאָס הארץ, מיינע פריינדע, איז א גאַנץ אַלטע ערפינדונג, און מען וויים נאָך ביז היינט ניט ווען און וואו מענשען האָבען עס געפונען. מאַנכע זאָגען, אז עס איז פון הימעל, געשטיצט אויפ׳ן פסוק עד לב השמים; מאַנכע זאָגען, אז עס איז פון ים, ווייל עס שטעהט: בלב ים. נור דאָס וויים מען בעשטימט, אז ביז די ציוויליזאַציאָן איז ענטשטאַנען, האָבען זיך אַלע פעלקער בענוצט מיט׳ן הארצען און פאַסט יעדער מענש האָט געהאַט א הארץ, און עס האָט זאָגאַר געהערשט דער אבערגלויבען אז אָהן א הארץ קען דער מענש גאָר ניט לעבען.

זיי פלעגען האָבען שטאַרקע, ברייטע, אָפענע הערצער און דאָרט פלעגען זיי האַלטען זייער בעלי־בתית׳קייט, ווי: רחמנות, יושר, ליעבע און נאָך אזעלכע קליינינקייטען, און וואָס ווייבער דאָס הארץ איז געוועזען ביי א מענשען, אַלץ מעהר אזעלכע זאכען פלעגט ער דאָרט קענען האַלטען. מאַנכע פלעגען זאָגאַר בעהאַלטען אין הארצען זייער פרוי, זייערע קינדער, זייער משפחה, זייער פאָלק און זאָגאַר די גאַנצע וועלט.

זייט אבער עס זיינען ענטשטאַנען די רעגיערונגס־סיסטעמען, די פאָליטיק, די מאַשינערי, איז דאָס הארץ געוואָרען אַלט־מאָדיש, און זעלטען ביי וועמען מען געפינט נאָך א הארץ.

איבערהויפּט האָט די ענטדעקונג פון געלד זעהר פּערוקט דאָס האַרץ, און ביידע צוזאַמען איז ביי קיינעם ניטאָ: ווער עס האָט אַ האַרץ האָט קיין געלד ניט, און ווער עס האָט געלד האָט קיין האַרץ ניט.

ביי די וואָס האָבען געלד איז ווירקליך דאָס האַרץ איבעריג, ווייל זיי האָבען גאָרניט וואָס אין הארצען צו האַלטען: קיין רחמנות, קיין יושר, קיין ליעבע — און אויף כפּרות דאַרפען זיי אַ האַרץ.

אויסער די דערמאָנטע בעלי־בתית'קייט זיינען דאָ מענשען וואָס האָבען גאָט אין הארצען, און די גרעסטע אפּיקורסים זיינען מודה, אז האָבען גאָט אין הארצען איז בעסער ווי האָבען גאָט אין מויל און דעם טייפעל אין הארצען, ווייל אחד בפּה ואחד בלב, דאָס הייסט אין הארצען אַנדערש און מיט'ן מויל אַנדערש איז אַ זיטע פון יעזואיטען, פּאָליטיקער, צבוע'קעס און אַנדערע זאַגען, אז דאָס איז דער מנהג צווישען מאַן און ווייב.

אָבער ביי מענשען, קינדער, דיכטער און משוגעים איז מיט וואָס זייער האַרץ איז פול, דאָס לויפט זיי איבער'ן מויל.

פון וועלכען שטאָף דאָס האַרץ איז פאַבריצירט, איז די וויסענשאַפט נאָך ניט אים שטאַנדע געווען צו געפינען, ווייל ביי פערשיעדענע מענשען איז דאָס האַרץ פון פערשיעדענעם שטאָף, צום ביישפּיעל: גבאים, פּרעזידענ־טען פון טשאַריטיס, שטיעפמוטערס, חברה קדישא־לייט, רעקרוטען, כאַפּער און באַסעס, האָבען שטיינערנע הערצער.

קעניגע, מערדער, ערצטע און סאָלדאַטען, האָבען אייזערנע הערצער.

ווייבער, אַנאַרכיסטען און פערליעבטע האָבען גלעזערנע הערצער — ביי יעדער קלייניגקייט גענען זייער ווילען, פּלאַצט ביי זיי דאָס האַרץ.

צוקראָכענע פרויען און שלים־מזל'ניקעס האָבען צוקעריגע הערצער, און ביי יעדער זאַך צוגעהט זיי דאָס האַרץ.

מוזיק־ליעבענדע האָבען וואַקסענע הערצער, ווי זיי הערען נור מוזיק, ווערט זייער האַרץ צושמאָלצען.

ביי פרויען לאָזט זיך איבערהויפּט ניט פעסטשטעלען וואָס פאַר אַ האַרץ זיי האָבען, ווייל אַ פרוי קען אמאָל האָבען 99 הערצער, אזוי ווי 99 נשמות.

אָט האָט זי אַ געבראָכען האַרץ פון קינדער, און אָט האָט אָן אַגענט אַ קלאַפּ געטהאָן אין טהיר און דאָס האַרץ איז איהר ארויסגעפלויגען פון

שרעק, און באַלד האָט זי שוין אַ גומלאַסטענע האַרץ, וואָס ווערט איהר פער־קלעמט, וואָס זי האָט איהם ניט אַריינגעלאָזען.

אָהט האָט זי געהאַט אַ לאָקאָמאָטיוו אין הארצען, און אַז דער מאַן האָט איהר ניט געוואָלט קויפען אַ נייעם העט האָט איהר האַרץ געקאַכט ווי אַ קעסעל און פאַר פערדרוס איז איהר דאָס האַרץ צושפּרונגען געוואָרען, און באַלד שרייט זי אַז עס חלש'ט איהר דאָס האַרץ, זי האָט שוין אַן אַנדער האַרץ אַ חלשות'דיגע.

אָט האָט זי אַ לײַמענע האַרץ און דאָס האַרץ ברעכט איהר קוקענדיג ווי דער מאַן האָרעוועט, באַלד האָט זי אַ האַרץ פון קוועקזילבער און עס וואַרפט זיך אין איהר דאָס האַרץ פון קלעפּ, באַלד האָט זי ליעב אַ חוץ דעם מאַן נאָך אַ צווייטען און איהר האַרץ איז צושפּאַלטען אויף צווייען, האָט זי צוויי האַלבע הערצער, באַלד בעקלאָגט זי זיך אַז די קינדער האָבען איהר אויפגעגעסען אַ האַלב האַרץ, האָט זי נור אַ האַלב האַרץ, און טאַקע באַלד האָט זי שוין פון צרות גאָר קיין האַרץ ניט, און זאָגט צו איהר געליעבטען אַז נור ער איז איהר האַרץ און וויל איהם אַריינזעצען אין הארצען.

און ווירקליך איז דאָס פרויען־האַרץ אַ רעטזעל, אַ פּראָבלעם פאַר אַלע אַנאַטאָמיקער. שטעלט זיך פאָר, אַז אונטער'ן הארצען קען זי נור טראָגען אַ פּיצעלע קינד און אין הארצען טיעף האָט זי אַ היבשען פרעמדען יונגענמאַן און אַ חוץ דעם אַ פול האַרץ מיט שטיינער אויף איהר אייגענעם מאַן, דערצו האָט זי נאָך גאָט אין הארצען, וואָס זי צוברעכט איהם ניט דעם קאָפּ, פאַר די באָרדערקע טראָגט זי אום מעסערס אין הארצען, און פון דער דיענסטמויד האָט זי אַ וועהטאָג אין הארצען, און פון דער שכנה האָט זי וואונדען אין הארצען... איהר הערט וואָס פאַר אַ באַגאַזש זי האָט אין הארצען, און נאָך דעם אַלעם שרייט זי נאָך אַז עס ציהט איהר דאָס האַרץ און זוכט נאָך מיט וואָס צו ערקוויקען דאָס האַרץ, ווייל זי פיהלט גאָר דאָס האַרץ ניט.

אין נאָרד אַמעריקאַ האָב איך בעגעגענט מענשען גאָר אָהן הערצער, און דאָך האָט יעדער אַ האַרץ אויף זיין חבר; אַ מאַן אָהן אַ האַרץ האָט אַ האַרץ אויף זיין ווייב, אַ האַרצלאָזער פּובלישער האָט אַ האַרץ אויף זיינע קאָנקורענטען, אַ רעפאָרמירטער הערצלאָזער פּרעדיגער האָט אַ האַרץ אויף אָרטהאָדאָקסען...

נו, איז דאָס ניט אַ וואונדער, אַליין בלייבען אָהן אַ הארץ און טראָגען אַ הארץ אויף אַן אנדערען ?...

„די אויגען זיינען די שפּיגעל פון הארצען", זאָגט מען אַ שפּריכ־וואָרט. אבער דאָס זיינען קאָנקאַווע שפּיגעל (שקוע) וואָס צייגען תמיד די זייטען זאכען, אבער ניט וואָס עס טהוט זיך אין מיטען.

אַ גליק איז נור וואָס עס איז ניטאָ קיין טהירעל און קיין פענסטער אין הארצען, זאָנסט וואָלט קיין בעהעלטעניס פאר געהיימניסע אויף דער וועלט ניט געוועזען און איינער וואָלט אריינגערוקט צום אנדערען אין הארצען ; מאנכע וואָלטען מיט קוקען אַליין נאָך ניט אָבגעקומען, נור זיי וואָלטען אריינגעקראָכען מיט די שטיוועל צו יענעם אין הארצען אריין.

אין יאָהר 1875 האָט מען אויסגעפונען אין שניפּעשאָק אַ 16־יעהריגע מיידעל מיט אַ געבאַקענע הארץ און אַן אולאַנער אָפיציער איז איהר געווען איינגעבאַקען אין הארצען. אבער ווי עס ווייזט אויס איז עס געווען איבער־געבאַקען און אביסעל צוגעברענט, ווייל פריהער האָט זי איהם געשריען „מיין זיס הארץ" און דערנאָך האָט זי בעקומען אַ ביטער הארץ אויף איהם.

דער פּלאַץ וואו דאָס הארץ געפינט זיך ביים מענשען לאָזט זיך ניט בעשטימט זאָגען. מאנכע האָבען דאָס הארץ אין מאָגען, דען ווען דער מאָגען איז ביי זיי לעדיג און ווערט צוזאַמענגעשרומפּפען קלעמט זיי דאָס הארץ, און מייסטענס קלעמט דער מאָגען אזוי פעסט צוזאַמען דאָס הארץ, אַז זיי בעקומען צוויי הערצער. דערפון האָט מען שוין געוואוסט אין דער גמרא׳ס צייטען, אַז אויפ׳ן ניכטערן הארצען האָט מען שני לבבות.

מאנכע האָבען דאָס הארץ אין קאָפּ, און ווען זיי נעהמען זיך עטוואָס צום הארצען איבערלעגען זיי עס באַלד אין קאָפּ, אָדער ווען עס ווערט זיי שווער דאָס הארץ פערליערען זיי דעם קאָפּ.

ביי קארגע איז דאָס הארץ אין פּאַקעט : אַז זיי שטעקען נור די האַנד אין פּאַקעט, טרייסעלט זיך באַלד דאָס הארץ.

ביי רוסישע בויערן איז דאָס הארץ אין דער פּאַטילניצע, קוים זאָגט מען זיי עטוואָס וואָס בעריהרט זייער הארץ, קראַצען זיי די פּאַטילניצע.

אבער דאָס איז אַן אירטהום אַז דאָס הארץ איז אין דער ברוסט, ווי מען האָט געמיינט ביז איצטער, ווייל מיר געפינען פיעלע מענשען מיט אַ פולער

ברוסט און דאָך מיט אַ לעדיג הארץ, און פערקעהרט אנדערע וואָס האָבען גאָר קיין ברוסט ניט און האָבען דאָך אַ גוט הארץ.

ליעבע לעזער, מיין ארטיקעל איבער'ן הארץ זאָל אייך גאָר ניט אָנכאַפּען ביים הארצען. איהר קענט עס גאַנץ לאַנגזאַם זיך נעהמען צום הארצען, ווייל איך מיין עס גאַנץ הערצליך, און אָבוואָהל איך גיס אויס פאַר אייך תמיד מיין גאַנץ הארץ, דאָך האָב איך נאָך אַ גוטע הארץ אויף אַלע אידען און אויף אייך אויך.

IV.

די אויגען

מיינע ווערטהע לײדיס און דזשענטלמען! איך האָף אַז מיינע וויסענשאַפטליכע פּאָרטרעגע איבער די „מענשליכע גליעדער" האָבען געפונען חן אין אייערע „אויגען", און דאַרום וויל איך אויס דאַנקבארקייט צו אייערע גוטע אויגען אייך ערקלערען די וויסענשאַפטען איבער „אויגען".

אויף דעם נאַקעטען טהייל פון מענשליכען קערפּער, וואָס הייסט געזיכט, איז ערזיכטליך צוויי קליינע פענסטערלעך פון ביידע זייטען נאָז, וועלכע מען רופט „אויגען".

אָבער בעפאָר מיר רעדען איבער די „געזיכטס אויגען", בעטען מיר דעם ווערטהען פּובליקום ניט צו פערבייטען די „געזיכטס אויגען" מיט „היהנער אויגען" אָדער מיט פעטע „זופּען אויגען", ווייל היהנער־אויגען דריקען און מען ווינשט זיי צו האָבען וואָס ווייניגער, זופּען־אויגען קוויקען און מען ווינשט זיי צו האָבען וואָס מעהר און געזיכטס־אויגען קוקען און מען ווינשט זיי צו האָבען נור צוויי, ווי פיעל מען האָט.

וואָס פאַר אַ מין כלי דאָס אויג איז ווייס מען נאָך ביז היינט ניט. מאַנכע זאָגען אַז דאָס אויג איז אַ פענסטערל דורך וועלכען מען קוקט אריין אין דער זעעלע פון דעם מענשען, און דאַרום זיינען זיי אויך פערזעהען מיט לאָדען (שאָטעס) דער עהרליכער מאַן זאָל זיי קענען פערמאַכען, ווען ער בעגעגענט העסליכעס און בייזעס, און דער אונעהרליכער מאַן זאָל זיי

קענען צומאכען כדי אן אנדערע זאָל ניט קענען אריינקוקען וואָס קומט פאָר אין זיין אינערע זעעלע

מאנכע זאָגען, אז דאָס אויג איז א שפּארקאסטען אָהן א דעק, ווייל וויפיעל דאָס אויג זעהט ווערט עס קיין מאָל ניט זאט; מאנכע זאָגען אז דאָס אויג איז א וואָפע, ווייל פיעל מענשען שטעכען דורך מיט די אויגען.

איך אָבער בעהויפּט, אז דאָס אויג איז פּשוט א מויז, ווייל ביי פיעלע מענשען, ווען זיי זעהען אז זייער שכן האָט וואָס צו עסען קריכט זיי ארויס די אויגען.

מיין זיידע עליו השלום האָט פּערזענליך גערעדט מיט'ן פּערפּאסער פון די אויגען, און ער האָט איהם געפרעגט ווארום ער האָט זיי געשטעלט פוןביידע זייטען נאָז. האָט ער איהם געענטפערט, אז ער האָט עס געטהאָן דערפאר, כדי די אויגען זאָלען זיך ניט אָנקוקען איינס דאָס אנדערע, ווייל אז איין אויג זאָל קענען אָנקוקען דאָס אנדערע, וואָלט דער מענש געקענט זיך אליין קוקען אין די אויגען, דאַן וואָלט ער תמיד געמוזט ענטוועדער לאכען פון זיינע נארישע געדאנקען, אָדער זיך שעהמען פאר זיינע בייזע געדאנקען.

די אויגען בעשטעהען אויס פערשיעדענע שטאָפען: אויס פייער, וואסער, זאמד, וויסעל, שווארצעל און ברעמען, ד. ה. אויגענלידער.

נור דארף דער לעזער ניט פערבייטען די אויגענלידער אויף טהעאטער־לידער, ליעבעס־לידער, שימפף־לידער, וואָס יעדער לידערליכער לודער לאדערט ליידער פאר'ן פאָלק, ווייל יענע לידער ווערען געמאכט פון פער־שטאָכענע אויגען, אום צו שיטען דעם פאָלק זאמד אין די אויגען, און יעדער מענש מיט אָפענע אויגען מוז ביים לעזען אזעלכע לידער אראבלאָזען זיינע אויגענלידער פאר שאנדע.

אלע די וואָס ווערען געבאָרען אין מזל מאדים, האָבען פייעריגע אויגען. צום ביישפּיעל: מערדער, מוהלים, בוטשערס, שוחטים, פערד־מעקלערס און פּראָסטיטוטקעס. און דאָס פייער ווערט ניט פערלאָשען כאָטש שפּייט זיי אין פּנים, ווייל זיי מיינען עס געהט גאָר א רעגען.

וואסערדיגע אויגען האָבען: יתומים, אלמנות, ווייבער, גנבים, און אידען אום ימים נוראים, זיי גיסען מיט די אויגען און עס טריקענט קיין מאָל ניט אויס.

זאמד אין די אויגען האָט היינט יעדער, אַזוי זאָגען די פּראָפעסאָרען. און דאָס איינציגע מיטעל דערצו איז „לעקען". דער איינציגער פעהלער דערביי איז, וואָס דיזעלבע מענשען וואָס שיטען דעם אונגוויסענדען פּאָלק זאמד אין די אויגען, אום זיי צו פערבלענדען די אויגען, זיינען זיי אַליין די לעקער און שמייכלער פון פּאָלק, און ביים לעקען שיטען זיי ווייטער זאמד.

ביז נון האָט מען געמיינט, אַז די אויגען קענען נור זעהען. אין דער לעצטער צייט אָבער האָט מען ענטדעקט אַז אין ניו יאָרקער סטריטען געהען אום בייטאכט יונגע פרויען, וואָס קענען רעדען מיט די אויגען, און מיט אָפענע אויגען רעדען זיי פון שלאָף.

די אויגען רעדען אַלע שפּראַכען, און זיי ברויכען גאָר קיין לעהרער צו דיזער אויגען־שפּראַכע, ווייל די שלעכטע ערציהונג איז זייער לעהרער, די נויט איז זייער גראַמאַטיק און די שלעכטע געזעלשאַפט זייער ווערטערבוך.

דאָס טהייערסטע פון אַלע גליעדער איז ביים מענשען דאָס אויג, ווייל אַלעם וואָס איהם איז טהייער היט ער ווי דאָס אויג אין קאָפּ, דאָך זיינען דאָ אַזעלכע אויגען־קינסטלער וואָס גנב'ענען אַרויס דאָס ווייסעל פון דעם אויג.

אויסער די אויסגערעכענטע שטאָפען בעזיצט נאָך דאָס אויג „זוכט" און „זיכט".

טיראַנען, דעספּאָטען און פּאָליטיקער האָבען הערש־זוכט, גייסטליכע און שכורים האָבען טרונק־זוכט, קאַפּיטאַליסטען, מאָנאָפּאָליסטען און פּראָ־צענטניקעס האָבען געלד־זוכט, אַרבייטער און אידישע ליטעראַטען האָבען געל־זוכט און די איינוואָהנער פון די טענעמענט־הייזער האָבען די שווינד־זוכט.

און דערביי האָט זיך יעדער זיין אַבזיכט און אויסזיכט זיין צוועק צו ערייכען, און איבערזיכט איבער אַלע מיטעל וואָס שטעהען צו זיינע דיענסטען, נור פעהלט זיי די ריקזיכט מיט זייערע מיט־מענשען און די איינזיכט אין דער וועלט־אָרדנונג.

ווען אַלע טיראַנען זאָלען בעקומען די סטאַרזוכט, וואָלטען מיר בעקומען אויף דער צוקונפט אַ גוטע אויסזיכט.

איין גרויסען וואונדער זעהט מען ביי די אויגען. מען זעהט אין די ניו יאָרקער סטריטען פיעלע לעדיגגעהער און אויך אונגליקליכע, וואָס האָבען

בלויז צוויי שוואַכע אויגען, און דאָך וואַרפען זיי אויף יעדער זאַך טויזענד אויגען.

איך האָב געזעהן ווי אַ טויגעניכטס האָט געוואָרפען אַן אויג אויף אַ פּאָאַר שוואַרצע אויגען, ער האָט פון איהר אַן אויג ניט אַראָבגעלאָזט, אַז עס זיינען איהם שיער די אויגען ניט אַרויסגעקראָכען, ביז ער האָט בעקומען אַ פּאָאַר בלויע אויגען פון אַ בלויען ראָק וואָס האָט פון איהם ניט אַראָבגעלאָזט די אויגען.

איך אַליין האָב געזעהן מיט מיינע אויגען, ווי אַן אָרימאַן איז געשטאַנען נעבען אַ רעסטאָראַנט און האָט געגעסען מיט די אויגען, נור דאָך איז ער נעבעך אַוועקגעגאַנגען הונגעריג, ווייל די זופּען מיט די פעטע אויגען האָט אין דעם אויגענבליק אויפגעגעסען מיט'ן מויל אַ רייכער דזשענטלמאַן מיט אַן אויגען־גלאָז אויף דער נאָז.

עס גיבט פיעלע מענשען וואָס מאַכען צו אַן אויג אויף פיעלע זאַכען, דאָך האָבען זיי אָפענע אויגען און זעהען גאַנץ ווייט אין דער צוקונפט. דאַגעגען זיינען דאָ פיעלע מענשען וואָס אויגענשיינליך האַלטען זיי אָפען די אויגען און זעהען ניט וואָס אונטער זייער נאָז טהוט זיך.

מיר ווייסען, דאַכט זיך, אַז פייער לייכט, דאָך זיינען דאָ אַ סך מענשען מיט פייערדיגע אויגען און דאָך איז זיי נעבעך פינסטער אין די אויגען, און גראַד אַזעלכע וואָס האָבען וואַסעריגע אויגען האָבען אָפט זעהר ליכטיגע אויגען.

מיר ווייסען ווידער אַז גלאָז ברעכט זיך לייכט, לויט דעם דייטשען שפּריכוואָרט: „גליק אונד גלאַז, ווי לייכט בריכט דאַס"; דאָך זעהען מיר אַז גראַד די וואָס האָבען גלעזערנע אויגען איז זייער אויג קיין מאָל ניט געבראָכען.

אַ קלוגער מענש האָט טיעפע אויגען, און ווען מען קוקט אין זיי אַריין, זעהט מען דאָרט אַ גאַנצע וועלט, און אַלע איינוואָהנער פון דיזער וועלט זיינען וואַכענד, אַלע אַרבייטען, זיינען טהעטיג און עס געלוסט זיך נאָך ווייטער אַריינצוקוקען.

ביי דומע מענשען דאַגעגען זיינען די אויגען פערשטעלט מיט לאָדענס אָדער מיט טשאַלענט ברעטליך און מען זעהט אַז אַלעס שלאָפט דאָרט,

אַלעס איז דאָרט טויט ווי אויף אַ בית עולם. אויף אַזעלכע אויגען גלוסט זיך צו וואַרפען קנאַבעל.

אַלע די וואָס האָבען גנב'ישע אויגען, קענען ניט קוקען קיין מענשען גלייך אין די אויגען, דאַרום מוזען גנבים, מיסיאָנערען און זונות ענטוועדער פינטלען מיט די אויגען אָדער פערגלאָצען אַרויף די אויגען.

צו אַזעלכע שלעכטע אויגען איז דאָ נור איין מיטעל, ווי צו היהנער־אויגען: ענטוועדער אויסצושניידען אָדער אויסצושטעכען.

ביי אַבערגלויבישע מענשען איז אַ „גוט אויג" פיעל שעדליכער איידער אַ שעדליך אויג, און דאַרום טהוט מיר זעהר לייד וואָס עס איז ניט דער־זעלבער פאַל ביי רעוואָלוציאָנערען און אַרבייטער, דען דאַן וואָלטען זיי געקענט לייכט זיך נוקם זיין אָן די דעספּאָטען און מאָנאָפּאָליסטען, זיי וואָלטען פערשפּאָרט די גאַנצע שיסעריי און וואָלטען איינפאַך געקענט זיי געבען אַ „גוט" אויג.

נור מיין יואל טרייסט מיך דערמיט אַז אַ גוט אויג (אָן עין הרע) וואָלט די וועלט־פיינדע אויך ניט געשאַדט, ווייל די גייסטליכע האַלטען מיט זיי און וואָלטען זיי באַלד אָבגעשפּראָכען אַ גוט אויג.

אייגענטליך וואָלט איך איבער'ן אויג געקענט נאָך פיעל אויגענבליקע ערקלערען, אבער אין דעם אויגענבליק האָט מיר מיין אייגענע איין־איינציגע אויג אין קאָפּ אַנידערגעשטעלט אַ טעלער זופּ מיט פיעל פעטע אויגען פאַר די אויגען, און איך וואָלט עס שוין איינגעשלונגען מיט די אויגען. דאַרום מוז איך שליסען מיין לעהרע איבער די אויגען, וועלכע וועט געווים געפינען חן און לייטזעליגקייט אין אייערע אויגען.

V.

די נאָז.

אויב די אויגען זיינען פוןביידע זייטען נאָז, מוזען מיר על פי חקירה זאָגען, אַז די נאָז זיצט אָדער ליעגט אָדער בעסער הענגט צווישען די אויגען.

לויט די לעצטע עקספּערימענטע דער וויסענשאַפט, איז עס פעסט־

געשטעלט, אַז די נאָז בעשטעהט אוים הויט און ביינער, אוים פלייש און בראָמסקע און אוים זאָנסטיגע טראָקענע און נאַסע פליסיגקייטען.

אויף אַ מיקראָסקאָפּ, וואָס פערגרעסערט זאַכען 7000 מאָל, זעהט אוים די נאָז ווי אַ קוימען פון אַן אָבגעברענטען דאַך, אָדער דער טהורם פון מיכאַילעווסקען פּוילישען קלויסטער.

די נאָז בעזיצט אַלע זיעבען פאַרבען פון דעם רעגענבויגען: פון פראָסט איז זי רויט, פון וועהיסקי — בלוי, פון שלעכטע ביזנעס — געל, פון אַ שלעכטע מערכה — שוואַרץ, פון פּוידער — ווייס, פון אונגליקליכער ליעבע — גרין, פון דער דראַמאַטישער קונסט — אַלע זעקס פאַרבען אינאיינעם, אָדער גאַר אָהן אַ קאָליער.

די פילאָזאָפען, וואָס בעהויפּטען אַז די נאַטור שפּיעלט אויף אַ האַרמאָניע, אָדער, אַז אַן האַרמאָניע שפּיעלט אויף דער נאַטור, דאָס הייסט, אַז אַלעס וואָס עס איז דאָ אין דער נאַטור איז זעהר שעהן און האַרמאָניש, בעהויפּטען און מיר מוזען עס אויך צוגעבען, אַז עס איז זעהר שעהן וואָס די נאָז שטעהט אויפ'ן מיטען פּנים גראַד.

ווייל, אַז ניט, זאָגען זיי, וואָלט דאָס פּנים אפילו לפּנים ניט געהאַט קיין פּנים פון אַ פּנים, הפּנים אַז זיי האָבען געמיינט, אַז על כל פּנים וואָלט עס געהאַט אַ פּנים, ווי אַ פּנים אָהן אַ נאָז.

דאַגעגען אָבער ווילען האָבען די עסטעטיקער (אַזעלכע מענשען וואָס האָבען אַ געפיהל נור פאַר שעהנע און ערהאַבענע... נעזער), אַז עס איז אבשייליך צו האַלטען אַן אָברייניגונגס־קאַנאַל גראַדע אויפ'ן פּנים, — זי וואָלט געהאַט אַ פיעל פּאַסענדערען פּלאַץ.

די רעפאָרמער האָבען שטאַרק פּראָטעסטירט געגען די אַלטמאָדישע נאָז, וואָס זי שטעהט מיט די לעבער אָראָב, גראַדע צום מויל, וואָס דאָס הינדערט דאָס קוסען זיך מיט די אסימילירטע פרויען, און ביים עסען פון שווייגען־פלייש דערשמעקט זי באַלד מיט וואָס דיזעלבע האָבען זיך ערנעהרט ביים לעבען (ניט די רעפאָרמער, נור די שוויינען. דער זעצער.), און זיי האָבען געוואָלט די נאָז רעפאָרמירען, ווי זייערע תפילות, מיט די לעבער אַרויף.

צו דער זעלבער צייט איז אויפגעשטאַנען אַ צווייטע סעקטע מיט דעם נאָמען „נאַרישע חתנים“, וואָס פלעגען ניט פערשטעהן אזוי גיך ווי עס ווערט

פון א אינגעל א איד אין איין נאכט און מען פלעגט זיי ציהען ביי דער נאָז, האָבען זיי געוואָלט זי געגצליך מאכען מופען פון דעם פּנים.

דאגעגען אָבער האָבען די אַנטראָפּאָלאָגען, איך אַליין אויך, פּראָטעסטירט געגען דיזען אונרעכט, ווייל מיר האָבען איינגעזעהען, אז די נאָז איז דאָס נויטיגסטע גליעד ביים מענשען, און דאָס זי קען פערטרעטען אַלע איבריגע גליעדער.

א בעווייז אז עס זיינען דאָ פיעלע מענשען וואָס הערען ניט, זעהען ניט און פערשטעהען קיין זאך ניט, קוים אָבער שטעקען זיי נור אריין די נאָז אין וואָס־עס־איז, דערשמעקען זיי שוין אַלעסדינג.

זעלבסטפערשטענדליך איז אונזער פּארטיי געוועזען שטארקער און מיר האָבען געזיעגט — די נאָז איז געבליעבען אויף דעם זעלבען פּלאַץ, אין דערזעלבער פּאָזיציאָן, ווי מען האָט זי ערפונדען.

די נאָז שטאַמט פון גאנץ אַלטע צייטען. אין איהר פּרימיטיווע פאָרם האָט זי געהאַט א פּנים ווי א צוים, און דאָס בעווייזט דארווין, אז די דומע מענשען וואָס האָבען מורא פאר׳ן פּראָגרעס לאָזען זיך נאָך ביז איצט פיהרען ביי דער נאָז ווי ביי א צוים.

ביי דער ציוויליזירטער וועלט האָט די נאָז שוין בעקומען די פאָרם פון א טערמאָמעטער.

ווען א מענש מאכט גוטע ביזנעס און די וועלט איז איהם ווי א באָד און ער איז דער שמייסער, האַלט ער הויך די נאָז.

ווען ארבייטער פערליערען א סטרייק, לאָזען זיי אראָב די נאָז. דאַן אָבער פערררייסען די באָסעס מיט דער נאָז.

א קאָרטענשפּיעלער ווען ער פערשפּיעלט, א שרייבער ווען מען בראַקירט אויס זיין ארטיקעל, א פערליעבטער ווען ער דערהערט דעם „ניין“, בעקומט א לאַנגע נאָז.

א מאַן ווען ער קומט שפּעט אַהיים, אָדער ווען דאָס ווייב געפינט איהם קומענדיג די באָדערקע, בעקומט א מיאוסע נאָז.

יעדאָך בלייבט די נאָז ניט אימער אין איהר געוועהנליכע פּאָזיציאָן, זי ענדערט זיך לויט די אומשטענדען: א מיידעל אז מען זאָגט איהר, אז זי איז ניט שעהן, א רעדאַקטאָר, אז זיין צייטונג טויג ניט; אַן אַקטיאָר, אז ער האָט זיין ראָלע שלעכט געשפּיעלט, פערדרעהען זיי מיט דער נאָז.

אַ קאַרגער, אַז מען בעט איהם אַ נדבה פערקרימט די נאָז.

אַז איינער לויבט זיך אַליין, מאַכט מען איהם אַ לאַנגע נאָז.

מיוחסים, משכילים, רוסישע פּאַטריאָטען, וואָס קומען נאָך אַמעריקאַ, לאָזען באַלד אראָב די נאָז.

עס גיבט פערשיעדענע נעזער:

דער איד האָט אַ אידישע אדלער־נאָז. די אדלער־נאָז איז די נאָז אַלער נעזער, ווייל שיר השירים איז דאָס ליעד פון אַלע ליעדער, און דאָרט שטעהט אויסדריקליך „אפּך כמגדל הלבנון", דיין נאָז איז ווי דוד'ס טהורם, און דאָס מיינט מען די נאָז פון כנסת ישראל, די אידישע נאָז.

עס גיבט אַ גריעכישע נאָז, האַלב רונד; אַ פראַנצויזישע נאָז, שפּיציג; אַ סלאַווישע נאָז, קורץ און גראָב; אַ כינעזישע נאָז, פּלאַציג.

פון דעם אַליין ציהען די מעטאַפיזיקער דעם שלוס, אַז די נאָז איז פון גאָט אַליין בעשאַפען געוואָרען נאָך קודם מתן תורה.

ווייל, זאָגען זיי, ווען דער איד זאָל חלילה געווען האָבען אַ סלאַווישע נאָז, וואָלט ער ניט געוואָלט מאַכען שבת־צו־נאַכט די ברכה בורא מיני בשמים.

ווען די פראַנצויזען זאָלען חלילה געווען האָבען אַ כינעזישע נאָז, פּלאַציג, וואָלטען זיי קיינמאָל ניט געקענט קומען צו אַ שפּיציגען אייפעל־טהורם.

ווען די כינעזער זאָלען האָבען אַ שאַרפע ענגלישע נאָז, וואָלטען זיי אויך געמאַכט מיסיאָנען פאַר אידען זיי צו בעקעהרען צו זייער גאָט קאָנפוציוס.

עס גיבט אויך נעזער ווי אַן אתרוג, אָבער דאָך ערלויבען די רבני ארץ־ישראל ניט צו בענשען אתרוג מיט זיי סוכות, ווייל די אתרוגים־נעזער זיינען ניט גרין נור רויט, און ווייל זיי האָבען צופיעל פּטום'ס.

די הויפּט־פונקציאָן פון דער נאָז איז טאַבאַק צו שמעקען און אין פרעמדע ביזנעס זיך אריינצושטעקען, און ווייל די נאָז איז ניט נור אַ טערמאָ־מעטער נור אויך אַ ביזנעס מעטער, דאַרום איז אויך ניט מעהר ווי רעכט און ביליג צו היטען די נאָז פון פּיקפּאָקעטס.

און דאַרום איז מיר גאָר קיין וואונדער ניט, וואָס גרויסע אַמעריקאַנער

סוחרים ווען זיי געהען דורך אין די ענגע גאַסען ווי העסטער, לודלאָוו, באַיארד האַלטען זיי די נאָז אין דער האַנד.

אין דער לעצטער צייט האָט מען אין אַמעריקא ערעפענט אַ נאָזען־שולע, פון וועלכע עס געהען אַרויס נאָזיסטען, אַזוי גוט ווי דענטיסטען.

אין קאַנעל סטריט האָב איך שוין געלעזען דעם סיין פון אַן אויס־שטודירטען נאָזיסט.

דער בעריהמטער און בעליעבטער נאָזיסט מאַכט נאָז־אָפּעריציאָנען חצי חנם.

פּאָנפּעוואַטע און איינגעפאַלענע נעזער רעפּאַרירען אָדער מאַכען אַנדערע — איין דאָלאַר.

אָנרייסען אַ נאָז, 50 סענט.

אָנדרעהען אַ נאָז, אַ קוואָדער.

פלאָמבירען מיט טאַבעקא אָדער טירקישען פעפער, צוויי שילינג.

קלינען אַ נאָז, ביי מיין אַסיסטענט, אַ ניקעל.

פאַר ארבייטער אומזיסט ביז נאָכ'ן סטרייק, מיט אַ שנאָל אין נאָז אַלס פּרעמיום.

מיינע ליעב לעזער, עס נעהמט אַ ברענענדיגער פראָסט און איך האָב מורא נאָך ווייטער אַרויסצושטעקען מיין נאָז.

VI.

דאָס מויל.

ליעבע לעזער, איהר זאָלט ניט מיינען, אַז מיין מויל־וויסענשאַפט איז חלילה ניט אין מויל צו נעהמען, ווייל אַז איך עפען מיין מויל שיטען זיך ניט ווערטער, נור פּערל פון מויל — דער ביליגסטער איז ווערטה 5 סענט.

איהר זאָלט וויסען, מיינע דאַמען און לײדים, אַז די גרעסטע ערפינדונג אויף דער וועלט איז דאָס מויל. ווען מען זאָל ניט געווען ערפינדען דאָס מויל, וואָלטען מיר אַ גאַנצען טאָג ניט געקענט גאַרנישט אין מויל נעהמען, און כאָטש מיר וואָלטען געהאַט אַ פול מויל דאַגעגען צו פּראָטעסטירען, וואָלטען מיר ניט געטאָרט עפענען דאָס מויל אַ וואָרט צו רעדען.

מיר דאַרפֿען אָבער ניט קוקען אויף יענע אונוויסענדע מענשען, וואָס זאָגען: „אז ווען דאָס מויל וואָלט געלעגען אין דר'ערד, וואָלטען מיר אין גאָלד געגאַנגען", ווייל דאָס זאָגען נור די „אָרימע לייט" וואָס מוזען נעבעך אָבשפּאָרען פון זייער מויל אום עטוואָס זיך צו מאַכען, ווייל זיי פערדיענען נעבעך פון האנד אין מויל אריין. אבער מיר „ציוויליזירטע" מענשען, וואָס מיר האָבען אַלעס וואָס אַ מויל קען אויסרעדען, און דאָך האָבען מיר אַ פול מויל — מיט טשו־טאָבעקאָ אָדער טשו־קענדי בלייבט זיך גלייך — דאַרפען מיר דעם ערפינדער פון דעם מויל שטעלען אַ גאָלדענעם מאָנומענט סאַמע אין מיטען מאַרק.

דער בעסטער פּלאַץ וואָלט געווען דער חזיר־מאַרק, ווייל דאָרט נוצט מען דאָס מויל מעהר ווי איבעראַל. אַ גאַנצען טאָג פערמאַכט זיך זיי ניט דאָס מויל שרייענדיג, שילטענדיג, גענעצענדיג, קייענדיג און אזוי ווייטער.

ווען דאָס מויל איז ערפונדען געוואָרען, ווייסען מיר ניט גענוי. מאַנכע אסטראָנאָמען בעהויפּטען, אז עס שטאַמט פון די מויל־העלדען, דאָס הייסט, אזא מין חיה וואָס זיינע העלדענטהאַטען געהען איהם פון מויל ניט ארויס.

אנדערע מחקרים, וויעדער, זאָגען, אז דאָס מויל עקזיסטירט שוין פון גאַנץ אַלטע צייטען, זייט מענשען געדענקען, ווייל מיר געפינען שוין אין דער תורה ווי בלעם'ס עזעל האָט געעפענט דאָס מויל — דערפון האָבען זיך טאַקע אָנגעפאַנגען די „מויל־עזעל", דאָס איז אזא מין פערשאָלטענער מענש, וואָס מען דערקענט איהם ערשט, ווען ער עפענט זיין מויל.

דאָס זיינען אָבער ניט די געוועהנליכע עזלען, ווייל די געוועהנליכע עזלען האָבען לאַנגע אויערן, פאַר וועלכע יעדער מויל־העלד שלעפּט זיי ארום און זיי קענען קיין מויל ניט עפענען, און די מויל־עזעל, דאַגעגען, האָבען קיין מאָל ניט קיין אויערן צו הערען וואָס אנדערע זאָגען, דערפאַר אָבער אַ גרויס מויל צו רעדען וואָס ער וויים און ווייס ניט. יעדענפאַלס געהערען זיי צום זעלבען עזעל־געשלעכט.

אין דער לעצטע צייט אָבער האָט דער בעריהמטער מאַטעמאַטיקער, גענאָסע עמיל זאָלאָ ענטדעקט —איך האָב איהם דערצו צוגעהאָלפען— אז דאָס מויל איז ערפונדען געוואָרען שפּעטער פון אַלע מענשליכע גליעדער, ווייל אז דאָס מויל זאָל געווען זיין פריהער פון דעם מענשען, וואָלט גאָט ברוך

הוא קיינמאָל ניט געקענט דעם מענשען בעשאַפען נאָך זיין פאָרם נאָך.

א שטייגער א מויל פון א פרעזידענט וואָלט געפאָדערט, אז גאָט זאָל איהם צוגעבען הערנער.

א מויל פון א ראָמאַנען־שרייבער וואָלט פערלאַנגט, מען זאָל איהם צוגעבען א לאַנגען עק, ער זאָל קענען די פליגען אראָבטרייבען ווען ער שרייבט מיט ביידע הענד צוויי ראָמאַנען מיט איין מאָל.

א מויל פון א מוהל מומחה וואָלט פערלאַנגט, אז יעדע פרוי זאָל האָבען ששה בכרס אחד, און יעדער בן זכר מיט 66 ערלות, און קיינער זאָל ניט זיין קיין נולד מהול.

א מויל פון אן ארבייטער־באָס וואָלט פערלאַנגט, אז זיינע ארבייטער זאָלען האָבען תרי"ג הענד צום ארבייטען און קיין איינציגען מאָגען צום עסען, און ער אליין זאָל האָבען טויזענד מיילער צום טרינקען און קיין הארץ צו צאָהלען וויידזשעס.

א סאָציאַלדעמאָקראַטישער מויל וואָלט פערלאַנגט צו האָבען טויזענד ליפען צו פייפען ווען אנדערע רעדען, אבער קיין פנים צו שעהמען זיך.

א פובלישערס מויל וואָלט פערלאַנגט, אז אלע זיינע שרייבער זאָלען געבאָרען ווערען מיט גוטע פעדערן, אבער אָהן קעשענעס.

א מאַן וואָלט פערלאַנגט, אז זיי ווייב זאָל געבאָרען ווערען אָהן א מויל.

א ווייב וואָלט פערלאַנגט, אז דער מאַן זאָל געבוירען ווערען אָהן אויגען, און אזוי ווייטער.

און אויף דער ארט מוזען מיר שליסען, אז דאָס מויל איז געבאָרען געוואָרען ווען דער גאַנצער מענש איז שוין בעשאַפען געוועזען, ווייל אז ניט וואָלט די מענשליכע געזעלשאַפט אויסגעזעהן ווי א מענאַזשעריע.

מאַנכע גרויסע בראַנפען־פּאָרשער האָבען געשטעלט די פראגע, פאר וואָס מען האָט דעם מויל איינגעפאסט אונטער'ן נאָז, אז ווען זיי טרינקען זאָלען זיי דארפען פעררייסען דעם קאָפּ און דאָך בלייבט א ביסעל אין גלעזעל, א ביסעל רינט איבער'ן באָרד, איידער מען פערמאַכט דאָס מויל. עס וואָלט פיעל בעקוועמער געוועזען דאָס מויל זאָל זיין אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, וואָלט מען געקענט אריינגיסען קיין טראָפּען זאָל פערלאָרען געהן.

דאַנקען אָבער האָבען די לענדלאָרדס פּראָטעסטירט, ווייל, ווען זיי

וואָלטען געמאָהנט רענט, וואָלט דער טענענט געמיינט, אז מען מיינט ניט איהם, נור דעם ענגלייכטער.

די זולל וסובא'ס האָבען געמאַכט אַ פאָרשלאַג, אז רעדען זאָל מען דורך דער נאָז, כדי דאָס מויל זאָל בלייבען פריי צום עסען און צום טרינקען. ווי קען איין זאַך טהון צוויי שליחות?

דאַגעגען האָבען ווידער פראָטעסטירט אַלע בדחנים, אַקטיאָרען, פּאָליטישענס, מלמדים, רבנים, חזנים און אַגיטאַטאָרס, ווייל זיי האָבען בעהויפּטעט, אז אָהן רעדען האָבען זיי ניט וואָס צו עסען, און ווען דאָס מויל וויל עסען איז עס ניט קראַנק צו פערדיענען דאָס עסען דורך רעדען.

עהרליכע לייט האָבען פערלאַנגט אז דאָס מויל זאָל זיין אין הארצען, כדי אַז יעדעס מויל זאָל רעדען דאָס וואָס דאָס הארץ טראַכט.

דאַגעגען האָבען פּראָטעסטירט פּאָליטיקער, ביזנעס־לייט, דעמאַגאָגען און סתם שווינדלער מיט דער בעהויפּטונג, אז וואָס ווייטער דאָס מויל איז פון הארצען איז אַלץ לייכטער דעם עולם דעם קאָפּ צו פערדרעהען א. ז. וו.

ענדליך איז אויפ'ן לעצטען וועלט־קאָנגרעס מיט אַ גרויסע מאַיאָריטעט בעשלאָסען געוואָרען, אז דער בעסטער פּלאַץ פאר'ן מויל איז אונטער דער נאָז, ווייל אין דעם זיינען אַלע איינשטימיג אז פון עסען האָבען אַם מייסטען הנאה נור די וואויל־שמעקער, און וואו מען שטעקט נור אריין די נאָז זאָל מען באַלד עפענען דאָס מויל, און אזוי איז דאָס געבליעבען.

דאָס מויל האָט ניט נור די ערהאבענע פונקציאָנען צו עסען, רעדען, לאַכען, גענעצען, פייפען א. ז. וו., זאָנדערן מען האָט ענטדעקט גאַנץ נייע קרעפטען און אייגענשאַפטען:

צום ביישפּיעל, פיעלע מענשען מאַכען פון זייער מויל אַ כאָליוואַ, מיט וועלכע מען קען קיין שטיוועל ניט מאַכען.

ביי סעדיכעס, פיש־הענדלער, מעקלערס, מגידים, שנאָרערס א. ז. וו. געהט שוועבעל און פּעך פון דעם מויל.

דענטיסטען נוצען די מיילער פון די פּאַציענטען אַלס סייף־קאַסטענס. זיי גיבען נור אַ דרעה מיט'ן שליסעל, נעהמען זיי ארויס אַ דאָלאַר.

אבער ניט אַלע מיילער זיינען גלייך. עס גיבט „לעדיגע מיילער“, וואָס ווילען קיין זאַך אין זיך ניט איינהאַלטען; עס גיבט דאַגעגען „בייזע מיילער“ וואָס האַלטען אַלעמען אין מויל.

ווען איינער פערשטעהט אונז ניט, וואָלטען מיר געוואָלט איהם „אריינ־לעגען“ אין מויל, און ווען איינער גיט אונז ניט, וואָלטען מיר איהם געריסען דעם ביסען פון מויל.

עס גיבט נעגאַטיווע און פּאָזיטיווע מיילער, צום ביישפּיעל, ווען איינער לעגט זיך א גוטע זאַך אין מויל אריין געהט אונז די פּיענע פון דעם מויל ארויס.

די בעסטע מיילער זיינען די קלענסטע, ווייל א קליין פריי מויל איז ווי א קליין קינד און עס געלוסט זיך א קוס צו טהון, און א גרויס מויל איז ווי א גרויסע מכה: וואָס דאָס מויל איז גרעסער רייסט זיך מעהר.

נור אזוי ווי איך האָב נאָך א פול מויל איבער די מויל־וויסענשאַפט, נור מיין אָפען מויל ברענגט מיר פיעל שאדען, וויל איך ניט אריינפאַלען אין אייער מויל און וועל שוין בעסער האַלטען מויל.

VII.

די האַנד.

איינע פון די וויכטיגסטע ערפינדונגען פון דער נייער צייט אי אונ־בעדינגט די האַנד.

איך זאָג די „נייצייט“, ווייל די האַנד איז ניט לאַנג ערפונדן געוואָרען, דען לויט די דארווינישע סיסטעם איז די האַנד ערשט ערפונדען געוואָרען דאַן, ווען די אפען (מאַנקים) האָבען זיך אָנגעהויבען אויסצומענשלען, ווייל פריהער זיינען זיי געווען גאָר פיס, געוועהנליך די פאָדערסטע פיס.

אויב די האַנד אין א דומם אָדער א צומח, ד. ה., פון מינעראל־שטאָף אָדער פון פלאַנצען־שטאָף קען מען נאָך ביז היינט ניט פעסטשטעלען.

מאַנכע זאָגען, אז די האַנד איז א דומם, ווייל מיר געפינען זעהר פיעל „אייזערנע הענד“. צום ביישפּיעל, אַלע דעספּאָטען האַלטען זייערע פעלקער אונטעריאָכט פעסט אונטער זייערע „אייזערנע הענד“.

שלאַכט־העלדען האַלטען דעם שווערד מיט „אייזערנע הענד“, פעלד־נזלנים האַלטען די האַק מיט „אייזערנער האַנד“, קאַראָבקע רבנים האַלטען די

טאקסע מיט „אייזערנער האנד“, גראַסמייסטער און פּרעזידענטען — דאָס „וואָהל און בעסטע“ אָדער „דעם האמער“ מיט אַן אייזערנער האנד.

דאגעגען בעהויפּטען די טעהאָלאָגען, אַז אייזערנע הענד הייסען גאָר ניט הענד, נור „טהעאָרעטישע לאַפּעס“, און די האנד איז גאָר אַ צומח און זיי בעווייזען עס דערמיט, וואָס די האנד וואקסט —

ווייל פיעל גייסטליכע, וואָס האָבען געהאַט קורצע הענד, קוים האָבען זיי נור בעקומען אַ געמיינדע אין זייערע הענד, האָבען זיי באלד בעקומען „לאַנגע הענד“ אַז מיט איין האנד האָבען זיי געקענט דערלאנגען ביז אין הימעל, אויסצוטאַפּען אַלעס וואָס עס טהוט זיך ביי גאָט, און מיט דער אַנדערער האנד האָבען זיי דערלאנגט אין די קעשענעס פון זייערע גלויביגע ארויסצונעהמען דעם לעצטען סענט.

און נאָך מיין מיינונג האָבען זיי אויך רעכט, ווייל אין אמת'ן האָט די האנד ווירקליך אַ פאָרם ווי אַ פּלאַנצע מיט קליינע צווייגלעך, וועלכע מען רופט פינגער און אויף די שפּיץ פינגער זעהט מען אָפט בליהען די נעגעל, און צוואר איז די האנד אַן אָריענטאַלישע פּלאַנצע, ווייל די נעגעל בליהען ווינטער אזוי ווי זומער.

און ניט נור די האנד וואַקסט, זאָנדערן די פינגער וואקסען אויך און וועמען גאָט העלפט מיט לאַנגע פינגער, דער איז זיכער צו ווערען אַ באָבע, אַ כלי־זמר, אָדער אַ קעשיער אין אַ באַנק.

נור אַ קעשיער מוז האָבען צו זיינע „לאַנגע פינגער“ אויך „לעפּקע פינגער“, אַז צו וואָס ער ריהרט זיך צו, זאָל זיך עפּעס צוקלעפּען.

אבער ניט ביי יעדען מענשען געראָטה דיזע פּפלאַנצע „האנד“ גלייך, זי זאָל ברענגען פריכטע.

די רייכע לייט, ביי וועמען עס פליהען געבראָטענע טויבען אין מויל אריין און וואָס שטעקען גראד קיין פינגער אין קאַלטע וואסער ניט אריין, די קענען זיך אימער בעריהמען מיט די פרוכט פון זייערע הענד.

און די אָרימע, וואָס מוזען נעבעך לעבען פון דער האנד אין מויל אריין, וואקסט גראד ביי זיי די האנד אין דער גרעב און בלייבען דאָך אימער מיט לעדיגע הענד אָהן אירגענד וועלכע פריכטע.

אבער ניט אַלע לעדיגע מענד זיינען גלייך, עס גיבט פיעלע מענשען, וואָס קענען זיך צו קיין זאַך ניט נעהמען, ווייל וואָס העבט מען אָן מיט

„לעדיגע הענד“ ? און דאַגעגען זיינען דאָ „לעדיגע הענד“ וואָס מוזען אַלעס ריהרען און אַלעס נעהמען.

זייט מען האָט אָנגעפאַנגען צו האַלטען קאַסירער אין געשעפטען, האָט זיך אויך די האַנד געשטעלט אַלס קאַסירער ביים האַרצען, און די האַנד צאָהלט אויס וועמען דאָס האַרץ הייסט ; אבער ניט אימער איז דיזער קאַסירער „האַנד“ געראָטהען אין זיין פּרינציפּאַל „האַרץ“.

עס גיבט מענשען, וואָס זייער האַרץ איז אָפען פאַר אַלע ליידען פון זייערע נעבען־מענשען און האָבען צוגלייך אויך אַן „אָפענע האַנד“ פאַר יעדען.

עס גיבט דאַגעגען מענשען, וואָס זיינען זעהר „אָפענהערציג“ און גיבען גערן יעדען אַ גוט וואָרט, אבער זייער האַנד האַלטען זיי פעסט פערשלאָסען.

אבער ניט אימער איז דאָס האַרץ מיט דער האַנד ענג פערבונדען : עס גיבט פיעלע דאַמען, וואָס שענקען זייער האַנד דעם מאַן אויף אייביג און זייער האַרץ פערשענקען זיי גאָר דעם באָרדער, און דארום איז ביי זיי נעבעך אַזוי וויט די האַנד פון דעם האַרצען, אַז זיי קענען קיינמאָל ניט אַרויפ־לעגען די האַנד אויפ’ן האַרצען און.מיט אַ ריינעם געוויסען זאָגען, אַז אַזאַ „האַנד־אַרבייט“ איז „הערצלאָז“.

דיזע פיינדשאַפט צווישען האַנד און האַרץ עקזיסטירט אויך צווישען מענער : וועהרענד זיי בעגעגענען פיעלע בעקאַנטע וואָס זיי האַסען זיי אין האַרצען און דאָך דריקען זיי זיי פריינדליך די האַנד.

יעדענפאַלס געהערט די האַנד ניט צום לעבען, וויל ווען יעמאַנד געהט אונז „אַן דער האַנד“, רעכענען מיר איהם פאַר אַ פריינד, און ווער עס געהט אונז „אַן לעבען“ איז ער אונזער גרעסטער שונא.

עס גיבט פיעלע מענשען, וואָס האָבען גאָר נישט, ניט אין קאָפּ, ניט אין האַרצען, דאָך האָבען זיי זעהר פיעל אין די הענד, און דאָס איז נור דערפאַר, וויל די וואָס האָבען געמיטה אין הערצען און פערשטאַנד אין קאָפּ, האָבען מייסטענס קורצע הענד, אָדער זעהר אָפט נעבעך געבונדענע הענד.

די וואָס האָבען אַ סך אין זייער האַנד האָבען אָפט זעהר שווערע הענד און ווילען קיינעם צו הילף ניט קומען, אבער אויך אַ גרינגע האַנד איז ניט אימער אַ מעלה, העכסטענס פאַר אַ דענטיסט איז גוט אַ גרינגע האַנד די ציין אויסצורייסען, פאַר אַ באָבע די אויערן אויסצושטעכען, פאַר אַ מוהל צום אידישען...

אָבער עקטערס, טשאַריטי מאכער, שול גבאים און בוטשאַרעס האָבען לייכטע הענד נור צום פּאַטשען זיך.

די האַנד אין פּאָרם איז אימער אין געגענטהייל פון דעם מענשען זעלבסט:

ביי ווען מען זעהט אַ „הענטעלע" קליין, רונד, ווייס, שעהן געפּוצט, איז אַ בעווייז אַז איהר בעזיצער איז אַ לעדיגגעהער, אַ טויגעניכטס.

זעהט מען אָבער ביי אימיצען אַ מוסקולעזע שוואַרצע האַנד מיט מאַזאָלעס איז אַ בעווייז אַז איהר בעזיצער אין אַ ניצליכער ארבייטער פאַר זיך און נאָך מעהר פאַר אַנדערע.

פיעלע ארבייטער זיינען נעבעך בייז וואָס מען רופט זיי „הענד" אין אַמעריקא; זיי פערגעסען אַז אויך אין יוראָפּ איז דער טהועניכטס אָהן אַן ארבייטער ווי „אָהן אַ האַנד", און אפילו אַ קליינע ניינקעלע פון אכט יאהר איז ביי איהר בעל־הבית׳טע „לענגער ווי אַ האַנד".

ביז היינט ווייס איך נאָך ניט וואָס עס איז בעסער אין מסחר צי אַ „האַנד־געלד" צי אַ „האַנד־שלאַג", נאָר אפילו מיר זאָלען שוין צוגעבען, אַז אַ האַנד־געלד איז בעסער ווי אַ האַנד־שלאַג, וועלען מיר דאָך מוזען מודה זיין אַז אַ „האַנד־שלאַג" איז נאָך אימער בעסער פון אַ „הערץ־שלאַג".

אָבוואָהל ארבייטער זיינען בייז אויף שעהנע הענדלעך, אבער שריפט־זעצער בילדען אַן אויסנאַהמע פון דיזער רעגעל: זיי ווילען אַז די שרייבער זאָלען האָבען אַ „שעהנע האַנד", זיי זאָלען קענען שנעלער זעצען.

אזוי ווי איך האָב אבער אַ „מאוס׳ע האַנד", וויל איך מיין האַנד ניט האָבען אין דער גאַנצער זאַך, און וועל מיין „האַנד־ארבייט" אַוועקמאַכען „אונטער דער האַנד", אבי „פון דער האַנד", אבער איהר לעזער זאָלט מיך ניט „אַוועקמאַכען מיט דער האַנד" ווען איהר וועט בעקומען מיין ארטיקעל אין דער האַנד, זאָנסט גיב איך אייך די האַנד ניט מעהר די האַנד צו בעהאַנדלען.

VIII.

די נעגעל.

מיין לעצטער אַנטראָפּאָלאָגישער פאָרטראַג איז געווען „די האַנד".

דאָרט האָב איך אויך דערמאָנט די פינגער; אבער אויך „די נעגעל“ מוז מען מיט דער האנד ניט אוועקמאכען, ווייל די נעגעל שפּיעלען ביים מענשען א גרויסע ראָלע.

אין וואָלאָזענער אַקאַדעמיע האָט מען נאָך אין פאַריגען האַלבען יאהרהונדערט זיך געבראָכען דעם קאָפּ איבער'ן אורשפּרונג פון די נעגעל, ווייל אין די ישיבות, וואו אויף די קעפּ פון די סטודענטען פּלעגט זיין ענטוויקעלט א גאַנצער טהיערגראַטען פיר קליינע מיקראָסקאָפּישע טהיערעלעך (חיה'לעך) און אויף די הענד פּלעגען פערשיעדענע באַצילען בויען זייערע רויטע, גרינע, ווייסע און געלבע געצעלטען, און ווי בעקאַנט זיינען די אַלע חיה'לעך בייסענדע, פּלעגען דאַן די נעגעל שפּיעלען א גרויסע ראָלע צום קראַצען זיך.

און אַזוי ווי מען האָט אימער געזוכט „האַרמאָניע אין דער נאַטור“, געשטיצט אויף דעם פסוק „כל מה דעביד רחמנא, לטב עבד“ (וואָס גאָט האָט געמאַכט איז דאָס צו גוטען“) האָט מען אויפגעוואָרפען די פראַגע:

אויב גאָט האָט פריהער בעשאַפען דאָס קראַצען זיך, און זיך קראַצענדיג זיינען די נעגעל ענטוויקעלט געוואָרען; אָדער גאָט האָט פריהער בעשאַפען די נעגעל און דאַן האָט ער פאַר זיי בעשטימט אַן ארבייט, קראַצען זיך?

די פראַגע מוז זעלבסטפערשטענדליך ביז יעצט ליעגען אין בוזים דער נאַטור־געהיימניסע, דאַגעגען אָבער האָבען זיך „די נעגעל“ אליין און די „נעגעל־וויסענשאַפט“ און די „נעגעל־קולטור“ מיט ריעזענשריטע ענטוויקעלט ביז אויף דער ניי־צייט.

די נעגעל זיינען די ניצליכסטע אינסטרומענטען פאַר'ן מענשען, ווייל זיי פערברענגען נעבעך אַלע זייערע יאָהרען אין „טאַפּען“ אין דער פינסטער און ווען ניט די נעגעל וואָלטען שוין די מענשען לאַנג געהאַט אָבגעריבען די גאַנצע הענד שאַפּענדיג, דאָ קומען אָבער די האַרטע נעגעל און שיצען די ווייכע פלייש אויף די שפּיצען פינגער, און דאָס גיט אונז האָפנונג, אַז די מענשען וועלען נאָך פערברענגען און טאַפּען טויזענדער יאהרען, ווייל די נעגעל האַלטען נאָך אין וואַקסען.

וואָס וואָלט נעבעך געוואָרען פון די הויזליכע רייכנליכקייט, ווען די מיסים זאָל ניט האָבען קיין נעגעל אויסצוקראַצען דאָס אָנגעברענטע פיש פענדעל, דעם פערשמאָלצענעם לאָקשען־טאָפּ און דעם אָנגעטריקענטען טעלער?

וואָס וואָלט געוואָרען פון דעם גאַנצען יודענטהום, ווען דער שוחט זאָל

ניט געווען האבען דעם גרויסען נאגעל צו פרובירען די פגימות אויפ'ן חלף! און דער מוהל זאל ניט געווען האבען די גרויסע נעגעל צו פריעה?

וואס וואלט געווארען פון אונזער פאמיליען־גליק און עהע־לעבען, ווען אונזערע צארטע פרויען זאלען ניט געווען האבען קיין נעגעל די מאנען דאס פנים און די אויגען אויסצוקראצען?

און ניט נור אלס אינסטרומענט אליין נוצען אונז די נעגעל, דען ביי די מייסטע מענשען דיענט דער געהיימער פלאץ צווישען די נעגעל און דעם פינגער־פלייש אלס שאטצקאמער פאר אלעס, וואס ער ערשפארט אים לעבען.

ביי דער שיקאגא'ער וועלט־אויסשטעלונג האט מען מיט א מיקראסקאפ (פערגרעסערונגס־גלאז) אונטערזוכט ביי א שוהל־פרעזידענט אונטער די נעגעל דאס שווארצע און מען האט דארט אויסגעפונען א גאנצע וועלט פון לעבעדיגע וועזען און אן אוצר פון פערשיעדענע מאכלים:

72 ציבעלעס זאמען, 58 יארד הויט פון הערינג, 200 קערנער פון זויער פיקעלס, 18 גאלאן ביער עקסטראקט, 46 טינט ווערטער מיט'ן פאפיער, א קליין וועלדעל מיט בארד האאר, 10 פונט מענשען־פלייש און מיליאנען באצילען און זאנסטיגע לעבעדיגע וועזען.

און דאס רופט דער בלינדער מענש „בלאטע אונטער די נעגעל!" מיר זאגען געוועהנליך, אז די אויגען זיינען די שפיעגעל פון דער זעעלע, אבער דאס איז פאלש, ווייל וויסענשאפטליך האבען בעשטעטיגט כיראמאנטיקער (וואס פערשטעהען חכמת היד) ציגיינער, מקובלים און פרויען, אז די נעגעל זיינען די שפיעגעל פון דער זעעלע און האבען פעסטגעשטעלט פאלגענדע רעגעלען.

לאנגע און שמאלע נעגעל ציינען, אז דיזער בעזיצער איז א טרוימער, א דיכטער, א ליגנער און א פוילענצער.

ברייטע און קורצע נעגעל בעדייטען אויף בייזקייט, שלעכטינקייט און קריעגזוכט.

רויטע און גלאטע נעגעל בעדייטען אויף געזונדהייט, מוטה, פרעהליכ־קייט און גרויסמוטהיגען כאראקטער.

גראבע און צוריפעטע נעגעל בעדייטען אויף גנבה, גזלה און טהיערישע ליידענשאפט.

לאַנגע, געבויגענע נעגעל בעדייטען אויף פאַלשקייט און חניפה.

קורצע ביז אין פלייש אָבגעביסענע נעגעל צייגען אויף דומהייט, זינליכע ליידענשאַפטען און לעדיגגעהען.

רונדע און גלייך בעשניטענע נעגעל צייגען אויף קלוגהייט און ריינליכ־קייט.

פערנאַכלעסיגטע נעגעל מיט בלאַטע אַרום און אונטער זיי בעדייטען אויף נאַכלעסיגקייט, שמוציגען כאַראַקטער און האַבזוכט...

און אויסער די בעדייטונג אויף די אינערע זעעלע, דיענען נאָך די נעגעל אַלס נביאים פאַר דעם מענשענס צוקונפט:

שוואַרצע פלעקען אויף די נעגעל, אַז דער מענש וועט אין קורצען שטאַרבען.

רויטע פלעקען, אַז ער וועט באַנקראָטירען אָדער ער וועט זיך פער־ליעבען.

ראָזע פאַרביגע נעגעל, אַז מען איז שוין פערליעבט.

ווייסע פלעקען, אַז מען וועט זיך בענייען.

גרינע און געלע פלעקען, אַז מען וועט אין קורצען ווערען אַן אַקטיאָר אויף דער אידישער ביהנע.

און אַזוי ווייטער, און אַזוי ווייטער.

אַזוי ווייט שטעהט עס מיט די „נעגעל וויסענשאַפט", וועלכע האָט מעהר פאָרטשריט אין יוראָפּ.

די „נעגעל קולטור" דאַגעגען האָט אין אַמעריקא אַ גרעסערען פאָרט־שריט און אַזוי ווי דאָ איז ענטוויקעלט דאָס „שטיוועל פוצען סיסטעם", אַזוי איז דאָ אויך ענטוויקעלט די „נעגעל פוצען סיסטעם" און אַזוי ווי עס גיבט אַ סך סיין שטוהלען אין בארבער שעפּער אַזוי גיבט עס אויך „מעניקיור־סאַלאָנען".

דער ער אָדער זי קומט אַריין און ציהט זיך אויס אויף אַ ספּעציעלען טשער, דער מעניקיור בעדעקט איהם מיט אַ ליילעך און פאַנגט אָן מיט זיינע אינסטרומענטען צו בעאַרבייטען די נעגעל. עס ווערט געשאָבען מיט מעסערלעך, געפיילט מיט פיילעכלעך, געבאַרשטען מיט בערשטלעך, געוואַשען מיט וואַסערלעך, געשמירט מיט זאַלבען, געפּוידערט מיט פּוידער, געפאַרבט מיט פאַרבען און אָבגעגלאַנצט מיט טיכעלעך, און דער קאַסטאָמער געהט

אַרוים מיט צעהן נעגעל און פינגער שפּיצען, אַז ער מעג זיי באַלד אַריינ־שטעקען אין... זאָגען מיר אין אַ טעלער פּלוימען־צימעס, אָדער לאָקשען־קוגעל.

די רייכע אפּטאָנער דאַמען האָבען אין דיזער קולטור נאָך ווייטער פאַר־געשריטען און נאָך דיזער געוועהנליכער מעניקיורינג ווערען די נעגעל נאָך פערגאָלדעט מיט אַ ציעמליך פעסטען „גאָלד פּליטעד“, וואָס האַלט אָן איינינע וואָכען, ביז די גאָלד־נעגעל וואַקסען אַראָב און ווידער קומען צום פאַרשיין די נאַטירליכע נעגעל.

אַזאַ דאַמע שעהמט זיך מיט איהר האַלב־אָבגעוואַקסענע נעגעל, ווי זי שעהמט זיך מיט איהר האַלב־נאַקעטען אָדער גענצליך נאַקעטען קערפּער.

געפיהרט צו דיזער ערפינדונג האָט דאָס שפּריכוואָרט: „גאָלד געהט צו גאָלד“, און מיט אַזעלכע גאָלדענע נעגעל איז דער דאַמע געוויס לייכטער אויסצופּלעדיגען דאָס גאָלד פון די פּאַקעטס ביי לייכטזיניגע מענער, וואָס געהען אויף די שפּיץ נעגעל און בלאָזען אָב די נעגעל פון אַזעלכע גאָלדענע דאַמען.

די מעטהאָדע וועט געוויס באַלד פערברייטעט ווערען דאַון־טאַון אויך, אַזוי ווי מיט די גאָלדענע ציין, און אָרימע פרויען וועלען געוויס אנשטאַט גאָלדען די נעגעל, — זילבערן, קופּערן אָדער בלייען די נעגעל.

און אידישע פרויען ערב פּסח פון כשר׳קייט וועגען, וועלען בעזילבערען די גאַנצע הענד, און זי וועט זיי אויך פערשפּאָרען צו טובל׳ען, ווי זילבערנע לעפעל, ווייל זי וועט אָבקומען מיט איין טבילה, אלס מלכה לכבוד פּסח.

אין פילאַדעלפיא איז לעצטעס יאָהר די נעגעל־קולטור מיט נאָך איין נייער ערפינדונג רייכער געוואָרען: אַ רייכע דאַמע האָט קאָפּערייטעט און געעפענט אַ פאָטאָגראַפיע גאַלעריע, וואו זי נעהמט אַראָב פאָטאָגראַפיען אויף די נעגעל, און דאָס איז ווירקליך זעהר וויכטיג פאַר פערליעבטע די בילדער פון זייערע געליעבטע צו טראָגען פאַר די אויגען.

עס שטעלט זיך אָבער דערביי אַרויס די אונבעקוועמליכקייט פאַר די וואָס הייראַטהען און מוזען זייער צרה אימער טראָגען פאַר די אויגען, און פאַר דאַמען און הערען, וואָס האָבען מעהר אלס צוואַנציג געליעבטע און האָבען דאָך ניט מעהר ווי צוואַנציג נעגעל.

די נעגעל־קולטור סאָסייעטי פון באָסטאָן האָט איצט אַ גאַנצע זאַמלונג פון נעגעל פּאַטענטס:

פאַר באַנקירס, פון דעם גרויסען נאָגעל צו מאַכען אַ שליסעל צום סייף באָקס, קיינער זאָל ניט קענען אַריינקוקען אין זייערע לעערע קאַסען.

פאַר פיק־פאָקעטס צו כאַפּען פון די טאַשען וועט עס זיין ווי אַ האָקען, און פאַר אידישע ליטעראַטען אַלס אַ פּען, פאַר פּרעזידענטען פון לאָדזשען ווי אַ האַמער צו אָרדער צו רופען, ער זאָל עטוואָס מעהר קענען ערשפּאָרען.

פאַר אונז אידען איז זעלבסטפערשטענדליך די נעגעל־קולטור אַ דאָרן אין אויג, ווי אַלע נייע ערפינדונגען, וואָס דורך זיי קענען חלילה צו גרונד געהען מיט'ן יודענטהום צוזאַמען, ווייל אין דער אידישער רעליגיאָן שפּיעלען די נעגעל אַ גרויסע ראָלע.

וואו וועלען רוהען די דריי הונדערט שדים פון יעדען נאָגעל ביי אַ קימפּעטאָרען און האַלב קימפּעטאָרען?

ווי וועט נעבעך אַ מיידעל פאַר דער חתונה קענען פּטור ווערען פון איהר פּריהצייטיגע ליעבעס־פּרובט, ווען מען זאָל איהר ניט קענען אונטער־וואַרפען די אָבגעשניטענע נעגעל, זי זאָל מפּיל זיין?

ווי וואָלט נעבעך אַ איד געקענט געהען נאָכ'ן טוידט אין טהעאַטער אריין, ווען ער זאָל ניט האָבען דעם לייכטען מיטעל, לעבעדיגערהייט אין טהעאַטער איבערצוּלאָזען די אָבגעשניטענע נעגעל און זאָל נאָכ'ן טויט זיין געצוואונגען זיי צו געהען זוכען אין טהעאַטער און אָהן אַ טיקעט זעהען די קאָמעדיע?

ווי וואָלט אַן עהרליכער איד געקענט מקיים זיין די מצוה פון שניידען די נעגעל בסירוגין יעדען ערב שבת, ווען ער זאָל צום ביישפּיעל זיין אַ ליטעראַט, אַ פּרעזידענט, אַ פּיק־פּאָקעט און אַ באַנקיר צוזאַמען, און איין נאָגעל איז ביי איהם אַ שליסעל, דער צווייטען אַ פּען, דער דריטען אַ האַמער און דער פיערטער אַ האָקען?

עס איז דאָהער ניט מעהר ווי רעכט מען זאָל פריהצייטיג איינרופען אַ גרויסען מאַסמיטינג, אום צו גרינדען אַן „אַנטי נעגעל־קולטור סאָסייעטי“ מיט אַ קאַראָבקע אין אַ משגיח איבער כשרה נעגעל, און דאָס יודענטהום איז געֶרעטעט.

IX.

די האָאר.

דער, די, דאס האאר, מיינע פריינדע, איז א גאנץ אלטע ערפינדונג, און ווי די קאפּיטאליסטען בעהויפּטען, איז דאס האאר בעשאפען געוואָרען פריהער פאר דער וועלט. זיי נעהמען עס פון דעם פסוק: תולה ארץ על בלימה. דאָס הייסט, גאָט האָט אויפגעהאנגען די וועלט אויף א האָאר (ווייל פשוט אויף גאָר ניט קען דאָך א וועלט ניט הענגען). און דער גרויסער בעמיקער ר׳ לים שרה׳ס האָט בעוויזען, אז דיזע האאר איז געווען פון ספּאלער זיידענס באָרד, וואָס ער האָט אריינגעלעגט אין א סדילקאוועך זהר ערב יום כפור און האָט דערביי געזאָגט: אמאָל הענגט די גאנצע וועלט אויף א האָאר...

פון וואָס פאר א שטאָף די האאר זיינען געמאכט, איז מען נאָך אין דער געלעהרטער וועלט ביז היינט ניט איינשטימיג. מאנכע זאָגען, אז די האאר זיינען געמאכט פון האָלץ, ווייל זיי שפּאלטען זיך ווי האָלץ, און מיר זעהען טאקע וויפיעל האָלץ־העקער, ווי מעטאפיזיקער, פּארטייאיסטען און בעלי פּלפּול בעשעפטיגען זיך מיט האארשפּאלטעריי, און דארום איז אויך קיין וואונדער ניט, וואָס אין א וואלד האָאר האלטען זיך אויף חיות קטנות און פיעלע קלויזניקעס געהען דאָרט אויף יאגד...

מאנכע ווידער זאָגען, אז האאר זיינען געמאכט פון קנאָבעל, ווייל אונזערע שוועסטער אין דער אלטער היים פלעגען זיך צוואָגען אלע ערב שבת די האָאר מיט באָרשטש, ווייל וואָס פאר א טעם האָט קנאָבעל אָהן א באָרשטש? אזוי ווי באָרשטש אָהן קנאָבעל! און טאקע דארום געפינען פיעל געסט פון די כשרה רעסטאָראנטס האָאר אין בראָטען אָדער אין די זופּ.

איך אָבער בעהויפּטע, אז די האָאר זיינען געמאכט פון דעם זעלבען שטאָף, וואָס דאָס מענשליכע געהירן, און די אנאטאָמיסטען ערקלערען איינפאך, אז אונטער׳ן שארבען פון מח און אויפ׳ן שארבען מוז זיין דערזעלבער שטאָף, נור די געהירן זיינען אין מח, האלטען זיי זיך פייכט און די האאר זיינען אויפ׳ן מח ווערען זיי פערטריקענט פון דער זון.

אויף דיזער נייער סיסטעם זיינען געגרינדעט פיעלע וועלט־פראגען.

פאַר וואָס איז „לאַנגע האאר קורצער שכל“ ? — ווייל ווען עס געהט ארויס מעהר שטאָף אויפ׳ן מח, בלייבט וועניגער שטאָף אונטער׳ן מח.

פאַר וואָס איז זעהר געזונד אַ קאַלטען ? (צוזאַמענגעקלעפּטע האאר איין אײן שטיק, וואָס ליטווישע עהרליכע אידען און אידענעס טראָגען עס פון געזונדהייטס וועגען, לויט דעם ראַטה פון די דאָרטיגע דאָקטוירים) — ווייל יוסיף דעת יוסיף מכאוב, ד. ה., מעהר שכל, מעהר וועהטאָג. דארום גיט מען זיך מיה דער גאַנצער שכל — די געהירן — זאָל אריין אין די קאַלטענעס, מען זאָל זיין בעהיט פון וועהטאָג.

און דארום געהען טאַקע פרומע ווייבער ניט מיט אייגענע האאר, ווייל זיי געהען ניט מיט אייגענעם שכל.

מענער דאַגעגען געהען פיעל מעהר מיט פרעמדען שכל, אַלס מיט פרעמדע האָר.

און דארום ווילען די פרומע ווייבער ניט ווייזען זייערע לאַנגע האָאר פאַר די מענער, די מענער זאָלען ניט ערפאַהרען פון זייער קורצען שכל.

דארום זוכען פרומע אידען אַ רב מיט אַ לאַנגען באָרד האאר, ווייל אַ רב דאַרף ניט זיין קלוג, לויט די גמרא : מוטב שאהיה שוטה כל ימי. עס איז בעסער צו זיין אַ נאַר דאָס גאַנצע לעבען.

דארום רייסען קלוגע תלמידים זייערע מלמדים ביים באָרד, ווייל זיי הייסען איהם קיין טפּוש ניט זיין.

אזוי ווי די מענשען גלייכען זיך ניט אויס אין שכל, גלייכען זיי זיך ניט אויס אין דער פאָרם פון די האָאר : די אַמאָליגע פילאָזאָפען, פון פאָריגען יאהרהונדערט, האָבען געטראָגען לאַנגע פערגרייזעלטע לאָקען, אָנגעשאָטען מיט פּוידער, ווייל זייערע ביכער זיינען אויך געווען לאַנגע מיט פערדרעהטע לאָגיק, פערפלאָנטערטע חקירות און אָנגעשאָטען מיט זאמד אז עס האָט געקריצט אונטער די ציין.

די איצטיגע פילאָזאָפען געהען מייסטענס מיט האַלב־לאַנגע האָאר פערקעמט ארויף, ווייל זיי שטרעבען אימער פאָרווערטס צו נייע ערפינדונגען און ענטדעקונגען.

אמאָליגע מיידלעך פלעגען געהען מיט נאָכגעלאָזטע לאַנגע צעפּ הינטען אראָב, און חסידים מיט לאַנגע פאות, ווייל זייער שכל האָט זיי זיך אויך נאָכגעשלעפּט אָהן נוצען.

די היינטיגע מיידלעך גהעהן פערדרעהט די האָאר אין א קופּקע און פערשטופּט מיט פערפּוצטע פינס, ווייל זייער שכל איז פערדרעהט נור אין פּוטץ זאכען. ליידים פערדרעהען זיך קוירלס, ווייל זיי פערדרעהען די היינטיגע יונגע לייט דעם שכל.

מייסטע ארבייטער גהעהן אַנגעקלעבט די האָאר אויפ'ן שטערן, צו ציינען אז אויך זיין שכל איז פערקלעבט און האָבען מורא די האָאר פריי צו לאָזען, ווייל זיי פערשטעהען נאָך אליין אויך די פרייהייט ניט.

אזוי ווי דער מענש אליין איז אָפט שטאַרקער פון אייזען, אזוי זיינען האָאר שטאַרקער פון קייטען, און ניט נור די וועלט הענגט אויף א האָאר, נאָר דאָס לעבען הענגט אָפט אויך אויף א האָאר.

ביי א מיסיאָנער אין כינא, ביי א אידען אין רוסלאנד, ביי א גרינעם צווישען לויפער, ביי א שרייבער, וואָס שרייבט די וואַרהייט — הענגט דאָס לעבען אויף א האָאר.

ביי א כלה, וואָס האָט נאָך ניט דעם גאַנצען נדן, הענגט דער שידוך אויף א האָאר.

אין ניו יאָרק האַלטען זיך אַלע טענעמענט-הייזער אויף א האָאר.

אין גיהנום הענגען אַלע פרעהליכע מיידלעך אויף די האָאר.

אין בעציהונג פון די האָאר שטעהט א חזיר העכער פון דעם מענשען, ווייל „א מענשענס גאָב כאַטש נעהם און בעגראָב", און „פון א חזיר איז א האָאר אויך גוט".

דאָך גיט עס אויך צייטען ביי מענשען, וואָס האָאר בעקומען א ווערטה. ווען שותפים האָבען א שלעכט יאָהר, דאַן רייסען זיי זיך ביי די האָאר.

ווען א פּאָטער דערטאַפּט ווי א געליעבטער גלעט זיין טאָכטער די האָאר, רייסט ער איהר דאַן די האָאר פון קאָפּ; אויך א כעסן רייסט זיך די האָאר פון קאָפּ.

ביי אָרימע בעלי בית'טעס איז האָאר טהייערער פון ברויט. זי בעקלאָגט זיך ניט אז זי האָט קיין ברויט ניט אויף שבת אָדער אויף פורים, זי האַלט אָבער אין איין שרייען, אז זי האָט ניט א האָאר אויף פורים; זי האָט נאָך א האָר ניט אויף שבת.

ווען א מאַן איז אויסגעלאַסען, גהעהט זיין ווייב געוועהנליך מיט די האָאר.

ווען אבער די פרוי ווערט אויסגעלאָסען, דאַן געהט ער ביי איהר מיט די האָאר.

און אזוי ווי אַלע זאכען, וואָס דער מענש האָט געשאַפען אויף דער וועלט, האָבען איצט מעהר ווערטה ווי דער מענש אליין, אזוי שעצט מען די האָר ביי מעדכען מעהר אַלס זיי אליין, זי טראָגט דעם נאָמען פון די האאר: אַ מיידעל מיט שווארצע אויגען ווען זי האָט נור העלע האאאר, רופט מען זי בלאָנדינקע, און גראד אַ גרין מיידעל מיט בלויע אויגען, קוים האָט זי נור שווארצע האאר, הייסט זי אַ ברונעטקע.

די אסטראָלאָגען בעצייכענען דעם גאנצען כאראקטער פון מענשען נאָך זיינע האָאר:

געלע האָאר, זאָגען זיי, הייסט אַ ממזר.

ריוטע האָאר, אַ רמאי, אַ פאַלשער מענש.

שווארצע האָאר, אַ שלעכטער מענש.

ווייסע האאר האָבען נור גוי'שע קינדער.

גאָלדפארביגע לאָקען האָט נור אַן ענגעל און אַן אקטריסע אויף דער ביהנע.

בלאָנדע האאר האָט אַ שעהן מיידעל.

ווער עס האָט ווייכע, דינע האָאר, איז אַ גוטער מענש.

מיט געדיכטע האָאר, איז אַ שטארקער מענש.

מיט שיטערע האָאר — אַ שוואכער מענש.

ווער עס האָט הארטע, דיקע האָאר, איז אַ כעסן, אַ בעל גאוה און אַ שלעכטער מענש.

און ווער עס וויל ניט נאָכטהון דער וועלט און האָט גאָר קיין האָאר ניט אויפ'ן קאָפּ, זאָגען זיי אז ער איז גאָר אַ פארך, אָדער פליך.

ווי מענשען בייטען זייערע אידעען און כאראקטער איז יעצט גאָר קיין פראגע ניט. ווי אבער האאר בייטען זייערע פארבען, דארויף זוכט מען פערשיעדענע תירוצים.

מאנכע זאָגען, אז די האָאר ווערען גרוי, פון פיעל ווייך טרינקען.

מאנכע — פון אַן אויסגעלאָסענעם לעבען.

מאנכע — פון דעם וואָס מען שמיערט זיי מיט פּאָמאדען.

מאנכע ווידער זאָגען, אז די האָאר ווערען גרוי ווען מען האלט זיי ניט

רייז, די פּאָרעז (לעכלעך) פון דער קאָפּ־הויט ווען זיי ווערען פערשטאָפּט מיט שמוץ, בעקומען די האָאר ניט די נויטיגע פייכטקייט פון קערפּער און זיי העבען אָן צו דארען.

איך אָבער בין איבערצייגט, אז די האָאר ווערען בלאָס אויף דער עלטער, איינפאך פאר שאנדע, וואָס זיי זעהען אז זייער בעזיצער לעבט אזוי לאנג און ווערט נאָך אלץ ניט קליגער.

נור, פרעגט מיך, וואָס האָב איך פון דעם האָאר־ארטיקעל, אָדער וואָס האָט איהר דערפון. זאָג איך, אסור א האָאר, נור איינפאך איך וויל, אז אין מיין בוך זאָל אייך קיין האָאר ניט פעהלען און ביים לעזען זאָל אייך קיין האָאר ניט געקרימט ווערען. און ווייל איך בין אין דער האָרי צו קאָריגיערען מיינע ארטיקלען אָהן עין הרע, וועל איך קירצען מיינע האָאר־פּראזען און מאכען אן ענדע.

דאָס וועט זיין ריכטיג ווי א האָאר.

X.

די אויערען.

אַט דאָ מוז מען ווירקליך זיין אַ קינסטלער צו שרייבען איבער אזא וויסענשאַפט וואָס איז וועניג פערברייטעט; אויגען־ערצטע, צאהן־ערצטע זעהט מען אין אַלע גאַסען, און די אויערן ווערען גלאַט פערנאַכלעסיגט, און דאָס איז נור דערפאַר וואָס די אויגען, די צייהן, די נאָז ווערען גיכער אָבגעניצט, ווייל יעדער מענש האָט אַ טבע צו קוקען איבעראַל, אַלעס איבער־צוקייען מיט די צייהן, אימער אריינצושטעקען די נאָז, און די אויערן נוצט ער גאַנץ ווייניג, ער וויל גאָר ניט הערען ווען מען זאָגט איהם אַ גלייכע זאַך.

און טאַקע דארום בין איך געצוואונגען אַנשטאָט עטוואָס גוטעס איבער די אויערן צו זאָגען, צו שרייבען וויצען איבער די אוירען; דאָ וועט געוויס יעדר לעזער אויפשטעלען די אויערען.

די אויערען ביים מענשען בעשטעהען אויס מענשען־פלייש, ביי קעלבער אויס קאַלב־פלייש א. ז. וו. די חכמים זאָגען, אז די אויערען ווערען צו־געוואַקסען ביים מענשען נאָך פריהער איידער דער קאָפּ. אַ בעוויז, אז עס זיינען דאָ פיעלע מענשען אָהן קעפּ, אָדער מיט קליינע קעפּלעך, און דאָך האָבען זיי לאַנגע אויערען.

די אויערען האָבען די שעהנסטע פונקציאָן ביי די מענשען; זיי דיענען צום דרייען, צום רייסען, צום שושקען און צום שלעפּען.

דאָס דרייען ביי די אויערען מאַכט דעם מענשען פאַר אַ מוזיקאַלישען אינסטרומענט: אַנשטאָט וואָס אין אַמעריקאַ דרייען טרעמפּס אויף אַ קאַטע־רינקע... פערשיעדענע ליעדלעך... דרייען אידישע טרעמפּס, וואָס הייסען „מלמדים", קינדער ביי די אויערען איבער „צדקה ממנו" און „הכצעקתה", נור מיט דעם אונטערשיעד, דאָס פון דער קאַטערינקע געהט אַ מאָל ארויס אַ פרעהליך ניגונ'דיל, פון די דרדקי קינדער אָבער געהט ארויס אימער וויינענדיגעס...

רייסען די אויערען איז אין דער לעצטער צייט פערברייטעט געוואָרען אונטער אידען און האָט אַ גרויסען ביופאַל געפונען. פאָלגענדע פונקטען קענען דאָס איבערציינגען.

א געוויסער רב האָט מחבר געווען א תפילה צו גאָט, ער זאָל צושמעל־צען דאָס הארץ פון אידישע שונאים אויף אידען. איז דאָרט דאָ א לשון קודש נאָך ערגער, ווי „אץ קוצץ", אז עס רייסט פשוט די אויערען.

אן אמעריקאנער רעוורענד־בדחן האָט אזוי לאנג אָנגעגרילצט די איסט סיידער אידען די אויערען און האָט זיי געזוכט אזוי פיעל טובות צו טהאָן, ביז זיינע לאנגע אויערען האָבען אזש געגרייכט אין שוויץ־באָד אריין...

דאָס שושקען אין די אויערען איז נאָך פיעל גאנגבארער:

מאכט א פרעזידענט פון א סאָסייעטי א פאָרשלאָג „דעם וויס־פרעזי־דענט א מעדאל צו מאכען" און א מעמבער וויל פראָטעסטירען דאגעגען, גיט איהם דער פרעזידענט א שושקע אין אויער: „איהר וועט דערביי קיין שאדען ניט האָבען", און הויך פרעגט ער איהם — „האָט איהר עטוואָס דאגעגען?" — ענטפערט ער באלד: „ניכטסווירדיגער ברודער פרעזידענט!"

זאָגט אן אקטיאָר אויפ'ן סטיידזש א נבול־פּה וויץ, און איינער גיט איהם א שושקע „סטייטש, וואָס זאָגסטו?" שושקעט ער איהם צוריק: „פאר משה „מרובצת" איז דאָס גוט".

אם גאנגבארסטען איז אָבער דאָס שלעפען ביי די אויערען און דאָס עבען לעזט אויף דאָס גרויסע רעטזעל פון דער נאטור, ווארום דאָס פאָלק האָט לאנגע אויערען?

אלע נאטור־פילאָזאָפען (אזעלכע וואָס האָבען א נאטור צו פילאָזאָ־פירען) בעהויפּטען, אז דער מענש שטאמט ניט פון א מאלפּע,ווי דארווין זאָגט, נור פון אן עזעל. דארום האָט ער לאנגע אויערען...

עס זיינען פאראנען מענשען וואָס האָבען געבויערטע אויערען, געשטאָ־כענע אויערען, לעבערדיגע אויערען און פערשטאָפּטע אויערען.

געבויערטע אויערען האָבען דעטעקטיווס, גלחים, רבנים, פּאָליטישענס, פּאָליסלייט און דזשאָדזשעס און זיי דערהערען באלד די תפילה בלחש „א דאָללאר.

געשטאָכענע אויערען האָבען די אינדיאנער דאמען, וואָס שטעקען אן פעדערען אויף דעם קאָפּ און אוירינגלאך מיט שטיינער אין די אויערן, צו ווייזען די מענער אז זיי זיינען נאָך אין ווילדען צושטאנד און מען מעג זיי שושקען אין די אויערען און שלעפען ביי די אויערען.

לעבערדיגע אויערען האָבען אלע וואָס גנהען אויף פערזאמלונגען, הע־

רען פייערדיגע רעדען, און ווען זיי געהען ארויס פון האַלל, איז אַלע פער־ניגפטיגע ווערטער, וואָס זיינען דורך איין אויער אריין, געהען דורך דעם אנדערען ארויס.

פערשטאָפּטע אויערען האָט אַ נגיד ווען מען בעט איהם הילפע, אַ אידישער לענדלאָרד, ווען מען בעט איהם ער זאָל ניט העכערען קיין רענט; די באָארד אָוו גארדיאַן, ווען אַ ריכטיגער אָרעמאַן בעט שטיצע; און אַלע מענשען, וואָס ווילען ניט הערען זייערע אייגענע פעהלערען.

גרויסע פּראָפעסאָרען האָבען ערשט אַ גאַנצע פּאָלעמיק (ויכוח) איבער די אויערען: איין פּארטיי זאָגט, אז מען דארף אָראָפּנעהמען פון פנים די אויערען און איינזעצען זיי אויפ'ן בויך, ווייל יעדער מענש וויל נור דאָס הערען, פון וואָס עס קומט איהם ארויס עטוואָס פיר זיין מאָגען. און אַ טהייל זאָגען, אז מען זאָל די אויערען טראָגען אין די קעשענעס, ווייל יעדער הערט נאָר דאָס, וואָס ברייגנט איהם עפּעס אריין אין קעשענע.

יעדענפאַלס אָבער איז די גאַנצע פּאָלעמיק אומזיסט, ווייל עס איז אַ סברה, אז די אויערען זיינען פערבונדען דורך נערוועז מיט דער צונג און אז מען וועט אָבשניידען די אויערען, וועט שטום די צונג. אַ בעוויז דערפאַר ליפערט מען, אז דער וואָס האָט לאַנגע אויערען האָט אונבעדינגט אַ לאַנגע צונג, און ווער עס האָט אַ לאַנגע צונג, דערקענט מען באַלד אז ער האָט לאַנגע אויערען.

און אזוי ווי איצט איז גרויסע פרעסט און ביי יעדען זיינען געפראָרען און אויפגערייצט די אויערען, וויל איך ניט מעהר גרילצען אין די אויערען.

צווייטע סעריע.

פערזאַמלונגען

I.

טשאריטי באַלל.

גרענד עננועל טשאריטי באַלל אָף דהי חברה „אסור לרחם".

אזוי האָבען געלויטעט די ערשטע פּאָאר ליינס פון א טיקעט וואָס א קאָסטאָמער האָט מיר אריינגערוקט איבער געוואלט, און א חוץ דעם קוואָדער, וואָס ער האָט ביי מיר צוגענומען, האָט ער מיך נאָך פּערזענליך געבעטען, איך זאָל אונבעדינגט קומען צום באל ווייל עס וועט זיין „סאמטהינג גרענד".

און איך בין ווירקליך געקומען צו דעם טשאריטי באַלל, צו דעם אידיש־רוסישען טשאריטי באַלל. צו דעם אידיש־רוסיש־פּויליש־אמעריקאנישען־חברה־אסור־לרחם־טשאריטי־באַלל.

דער האָלל איז געווען געפּאַקט מיט אַלטע מענער, פרויען, אינגלעך, מיידלעך און איבערהויפּט מיט קליינע קינדער פון א מאָנאַט ביז צעהן יאהר אַלט.

די לופט אין האל איז שוין געווען אזוי געדיכט אז קוים וואָס מען האָט שוין געזעהן די גאז־לאַמפּס און עס האָט עראינערט אָן א רוסישע שוויץ־באָד.

דער רויש און געפּילדער אין האָלל, איז געווען עהנליך צום רויש פון א בינשטאָק, פון א מיהל, פון א בערזע, פון א זעג־פעקטאָרי, אָדער פון אַלעם צוזאַמען מיט דעם רויש פון די ניאגארא וואסער־פּאַלס.

און צווישען די פערשיעדענע קולות פון די סאָפּראנאָס פון די אַלטע ווייבער, באַסען פון אַלטע מיידען, קוויטשערייען פון קליינע קינדער, האָט זיך אויך געלאָזט הערען די שטימע פון דעם פעסטרעדנער פון דעם רב ודרשן

פון דער חברה אסור לרחם, וועלכען זעהען האָט מען ניט געקענט, ווייל דאָס אויפמערקזאַמע פובליקום איז געשטאַנען אויףביינק און אויף טישען.

עס מעג טאַקע קומען אַ מפלה אויף אַלע אַנטיסעמיטען, וואָס זאָגען, אַז אידען זיינען אַ רעגרעסיוועס פאָלק, ווערענד עס זיינען אפילו די גרעסטע אָרטהאָדאָקסען שוין מעהר פּראָגרעסיוו פון אַלע נאַציאָנען.

שטעלט זיך פאָר: אונזערע אבות, די מאַנקים, קריכען נאָך אויף אַלע פיער; די טערקען זיצען נאָך אויף דער ערד, די פיס אונטער זיך; די אייראָפּעער זיצען נאָך אויף ביינקלעך, פערלעגט די פיס איינער אויפ'ן אַנדערען — און די אידען זיצען שוין גאָר ניט, נור זיי שטעהען, און ניט אויף דער ערד, נור אויף די טישען, און שטעלען שוין טשערס אויף די טישען, אום דאָרט ערשט צו שטעהען.

און מיינט ניט אַז דאָס איז חלילה צו הערען דעם פעסטרעדנער. אדרבה, זיי זיינען גאָר געשטאַנען מיט'ן פנים צו דער טהיר, האָבען געגריזשעט עפּעל, געטרונקען סאָדאַ וואסער און געשריען „העללאָ!“ צו יעדען ניי־אריינ־געקומענעם בעקאַנטען.

— סעי, אָדער, פּליז, ווערט דאָרט פערשטומט, לאָזט הערען דעם רעדנער! — האָבען מאַנכע אלטע אידען געשריען.

— מען האָט אין דר'ערד דעם רעדנער. — האָט איינער געענטפערט מיט אַ הייזעריגער שטימע — לייזען ביי דער באַר איז וויכטיגער. עס קאָסט אזוי פיעל עקספּענציעס.

דאָס איז די שטימע פון איינעם פון דער אָרדנונגס קאָמיטע. וואָרום ווער האָט נאָך מעהר רעכט צו מאַכען אונאָרדנונג ווי די אָרדנונגס־קאָמיטע?

— העללאָ, ברודער שמעריל! — האָט די זעלבע שטימע באַלד אויס־געשריען צו אַ ניי־אריינגעקומענעם ברודער מיט זיין פאַמיליע — קודם־כל אַ טריט.

און אויף זיין וואונק האָבען זיך שוין אַ לאָז געטהאָן אַ גאַנצער מוראַשניק מיידלעך מיט אינגלעך מיט געשרייען:

— באַר טשעקס! טשעקס פאָר דהי באַר! — און דערביי אויס־געשטרעקט זייערע טיקעטס ביז שמעריל'ס שפּיץ נאָז.

שמעריל האָט נעבעך אַ צוטומעלטער מיט איין האַנד געקראַצט די פּאַטילניצע און מיט דער צווייטער ארויסגעשלעפּט פון קעשענע אַ לעבעדיגען

קוואָדער צו קויפען באַר־טשעקס, אָבער צו זיין אונגליק זעהט ער שוין אַ פּאָאר דאָזען פון זיינע ברידער מיט אָנגעגאָסענע ביער גלעזער איהם צושרייען:

— לחיים, ברודער שמעריל! מען זאָל דערלעבען איבער אַ יאהר, לחיים, אונזער חברה זאָל האָבען צוקצעס! — און דער באַר־טענדער מאָהנט איהם שוין אַ דאָלאר מיט אַ קוואָדער איידער ער אַליין האָט נאָך עפּעס גענומען אין מויל, איידער ער האָט נאָך דערוואַרעמט זיך די פּיס.

שמעריל איז נעבעך געוואָרען בלאַס פון פערלעגענהייט, ער האָט דאַכט זיך מיטגענומען אַ פּאָאר דאָלאר אויפ'ן באַל, ניט חלילה צו פערספּענדען, אבער, אָט לאָז זיין אַ סענט אין פּאַקעט, און דאָ האָט ער שוין פון יענער זייט טהיר אוועקגעלעגט איין דאָלאר מיט פערציג פּאַר טיקעטס מיט העט־טשעקס, אן פון דער זייט טהיר האָסטו שוין נאָך אַ דאָלאר מיט אַ קוואָדער.

ער האָט נאָך געזוכט מיט די אויגען ארום זיך, ווי אַ שיפסבריכיגער אום רעטונג, וואָס זיינער אַ בעקאַנטער האָט באַלד בעמערקט און אויסגעשריען:

— ר' שמעריל, אייך פעהלט טשענדזש, נאָט [illegible] וועל אייך באָרגען אפילו צעהן דאָלאר און דערביי ארויסגענומען אַ הארטען זילבערנעם דאָלאר און איהם דערלאַנגט.

שמעריל האָט פרייער אויפגעאָטהעמט, אָבער איידער ער האָט נאָך בעצאָהלט פאַר די טשעקס, האָט ער דערוויל בעמערקט, דאָ דעם פרעזי־דענט, דאָ אַ שכן, וואָס ער כאַפּט ביי איהם אמאָל אַ גמילות חסד, מען קען דאָך קיין חזיר ניט זיין, און די לעצטע פּאָאר סענט זיינען אויך פערשוואונדען.

—אָט האָסטו דיר — זאָגט ער צו זיין ווייב, מיט איהר זוכענדיג אַ ווינקעל זיך צו רעטען, — ניט געגעסען ניט געטרונקען און 3 דאָלאר, פוי! —

— וואָס דען — זאָגט זי — איך זאָג תמיד אז די בעלער זיינען נאָר פאַר די באַיעס מיט די מיידלעך צו כאַפּען אַ לוסטיגע מינוט, סטייטש, ווען דו גיסט מיר די 3 דאָלאר אין הויז אריין, וואָלט איך דאָך אַ ביסעל בעלאַטעט די קינדער, עס געהט צו ווינטער, די האָט קיין העמדעל, דער איז באָרוועס, נאָר פאַר'ן רוח געפינט זיך, און זיך פערגינט מען דאָס לעבען ניט, מן הסתם וויל גאָט אזוי. —

פלוצלינג האָט אַ שרעקליכע סומאַטאָכע זייער דיאַלאָג איבערגעשלאָגען. דער רב ודרשן האָט נאָך צוויי שטונדען רעדען נעבעך געמוזט סטאָפּען אין

דער מיט און די טאַנצענדע יוגענד האָט זיך גענומען אויפראַמען די טשערס.

די טשערס פליהען ווי אויטאָמאָבילס, דאָס פּובליקום שטופּט זיך אין די ווינקעלעך, די מוזיק פערגרילצט די אויערען, די 3 פלאָאָר מענעדזשערס מיט די 3 מאָל 3 אַסיסטענטס צורייסען די נערוועז מיט זייערע ווײסטעלס און פון דיזען כאָאָס האָבען זיך ארויסגעדרעהט א 15 פּאָאָרלעך אין א ראַשען־קוואַדריל־פּאָלקאַ.

אוי. פלעג איך הינקענדיגער שלימזל מקנא זיין די וואָס קענען טאַנצען, זיי לעבען, בעוועגען זיך, און איך זיץ ווי א ליימענער גולם און קוק, יעצט אָבער, זיך צוקוקענדיג צום טאַנצען אין כעוורא „אסור לרחם" אויפמערקזאַם, זעה איך ערשט, אז טאַנצען איז גאָר קיין קונץ ניט.

יעדער זכר כאַפּט א נקבה, און מען שטעלט זיך אויס פּנים אל פּנים און אזוי ווי די מוזיק גיט א שפּיעל: כאַפּסטו מיין נקבה, כאַפּ איך דיינע, שלעפּסטו מיינע, שלעפּ איך דיינע, שלעפּסטו מיינע רעכטס, שלעפּ איך דיינע לינקס, כאַפּסטו א צוויטענס, כאַפּ איך א דריטענס, האָצקעט זי ארויף, האָצקע איך אראָפּ, לאָזטו אָב מיינע, לאָז איך אָפּ דיינע, בלייבסטו שטעהן, שטעה איך אויך, נו וואָס פאַר חכמות ליגט דאָ?

א פּנים אז די גאַנצע קונץ בעשטעהט אין דעם ווי צו דערקענען, וועלכע איז מיינע און וועלכע איז דיינע, ווייל שעהן זיינען זיי אַלע גלייך, נאָר די האָט א לאַנגע נאָז מיט א ברייטען מויל, און די האָט א שמאָלען שטערען מיט א לאַנגען האַלז, די האָט א רויטע קלייד מיט גרינע אויגען, און די האָט א לאַנגע שלעפּ מיט א קורצען שכל, די איז קליין געוואַקסען מיט א גרויסען יצר הרע, און די איז ברייט געוואַקסען און רעדט אויך ענגליש, אָבער חתונה האָבען און קענדי ליעבען זיי אַלע גלייך.

פּלוצים א נייער שטורם, א רעש, אָבער אַלץ חלילה ניט קיין מאָרד, ניט קיין שרפה, נאָר א נייעם סקאָטיש — טו סטעפּס - גלייד - וואַלץ אויפגע־שפּיעלט, און פּאָרלעך האָבען זיך א לאָז געטהאָן ווי אייז־קריעם פאַר פּסח אויף'ן טייך אָנשטויסענדיג איינער דעם אַנדערען.

מילא טאַנצען האָב איך געזעהן איז קיין קונץ ניט, אָבער דאָס האַלטען זיך ביים טאַנצען, די פּאָזען, די גרימאַסען, דאָס מוז מען קענען.

דאָ האַלט איינער אויסגעשטרעקט זיין רעכטע האַנד מיט זיין ליידיס אין פראָנט, ווי דער דישעל פון א יאַנאָוואר בריקע (וואָגען), און מיט דעם

גראָבען פינגער פון דער לינקער האנד שיינט עס אז ער וויל בויערען א לאָך אין איהר פּלייצע, און זיין לענגליכע נאָז האלט ער כמעט ביי איהר אין אויער, ווי ער וואָלט עס וועלען נוצען פאר אן אויער־לעפעלע.

א צווייטע פּאָאָרל האלט די פראָנט העכד אראָפּגעבויגען און די אויגען פערגלאָצט צום סילינג, ווי איינער פרעגט, מאין יבוא עזרי? און זי האלט דאָס קעפּעל געבויגען צו זיין נעקטיי און די אויגעלעך האלב פערמאכט און טרוימט פון דער עוויג שמעלצענדער ליעבע פון א פּלייט אייז־קרים.

א דריטע פּאָאָרל האלט זיך שטארק צוזאמענגעדריקט באק צו באק, און ווען ער קוקט אין דרום קוקט זי אין צפון, און אזוי ווי זיי האלטען ניט קיין גלייכע טריט, רייבט זיך איהר צארט בעקעלע אָן זיין געשייוועטער מאָרדע און זי קוועלט, דערוויל בעקומט זי פארב אין פנים.

א פיערטע פּאָאָרל האָצקעט זיך גאָר אָהן א טאקט, די מוזיק הערען זיי ניט, ווייל זיי טאנצען פיר א העכערען אידעאל, פאר א ליעבעס ערקלעהרונג, וועלכע מען דערקענט פון זייערע ליפּען, וואָס בעוועגען זיך קאָנוואולסיוו און פון די אָפּטע בליקען טיעף איינער אין דעם אנדערענס אויגען.

א פינפטע פּאָאָרל געהט דער זכר מיט כונה ריקווערטס, ווי מען געהט אוים שמונה עשרה און זי שלעפּט זיך איהם נאָך מיט גרוים גדולה, אזביידע רייהען צייהן, די ביינערנע מיט די גילדערנע זעהען זיך ארוים, ווייל זי פיהלט אויף איהר האלב נאקעטען נאקען זיינע ביידע הענד מיט די שפּיצען פון זיינע ווייסע גלאַווס, וואָס הענגען נאָך ווי אויערלעך פון א פּודעל הינטעל.

דאָן לויפען נאָך כל הנערים פּאָאָרלעך, באָיעס מיט באָיעס, מיידלעך מיט מיידלעך, באָבעס מיט אייניקלעך סתם אזוי לכבוד טשאריטי.

פייף, קניאַק, שריי! יעצט קומט עטוואָס שרעקליכעס, עס קומט דער גרענד מאַרטש.

ווער עס האָט ניט געזעהן דעם גרענד מארטש פון דער כעוורא „אסור לרחם" האָט ניט געזעהן קיין נחת אין זיין לעבען.

דאָס קאָמיטע לויפט אום זוכען דעם פּרעזידענט מיט דער פרעזידענ־טיכע, וועלכע קומען מיט בוקעטען אין פראָנט, נאָך זיי דאַרפען קומען די בעאַמטע מיט די בעאַמטיכעס נאָך זייער ראנג נאָך, דערנאָך אלע איבעריגע מעמבערס מיט די מעמבעריכעס און דאָן קרובים, געסט און כל הנערים, אָבער ווער קוקט אויף דער אָרדנונג, יעדער פּאָאָרל שטופּט זיך אין פראָנט,

געלעכטער פון די טריאומפירענדע, פּראָטעסטען פון די הינטערגעבליבענע, קולות פון די וואָס זוכען זייערע פּאָרלעך, פייפען און גרילצען פון די פלאָר מענעדזשערס פערטויבען פשוט די אויערען.

פּלוצים א קניאַק פון דעם באַראַבאַן פון דאָבּל אָרקעסטער און די מלחמה איז איינגענומען, דער מאַרטש הויבט זיך אָן.

ביים ערשטען ראונד געהט עס נאָך ווי עס איז, יעדער געפינט נאָך זיין פּאָרל מיט מזל, ביים צווייטען אָבער געהט שוין שווערער, און דער זכר וואָס האָט פערלאָרען זיין בעשערטע כאַפּט א צווייטענס מיט דער האָפנונג ביי דער דריטער צו געפינען זיינע. ביי דער פיערטער אָבער ווערט א גרויסער חורבן ווי נאָך א פּאָגראָם. מענער פערלירען זייערע ווייבער, חתנים זייערע כלות, מאַמעס זייערע קינדער. עס ווערט א זוכעריי, א געפּילדער, די פלאָר מענעדזשערס גענעראַלעווען, רייסען זיך דעם גאָרגעל, די אסיסטענס וויסען זיך דעם שוויס און עסען זיך לעבעדיג, די קינדער שרייען, די זייטעגע מענשען לאַכען, א פייף, א קניאַק מיט'ן באַראַבאַן און דער מאַרטש לייזט זיך אויף ניט געענדיגט.

— באַר טשעקס, טשעקס צו דער באַר! — ווערט ווייטער א געשריי צוזאַמענגעמישט מיט דעם געוויין פון די קליינע קינדער, וועלכע ווילען נעבעך געהן שלאָפען, פון פרויען, וואָס דערמאָנען די מענער אז מאָרגען דאַרף מען אויפשטעהן פריה צו דער ארבייט און אויך די הייזעריגע שטימען פון דער קאָמיטע, וועלכע רעכענט זיך ביי דער באַר, און זעהט אז מען האָט צוגעלעגט 6 דאָלאַר מיט 33 סענט, און צווישען מאַנכע אנדערע וואָס האָבען זיך שטילערהייד ארויסגערוקט פון האָלל, בין איך אויך ארויס אונטער די בעגלייטונג פון דעם דאָבעל אָרקעסטער באַראַבאַן, און די געשרייען, באַר טשעקס, טשעקס צו דער באַר!

II.

א לאָדזשען מיטינג.

מיין פריינד יואל פלעגט מען אין דער היים רופען „סתם מקשן“ וויל

ער פלעגט אַלץ פרעגען קשיות און אפילו אַז מען האָט איהם געענטפערט אַ תירוץ, פלעגט ער אויף'ן תירוץ פרעגען אַ קשיא.

ווען ער איז געקומען אַהער אַלס גרינער, האָב איך איהם צוגערעדט, ער זאָל אַריין אין מיין לאָדזש.

— וואָס איז דאָס אַ לאָדזש ? — פרעגט יואל.

—אַ חברה.

— וואָס טהוט די חברה ? לערענט משניות, זאָגט תהלים ?

— ניין, זי מיטעט.

— וואָס הייסט מיטען ?

— מען פערהאַנדעלט ביזנעס, מען שלאָגט פּאַר, מען אונטערשטיצט, מען בעשליסט, מען בעשטימט, מען אַמענדירט, מען פּראָטעסטירט, מען אַפּעלירט, מען סוספּענדירט...

— זאָג ווייטער, ווייטער — כאַפּט מיר אונטער יואל — מען ראַבירט, מען קראַפירט...

— האָסט טאַקע געטראָפען, אַז מען קראַפירט, בעגראָבט די חברה.

— און דער וואָס בעלאַנגט ניט צו קיין חברה מאַכט מען פון איהם אַ קנאָבעל־בראָטען נאָך'ן טויט ?

— יעס מען בעגראָבט שוין, אָבער דאָ גיט די חברה דיין ווייב 500 דאָל.

— איין איבערגעקעהרטע וועלט דאָס אַמעריקאַ, מאַכען די קאָמעדיע ביים לעבען, און מען וועט בעצאָהלען מיין ווייב נאָך מיין טויט, מוחל, מוחל, ביי מיר איז אויף'ן היימישען אופן, קלאַפּ און צייל, אָבגעארבייט, בעצאָהל יאַסקע.

— ביים לעבען דיר צאָהלען, גאָר לאָ, כל זמן דו לעבסט מוזטו נאָך צוצאָהלען, וויניגסטענס 15 דאָלאַר אַ יאָהר.

— וואָס ! מאַכען די קאָמעדיע און זיי נאָך צוצאָהלען, דאָס הייסט יאַ, זאַפּלאַטי זאַ האָצקי, ניט פאַר מיר.

— וויצען אָן אַ זייט, הער נאַר מיט קאָפּ יואל, דו האָסט ליעב דיין ווייב, ווילסט זי ניט פערזאָרגען, ווען זי וועט חלילה בלייבען אַן אלמנה ?

— דו מיינסט, איך זאָל קלייבען פאַר איהר גדן, זי זאָל נאָך מיין טויט קענען קריגען אַ געזונטען כלאָפּ ?

— אָבער וואָס וועלען טהאָן דיינע קינדער וואָס בלייבען יתומים ?

— די וועלען זיין פערזאָרגט, ווי איך בין געווען נאָך מיין טאַטענס טויט.

— אָבער די חברה פערזאָרגט דיר א מצבה נאָך'ן טויט.

— ביזטו פערריקט? איך אַרבייט שווער און ביטער און קען מיר ביים לעבען ניט פערזאָרגען, ווילסטו איך זאָל מיר גהען פערזאָרגען נאָך'ן טויט.

— זיי פערזאָרגען ביין לעבען אויך. ביזטו קראַנק, קריגסטו 5 דאָלאַר א וואָך; זיצסטו שבעה, ווייטער 5 דאָלאַר; אין א נויט, א מאָל 10 און נאָך מעהר.

— וואַרט, וואָס זאָגסטו? איך קען קראַנק זיין א 10 וואָכען איז 50 דאָלאַר, זיצען שבעה א דריי וואָכען איז 65 דאָלאַר, זיין אין דער נויט א פּאָאַר וואָכען איז שוין 85 דאָלאַר און איך דאַרף צאָהלען בלויז 15, דאָס שמעקט שוין מיט ביזנעס, שלעפּ מיך אַריין.

אין א פּאָאַר וואָכען אַרום, ווען דער דאָקטאָר האָט זיין קאָנסאָמפּשאָן ניט בעמערקט און די קאָמיטע האָט אויסגעפונען אז ער איז ניט קיין פּיק־פּאָקעט און האָבען איהם געמעלדעט גינסטיג, האָב איך איהם גענומען צור איינפיהרונג, און איך האָב איהם בעאָבאַכטעט, וואָס פאַר אַן איינדרוק עס וועט אויף איהם מאַכען די „לאָדזש מיטינג".

שוין אין פראָנט רומקע האָט ער מיך א פרעג געטהאָן וואָס איז דאָס דאָרט פאַר א קולות, אָבער באַלד איז אַרויסגעקומען א קאָמיטע מיט'ן סעקרע־טער יואל האָט בעצאָהלט צער, רפוי, שבת ובושת, דריי קלעפּ אין דער טהיר און יואל פרעגט מיך ווייטער:

— הפנים נאָר וואָס געשפּיעלט אין ווילדע קוה, אזוי זיינען די ביינקלעך צורוקט, אָנגערויכערט און אָנגעשטויבט, ווי אין קאַטצקער חסידישע שטיבעל.

ער האָט אָבער קיין צייט ניט געהאַט ווייטער צו רעדען, וויל ער איז געבליבען שטעהן פאַר'ן פּרעזידענט, וועלכער האָט געגעבען דריי שטאַרקע קלעפּ מיט'ן האַמער און אַלע ברידער האָבען זיך אויפגעשטעלט ווי פאַר'ן רב אין קליינעם בית המדרש.

דער פּרעזידענט האָט אויפגעמישט די קאָנסטיטושאָן און האָט זיך מאַיעסטעטיש צודעקלאַמירט אויף טייטש:

„ווערטהפאָלער קאַנדידאַט, היינטע אַט היר די ווירדיגע הערע האַריין צו טרעטען אין די ווירדיגע אנשי פדהצור בני קאַרפּיליסאַק לאָדזש פון דעם גראָסען האָרדער הינדעפּענדענט סאָנס אָף גיד הנשה, וועלכע זינדען געסטאַר

טעט וואָרדען צום עליקען צוועקע אונטערצושטיצען די איינצעלהייט מעמבערס פראַם אונזערע מיטע, ווי אויך עבענפאַלס צום שטאָלצער פראַם גאַנצען יודענ־טהום אין וואהרהאפטינקייט, גנעדינקייט און אייטעלקייט, און אויב איהר זיינט נאָר אַ יהודי וועלכער וואָס איז האריין גיקאָמען בבריתו של אברהם אבינו, אויב איהר גלויבט אין די מאָזייאישע רעליגיאָן און איהר זיינט פערי האָכצייטעט מיט אייערע ווערטע געמאַהלין נאָכען יודישען ריטמאַס, זינדען זי מיט אונז וועלקומען, זאָגט יעס".

— יעס — זאָגט יואל האלב קעלבערנעוואַטע, און דער פּרעזידענט זעצט פאָרט :

— לעגען זי איהרען לינקער האַנד צום ברוסט און איהרעס רעכטע האַנד צום רעכטען אויער און זאָגען זי מיר נאָך : „איך נאָמען און פאָרנאהמען שווערע אַלע געהיימניסע פון אונזער לאָדזשע ווי עבענפאַלס אויך פון אונזער האָרדער זאָלטע קיינמאָל ניט ניכט נאָך דעם טויטע צו בלייבען טרייהייט צו מיינען ברודערן אָהנע בעזעס ענטוועדער פערליימדונגען צו טהאָן וואר ארויף איך טהוא פערפּפענדען מיין עהרענוואָרט אַ—מין.

אַ קלאַפּ מיט'ן האַמער און אַלע ברידער זעטצען זיך און דער פּרעזידענט שוויצט ווייטער אויף טייטש.

„זעהן זי דאָס האַמער, דאָס איז קיין האַמער זאָנדערן אַ גאַבעל, דעסען האָט מעהר מאַכט אין זינען פון דעם פּרעזידענט. צוויי קלאַפּען הויבט אויף די ביהאַמטען, דריי קלאַפּען דער גאַנצען לוידשע און היין קלאַפּ רופט צו האָרדער.

ווען היר קאָמט האריין אין לאָקאַלע פון דעם ערשטען טהירע, גיבט איהר איינעם קלאַפּע און זאָגען אַ האלבען פּאַסוואָרט „פּימפּער", קריגען זי היינלאַסע פון דער הייסערן וואָכע, קאָמען זי צום צווייטען טהירע, גיבען זי צוויי קלאַפּען, עפענט זיך אַ לוקע, דערזעהן זי אַ נאָז, זאָגען זי דעם גאַנצען פּאַסוואָרט „פּימפּערנאָטער", און זיי קריגען די היינלאַסע פון הינערן וואָכע, זאָ מאַרשירען זי ביז דעם האַלטארע, זי לעגען דעם צייגע פינגער פון רעכטען האַנד צום לינקען הויגע און מיט דעם גראָבען פינגער און לאַנגען פינגער פון דער לינקער האַנד גרייפען זי דעם לעפעל פון רעכטען הויער וואָז דאָס בעד־דייטען זאָלט, הערען זעהן און שוואַגען, און מיר האָבען נאָך געהיימע ציי־

בענם, וועט שוין דער ברודער ווייס הינען ערקלעהרען. זי זינדען שוין אונ־זער ברודער, זי מאגען פלאטצע נעהמען.

„ברודער סעקרעטער, וויטערע ביזנעס — און ער האט זיך געווישט דעם שוויס פון די שווערע דייטשע עברי.

— ברודער קאפעל האט זיך געמאלדען קראנק די דריטע וואך — האט דער סעקרעטער רעפארטעט.

12 ברידער האבען זיך געמעלדעט צוםווארט.

— ברודער לעפעש, איהר האט דאס ווארט.

— אקארדינג אונזערע קאנסטיטושאן זאלטע ברודער קאפעל קיינע קראנקען בענעפיציע ניט בעקומען, ווייל ער איז שוין אין דער האריר פון 2 וואכען.

— שאנד און שפאט! — האט ברודער ביינעש יעצט אויסגערופען — ברודער קאפעל בעלאנגט שוין צו אונזער לאדזש 18 יאהר, האט קיין מאהל א סענט נישט פערלאנגט, יעצט אין קריזיס, וואו ער ליגט קראנק און האט א הויז מיט קליינע קינדער, זוכט מען אויף פאקטען אין די קאנסטיטושאן איהם ניט צו געבען, שאנדע!

— איך מאך א מאשאל אז מען זאל ברודער ביינעש בעשטראפען מיט 2 דאלאר, וואס ער מאכט חוזק פון אונזערע קאנסטיטושאן — האט געשריען ברודער בערל.

— אונטערשטיצט! — האט זיך א הייב געטהאן זיין שוואגער פייוויל.

— צום אפשטימונג — שרייט זיין קאזין גימפעל.

— עס איז פארגעשלאגען און אונטערשטיצט אז ברודער ביניש זאל בעשטראפט ווערען מיט 2 דאלאר פאר בעשימפפען און בעשמוטצען הונ־זערע קאנסטיטושאן, ווער סע איז דאפיר... —

— איך האב שוין געבעטען 20 מאל דאס ווארט און איהר גיט מיר ניט — האט זיך ברודער פנחס אויפגעשטעלט.

— נו, האט איהר דאס ווארט.

— מיר זיינען אלע ברידער. עס איז מעהר ניט ווי רעכט און ביליג אז צום וואהל און בעסטען פון דער לאדשע זאלטען מיר מיט פערדאפעלטע קרעפטען בעשירמען און בעשיטצען אונזערע שוועסטער און ברידער פון שפאט און שאנדע, מיר זאלטען געהן האנד אין האנד, שאלדער צו שאלדער,

אַז קינד און קייט זאָלען זעהן און הערען, אַז מיר בליהען און וואַקסען... —

— טאַ וואָס זשע ווילט איהר? וואָס איז אייער מיינונג אין דער פראַגע? —

— אין דער פראַגע? וועלכע פראַגע? —

— סיט דאָן, אַז איהר ווייסט ניט, ווער עס איז דאַפיר זאָל געבען דעם צייכען, דאַגעגען קיינער, דאַמיט געטראָגען, וויטערע ביזנעס.

— טעסטימאָני פאַר עקס פּרעזידענט ברודער יאַקעל — רעפּאָרטעט דער סעקרעטער.

— גיט מיר דעם פלאָאָר — האָט מיט אַ קוויטשיגע שטימעלע זיך אויפגעהויבען ברודער גימפּעל — איך בין טאָקי ניט מעהר ווי אַ שוסטער, אָבער איך בין גוט אָהן די ביכער, און איך זאָג, אַז עס איז אונזער הייליגע פּפליכט אונזער ברודער עקס פּרעזידענט אַ טעסטימאָניאַל פאַר 25 דאָלאַר. צוויי סידשענס האָט ער געפיהרט אונזער טשעיר, מיט זיין גאַנצע בלוט און פלייש איז ער געזעסען אויף אונזער טשעיר צום וואָהל און בעסטען פון דער סעמעטערי־קרקע און יאָהרעספּעסט, וועהרענד זיין אייגענע פרוי פלעגט נע־ביך ביז 12 אוהר זיטצען איינער אליין מיט'ן באָרדער אויף דעם הארטען סטופּ און וואַרטען ביז דער מאַן פלעגט קומען אין דער היים, און ניט איין מאָל האָט ער געכאַפּט פון איהר אלע טעלער אין קאָפּ און ער האָט עס כשר פערדינט — מיר זאָלען איהם געבען אַ טעסטימאָניאַל פאַר 25 דאָלאַר, און איך מאַך עס טאָקי צום פאָרשלאַג און אונטערשטיץ...

— מיינע ברידער, עס איז פאָרגעשלאָגען און אונטערשטיצט אַז מיר זאָלען מאַכען אַ טעסטימאָני פאַר אונזער װירדיגער ברודער עקס פּרעזידענט יאַקעל פון זיינע געטרייע דיענסטען, ווער עס איז דאַפיר זאָל געבען דעם צייכען, דאַגעגען קיינער, דאַמיט געטראָגען, וויטערע ביזנעס. —

— וואָס וויטערע ביזנעס — האָט וויטער ברודער בייניש פּראָטעס־טירט, — איינער האָט פאָרגעשלאָגען און אליין אונטערשטיצט, און איהר האָט אָפּגעמאָהלען „דאַגעגען קיינער און דאַמיט געטראָגען". מיר זיינען אלע דאַגעגען. אַזאַ אונרעכט איז נאָך ניט געהערט געוואָרען. דעם קראַנ־קען ברודער קאַפּעל האָט מען ניט געוואָלט געבען זיין בענעפיט פאַר וועלכע ער צאָהלט שוין 18 יאָהר און פאַר עקס־פּרעזידענט יאַקעל, לאַ די וואָס מען האָט איהם געגעבען איין כבוד צו זיין פּרעזידענט, דאַרף מען איהם נאָך

געבען אַ כיבוד פון 25 דאָלאַר און מען זוכט גאָר ניט קיין פּונקט אין די קאָנסטיטושאָן און מען האָט גאָר קיין רחמנות ניט אויף די אָרימע סענטען פון די...

— סאַט דאון! — האָט זיך דער פּרעזידענט צושריען און אַלע זיינע אנהענגער האָבען איהם צוגעהאָלפען — דאָ איז קיין סאָציאַליסטישער מי־טינג — איהר זיינט אויסער אָרדער, שוין בעשלאָסען און פּראַטאָקאָלירט. מען וועט אייך ווייטער בעשטראָפען. עס ליגט ניט פאַר — סאראַפּ — סאַ־דאַן — זאָל מען איהם עקספּעלען — סאראַפּ!

— צום וואָהל און בעסטען! — שרייט אויס דער פּרעזידענט.

— וואָס מיינט דאָס? פרעגט מיר מיין יואל.

— דאָס מיינט, אז יעדער קען עפּעס זאָגען, פרעגען צום נוטצען פון דער חברה.

— אויב אזוי — זאָגט יואל — האָב איך אויך עטליכע קשיות.

איך האָב פערשטאַנען אז פון יואל'ס קשיות וועט דער פּרעזידענט טרו־קען ניט אָפּשניידען און איך האָב פאַר איהם געבעטען דאָס וואָרט.

— מאַכעטויסע — האָט דער פּרעזידענט געזאָגט גנעדיג — דער נייער ברודער וויל אייך עפּעס זאָגען.

— פערשטעהט איהר מיך, — האָט יואל געזאָגט אין אַ נאַאיווען טאָן— איך בין נאָך אַ גרינער און אַ סך זאַכען פערשטעה איך ניט גוט —

— מאַכעטויסע, פרעגט.

— די ערשטע קאַסע וועל איך אייך פרעגען, פאַר וואָס פערשליסט איהר די טהירען פאַר פרעמדע, אז אייערע אייגענע ברידער ווילען ניט קומען?

די צווייטע קאַסע איז וואָס פערשווערט אייערע ברידער זאָלען ניט אויסזאָגען אייערע סודות, אז מען הערט אייערע קולות 3 סטריטס ארום?

דריטענס, וואָס דאַרפט איהר געהיימע פּאַסוואָרטער, אז איהר זידעלט זיך מיט ווערטער וואָס פּאַסען גאָר ניט?

פיערטענס, וואָס ברעכט איהר די ציינער אויף דייטש, אז קוים וואָס איהר קענט אידיש רעדען?

פינפטע קשיא איז, וואָס דאַרפט איהר נעמען זאַכען צום אָפּשטימונג,

אַז איהר קוקט גאָר ניט, ווער עס איז דאָפּיר אָדער דאַגעגען און בעשליסט וואָס איהר ווילט?

זעקסטע קשיא, וואָס רופט איהר זיך ברידער, אַז איהר רייסט זיך ווי די הינט?

זיבענטע קשיא...

— סטאָפּ! שייגעץ! סאַטדאַן! סאַראַפּ — האָבען זיך איצט אַ שיט געטהאָן קולות פון פּרעזידענט און זיינע פריינד.

— זאָל מען איהם בעשטראָפען — זאָל מען איהם עקספּעלען! ניין, סוספּענדירען! — ניין, סאַראַפּ! — איך מאָך אַ מאָשאָל מען זאָל איהם אויסהאַקען די צייהן, — ניין, אַרויס פון האָלל, גרינע חיה — סאַטדאַון, סאַראַפּ, סטאָפּ!... — האָבען זיך געמישט פערשיעדענע קולות און מעהרערע ברידער האָבען זיך אַ לאָז געטהאָן מיט די קולאַקעס צו יואל'ן, אייניגע האָבען זיך געשטעלט דאַגעגען!

פון די קולות און פּייטערייען איז אַרויפגעלאָפען דער חאַלקיפּער און ניט זייענדיג אימשטאַנד זיי איינצושטילען, האָט ער אויסגעלאָשען די געז און אין דער פינסטער איז מיר געלונגען אַרויסצושלעפען קוים אַ לעבעדיגען יואל'ן פון האָלל פון דער לאָדזש אנשי פדהציר בני קאַראַפּיליסאַק פון אָרדער אינדעפּענדענט סאָנס אָף גיד הנשה.

III

די פינסטערע נעכט פאַר די שרעקליכע טעג.

אָט זיינען די ימים נוראים, ראש השנה און יום כפור, די שרעקליכע טעג. אָבער זייט איך בין אין אַמעריקאַ האָב איך פאַר די שרעקליכע נעכט מעהר מורא, אַלס פאַר די שרעקליכע טעג, ווייל ביי די שרעקליכע טעג זיינען אַלע שלאָגעכצען ווי איך וויל:

כפּרות שלאָג איך, דער האָהן שווייגט; הושענות שלאָג איך, דאָס ריטעל שלאָגט ניט צוריק; על חטא קלאָפּ איך אין האַרצען אפילו מיר אַליין, אָבער איך גיב אַזעלכע קלעפּ, אַז מיין געפּרעסטע העמד זאָל אפילו ניט צור־

קוועטשט ווערען; מלקות שלאָגט אפילו דער שמש מיר, ער וויים אָבער, אז **איך דארף** איהם בעצאָהלען דערפאר און שלאָגט אזוי אז ער טרייבט מיר **אפילו די פליגען** ניט אראָב. אלזאָ, דיעזע שלאָגעכצען פון די שרעקליכע **טעג**, זיינען ניט אזוי שרעקליך; דערפאר אָבער זיינען די שרעקליכע נעכט **געפעהרליך** שרעקליך.

אָבער די מיטינגען פון מיינע חברות און סאָסייעטים. דאָ ברידער זיינען די קלעפּ און די פעטש גאָר ניט ווי איך וויל.

דער פּרעזידענט גיט א קלאפּ על חטא, בעקומט דער סעקרעטער בלויע **אויגען**; דער טרעזשורער גיט א שלאָג כפרות מיט דער חברה, גיט אפילו **א** האָהן ניט א קריי און דאָך וויינט די גאנצע חברה נאָך די עטליכע דאָלאר; **די** טרוסטים שלאָגען א הושענה און דער טאָטער קען זיי אפילו ניט העלפען.

די מיטינגען פון די חברות פאר די שרעקליכע טעג, זיינען זעהר שרעק ליכע נעכט! אָט הערט און שטוינט פון א מיטינג כאָטש פון איינע פון מיינע חברות:

שוין דריי יאָהר אז איך בין א מעמבער פון דער חברה גיד הנשה פּועלי צדק אנשי קריינקאָוועץ להתפּלל ערב ובבוקר וצהרים שבתות וימים טובים וימים נוראים קראנקען אונטערשטיצונגס פעראיין, און א דאנק גאָט, איך טהייל זיך אימער ברידערליך מיט די קלעפּ, וואָס נעהמט זיך אָן אויף מיין חלק אין דער חברה, ווייל איך בין גוטשטעהענד, אָבער אזעלכע קלעפּ ווי עס פאלען אין די שרעקליכע נעכט קען איך ניט אויסהאַלטען.

דאָס קענט איהר זעהן פון מיין געסטריגען מיטינג.

עס איז שוין האַלב נאָך אכט און עס זיינען מעהר ניטאָ ווי 7 מעמבערס.

— העהר פּרעזידענט, האָב איך געמאכט א פאָרשלאָג, אזוי ווי 7 מעמ־בערס זיינען א „קוואָרום" (דאָס הייסט א כפּרה, זיי קענען שוין כפּרות־שלאָגען איינער מיט דעם אנדערען) מעגען מיר עפענען דעם מיטינג.

מיין פאָרשלאָג איז אונטערשטיצט געוואָרען. דער פּרעזידענט האָט געגעבען א קלאפּ מיט'ן האמער און דער מיטינג איז ערקלעהרט געוואָרען פאר געזעצליך ערעפענט.

פאר וואָס דאָס הייסט געזעצליך, איז איינפאך. ווייל וויפיעל איינער בעקומט זעץ, איז אלץ פערפאלען, דען א מיטינג אָהן זעץ איז איינפאך אין **גאנצען**.

— ברודער סעקרעטער, לעזען זי פּאַר די פּראָטאָקאָל פון לעצט מיטינג.

— לעצט מיטינג אין זעלבען לאָקאַל איז עטנשלאָסען געוואָרען אַז אונזער חברה פעראיין דאַרף צום בענעפיט פון אונזער חברה דינגען אַ לאָקאַל מיט אַ חזן און קויפען איין אתרוג מיט אַ לולב מיט אַ מלקות־שלעגער מיט אַ בעל תוקע, מיט אַ שופר, מיט אַ בעל שחרית, מיט אַ גויע די ליכט צו פערלעשען, מיט אַלע עקספּענסעס. טיקעטס פּרייז 2 דאָללאַר און ווייבער 1 דאָללאַר. קאָמיטע פאַר חזן ברודער גימפּעלזאָהן. קאָמיטע פאַר לאָקאַל, ברודער עזעלאָווסקי און טאַחעלעווסקי. קאָמיטע פאַר טיקעטס פּרינטען ברודער קלאַטצקי, קאָמיטע פאַר אַלע איבעריגע זאַכען, ברודער ביינעס און ברודער לייבאָוויטץ און ווייטער גאָר ניט.

— ברודער גימפּעלזאָהן, וואָס האָבען זי צו בעריכטען?

— איהר וועט מיר מוזען עקסקיוזען, ווייל מיין ווייב ליגט אין קימפּעט, האָב איך ניט געקענט אַטענדען.

— ברודער קלאַטצקי, וואָס האָבען זי צו בעריכטען?

— איך האָב גראַד געמופט, האָב איך אויך ניט אַטענדעט.

— ברודרע טאַחעלעווסקי, און איהר?

— ברודער עזעלעווסקי האָט מיט מיר אָבגערעדט מיר זאָלען ביידע געהן שאַבייסענאַכט,, האָב איך אויף איהם געוואַרט און ער איז ניט געקומען.

— ברודער עזעלעווסקי, וואָס האָבען זי צו בעריכטען?

— ער איז ניט אַנוועזענד — האָבען עטליכע ברידער מיט איינמאָל געענטפערט.

— סטייטש, עס איז שוין 3 וואָכען צו יו"ט און קיין זאַך איז נאָך ניט פאַרבערייטעט — האָט דער פּרעזידענט געזאָגט מיט ערגערניס.

— איך מאַך אַ פאָרשלאַג, אַז מען זאָל מיין פאָרשלאַג אונטערשטיצען, אַז מען זאָל אַלע קאָמיטעס בעשטראָפען, אַז מען גיט זיי אַ קאָמיטע זאָלען זיי אַטענדען — האָט איינער פון די ברידער געזאָגט צום פּרעזידענט.

— וואָס האָט מען פון די שטראָפען — האָט איצט נאָך אַ מעמבער מיט גרויס אייפער געזאָגט — די שטראָפען העלפען גאָר ניט, איך וואָלט געזאָגט, אַז מען זאָל מאַכען אַ געזעץ, אַז ווער עס האַלט ניט די געזעצע פון אונזרע געזעצבוך, זאָל געזעציך בעשטראָפט ווערען.

— און אַז זיי וועלען דאָס געזעצבוך אויך ניט האַלטען?

— זאָל מען זיי איינפאַך סוספּענדירען.

— וואָס ?

— סוספּענדרעס.

— ברודער גרינגעל, ערקלעהרען זיי זיך דייטליכער.

— דאַכט זיך איך ערקלעהר זיך גענוג דייטליך, נאָר קודם כל מאַך איך צום פאָרשלאַג און שלאַג עם טאַקע פאָר, אז אזוי ווי מיר אלע ארבייטען צום וואָהל און בעסטען פון אונזער חברה זאָלען מיר האנדלען ווי מענער און שיקען א קאָמיטע צו אלע אבוועזענדע קאָמיטע לייט זיי זאָלען נאָך הייטע אַטענדען זייערע קאָמיטעס, אז ניט וועט מען זיי איינפאַך שטרייכען.

— איך פּראָטעסטירע! — האָט זיך איצט אָבגערופען איין ברודער, וואָס איז נאָר וואָס אריינגעקומען — ברודער פּרעזידענט! איך וויל דאָס וואָרט. איך פּראָטעסטירע געגען ברודער גרינגעל, דאָ ארבייטען מיר אלע צום וואָהל און בעסטען פאַר דער חברה און מיר דארפען ניט זוכען קיין פּערזענליכקייטען, בייסער ברודער גרינגעל איז אין כעס אויף ברודער ביי־נים, וואָס ער האָט איהם אויסגעדרונגען דעם סטענד, וויל ער מען זאָל א גוט־שטעהענדען ברודער און א טהעטיגען ברודער דיר נישט מיר נישט שטריי־כען? איך זאָג ניין און טויזענד מאָל ניין און מאַך עם טאַקע צום פאָרשלאַג.

— וואָס זשע מאַכט איהר צום פאָרשלאַג?

— אז ער דארף זיך דאָרט ניט קרימען, איך בין נאָך אויך אזא גוטער שטעהענידגער מעמבער, ווי ברודער גרינגעל, מוז ער זיך ניט נאָכקרימען און איך מאַך צום פאָרשלאַג, אז כאָטש איך בין ניט געווען אין קאָמיטע, האָב איך פון דעסטוועגען צום וואָהל און בעסטען גערעדט מיט חיים שלמה דעם פעדלער וועגען מוספים, ער וויל בסך הכל 150 דאָלאר מיט הושענה רבה אין איינעם.

— חיים שלמה דער פעדלער! חא, חא, חא, ער קען א וואָרט עברי ניט — איז איהם ברודער גרינגעל אריינגעפאַלען.

— ער קען קיין עברי ניט, הלואי זאָלען מיר מיינע קינדער אזוי קענען. זיין מוטערס ברודער איז געווען ביי יאַנושקער רב שמש כל ימיו, אזוי זוי איהר זעהט מיך א אידען, אז פאר א יאָהרען יום כפור צו נעילה, ווען ער האָט געדאַווענט ביי די חברה אנשי וואָלאָזשיצק און האָט זיך צופּיעשטשעט ביי עושו חושו גושו, האָב איך פּשוט געזעהן געגזעלאָך פליהען, און אז ער

גיט אַ געשריי „הנני העני“ זעהט מען אַ גאַנצען הקדש מיט אָרימע לייט, און אַז ער...

— ברודער פּרעזידענט, ציהט איהם צוריק די וואָרט, עס איז ניט צו דער זאכע, מיר קענען אַזאַ טהייערען חזן ניט האָבען, ווייל מיר דאַרפען צאָהלען פאַר דעם בייסמענט און אַ בעל שחרית...

— נישט צו דער זאכע, ברודער פּרעזידענט, איך וויל דאָס וואָרט, מיר קענען דעם בייסמענט ניט נעהמען, דאָרט איז געווען אַ נפקא בית.

— ברידער קומט צו אָרדער! רעדט ניט אַלע מיט אַ מאָל, פון וועלכען בייסמענט רעדט איהר, ברודער שטעמפּעל.

— פון וועלכען בייסמענט עס איז, איך וויס, אַז וואָס פאַר אַ בייס־מענט ער וועט נעהמען, וועט זיין אַ נפקא בית, אונזער חברה איז אָרים, מיר קענען אַזאַ טהייערען בייסמענט ניט נעהמען.

— ברודער שטעמפּעל, איהר האַלט זיך ניט אין דער אָרדנונג, איהר ווייסט נאָך גאָר ניט, וועלכען בייסמענט און וויפיעל מען וויל פאַר דעם בייסמענט און איהר פּראָטעסטירט.

— ברודער פּרעזידענט! איהר דאַרפט ניט זיין פּאַרטייאיש, איך בין אַזאַ ברודער, ווי מר. ביינעס, איך פּערזעטץ אַ משכן און צאָהל מיינע ביי־טרעגע און אַז איך קלייב אויס אַ חזן דאַרפען מיר די ברידער אונטערשטי־צען, ניט ער זאָל מיר נאָכקרימען.

— מן הסתם גיט איהם דער חזן אַ 25־גער אין פּאַקעט.

— דאָס גיט מען אייך 25 דאָלאַר פון דעם נפקא בית, איך האָב פיינט גנב׳ישע שטוקעס.

— אויפ׳ן גנב ברענט דאָס היטעל.

— איך בין אַ גנב, אַ רוח אין דיין טאַטענס טאַטענס טאַטען אריין, נאַ! — און דערביי האָט ברודער שטעמפּעל ארומגעשטעמפּעלט דעם ברודער גרינגעל צוויי פייערדיגע פּעטש.

דער פּרעזידענט האָט געקלונגען מיט׳ן גלעקעל און געקלאַפּט מיט׳ן האַ־מער און אַלע האָבען איהם געהערט, ווי דעם קאַטער. ברודער גרינגעל איז אַרויפגעפאַלען ווערגען ברודער שטעמפּעל. מר. ביינום האָט זיך אָנגענו־מען פאַר ברודער שטעמפּעל און האָט געשטורכעט ברודער גרינגעל. ברודער

עזעלעווסקי האָט געפּאַטשטביינעס, ברודער גימפּעלסאָן האָט אויסגעלאָשען די געז, דער ברודער סעקרעטער איז געלאָפען נאָך אַ פּאָליסמאַן.

דער פּרעזידענט האָט געקלאַפּט מיט'ן האַמער און געשריען אָרדער, ביז ער איז הייזעריג געוואָרען, און ווען אַלע מעמבערס זיינען געלעגען אויף איין קופּע און מען האָט זיך געפּאַטשט און געשלאָגען, געשאָלטען און גע־ליאַרעמט, האָט דער ברודער פּרעזידענט אין דער פינסטער ערקלעהרט דעם מיטינג פון דער חברה גיד הנשה פאַר געזעצליך געשלאָסען.

און דערווייל איז שוין יו"ט און מיר האָבען נאָך קיינעם ניט פון די כלי קודש, נאָר בלויע אויגען און ברוינע זייטען פון די שרעקליכע נעכט פאַר די שרעקליכע טעג.

IV.

בויל פּאַק.

לעצטע וואָך האָבען מיר געהאַט דאָ אַ שפּאַס אין הימעל, אַז מיר האָ־בען געמיינט, מיר בלייבען אָהן זייטען.

איך ווייס ניט, ווי אַזוי דאָס איז געקומען, וואָס די גאַנצע „חברה־סאָסייטי שונאי חסד, עושה עולה, רודפי כבוד, מכה בערותו, געגענזייטיגע קראַנקען אונטערשטיצונגס פעראיין, אנשי יאסצערקע בענעפישעל אסאָסיאיישען זיינען מיט אַמאָל אַלע (פון דעם עקס־פּרעזידענט ביז דער אויסערע וואַכע) אָנגעקומען אויף אונזער וועלט.

צי איז דאָרט ביי איין געוועזען חלילה אַ מגפה אָדער זיי האָבען זיך ביי איינעם פון זייערע מעמבערס פערגיפטעט מיט ניט פרישע ברית מילה וואורשט, אָדער זיי האָבען זיך פשוט אויף אַ מיטינג צום וואָהל און בעסטען איינער דעם אנדערן דער'הרג'עט, דער פאַקט איז, אַז זיי זיינען אַלע גע־שטאָרבען און זיי זיינען אַלע דאָ.

זעלבסט פערשטענדליך, ווען די גאַנצע חברה סאָסייטי איז געקומען פאַר'ן בית־דין של מעלה, האָט זיך דער פּרעזידענט געשטופּט אפריהער.

ווי אַלט דער פּרעזידענט איז, קען מען בעשטימט ניט זאָגען, ווייל ער געהאַט געשייווט די באָרד מיט די מאָסטיים צוזאַמען, ווי אונזערע פּוילישע גלחים, און זאָגאַר דער קאָפּ איז געווען גלאַט געהער־קאַטעט מיט אַ מאַשינ־דעל, אָבער דאָך האָט מען פערשטאַנען, אז ער דאַרף ניט זיין אינגער פון 20 יאָהר און ניט עלטער פון 50 יאָהר, עס הייסט אַלזאָ אַ יונגער־מאַנטשיק פון 20 ביז 50 יאָהר.

— מה שמך? — האָט איהם דער דעזשורני מלאך אַ פרעג געטהאָן.

— בויל פּאָק — האָט ער שטאָלץ געענטפערט.

— ווי? — האָט דער מלאך געשטוינט

— בויל פּאָק.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ נאָמען, אַן אינדיאַנער?

— נאַ! — האָט דער פּראַטאָקאָל־סעקרעטער אונטערגעכאַפּט.

— דאָס איז איבערגעלעגט אויף ענגליש.

— אויף אידיש, וויל איך וויסען, ווי הייסט ער?

— אדוני מלאך! — האָט דער סעקרעטער ערקלעהרט — פערשטעהסטו מיך, אויף אידיש הייסט ער בערל פּאַרך, אָבער אין ענגליש אַ סך פאַר אַ ריש ווערט אַ חולם, און דער ר פאַלט אַראָפּ און עס ווערט פון בערל — בויל און אַ פתח לייענט זיך אין ענגליש ווי אַ סגל מיט אַ שייווע צוזאַמען און אַזוי ווי די אירישע קענען קיין לאַנגע ך ניט אויסריידען, ווייל זיי האָבען רויטע נעזער....

— נאַ, נאַ! — האָט אונטערגעכאַפּט דער פוירסט טראָסטי, ווייל זיי קייען טשו טאָבעקאָ, קענען זיי קיין לאַנגע ך ניט זאָגען...

— אַלזאָ, ענדליך? — האָט דער מלאך אויסגעשריען.

— הייסט עס, אז פון אידישען „בערל פּאַרך“ איז געוואָרען אַן איריר־שער „בויל פּאָק“.

—יאָ, די פּילאָלאָגי מעג שוין ריכטיג זיין, אָבער וואָצו האָט ער גע־דאַרפט פערדרעהען זיין אידישען נאָמען?

— ווייל איך בין דער פּרעזידענט אין מיין סאָסייטי און עס קומען מיר קאָרעספּאָדענץ, קען דער לעטער־מאַן ניט זאָגען אַ אידיש נוים — האָט זיך דער פּרעזידענט פערטהיידיגט.

— וואָס ביזטו? — האָט דער מלאך געפרעגט.

— פרעזידענט.

— וואָס איז דאָס פאר א פראָפעסיאָן?

— דאָס הייסט א גבאי, הייליגער מלאך.

— וואו ביזטו גבאי?

— אין מיין סאָסייטי.

— וואָס הייסט דאָס?

— דאָס הייסט חברה.

— אהא, א גבאי אין א חברה, און ווי הייסט די חברה?

— שונאי חסד, עושי עולה, רודפי כבוד, מכה בערותו, געגענזייטיגע קראַנקען אונטערשטיצונגס פעראיין אנשי יאסצערקע בענעפישאל אסאָסי־איישאָן אָט....

— האלט, האלט! — האָט דער מלאך א געשריי געטהאָן — דו זאָגסט עס אין איין אָטהעם, ווי די עשרת בני המן, איך וויל וויסען קורץ, וואָס איז דער צוועק פון דיין חברה.

— געגענזייטיג זיך צו אונטער...

— שלאָגען די אויגען! — איז פלוצים אריינגעפאלען דער שטן אין פרע־זידענט'ס אנטוואָרט. — הערר קאָלעגא — האָט דער שטן ווייטער געזאָגט פאר דער הימלישער דזשורי — ווען דו ווילסט וויסען דעם צוועק פון די חברות, פרעג מיך, ווייל מיר קריכען זיי שוין פון דעם האלז, ווייל ביי יעדער מיטינג מוזען זיי מיך האָבען אין דער מיט, אָט לאָמיר טאַקע נעהמען דיזע קיים: בערל פארך איז פון יאסצערקע צו הויז געווען א קלייט־משרת אין א ווינד־מיהל צו קאטשען קלעצער צום באָד, ווען ער האָט דאָ אין אמע־ריקא דערזעהן עטליכע לאַנדסלייטע, האָט ער פאר זיי געוואָלט ווייזען זיין גרויסקייט און האָט זיי באלד צוזאמענגעשלעפט אין זיינע רומקעס און געסטאַדעט א חברה און איז געוואָרען פרעזידענט. דאָס ערשטע, מיט וואָס די חברה האָט זיך אונטערשטיצט, איז געווען א שולכעל טאָפּ־פלאָר, אין א בעד־רום, דאָס צווייטע איז געווען קרקע, און דאָס דריטע זיך רייסען און שלאָגען ביי יעדער מיטינג צום וואהל און בעסטען דער חברה און דאָס פיער־טע צו מאַכען בענעפיטס....

— גענוג, הערר קאָלעגא! — האָט דער פאָרזיצענדער געזאָגט צום שטן — דאָס קומט שפּעטער, ווייל עס וועט צו לאַנג נעהמען, פערגעס ניט,

אַהן עין הרע, וואָס פאַר אַן עולם עס שטעהט און וואַרט חוץ איהם.

— איין שוואַרץ יאָהר, הערר קאָלעגא, דאָס זיינען אַלע מעמבערס פון זיין חברה טאַקע, איינער אזי ניט בעסער פון דעם אַנדערען, אַלע האָבען זיך נאָר געריסען איבער'ן שטיקעל כבוד צו ווערען אַ קנאַקער און יעדער האָט געהאַפּט נאָר אויף כבוד, יעדער האָט געוואָלט נאָר נצחון, נאָר ער זאָל הערשען איבער אַלע, און דערפאַר טאַקע פלעגט ער כאַפּען די ערשטע פּעטש.

דאָס איז גאַנץ נאַטירליך — איז דער מלאך מיכאל אריינגעפאַלען אין שטן'ס רייד — דער רוסיש־פּוילישער איד איז אַטלאַפּען פון דער קנוטע, פון דעספּאָטישען יאָך, און ווי זאָגט מען להבדיל: „פאַר אַ געשלאָגענעם הונד טאָר מען קיין שטעקען ניט ווייזען". אַ דייטשער, ענגלישער איד ווערט זיך גיכער אונטערגעבען דעם האָמער פון אַ פּרעזידענט, אָבער דער רוסישער איד קען דעם האמער ניט ליידען דאָ, אין אַמעריקאַ, ער האָט פיינט די אוקאַזען.

— אָבער דאָך — האָט דער שטן פאַרטגעזעצט — ליגט אין יעדען רוסיש־פּוילישען אידען די שקלאַפען נאַטור צו בעהערשען אַנדערע, ער וויל קיין רב און קיין פּרעזידענט ניט פאָלגען און דאָך וויל ער אַליין זיין רב און פּרעזידענט, אַנדערע זאָלען איהם פאָלגען.....

— גענוג, פריינדע! וואָצו יעצט די פילאָזאָפיע, אַלזאָ, ר' בערל פּאַרך....

— בויל פּאָק! — האָט אונזער פּאַציענט אונטערגעכאַפּט.

— וואָס טויג מיר דאָרט אייער יענקישע שפּראַך? בויל פּאָק, פּרעזידענט, סאָסייטי בענעפישאל א. ז. וו. זאָג אויף אידיש פּשוטו כמשמעו: „בערל פּאַרך, גבאי אי אַ שולכעל צו געגענזייטיגע רייסעריי", און איך וויים שוין וואָס דו ביזט. אַלזאָ, וואָס פערלאַנגסטו?

— איך וויל אין גן עדן — האָט ר' בערל געענטפערט.

— אין גן עדן? — האָט דער פּאַרזיצענדער מלאך זיך געוואונדערט — פאַר וואָס? פאַר דיינע וואַהלטהאַטען? האָסטו דיך ווירקליך געקימערט אין אונגליק פון דיינעם אַ ברודער? ער האָט געמעגט צאָהלען 5 יאָהר רעגעלמעסיג, טאָמער איז ער געוועזען איין קוואָדער אין דער ריער, האָט ער געמעגט שטאַרבען פון הונגער און דו האָסט איהם אָבגעוויזען. דו האָסט איהם פּערזאָרגט מיט אַ שולכעל, חאָטש דו אַליין קענסט ניט דאַווענען און פלעגסט

ניט געהן דאווגען, דו האָסט געגרינדעט קליינע שולכלאָך, וועהרענד די גרויסע שוהלען זיינען ליידיג און האָבען ניט גענוג מיטעל די שוהלען אויפ־צוהאַלטען. דו האָסט זיי פערזאָרגט מיט קרקע אויף נאָכ'ן טוידט, וועהרענד עס איז שוין אין יעדער שטאָדט דאָ חברה קדישה'ס, וואו מען קען מ׳ט א פּאָאר סענט א וואָך זיך פערזאָרגען מיט'ן לעצטען פּלאַץ. איז ניט איין כּאָנאָט רענט ביים לעבען פיעל וויכטיגער ווי דאָס שטיקעל ערד נאָכ'ן טויט ? ווייל לעבעדיגע פאמיליען זעהט מען זעהר אָפט זיך וואַלגערן אויפ'ן סטריט, וועהרענד קיין טויטע מתים זעהט מען דאָך זיך ניט וואַלגערן אין די גאַסען.

אָבער דיין צוועק איז דאָך ניט געווען וואָהלטהאָט, דו האָסט בלויז גע־וואָלט כבוד, און דאָס האָסטו אַלס פּרעזיעדענט געהאַט מעהר, ווי דו ביסט ווערטה, דו האָסט אַלזאָ דיין גן עדן אָבגעניצט אויף יענער וועלט, געה פון דאַנען !

און דער מלאך האָט זיך געווענדעט צו די אויסערע מלאכי חבלה מיט שטרענגע ווערטער :

— נעהמט איהם זאָפאָרט אין גהינום אין דער אָבטהיילונג פון קרח מיט זיין געמיינדע, און אייך, טהייערע ברידער בעאַמטע און סתם ברידער, מוז מען נאָך פּרעהאַלטען צום וויטערען פּראָצעס.

V

דער סדר.

אין ניסן איז גוט צו שטאַרבען — פאַר הונגער מיינט מען, ווייל מען הונגערט מיט דער האָפנונג איה"ש פסח זיך זאַט אָנצועסען. איבערהויפּט ערב פסח שטאַרבט מען 5 מאָהל אין איין טאָג פאַר הונגער. דער חמץ איז שוין אויסגעראַמט, די מצות איז נאָך ניט אריינגעראַמט און ווען די מצות זאָל שוין אפילו זיין אריינגעראַמט, טאָר מען דען ערב פסח עסען מצות ! האָט דען דער טאַטע מיר ניט געזאָגט, אז עסען מצה פאַר פסח איז אזא

עבירה ווי אַ כלה פאַר דער חתונה — מיין רבי פלעגט דערביי זאָגען, הני מילא, די כלה איז זאָ דאַר און געשטופּעלט ווי די מצה...

געגוג איך האָב דען גאַנצען ערב פּסח געהונגערט, אין אַ מרחץ מוז מען געהן. ווייטער צוקאָכט דאָס בלוט, אָנגעטהאָן דעם קיטעל, ארויפגע־קראָכען אויפ׳ן הסיבה־בעט און דער רוב כוס פון דעם ערשטען פון די ארבע כוסות האָט זיין ווירקונג אין מיין לעערען מאָגען־דוד ניט פערפעהלט און איך בין ווי בעטויבט פערזונקען אין גערדאַנקען, גאַנץ טיעף אין טיעפע גע־דאַנקען.

דער לעטער קעריער רינגט די בעלל און דערלאַנגט מיר אַ לעטער מיט אַ שעהנעם הערב אויפ׳ן אינוועלאָפּ. איך רייס עס אויף (זאָגט קיינעם ניט אוים), און איך לייען אין הויך טייטש:

„ווירדיגער ברודער שלאמאזאל!

זי זינדען (יאָ, איך זינדיגער מענש זינדע אימער) אנגעלאַדען (ווען איך שוין אַ מאָל אויסשיסען קאָנטע) אַלס דעלעגאַטען רעפּרעזענטאַנט אונ־זערע אָם הערשטען דיעזען מאָנהאַט צו שטאַטפינדענדער 18 יעהריגער קאָנ־ווענציאָן געפּעלליגסט בייוואָהנען צו וואָללען...

ווידער אַ קאָנווענציאָן און איך שלמזל ווידער דעלעגאַט! מען מוז אָבער פאָהרען. אַ קלייניגקייט אַ קאָנווענציאָן!

נו און דער סדר?

וואָס איז שייך! קאָנווענציאָן, סדר, וועל איך אָפּריכטען ביידע צוזאַ־מען און איך שלימזל האָבע הערייך געהונקען אין ברידערליכקייט, גערעכ־טיגקייט, ליעבע, האָפנונג, גלויבען, אייניגקייט און פּרוכפּערקייט אין דער קאָנווענציאָנס האללע:

היי — פּאַראַ דאַוויי! — דאַכט זיך ערשט מיט אַ פּאָאַר שטונדען צו־ריק בין איך געוועזן אין באָד און אָט האָסטו ווייטער אַ באָד... אויף דער אויבערשטער פּאָל פּארעט זיך דער גראָס־מייסטער, גראָס דעפּיוטי, גראָס אינקוויזיטאָר, אָבער שטאַלמייסטער און אַלע עקזעקוטציעס ווי זיי הייסען דאָרטען, און אונטען פּארעט זיך דער געמיינער מאַטעריאַל, דער פּראָסטער סטאַק, אַלע שרייען, אַלע טאַנצען, אַלע שימפּפען, אַלע פּאַרשלאַגירען, אַמענ־דירען, פּראָטעסטירען, דעבאַטירען, קאָרעגירען און אַלעס אויף האָך טייטש.

מה נשתנה וואָרום רעדט איהר אַ גאַנץ יאָהר מאַמע לשון און די נאַכט פון קאָנווענציאָן טײַטש ?

אָבער ווי קומט אין דיזען וויר־וואַר אַזעלכע הויכע פּראַזען ? — הייליגער אידעאַל — שמעקט אַנאַרכיסטיש — וויר אַרבייטען אין גלענצענדע צוקונפט ענטקעגען — שמעקט סאָציאַליסטיש — דער אַלמעכטיגער וועט אונז קרוינען מיט ערפאָלג — שמעקט מיט קירכע. — גאָר געזונטעס כאַטעריאַל — שמעקט עפּעס גאָר מיט האַלסייל בוטשעריי...

רבש"ע ! דאַכט זיך, ווי איך שלימזל פערשטעה דאָס אָרדענס וועזען, איז דאָס גאָר פּשוט — אַ ביזנעס פּלאַן, וואָס איז שייך צו מאַן און ווייב. כלאמר אַז ביי אַ מאַן שטאַרבט דאָס ווייב, זאָל ער האָבען 500 דאָלאַר צו באַפּען אַ געזונדע פינישערין און אַז ביי אַ ווייב שטאַרבט דער מאַן, זאָל זי האָבען 500 דאָללאַר פאַר אַ געזונדען אָפּערייטאָר. אַזאַ מין שדכנות, נאָ טאָ וואָס איז דאָס שייך אַזעלכע הויכע פּראַזען ?

— שוויג, שלימזל ! — האָט מיר יואל געהיימניספּאָל געזאָגט — דיזע פּראַזען געברויכען נאָר די וואָס לעקען אָפּ אַ ביינדעל פון דעם געמיינעם עולם, און זיי דאַרף מען האָבען, ווייל ווען עס זאָל ניט זיין אַ דאָללאַר פאַר די קנאַקערס, וואָלט דער אָרדען איין יאָהר ניט עקזיסטירט.

— היתכן — פרעג איך.

— פּשוט — ענטפערט ער. ווען משה רבינו איז געווען אין הימעל בריינגען די מענשען דעם שעהנסטען אידעאַל, איז צו דערזעלבער צייט אונטען פון זיין ברודער געמאַכט געוואָרען דער עגל הזהב און פון דאַמאָלס אָן, ליידער, געהען אַלע שעהנע אידעאַלען מיט'ן גאָלד־גאָט צוזאַמען, די עהרליכע וואָס מיינען דעם אידעאַל זיינען אָפּט צו שוואַך, אָבער די געלד־זוכער האַלטען איינע די אַנדערע אויף פּעסט, אום דיזען קאַלב צו מעלקען און שערען.

אָבער רבונו של עולם ! איך קען דאָך פיעלע פון דיזע ווירדיגע רעפּרעזענטאַנטען דעלעגאַטען אין געוועהנליכען לעבען און זיי זיינען גאַנץ געשיידטע מענשען און דאָ זיינען זיי זאָ ווילד, זאָ דום, ווי אינדיאַנער, טשולו קאַפּערן ?

— זעהסטו ? — זאָגט צו מיר יואל — לערען וויסענשאַפט, וועסטו דאָס פרעגען !

עס גיבט אין דער נאטור גאנץ קליינע שרצים׳לעך, מילבעלעך, פליגע־לעך, באצילען, מיקראָבען, וואָס מיט דעם געוועהנליכען אויג קען מען זיי ניט זעהען, האָבען די נאטור פאָרשער ערפונדען מאשינען, וואָס שלעפּען צו־זאַמען טויזענדער צוזאמען, דאָס הייסט מען פערדיכטעט זיי, דאן זעהט מען אָהן א מיקראָסקאָפּ א בארג באצילען. דאָס זעלבע איז מיט די דומ־הייט פון די מענשען. איין אינדיווידיום מוזטו גוט קענען לערנען ביז דו דערטאַפּסט זיין דומהייט: ווען אָבער די מענשען פערדיכטען זיך אין דער אָרדענס מאשין קאָנווענציאָן. דאָ ווערט אזא גרויסער בארג דומהייט, אז עס איז שרעקליך.

און איך האָב א קוק געטהאָן אויפ׳ן גאנצען האָלל, און א ריעזיגע, גע־דיכטע מאסע דומהייט...

— יא, נא פילאָזאָפיע, און דער סדר?

— האָסט רעכט, יואל, איך פּראָווע דעם סדר נאָך דעם נוסח האריז״ל, 10 מצוות מוזען זיין.

1. דריי מצות — גראָס־מייסטער, גראָס סעקרעטער און גראָס שאַצ־מייסטער ליעגען אַלע אין איין קערה.

2. די קערה — דער רעזערוו־פאָנד. די מצות ליעגען פון אויבען און די שיסעל איז לעער.

3. דער מרור — ענדאָומענט שאַטצמייסטער, ביים קייען דאכט זיך זיסליך, ביים שלינגען פערגעהט ער אין דער נאָז.

4. די זרוע — דער דעפּיוטי גרויסמייסטער, טאקע אויף א גערגעלע, פלייש מיט ביין, אָבער ליעגט דאָך אומזיסט אויפ׳ן טיש.

5. די איי מיט זאלץ־וואסער, דער גראַנד אטאָרני עט לאָה, טאקע אייער איז נויטיג צום בלוט, אָבער דאָס וואסער מיט דעם זאלץ מאכט דאָך בויך־ווייטאָג.

6. דער כרפס — דער טשערמאַן אָף שטאנד דעם אָרדנעס, ער איז ווירקליך אזוי נויטיג צום גאנצען סדר ווי די ציבעלע צום אָרדען.

4. די חרוסת — דער טשערמאַן אָוו ריטועל. הער נאָר, מען נעהמט עסענדיגס און טרינקענדיגעס און מען מישט צוזאמען און דאן ערשט טונקט מען גראָז איין דארין און מען מאכט מיט די ליפּען און מען זאָגט אז עס האָט קיין טעם און קיין ריח ניט.

8. **דער אפיקומן — דער גרויס קברות מאַן.** טאַקע אויך דאָר, אַהן ואָלע, אָבער ווען דו וועסט שוין זאַט זיין מיט׳ן לעבען וועט ער דיר טהון דיין רעכט, אויב די אַלע האָבען דיר אפילו אונרעכט געטהאָן, אָבער שפּעטער, ווען אַלעס וועט דיר קריכען פון דעם האַלדז.

9. דער כורך — דער טשערמאַן אָוו אפּילס. מען זוכט דאָס ביטערע אריינצולעגען צווישען 2 ברעטלאַך אום עס פּיעלייכט זיסער צו מאַכען, אָבער חזרת פערגעהט דאָך צום הארצען און מען ליידעט וועיטער, ווייל עס בעלאַנגט דאָך אויך צו די 10 מצוות.

10. די ארבע כוסות, — אָט דאָס גיסט אַן יעדער לויפער אַלס קאַנדידאַט און דאָס איז נאָך דאָס איינציגע גוטע ביים גאַנצען סיידער (סדר), ווייל דערמיט פערגיסט מען די אויגען, מען בעטויבט די געהירען און מען פערדערבט דעם געשמאַק (חוש הטעם) אז מען זאָל די ביטערע קרייטעכער פערזיסען, פערטרייבען, פערטרינקען און פערגעסען און דערפאַר איז מען טאַקע מקיים 4 מאָהל 40 ארבע כוסות ביי יעדע קאָנווענשאָן סדר...

נון, פערטיג דער סדר, ארויף מיט דער הגדה: כהא לחמא עניא, דאָס יעלבע ברויט האָבען דיר צוגענומען דעספּאָטען אין דיין אַלטער הייםאַטד און דאָ מאַכסטו דיר אַליין דעספּאָטען אויף דיין קאָפּ, השתא הכא, יעצט ביזטו דאָ, לשנה הבאה בני חורין, וועט זיין אַ לעבעדיגער פּאַקעט ביי דיר, און אַ לעבערדיגע קאַסע אין אָרדען און דער טרעזשורער וועט זיין בארעא דישראל. און דער גרויסע מייסטער וועט דיר זאָגען דעם ישקני פון קליינעם שיר השירים, ווייל אָט די גאַנצע הגדה עקסיסטירט נור צוליעב דעם חד גדיא דעם דומען מעמבער, דזבין אבא, וואָס דער טאַטע פון דעם אָרדען פערקויפט בתריי זוזא, פאַר 2 גילדען, (דער טאַטע). יעדער קנאַקער בערימט זיך, אז ער איז דער טאַטע פון דעם אָרדען און צוליעב די פיעלע טאַטעס, מונקעלט מען, אז דאָס קינד איז אַ ניט כשרה׳ס.

די הגדה צונעהמט מיך זעהר שטאַרק. איך וואָלט צו איהר אויסגעבאַטעלט אַלע בייזע חלומות, אָבער, יאַ, איך וויל נאָך כאַטש דאָס בעסטע שטיקעל פון דער הגדה אָפּזאָגען.

שפוך חמתך, רבונו של עולם — גיס אויס דיין גרימצאָרן על הגוים ועל הממלכות די גוים וואָס מאַכען אָט די נייע מלוכות כי אכל את יעקב עס פערצעהרט יאַנקעלען והק״ב מצלינו מידם — אפילו אַ שפּרונג אָבער

גאָט מעג אונז ראַטעווען פון זיי, און דערצו אַ ביסעל שכל, יאַ — שכל, שכל.

שלימזל! האָט מיין יענטע אַ געשריי געטהאָן, אַריינקומענדיג פון קיך פון די קניידלאַך מאַכען — שטייטש דו שלאָפסט גאַר, זעה ביים נייבער האַלט מען דאָך שוין נאָך די עשרה מכות!

— שריי ניט, יענטע לעבען, מלכה מיינע, איך האַלט שוין אריבער די חמישים ומאות מכות און עס בלייבט נאָך אַלץ אַ וועלט מיט מכות אין טויזענדערליי פאָרמען אויסער הגדה. עס איז שוין שפּעט פאַר מיר, גיב אהער די קניידלאַך.

VI.

גוואַלד, אַ מויז!

(אַ מיטינג פון סאָפרעדזשעטקעס פיר פרויען עמאַנסיפּאַציאָן)

— אַלזאָ, מיינע ווערטהע דאַמען! — איהר ווייסט צו וועלכען צוועק דיעזע מיטינג איז איינגערופען?

ערשטענס מוזען מיר פערדאַמען דעם רעדאַקטאָר פון דער פּרעסס, וואָס ער האָט זיך אַזוי שלעכט אויסגעשפּראָכען איבער די פרויען.

צווייטענס, מוזט איהר איינמאָל פאַר אַלעמאָל זיך אין גאַנצען בע־פרייען פון די מענער.

איך בין טאַקע אַליין אויך אַ מאַן, אָבער איך בין אַ דאַמען־פריינד און קען שוין מעהר ניט צוזעהן דאָס אונרעכט, וואָס די מענער בעגעהען געגען די פרויען.

מילאַ אין יוראָפּ האָבען נעבעך די פרויען געמוזט ליידען פון די מענער, ווייל זיי האָבען אַליין קיין לעבען ניט געקענט מאַכען; אָבער דאָ אין אמע־ריקאַ קענען די פרויען גיכער קריגען אַרבייט פאַר די מענער.

פּראָטעסטירט, דעמאָנסטרארירט, און איהר מוזט זיך גענצליך זעלבסט־שטענדיג מאַכען.

ווער וויל דאָס וואָרט אין דיעזער פראַגע?"

אַזוי האָט אונטער אַנדערע זאַכען געשפּראָכען דער פּאָרזיצענדער דאָ־

מען־פריינד אויף א גרויסע פרויען־מיטינג וועגען עמאַנציפּאַציאָן דער פרויען.

אָבער אַלע פרויען האָבען צווישען זיך אין דער שטיל געגעבען רעכט דעם פאָרזיצענדען און קיינע האָט ניט געוואַגט צו נעהמען דאָס וואָרט.

„אַלזאָ, מיינע ליעבע דאַמען, איך זאָג אייך נאָך אַ מאָהל, אַז די מענער וועלען אייך מעגען פייניגען נאָך מעהר, ווען איהר וועט איצט ניט בעשליסען זיך אין גאַנצען צו בעפרייען פון די טיראַנישע מענער".

וואָס דען, ער האָט ניט רעכט? — מיר פרויען קענען שוין אַליין אונ־זער שטעדטעל בעשטעהן. בעפרייען, בעפרייען — מיר דאַרפען זיי אויף כפּרות, מיר זיינען גענוג העלדען אַליין אַ לעבען צו מאַכען! — האָבען אַלע פרויען געשריען אין איין קול.

רעדט איינציגוויים, מיינע דאַמען, שרייט ניט אַלע מיט אַמאָל, זאָל יעדע נעהמען דאָס וואָרט, האָט דער דאַמען־פריינד געשריען און געקלאַפּט מיט'ן האַמער, ביז אַלע פרויען האָבען זיך בערוהיגט און שטיל געבליבען. — נו, ווער וויל דאָס וואָרט?

אַלע פרויען זיצען שטיל און קוקען זיך אָן איינע די אַנדערע.

— נעהמט אימציער דאָס וואָרט! — שרייט ער ווייטער.

די פרויען שטורקען זיך איינע די אַנדערע, אַלעס שווייגט.

דער דאַמען־פריינד איז געפאַלען אויף אַ המצאה:

די שעהנסטע פון אייך זאָל נעהמען דאָס ערשטע וואָרט!

ווי פון אַ קאַנאָן האָבען אַלע גלייך אויסגעשאָסען:

נור בעפרייען, בפעריייען! נידער מיט די מענער!

— אָבער מיינע ווערטהע דאַמען! — האָט דער פאָרזיצענדער געשריען מיט אַלע קרעפטען, האַלט זיך אין אָרדנונג! ער איז געפאַלען אויף אַ צווייטע המצאה:

— זאָל די העסליכסטע פון אייך נעהמען דאָס וואָרט.

אין לאָקאַל איז געוואָרען שטיל, ווי אויף אַ בית עולם.

אַ דריטע המצאה:

— זאָל די אינגסטע פון אייך עטוואָס רעדען.

„נידער מיט די מענער! מאַנס געטרייקייט, הונדס געטרייקייט. אַ מאַן איז פאַלש ווי אַ קאַץ. מיר וועלען זיי ווייזען תרבות. אַמעריקאַ איז ליידיעס פויסט! — האָבען צעהנדליגע שטימען מיט אַ מאָל געשריען.

— אָבער אום גאָטעס ווילען, איהר וועט דאָך קיין מאָל צו קיין טאָלק ניט קומען. זאָל די עלטסטע פון אייך זאָגען איהר מיינונג.

און א טויטע שטילקייט האָט איינגעטרעטען אין לאָקאל.

— אלזאָ, ווען מיר היינט קומען צו אירגענד וועלכען בעשלוס? איהר מעגט אייך שעהמען! פעהלט אייך דער מוטה צו מאכען אירגענד וועלכען פאָרשלאָג? — האָט דער דאמען-פריינד געזאָגט פערדריסליך און האָט ווייטער ערקלערט זייער לאַגע, אז זיי זיינען גענוג זעלבסטשטענדיג זיך צו בעפרייען. אָבער אין דעם מאָמענט איז די סעקרעטערין ארויפגעשפּרונגען אויפ'ן טיש, בלאַס ווי א טויטע, און מיט א שרעקליכען געוואַלד א געשריי געטהאָן: גוואלד, א מויז!

קיין סעקונדע האָט געדויערט און אַלע פרויען זיינען געשטאַנען אויף די ביינק און טישען, דער ליארעם: געוואלד, א מויז! האָט געגרייכט ביז אין הימעל. אייניגע זיינען געפאַלען אין אָהנמאכט, אייניגע האָבען געוואָלט אנטלויפען. אָבער די סעקרעטערין איז געשטאַנען און געריכטעט איהר שטאַרען בליק צו דער טהיר, און קיין צווייפעל, אז דאָרט האָט זי די מויז געזעהן און די פּאַניק איז געוואָרען אונגעהויער.

דער האָלל-קיפּער איז ניט טויט, ניט לעבעדיג, ארויפגעפלויגען פון דעם געשריי, ער האָט געמיינט א פייער, אָבער ווי ערשטוינט איז ער געבליבען, עפענענדיג די טהיר, ווען ער האָט דערזעהן די טויט-ערשראָקענע ווייבער אויף די טישען און ביינק און ערשט איצט האָט זיך ערהויבען די שטימע פון אַלע פרויען: רעטונג! גוואלד, א מויז!

אָבער בעפאָר ער האָט נאָך פערשטאַנען די סיטואַציאָן, האָבען די העלדישע פרויען אויסגענוצט די אָפענע טהיר און זיינען אנטלאָפען, און איהם מיט'ן פּאָרזיצענדען איז נור געבליבען צו מינטערן די גע'חלש'טע.

און אזוי האָט זיך געענדיגט די עמאנסיפּאציאָנס-מיטינג.

דריטע סעריע.

די וועלט אויסבעסערונג

I.

מאדאם יוסטיציא.

ווערטהע פריינדע! ווי אייך איז בעקאנט, טראָג איך מיך ארום מיט דער פיקסער אידעע צו פיקסען די וועלט. געקומען בין איך צו דיעזער קראַנקהייט ווי אַלע קומען צו די מייסטע קראנקהייטען, דורך פערקיהלונג און דורך דעם מאָגען.

נאָר מיינט ניט חלילה, אז איך האָב מיך פערקיהלט אָדער איך לייד אויף מיין מאָגען. הלואי ווייטער, נור דורך די פערקיהלטע הערצער פון די רייכע, וועלכע האָבען פעראורזאכט א מאָגען־פראַגע פאר די אָרימע.

נאָר מיינט ניט חלילה, אז איך בין אין גאנצען פעררוקט און וויל די וועלט „איבערמאַכען". חלילה! איך ווייס נאָך, אז וואָס עס איז ניט גע־מאַכט, קען מען ניט איבערמאַכען; פעררוקט זיינען די, וואָס מאַכען פאָר־ווירפע יעדען, וואָס וויל עפּעס צופיקסען אין דער אָרדנונג, אז ער וויל די וועלט איבערמאַכען. איך פערשטעהע גאנץ גוט, אז די וועלט איז א צימליך שעהנע וועלטעל. אַי וואָס פיעלע בעקלאָגען זיך: „אי א וועלט", „ס'אַרא מיאוס'ע וועלט מיר האָבען היינט" א. ז. וו. דאָס מיינען זיי טאַקע אויף די שלעכטע איינפיהרונגען צווישען די מענשען.

און דאָס איז טאַקע וואָס איך האָב מיך אונטערנומען צו רעפאָרמירען.

יעצט האַלט איך אין איבערפיקסען מאדאם יוסטיציא.

נאָר דערשרעקט זיך ניט! מיינט ניט, אז איך האָב דאָ צו טהאָן מיט איין אשת איש, אָן אנשטענדיגע בעל־הבית'טע. חלילה, זי איז אין דער לעצטער צייט געוואָרען... נאָר לאָמיך בעסער שווייגען.

דיעזע איטאַליענערקע איז געוועזן אין דער יוגענד א היבשע מיידעל מיט זעהר אַן אָנשטענדיגען גערעכטיגקייטס־געפיהל; רייזענדיג אָבער איבער דער גאַנצער וועלט, האָב זי זיך סקאָמפּאַניעוועט מיט פּרינצלעך, מיט קע־ניגע, מיט פּאָליטישענס פון אַלע סאָרטען, שפּיעלט ליעבעס מיט די רייכסטע מענשען פון לאַנד, טהוט ענוים קשים יעדען אָרימאַן, און דערפאַר האָבען איהר די רייכע בעהאַנגען מיט שמאַטעס איבער שמאַטעס פון זייד און פון אַטלאַס, האָבען זי בעהאַנגען מיט גאָלד און דיאַמאַנטען און האָבען זי ער־קלעהרט פאַר א הייליגע, פאַר א געטין און פאָדערען, די גאַנצע וועלט זאָל דיענען צו איהר — איך מיין, די אָרימע וועלט, די רייכע הערען זי ווי די קאַץ...

אָבער צו וואָס דאָס לאַנגע ברייען, איך וויל אייך דאָ געבען איהר פאָ־טאָגראַפיע, ווי זי זעהט אויס, און דאַן מאַכען מיין פּלאַן, ווי זי צו פיקסען.

זי איז א שלאַנקע, שעהנע פרויענצימער, מיט פערבונדענע אויגען, האַלט א וואָגשאָל אין דער לינקער האַנד און א לאַנגען שווערד אין דער רעכטער האַנד.

נו, פרעג איך אייך: איז דאָס ניט משוגע?

זי וועגט די גערעכטיגקייט מיט פערבונדענע אויגען און שטעכט אין דער פינסטער גערעכטע און אונגערעכטע.

דאָס איז שרעקליך! איבערצוגעבען דעם שיקזאַל פון מענשען, פון לע־בען און טויט, צו א בלינדע נקבה!

איבערהויפּט א נקבה מיט פערבונדענע אויגען איז זעהר פערדעכטיג, אָדער זי מוז אין גאַנצען זיין בלינד, אָדער האָבען פערדאָרבענע אויגען. און ווי פערטרויט מען אַזעלכע א וואָג־שאָל?

דאַן, ווי פּאַסט עס פאַר א ליידי, וואָס וועגט גערעכטיגקייט און האָט צו שאַפען רוהע פאַר מענשען, זאָל האַלטען א שווערד אין האַנד?

א מאָרד־וואַפע, וואָס פּאַסט פאַר רויבער און מערדער, פאַר אַדעליגע און סאָלדאַטען, ווי קומט עס צו מאַדאַם יוסטיציאַ?

דארום שלאָג איך פאָר, און איהר זאָלט עס אונטערשטיצען:

אַז, ערשטענס, זאָל מען איהר אויפבינדען די אויגען; דאַן, ממה נפשך: איז זי טאַקע בלינד, האָט מען זי אין דער ערד, זאָל זי געהן אין האָספּיטאָל; האָט זי אָבער געזונדע אויגען, זאָל זי מיט אָפענע אויגען

אַריינדרינגען אין די מענשליכע הערצער, דאָרט צו ענטדעקען די געהיימניסע פון גערעכטיגקייט און אומגערעכטיגקייט.

צווייטנס, אַוועק מיט'ן וואָגשאָל! זאָל מען איהר אָנשטאָט דעם וואָגשאָל צו וועגען רעכט און אונרעכט, בעסער געבען אין דער האַנד אַ בעזים, אָבצוקעהרען דעם שמוץ פון די פּלעצער, וואו עס געשעהט אונרעכט; אָהן אורזאַכען וועט ניט זיין קיין פאָלגען פון אונרעכט; פאַר אַן אַנשטענדיגע פרוי איז אַ בעזים אימער נוצליכער אַלס אַ וואָג.

דריטענס, אויסרייסען ביי איהר דעם שווערט. וואָס עפּעס גראָד אַ שווערט, צו בעשטראָפען די אונגערעכטע? אַנשטאָט דעם שווערט גיט איהר אַ קאָרב בלומען אין דער האַנד, צו בעשענקען די גערעכטע.

איהר וועט דאָך אַלע צוגעבען, אַז אַ בלומען־קאָרב פּאַסט פיעל שעהנער פאַר אַ גערעכטע פרוי, ווי אַ שווערט.

דען לאָמיר נור זעהן, וואָס איז איהר הויפּט־צוועק פון דעם וואָגשאָל מיט'ן שווערט? אַלעס נור אָבצושאַפען דאָס אונגערעכטע אויף דער וועלט; נון, זעהט איהר דאָך שוין, אַז פון אַ פּאָר טויזענד יאָהר אַן האַלט זי דעם שווערט אין דער האַנד, האָט שוין בלינדערהייט געלעכערט מיליאָנען הערצער, פון גערעכטע און אונגערעכטע דאָס לעבען געראויבט און עס העלפט ווי אַ טויטען באַנקעס. אומגעקעהרט, די פערברעכען וואַקסען מיט יעדען יאָהר אַלץ מעהר; יעדעס לאַנד ברויכט יעצט מעהר קערקערס, מעהר הענקערס און אונטער איהר אייגענעם פּאַרטוך ווערען בעגאַנגען די שענדליכסטע, די שרעקליכסטע פערברעכען.

און, ווי לאַנג נאָך שפּילען זיך אין בלענדעניש? בעסער זאָל זי מיט אָפענע אויגען איינדרינגען טיעף אין דער מענשליכער זעעלע און זעהן יעדען מענשען, וואָס טהוט גוטעס מיט זיך און מיט זיינע מיטמענשען, זאָל זי פון איהר בלומען־קאָרב יענעם אָנטהאָן אַ בלומען־קראַנץ.

דען, טאַקע נאָך אַ מאָהל, די זאַך איז דאָך פּשוט, ס'הייסט איהר צוועק איז, אַז די מענשען זאָלען קיין בעזעס ניט טהאָן, און צוגלייך זאָלען זיי גוטעס טהאָן, און ווען „שטראָפען פאַר בייזעס טהאָן, שאַפט ניט אָפּ דאָס בייזע, און פאָלגליך ברענגט עס אויך ניט דאָס גוטע, איז דאָך זעלבסט־פערשטענדליך, אַז „בעלאָהנען פאַר גוטעס" וועט ברענגען דאָס גוטע און פאָלגליך אָבשאַפען דאָס בייזע.

זאָל מען א מאָל פּרואווען, שאדען קען דאָך דאָס ניט, ווייל ערגער, ווי איצטער, קען דאָך שוין ניט זיין —

עס איז אפילו איצטער אויך דאָ געוויסע בעלאָהנונגען, ווי פאר פאר־מער צו שיסען וועלף, פאר סאָלדאטען צו שיסען מענשען, פאר פערברעכער צו פערראַטהען זייערע מיט־פערברעכער, פאר שעריפס צו שיסען סטריי־קערס א. ז. וו. אבער, עשטענס, איז דאָס קיין מיליאָנען טהייל ניט געגען די שטאָפּען פאר פערברעכען און, צווייטענס, זיינען דאָך דיזע בעלאָה־נונגען ניט פאר אזעלכע גוטע זאכען. אבער גענוג איז דער פאקט, אז בע־לאָהנונגען העלפען מהער ווי שטראפען; מען האָט שוין באלד אויסגעשאָ־סען אלע וועלף, מען שיסט אוים אין יעדער שלאַכט טויזענדע סאָלדאטען, טאָ לאָז מען טאקע דאָס איינפיהרען ביי אלע נויטיגע זאכען.

לאָמיר געהן כסדר.

ר' יהודא החסיד זאָגט, אז דעם מענשענ'ס הארץ איז אויסגעפילט מיט צוויי געדאנקען: — געלד און ווייב — און דיזע צוויי געדאנקען פערור־זאכען די גרעסטע טהייל פערברעכען אויף דער וועלט.

נון, גוט, וואָס דארף יוסטיציא, צום ביישפּיעל, געהן שעכטען איין אייפערזיכטיגען מאַן, וואָס איז בעגאנגען א מאָרד, זאָל זי בעסער געהן בע־לוינען דעם מאַן, וואָס זיין ווייב טהוט איהם אָן ענוים קשים דעם גאנצען לעבען און ער ליידעט געדולדיג, ווי איין ענגעל —

וואָס דארף זי פערקערקערען דעם מאַן, וואָס האָט עובר געווען אויפ'ן חרם דרבנו גרשון און גענומען צוויי ווייבער, זאָל זי בעסער געבען א בלו־מען־קראַנץ דעם מאַן, וואָס האָט א קראַנקע פרוי און ער פערקויפט דאָס לעצטע, אום זי צו קורירען...

וואָס דארף זי פעראורטהיילען דעם מענשען, וואָס האָט געמאַכט פאַל־שע געלד, זאָל זי בעסער ערהויבען די מענשען, וואָס ארבייטען שווער און בימער און שאַפען נוצליכע זאכען פאר עטליכע סענט דאָס לעבען צי דער־האַלטען.

וואָס דארף זי פער'משפט'ן א מענשען, וואָס האָט בעליידיגט איהר מאַיעסטעט אין שריפט אָדער וואָרט, בעסער זאָל זי קרוינען די טויוענדער מענשען, וואָס שרייבען מיט בלוט פון הארצען צום וואָהל דער גאַנצער מענשהייט.

וואָצו די טויזענדע ריכטער, מיט עדות, מיט לאָיערס, ווען איינער האָט עטוואָס גוטעס געטהאָן, וועט ער זיך אליין מודה זיין און מען וועט פערשפּאָרען צו פערברענגען מאָנאַטען צייט און טויזענדער געלד, און דאָן ערשט וואָס טהוט עטוואָס פאר די מענשהייט, זאָל לויט זיין טהאַט ערען פערניט וויסען, נאָר שטעכען אין דער פינסטער.

וואָצו די טויזענדע דעטעקטיוום און פּאָליציסטען? איינער וויל ניט קומען נעהמען זיין לאָהן פאר א גוטע טהאַט, איז ער א נאָר. ער וועט עלטער ווערען, וועט ער ווערען קליגער.

וואָצו די טויזענדער ריעזיגע קערקער (געפענגניסע), שטראף־אינזלען? זאָל מען אָנשטאָט דעם בעסער בויען עפענטליכע טהעאַטערע מיט דינערע ווענט, מיט גרעסערע פענסטער און אָהן וועכטער מיט וואפען, און יעדער, וואָס טהוט עטוואָס פאר די מענשהייט, זאָל לויט זיין טהאַט ווערען פערורטהיילט אויף א יאָהר, אויף 10, אָדער לעבענסלענגליך צו עסען און טרינקען, צו שטודירען און פערגניגען האָבען. אי ער וועט אַנטלויפען, וועט ער ניט אַנטלויפען; אי טאָמער יא, טאָ זאָל ער.

מילא איך קען דאָך ניט אויסרעכענען אַלע קלייניגקייטען, אָבער איך בין זיכער, אז איהר פערשטעהט מיין פּלאַן, און אזוי ווי איך קען אליין דיעזע פּאַטשינקע ניט אונטערנעהמען, דאָס הייסט, יוסטיציא׳ן דערלאַנגען דעם בעזים וואָלט איך אפילו געקענט, און עפענען איהר די אויגען וואָלט איך אויך צוגעהאָלפען, אָבער רייסען פון איהר דעם שווערד האָב איך פּשוט מורא, איך וועל כאַפּען א שטאָך. דארום וואָלט איך אייך געבעטען מיר אין דיעזער רעפּעירינג צו העלפען און וואָס גיכער, ווייל עס איז דאָ נאָך זעהר פיעל צו פיקסען אין דיעזע אָבשייליך שהענע וועלטעל, ווי איהר וועט זעהן אין מיין ווייטערען פּלאַן פון דער „וועלט רעפּערייטשאָן“.

II.

דער נייער טהעאַטער פּלאַן.

ערשטענס זאָל מען דאָס טהעאַטער בויען אין דער ברייט, אז אַלע סיטס זאָלען אויסקומען אין איין רייהע „איי“, אז יעדער זאָל פאר זיינע פּאָר

סענט זיצען אויבען־אָן, ניט מען זאָל דארפען צוצאָהלען דעם אָשער פאר א העכערען סיט.

צווייטענס, זאָל דער סטיידזש אויסקומען פון הינטען און די „הינטער די קוליסען" צום פובליקום, ווייל הינטער די קוליסען איז פאר'ן פובליקום פיעל אינטערעסאַנטער אַלס דער סטיידזש.

ביי יעדען סיט זאָל זיין צוגעשלאָגען פון פאָרענט א באקסעל — אוי־טאָמאַטיק, אז מען ווארפט אריין א פעני, זאָל ארויסקומען א בעג פינאַטס מיט קענדי.

ביי יעדען סיט דארף הייננען א פייפעל פאר בכבוד'יגע בעלי בתים מיט בעלי בית'טעס, וואָס קענען ניט פייפען מיט'ן מויל.

די אָשערס מוזען זיין פרויען, וואָס קענען געהן ארום קליינע קינדער.

אונטער יעדען סיט דארף שטעהן א נאכט־געשיר, די פרויען זאָלען זיך ניט דאַפען טראָבלען מיט די קינדערלעך אין מיטען אקט.

א גרויסע וויעג אויף א לאַנגען שטאַנג דארף העננען איבער'ן סטיידזש, וואו די קינדער צו פערשלעפערען אז די עקטערס וואָס האָבען קיין רעפּליק און שטעהען פערלעגען, זאָלען דערווייל פערוויגען די קינדער.

דעם אָרקעסטער, וואו די מוזיק זיצט דארף מען אויף כפרות, ווייל במילא האָט קיינער קיין געדולד ניט צו הערען די מוזיק. אויף דעם אָרט זאָל בעסער זיין א טיש מיט פרי לאַנטש, וואָס דאָס איז זעהר וויכטיג פאר אַלע געסט וואָס קומען נעבאך אָהן סאפּער.

אַזוי ווי די גאַנצע עקזיסטענץ פון אונזערע טהעאַטערע זיינען נאָר די בענעפיטע, וואָס פערקויפען די טיקעטס אין באָד און אין שול, זאָ איז די באָקס־אָפיס גאַנץ איבעריג. אויף דעם אָרט זאָל מען בעסער מאכען א גראָסערי מיט א בוטשער־סטאָר, אז די פרויען וואָס זיצען נעבאך ביז 2 אוהר אין טהעאַטער, זאָלען קענען מיטנעהמען אַלעס נויטיגע אויף מאָרגענ־דיגען דינער, זאָנסט קענען זיי חלילה פערלירען די בעסטע באָרדערס.

דאָן זאָל פערבאָטען זיין פאר די עקטערס אויפ'ן סטיידזש צו שרייען מיט דער האמלעט שפּראַכע, נאָר זיי זאָלען ריידען גאַנץ שטיל. עס זאָל זיין פערבאָטען צו שיסען, נאָר צו שטעכען, ווייל מיט זייער שרייען און שיסען שטערען זיי נור דעם פובליקום, די פערליעבטע אין זייערע ליעבעס־ערקלעהרונגען, די לאַנדסלייטע אין זייערע געשפרעכען, די טהעאַטער פּאַט־

ראַנייזער אין זייער שלאָף און א חוץ דעם אַלעם דערשרעקען זיי די קליינע קינדער.

דער שופלער זאָל זיצען מיט'ן פּנים צום פּובליקום, ווייל ערשטענס הערט מען איהם בעסער ווי די עקטערס, און צווייטענס, זאָגט ער דאָך ווי אין פּסוק שטעהט און די עקטערס היפּען איבער מעהר ווי די העלפט.

אזוי ווי כמעט אַלע שטיקער הויבען זיך אָן מיט די כאָריסטען און לאָזען זיך אוים מיט די כאָריסטען, זיינען די עקטערס גענצליך איבעריג און מען דאַרף קיין אַקטאָרען ניט, נאָר כאָריסטען די שטיקער צו שפּיעלען.

צוואַר וועט מען דערמיט קיין געלד ניט שפּאָרען, ווייל די כאָריסטען קאָסטען דעם טהעאַטער טהייערער, אַלס די אַקטיאָרען, מען וועט אָבער דערמיט געווינען, וואָס מען וועט קענען שפּיעלען נאָר היסטאָרישע אָפּעראַס.

קיין אויטאָרען (פּערפאַסער) דאַרף מען מעהר ניט האָבען, ווייל אַלע נעכט זיינען פּערקויפט צו די בענעפּיציאַנטען און מען קען יעדער וואָך שפּיעלען די זעלבע שטיקער.

נאָר מען מוז זעהן, אז יעדרע שטיק זאָל האָבען א גאַנצען סיוזשעט, דאָס הייסט א גאַנצע מעשה, און אַזוי ווי א רב אַליין איז ערשט א האַלבע מעשה, א רביצין אַליין גאָר קיין מעשה ניט, נאָר א רב מיט א רביצין איז א גאַנצע מעשה, דארום מוז יעדע שטיק האָבען א פּאָר.

מאָנטאַג זאָל געהן „דער אידישער רב מיט דער רביצין“, דינסטאַג — „דער אידישער גלח מיט דער גלח'טע“, מיטוואָך — „דער אידישער פּרינץ מיט דער פּרינצעסין“, דאָנערסטאַג — „דער אידישער איד מיט דער אידענע“, פרייטאָג — „דער אידישער גוי מיט דער גויה“, שבת — „די אידישע יאַרמולקע מיט'ן שטערן טיכעל“, שבת מאַטינע זאָל געהן די טראַגישע קאָמעדיע „דער אידישער באָק“, איין אָפּערא אין 6 אַקטען, צוזאַמענגעשטעלט צו איין אַקט פון אַלע וואָכעדיגע שטיקער.

אזוי ווי דאָס פּובליקום בעשטעהט פון פערשיעדענע קלאַסען און ווען עס רעדט צווישען די אַקטען א סאָציאַליסט, זיינען די אָרטהאָדאָקסען אונצופריעדען, דארום איז עס ניט מעהר ווי רעכט און ביליג, מען זאָל אַלע קלאַסען צופריעדען שטעלען. צווישען ערשטען און צווייטען אַקט זאָל זאָגען א מגיד, צווישען צווייטען און דריטען אַקט זאָל פּרעדיגען א פּרעדיגער,

צווישען דריטען און פערטען זאָל רערען אַ רעדנער, און צווישען פיערטען און פינפטען זאָל ספּיטשען אַ פּאָליטישער שפּיטץ־בובע.

דאַן, אזוי ווי עס איז זעהר נויטיג פאַר׳ן אידישען פּובליקום אין אַמע־ריקא לעבענס שטיקער פון אַמעריקאַנער אידישען לעבען און אַזעלכע שטי־קער זיינען נאָך ניטאָ, איז דערוויל זעהר וויכטיג מען זאָל געגצליך...

אָבער איך קען ניט פערנעהמען דעם גאַנצען פּלאַץ מיט טהעאַטער אליין, וויל מיר האָבען נאָך פיעלע ביזנעס צו רעפּערירען, אַפּערירען און רעפאָר־מירען, זאָ לאָז איך איבער פּלאַץ פאַר אַנדערע ערפאַהרענע מענשען צו מיין פאָרשלאַג אַמענדעמענטס צו מאַכען און איך וויל איבערגעהן צו אַנדערער ביז־נעס רעפּערייזענס.

III.

דער נייער אַדווערטייזמענט פּלאַן.

אַלע ווייסען יעצט וואָס פאַר אַ וויכטיגע ראָלע די אַדווערטייזמענטס שפּיעלען אין געשעפטס-לעבען. אין דער לעצטער צייט זיינען די אַדווער־טייזמענטס שוין אַזוי פיעל אין די צייטונגען אַז זיי פערליערען זיך ווי פיש אין ים.

מען האָט אַלזאָ אָנגעפאַנגען צושטעלען אַדווערטייזמענטס אין די קארס; אויף די קאַרס, אויף די וועגט, אויף די דעכער, אויף פעלדער און וועלדער, אויף מיסט באַרלעך און אויף די שטיינער פון דער סטריט, אויף דענסינג־פּראָגראַמס און וואַטער קלאָזעטס, אויף עלעקטריק בילדער און אַיל־קלאָטה מאַנטעלס...

מיט איין וואָרט, עס איז הימעל און ערד און אַדווערטייזמענטס. עס שווינדעלט שוין אַזש פאַר די אויגען און דאָך קען נאָך קיין געשעפטס־מאַן ארויפלעגען די האַנד אויפ׳ן הארצען און זאָגען מיט ריינעם געוויסען, אַז ער האָט גענוג אַדווערטייזט זיינע ביזנעס. און דאָס איז איינפאַך, וויל די געשעפטען פערמעהרען זיך אַלע טאָג, די קאָנקורענץ ווערט מיט יעדען טאָג גרעסער און אויך די אַדווערטייזמענטס מוזען האָבען רעפּערייזען, רעפאָרם

און אפּעריישען, און דאַרום האַלט איך עס פֿיר מיין הייליגע פֿפליכט איין נייעם אַדווערטייזמענט פּלאַן פֿאַר דער וועלט צו פֿערעפֿענטליכען.

די דאַמען טראָגען העטס מיט פֿלעדערוויששען, קאַטשקעס, רויזען, עפּעל, וועווערקעס.... ווארום זאָלען דאָרט אויבען אויך ניט זיין קיין אַנאָנסען? מען שטעקט דאָרט איינפֿאַך אריין א פֿליגעל מיט דער אויפֿשריפֿט:

„מאָנטאַג, דעם 26טען דעצעמבער, ווערט געשפּיעלט די בעריהמטע אָפּערא „רחב הזונה“, איין היסטאָרישע דראַמא פֿון אידישען לעבען אין 5 אקטען, 47 בילדער, מוזיק ספּעציעל פֿערפֿאַסט פֿון בעריהמטען שמאַטע־הענדלער חיים בערקעס, קאָסטיומען עקסטרא קאָמפּאָנירט פֿון דר. פֿארק־הוסט, דעקאָראַציאָנען ספּעציעל צו דיעזעם שטיק פֿון דעם בעריהמטען לי־טעראַט בלק בן צפּור. טיקעטס היער צו בעקומען מיט געזענגע און טענצע“.

אויף די זיידענע קליידער מיט די סאַמעט מאַנטלען פֿון אַלע אַנ־שטענדיגע פֿרויען זאָלען אויסגעניית ווערען מיט רויזען זייד און געלע פּלי־טערלעך:

„הייטע אבענדס וועט שטאַטפֿינדען די אונטערהאַלטונג פֿון די חברה „חובבי בנות ציון“ צו גונסטען פֿון איין נייער רייניגקייט מיט פֿריי לאַנטש. איינטריט 25 סענט. פֿיר לאַנדסלייטע פֿריי מוזיק...

אויף די באַסקעטלעך, מיט וועלכע די פֿרויען געהען אין סטריט איינ־קויפֿען זייערע שאר ירקות זאָל זיך פּאַמיעסטשען די אדווערטייזמענט:

„רעווערענד יעקב קנאַפּ, שוחט ומוהל עופֿות, מסדר קדושין ומוכר גיטין אין אינסטאָלמענט, 411 מצרים סטריט, אין בייסמענט.

אָבער יעדע זאַך פֿראָגרעסירט. מיט שרייבען אַליין דאַרף מען זיך נאָך ניט בעגנינגען, מען מוז זיך אויך אין רעדען און זאָגען אדווערטייזען אין שוהלען, להבדיל אין קלויסטערס, אין טהעאַטערס און אין האַללס.

דער חזן קאָסט יעדען מעמבער געגנוג געלד, און ער מעג זיי ביים אויפֿ־רופֿען אדווערטייזען:

„יעמוד מורנו ר׳ שרגא פֿייבוש בר׳ קלונמיוס קלמן מוכר בשר כשר בסיין דאגודת הקהלות מפֿטיר. מי שברך אבותינו... הוא יברך את ר׳ שרגא קלינומוס, 00 קעטהרין סטריט, קאָרנער מאַרקעט, שיזכה לעלות...“

דער מיסיאָנער אין זיין דרשה פֿאַר די גרינע טויגעניכטסען און ליידיג־געהער:

„...אונד צו יענער צייט איז געגאַנגען יעזוס דער זאָהן גאָטעס מיט זיינע דריי תלמידים אין דער מדבר און זיי זיינען געוואָרען שרעקליך הונ־געריג און ער האָט געהאָט נאָר 3 הונדערט ברויט, און זיי האָבען אַלע געגעסען און זיי זיינען געוואָרען זאַט און עס איז נאָך געבליבען. פער־שטעהט איהר, מיינע ליעבע קינדער, דיעזען וואונדער גאָטטעס, ווייל די ברויט זיינען געווען פון די זעלבע, וואָס ווערט געבאַקען פון מיכל מייער'ס פּרייסיזשע בעקערי, 388 קרח עוועניו, וואָס ווערט געבאַקען אויף סטים און ווערען פערקויפט מיט 50 פּראָצענט ביליגער ווי ביי דעם שמוציגען יודען אין ס. למך סטריט, דאַרום רייניגט אייערע זעעלען, ערהעבט אייער גייסט...

דער העלדען ראָליסט אין זיין מאָנאָלאָג פון האַמלעט:

„...זיין אָדער ניכט זיין? אָט דאָס איז די פראַגע! אויב זיין איז דאָס בעסטע צו זיין ביי מאַנדעלפעלד אין קאַפע־הויז ביז 6 אוהר מאָרגענס, וואָס איז אָפען טאָג און נאַכט מיט אינטעליגענטע בעלייכטונג און עלעקטרישע געזעלשאַפט; און אויב ניט זיין, איז דאָס בעסטע צו אַנטלויפען נאָך יוראָפּ מיט אַ ביליגען שיפס־טיקעט פון שאַכער־מאַכער עט קאָמפּאַניע, 25,000 כרמל סטריט"...

דער רב אין זיין דרשה צו תקיעת שופר:

„...דאַרום רבותי מוזען מיר זאָגען, אַז די פּרה אדומה האָט יאָ אַ שייכות מיט חמץ שעבר עליו הפסח, מחמת איין שוואַרצע האָאָר פּסל'ט ־י פּרה אדומה אזוי ווי דער קלענסטער שאור שבעיסה און מיר קענען פון גלות ניט אויסגעלעזט ווערען ביז מיר זאָלען זיך ניט רייניגען פון דעם חמץ, דאָס מיינט מען דעם יצר הרע, און אום זיך צו רייניגען, איז דער בעסטער פּלאַץ די מקוה כשרה לכל בנות ישראל פון בייניש ווילקאָווויסקער מאַרמאָר־וואַנעס הייס און קאַלט וואַסער 15 סענט, 588 ירוחם סטריט, און טהרת הגוף העלפט צו טהרת הנשמה, ובזכות זה וועט אייער תקיעה אַרויפגעהן בטהרה צום מלאך פּצפּצפּציאל און בעל תוקע בלאָזט"...

דער קאָמיקער אין דעם קופּלעט:

„דאָרט געהט אַ מיידעל איבער דער גאַס,
די בעקלאַך רויט, דאָס נעזעל בלאַס.
זי לאַכט אויך מיט חנ'דעלעך,
און וועיזט אויך די ציינדעלעך.

ווייסט איהר וואו זי וואוינט,
איצ איהר קוקט און שטוינט?! —
ביי מר. דזייקלוירי לוירי בויערי, בים"...

דער פּרעדיגער אין טעמפּעל:

„...אלזאָ איז אונזער הייליגער פּראָפעט עליאס פערשוואונדען אין הימעל מיט זיין פייעריגען וואגען און דאָס שטימט גאנץ איבער־איין מיט די ערפינדונגען פון דער נייער צייט, דאָס איז די נייע ערפּעפּנטע לודלאָוו רייל־ראָוד קאָמפּאַניע, וועסען אקציען שטעהען מיט 20 פּראָצענט העכער, אלס אנדערע און זייער פייער־וואגען פאהרען שנעל, ווי בליטשע אם הימעל. מיר מוסען אלזאָ וואהרען די הייליגע געזעצע דער עטהיק און נור זייערע אקציען קויפען אום אונזער נאציאנאלען פערבאנד ענגער צו שליסען"...

דער שמש אויפ'ן וואנד פון דער שוהל:

„אסור להשתין על הכותל, רק אצל חיים בער פּאלאק ביער סאלאָן ענד לאָנטש רום, 3 סענט א סקונער ביער און 2 סענט א שנאפּס, און משתין בחנם.

א לענדלאָרד אויף זיין מסיט־בארעל:

„היער זינד צו פערדענטען 3 און 4 רומס צו 15 און 18 דאָלאר מיט פריי חיה'לעך, געשטיקטע לופט, פייער געפאהר, חשך מצרים און אלע אי־בעריגע אימפּראוואומענטס"...

דער דאָקטאָר אין זיין פּאַטריאָטישען לייט־ארטיקעל:

„...און דאהער מיינע שוועסטער און ברידער, לעדים און ארבייטער, דאָס איינציגע, וואָס אונז האלט נאָך צוזאמען, ווי א רייף א פאס, ווי א שטריקעל די ריטלעך פון א בעזים, דאָס איז דער פּאַטריאָטיזמוס, דער הייליגער פּונק פון קאָלאָניזאציאָן אין פּאַלעסטינא, און עס ברעכט ווירקליך דאָס הערץ פון יעדען עהרליך דענקענדען יהודי, ווען מען איז ניט אויפמערק־זאָם אויף די נייע־ערפּעפּנטע רוסיש־טירקישע אפּאָטהעקע פון אונזער בע־ריהמטען פּאַטריאָט ר' שמעון קוואקזאלבאָווסקי, 369 חברון סטריט, וואו אלעס ווערט צוזאמענגעמישט אים העהערען נאציאָנאליזמוס, פּאַטריאָטיז־מוס, און פילאַנטראָפּיזמוס, און איך אליין פיגוריר דאָרט 2 מאָהל מאָנאַט־ליך אלס דיספּענסערי פיר אָרימע ארבייטער"...

דער מוהל אין הרחמן הוא'ס אויף א ברית:

„הרחמן הוא יברך את אבי הילד ר' בערעל שטיין מחזיק אידישע לאַנ־דרי אין פויטיפּרע סטריט, 5 סענט א כתונת, 1 סענט א קאָלער, וכל הירא ורך הלבב עבודתו פסולה ונאמר אָמן.

IV.

דער נייער חתונה פּלאַן.

אַלזאָ, נאָר ניט בייז זיין, מיינע שוועסטער און ברידער, וואָס איך האָב מיך גענומען אייך דאָס פאַמיליען־לעבען צו רעפערירען. טאַקע אמת, מיר זאָגען אַלע, אַז דאָס פאַמיליען לעבען איז זעהר שעהן, אָהן פאַמיליען לעבען וואָלט אויך קיין געזעלשאַפט לעבען ניט געווען, אָהן פאַמיליען־לעבען וואָלט אויך קיין שטאַאַטס־לעבען, קיין פּאָליטישעס לעבען און איבערהויפּט גאָר קיין לעבען ניט געווען און די וועלט וואָלט חרוב געוואָרען.

אָבער מיר זאָלען זיך נאָר ניט אָבנאַרען, וועלען מיר אַלע מוזען צוגע־בען, אַז אַלע צרות אין לעבען קומט ארויס פון פאַמיליען־לעבען. עס האָלט שוין מיט אונזער פאַמיליען לעבען זאָ וויט, אַז מען פערשילט ניט נאָר דעם טאָג, וואָס מען האָט חתונה געהאַט, נאָר מען פערשילט אויך דעם טאָג וואָס מען איז גאָר געבאָרען געוואָרען. מען האָלט שוין זאָ ווייט דאָס דער מאַן האָט שוין זיין אייגען ווייב פיינטער אַלס פרעמדע ווייבער, און ביי איהם איז שוין רעכט א פרעמדע, אבי ניט זיין אייגענע, „לאָז זיין אַן ערגערע, אבי אַן אַנדערע.“ נאָך ווייטער, עס איז שוין כמעט א געזעץ, אַז צווישען טויזענד ווייבער איז איינע א רעכטע ניטאָ און ניט נאָר ביים מאַן, וואָס ער איז פון שטאַרקען געשלעכט, נאָר אַפילו ביים ווייב, וואָס זי איז דאָך פון שוואַכען געשלעכט, זי ציהט אויף פּאָר א ווילד־פרעמדען באָרדער אַלס איהר אייגענעם מאַן, און עס איז ביי איהר צום שפּריכוואָרט געמאַכט גע־וואָרען: „מאַנס געטרייקייט, הונדס געטרייקייט“. ביז ענדליך דאָס פאַ־מיליען־לעבען איז שוין אַזוי ווייט געקומען, אַז מען וואַרט שוין איינער אויף דעם אַנדערענס טויט.

און אַנשטאַט פאַמיליען־לעבען, קען מען עס היינט שוין רופען „פאַמי־ליען טוידט“.

עס זיינען נאָך אפילו דאָ לייטע וואָס האָבען הנאה פון פאַמיליען־לעבען, אָבער דאָס איז נאָר אָבגענאַרט, ענטוועדער זיי נאַרען נאָר אָב אַנ־דערע, אָדער זיי נאַרען אָב איינער דעם אַנדערען, אָדער זיי נאַרען זיך אַליין אָפּ און די שטערן־זעהער זאָגען שוין נביאות, אַז דאָס פאַמיליען־לעבען וועט חלילה וחס, די שעה זאָל ניט זיין, גאָר אין גאַנצען בטל ווערען, און דאַן — אַדיע די גאַנצע וועלט.

דאַרום רעכען איך פאַר מיין הייליגע פפליכט אין מיין „וועלט רעפּע־ריישען" אויך דאָס פאַמיליען־לעבען צו רעפאָרמירען, ביז ווי לאַנג עס איז נאָך דאָ צייט און איך האָף אַז אַלע עהרליך־דענקענדע מאַמעס און טאַטעס וועלען מיר איינשטימיג אונטערשטיצען.

ערשטענס, אַזוי ווי אַלע צרות פון פאַמיליען־לעבען קומען אַרויס פון חתונה האָבען, דאָס הייסט, מען רייסט זיך הויב און שלייער נאָך דער חתונה און פאַר דער חתונה לעבען אַלע פּאָאַר פאַלקען גוט, זאָ זאָל קיין פּאָרעל ניט חתונה האָבען פאַר'ן עהע לעבען, נאָר נאָכ'ן עהע לעבען, אַזוי ווי מען בענשט נאָכ'ן עסען, דאַן וואָלט עס אויך געהאַט אַ זין. מען האָט אָפּגעלעבט אַ 50 ביז 60 יאָהר, מען זעהט אַז דער שידוך איז מן השמים, אַז עס איז אַ בעשערט פּאָר האָט מען חתונה מיט ריינעם געוויסען.

צווייטענס, זאָל אין שטוב ניט זיין קיין אויוועגס און קיין בעטען, וועט דער מאַן ניט האָבען קיין טענה צו דער פרוי, אַז זי האָט איהם שלעכט גע־קאָכט און די פרוי וועט ניט האָבען קיין טענה צום מאַן, אַז די קינדער פערקירצען איהר די יאָהרען.

מען קען לייכט אויספיהרען, אַז עסען זאָל מען זיך ברייגגען פון אַ רעס־טאָראַנט און מיט קינדער האָבען קען מען איינריכטען, אַז אַי דער מאַן אַי די פרוי זאָלען אַנטהייל נעהמען ביידע גלייך, ניט די פרוי אַליין זאָל זיך דאַרפען פלאַגען מיט טראָגען און האָבען.

זאָנדערן אַ מיידעל האָבען זאָל געהערען צו דער פרוי און אַ אינגעל האָבען זאָל געהערען צום מאַן.

אויף דעם פלאַן בין איך שוין געפאַלען ווען איך בין אַלט געווען 5 יאָהר.

און דאָס איז אויך לייכט מעגליך. אַנשטאָט, וואָס יעצט טראָגט מען קינדער, זאָל מען בעסער אויסברהיען קינדער, ווי די פויגעל טהוען עס, דאַן

קען זיך דער מאַן מיט׳ן ווייב איינטהיילען, א טאָג ער, א טאָג זי, אָדער וואָכען־ווייז...

און אזוי ווי אלע צרות אין עהע־לעבען קומען מייסטענס פון אייפער־זוכט, וואָס דער מאַן קוקט אויף אַנדערע ווייבער, און דעם מאַן ווערט ביטער דאָס לעבען פון דעם ווייב׳ס קללות, זאָ זאָל יעדע פרוי זיין שטום, זי זאָל ניט קענען שילטען, און דער מאַן זאָל זיין בלינד, ער זאָל ניט קוקען אויף אַנדערע.

און די מענער, וואָס האָבען נאָך א טבע צו שלאָגען די ווייבער, זאָלען זיי זיין פשוט אָהן הענד.

מיט דער פרנסה זאָל אויך איינגעפיהרט זיין, אז דאָס ווייב זאָל ניט דארפען אַנקומען צום מאַנ׳ס לאַקע מיט עטליכע סענט, עס זאָל איהר זיין וויניג וויפיעל מען גיט איהר און ער זאָל איהר צאָפּען דאָס בלוט פאַר יעדער פעני, זאָנדערןביידע זאָלען גלייך פערדיענען:

דעם טאָג וואָס ער למשל בריהט די קינדערלעך זאָל זי קנעלען מיט׳ן חדר, און דעם טאָג וואָס זי זיצט אויפ׳ן שערלעם, זאָל ער וואַשען וועש, דאַן וועלען ביידע זיין גלייכע מיוחסים.

דאָס גרעסטע איבעל און צרות אין פאַמיליען־לעבען קומט מייסטענס ארויס דערפון, וואָס דער מאַן פערקעהרט תמיד מיט דער אויסערער וועלט און די פרוי בלייבט צו הויז. דערפאַר מאַכט ער תמיד פאָרטשריטע. ער ווערט קליגער, ערפאַהרענער, געזינדטער, און די פרוי לעבען די קינדערלעך ווערט אימער נארישער, שוואכער, פאַנאַטישער, אַבוואָהל צו דער חתונה זיינען זיי געוועזען ביידע גלייך געזונד און קלוג. געוועהנליך קוקט זיך דער מאַן ארום דערנאָך, אז זיין ווייב פאַסט איהם ניט און זוכט זיך זיין גלייכען.

דארום איז זעהר נאָטהווענדיג איינצופיהרען איין רייהען אָרדנונג, ווי אין דער „שריפטזעצער יוניאָן“. איין טאָג זאָל דער מאַן געהן זוכען א דזשאָב און זי זאָל בלייבען צו הויז, דעם אַנדערען טאָג זאָל זי געהן אויפ׳ן דזשאָב און ער זאָל בלייבען אין דער היים. איין נאַכט זאָל ער געהן אין קאַפע־הויז, די אַנדערע נאַכט — זי, און אויף דער ארט קענען זיי יאָהרען אַבלעבען און זאָלען בלייבען ביידע גלייך.

דיעזע רעפאָרמען וואָלט אויך געווען א גוטער מיטעל צו דער אַמע־ריקאַנער צרה, וואָס פיעלע מיסיסען אַנטלויפען מיט די באָרדערס, ווייל ווען

אַ מיסים וועט אין איהרע טעג אַנטלויפען מיט'ן באַרדער, וועט ער אין זיין טאָג צו הויזע זיין אַנטלויפען מיט דער באַרדערקע, און ווייטער וועלען זיי זייןביידע גלייך און די פאַמיליען־האַרמאָניע וועט קענען אַנגעהאַלטען ווע־רען אויף דאָס גאַנצע לעבען.

אַזוי ווי אין אַמעריקא קומען אַרויס גרויסע צרות פון דעם בריטש אָף פּראָמיס, פון דעם סופּאַרט מיט'ן אויפנעהמען, ווייל די אַמעריקאַנער געזעצע נעהמען מעהר אין שוץ די פרויען, ווי די מענער, און דער מאַן קען אַלץ ניט זיין גלייך מיט דער פרוי, זאָ זאָל אייגנעפיהרט ווערען, אַז אַ מאַן זאָל חתונה האָבען מיט אַ מאַן, און אַ פרוי מיט אַ פרוי, דאַן וועט מען אויך פּאָר אַמע־ריקאַנער געזעצליכען שוץ געשיצט זיין.

און נאָך ווייטער, אַזוי ווי אַמעריקא אַנערקענט אַלע קדושין, אַלע חתונות פון אַלע לענדער און פון אַלע רעליגיאָנען און אַ גט איז קיינער ניט גילטיג, נור פון איהרע אייגענע דזשאַדזשעס, זאָ זאָל די חתונה צערעמאָניע ניט זיין מיט מקדש זיין, נור מען זאָל חתונה האָבען מיט אַ גט: אַנשטאָט וואָס מען זאָגט „הרי את מקודשת" און מען טהוט אָן דער כלה אַ רינג, זאָל מען זאָגען „הרי את מגורשת" און מען זאָל דער כלה אַ שפּיי טהאָן אין פּנים, און אַזוי ווי אַ גט איז אין אַמעריקא ניט גילטיג, זאָ וועט מען אימער זיין זיכער מיט דער צווייטער העלפט.

ביז ווי לאַנג אָבער די פרויען וועלען טראָגען קאָרסעטס, היטעלעך מיט פעדערן, קליידער מיט שפּיצען א. ז. וו. און דער מאַן וועט אַלץ בלייבען ביי זיין ראָק, וועסט, הויזען, קענען זיי אַלץ ניט ווערען גלייך, זאָ איז עס זעהר נויטוועגדיג, ענטוועדער אַז אַלע פרויען זאָלען זיך אַנטהאָן ווי די מענער, אין ראָק, וועסט, הויזען, און אַלע ווילדע פרויען־קאָסטיומען זאָל מען פערברענען אין חמץ, אָדער אַלע מענער זאָלען אַראָפּוואַרפען די הויזען, ראָק, וועסט און אָנטהאָן באָסעלס, קאָרסעטס, בענדער און פעדערן, אבי נור צוצוהאַלטען די האַרמאָניע צווישען ביידע געשלעכטער.

אַזוי ווי אַלע רעפאָרמען קענען נאָך אַלץ ניט גלייך מאַכען דעם מאַן מיט דער פרוי, ווייל די פרוי איז שוין אויס דער נאַטור שוואַכער און איז מעהר ווי די העלפט פון איהרע יאָהרען קראַנק און ערגערליך, דער מאַן גע־זונד און פרעהליך, זאָ קענען זיי איבערהויפּט ניט שטימען אויף איין וועלט, דאַרום איז עס גיט מעהר ווי רעכט און ביליג, אַז איינער פון די ביידע גע־

שלעכטער זאָל פערלאָזען דעם ערד־קוגעל און מאַכען אַ מאַרש אויפ׳ן שטערן מאַרס, דאַן וועט זיך יעדער לעבען אויף אַ בעזונדער וועלט און די האַר־מאָניע וועט הערגעשטעלט ווערען.

ביז אָבער די לופט באַלאָנען וועלען זיך אַזוי ענטוויקלען, אַז אַזאַ עמיגריישען נאָכ׳ן מאַרש זאָל קענען שטאַטפינדען, מוזען מיר דערווייל אָנ־נעהמען דעם ראַטה פון גרויסען דיכטער לומפאַציוס וואַגאַבונדוס:

גאָט האָט אונז געגעבען אַ גרויסע מתנה,
דאָס איז די פרוי וואָס שטעהט אונז ענטקעגען!
זי בעלייכט אונז, אַזוי ווי די לבנה,
אלע אונזערע פינסטערע וועגען.
אָבער נאָך ליעבער אלס יעצט זיי זיינען
וואָלט אונז געווען דיזע מתנה,
אז נור אבענדס זאָל די פרוי אונז ערשיינען
און פערשווינדען פאַרטאָג אַזוי ווי די לבנה.

זאָלען זיי דאַרויף אויך ניט וועלען איינגעהן, זאָ מוז נאָך דערווייל בלייבען ווי עס איז.

פירטע סעריע.

צרות פון שרייבער און רעדאַקטערע

I.

אַ צוועלף־יעהריגע אלמנה.

ווען איך בין אַ געבאָרענער פראנצויז, וואָלט עס זיכער געקומען צו אַ דועל צווישען מיר און מיין רעדאַקטאָר, מיין טויט אָדער זיין טויט, בלוט וואָלט געמוזט אַבוואַשען אַזאַ בעליידיגונג. הערט אַ מעשה: איך ברענג איהם היינט אַ פעליעטאָן, זאָגט ער מיר:

— ליידער, אַ פעליעטאָן האָב איך שוין, וואָס מיר פעהלט נאָך איז אַ ביסעל „נייעס" —

— אָה! נייעס, אויך מיר אַ קונץ, דאָס קען דאָך יעדער שרייבען, אָט כאַפּ איך אַן ענגלישע צייטונג און איבערזעץ איך וויפיעל איהר ווילט, אַזוי ווי די ניו יאָרקער צייטונגען טהוען.

— איהר קענט עס ניט, הערר שלים־מזל. —

— איך קען עס ניט, איך, אַ שרייבער קאַטאָרי, וועלכער, וואָס, אַ בע־ליידיגונג! אַ דועל, בלוט!...

אָבער מען איז דאָך ניט מעהר ווי אַ איד, פערלאָז איך מיר אויף בוררים און וויל אייך, ווערטהעס פריינד, נעהמען פאר מיינע בוררים, איך גלויב איהר וועט קיין חאַבאר ניט נעהמען מצד השני. —

און אויף דעם סמך זעץ איך מיר שוין אַניעדער און שרייב, און מיין רעדאַקטאָר שטעלט זיך הינטער מיינע פּלייצעס זעהן, וואָס דאָ וועט ארויס.

„די 13 יעהריגע אנא פון ווירדזשיניא האָט זיך ארייננגעשאָסען אַ קוגעל אין קאָפּ..."

— אָה, דאָס איז דאָך געווען נעכטען — זאָגט מיין רעדאקטאָר — נור זי האָט געהייסען פעני —

„דער 12 יעהריגער דזשאהן האָט זיך פערליעבט אין דער 8 יעהריגער בעקי. זיי זיינען אנטלאָפען און חתונה...“

— אָה, דאָס איז דאָך געווען אייערנעכטען, נור זי האָט געהייסען דאָרא און ער איז בלויז 7 יאָהר אַלט געווען און האָבען נאָך פריהער חתונה גע־האט און דערנאָך אנטלאָפען. —

„א שרעקליכער פייער פאניק האָט געטראָפען הייטע מאָרגען אין האָ־טעל קווייקער, וואו א פיערטעל מיליאָן געסט זיינען ארויסגעלאָפען נאקעט אויפ׳ן שנעע...“

— אָה, געה שוין, שלים־מזל, דאָס איז דאָך געווען זונטאג און ווי קען אין איין האָטעל זיין א פערטיל מיליאָן געסט? סיי, שלים־מזל, אויב דו ווילסט שרייבען, טאָ מאַך עס מיט טעם און מיט ריח און עפּעס אינטערע־סאנטעס. —

„די 12 יעהריגע אלמנה מיסעס יאָנטעל איז געפאָהרען אויף א בייסי־קעל צו איהר גאָטזעליגען מאַן אויף קבר אבות, איז אָנגעלאָפען די פענסיל־ווייניא טריין און אָה, שרעק און שוידער, ווען די טריין איז פאָראיבער, האָט מען געפונען צוויי שטיקער...“

— אָה, זעהסטו! — זאָגט מיין רעדאקטאָר — דאָס איז שוין עפּעס וויכטיגעס, צו 12 יאָהר אַן אלמנה, צוויי שטיקער, אָבער דאָס דאַרף מען צושמירען, סענזאציאָנירען, קעפּלירען... —

אָה, איך פערשטעה, ווארט נור, „די 12 יעהריגע אלמנה, אָה, א קלאָג צו דיר, פערפלוכטע סיסטעמע, וואָס דו פּראָדוצירסט 12 יעהריגע אלמנות און מיט דיינע קאָרופּטע אייזענבאהנען און פערדאמטע טראלי קארס פער־שפּרייטסטו א נעץ איבער׳ן גאנצען ערד־קוגעל צו טויטען, מאָרדען, ברענען, פערניכטען מיליאָנען אונשולדיגע אלמנות, אָבערווארט, ווען דער רעבעלי־שער גייסט וועט ערוואכען...“

— האַלט! האַלט! — שרייט מיין רעדאקטאָר — וואָס? שרייבסט א תפילה זכה?

— אָה, איך פערשטעה, איהר מיינט עס איז א ביסעל אנארכיסטיש, אַט מאַך איך עס שוין אנדערש:

„די 12 יעהריגע אלמנה איז געפּאַהרען צום מאַן אויף קבר אבות, צו א טויטען מאַן, ווען זי זאָל אָבער געווען פאַהרען צו די לעבעדיגע מענער און זיי עפּענען די אויגען, אז מיר מוזען האָבען אין פּאַרלאַמענט א קאַנדידאַט „איז נאַשיך"....

— סטאָפּ! סטאָפּ! מאַכסט א סטאַמפּ ספּיטש פאַר'ן קאַמפּיין, וואָס —

— אָה, איך זעה, איהר מיינט עס איז צופיעל סאָציאַליסטיש. אַט מאַך איך עס שוין אַנדערש:

„די 12 יעהריגע אלמנה איז געפּאַהרען אויף א בייסיקעל, אַט דאַ איז טאַקע די צרה מיט אונזערע אידען, וואָס ביי 12 יאָהר לאָזט מען א יונגע אלמנה פאָהרען רייטענדיג, ווען זי זאָל אָבער נאָך געווען געהן אין שפה קדושה סקוהל און זויגען אין זיך דעם נאַציאָנאַלען גייסט, אז דיזע גלות אלמנה זאָל בעסער אגיטירען פאַר בלעם אבינו'ס קבר..."

— פּערריקט! שלים־מזל! וואו קריכסטו?

— אָה, איך ווייס שוין, איהר מיינט עס איז צופיעל ציוניסטיש, אַט מאַך איך עס שוין אַנדרעש:

„די 12 יעהריגע אלמנה מיסעס יאַנטעל איז געפּאַהרען אויף קבר אבות צו איהר גאָטזעליגען מאַן, און ווי אונזער רעפּאָרטער מעלדעט אונז, האָט זי שוין געהאַט א זעקס אַנדערע מענער און אַלע האָט זי פּערגיפטעט אום אָב־צונעהמען די אינשורענס און אויף דעם בית עולם איז זי געפּאַהרען אויף א ראַנדאָוואו מיט 24 געליעבטע פון די בעריהמטעסטע פּרייז־פייטערס פון אַמעריקא און בראָנזוויל, וועלכע האָבען זיך פּערליעבט אין איהר אַלע אין איין מאָמענט זיצענדיג אויף א טריין וואָס איז געלאָפען 100 מייל א סע־קונדע און ווי זיי האָבען זי דערזעהען אויפ'ן בייסיקעל, זיינען זיי אַלע 24 אַרונטערגעשפּרונגען מיט איין „שמע ישראל" פון דער טריין אויף איהר בייסיקעל און דאָס זיינען זיי געפּאַהרען צוזאַמען דועלירען...

—— איך שטאַרב! אַזוי זיך פּערבלאָפען, הער איך דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען. —

— אָה, איך האָב דעם פּוינט, איהר מיינט, עס איז א ביסעל צו פיעל אַמעריקאַניש, אַט מאַך איך דאָס באַלד אַנדערש:

— אַנדערש אַהין, אַנדערש אַהער, עס וועט היינט ניט זיין קיין נייעס,

ווילסטו שרייבען, מוז עס זיין קורץ און שאַרף און פונקט ווי עס האָט גע־טראָפּען, קיינע ליגענס. —

— פונקט ווי עס האָט געטראָפען, קיינע ליגענס? ווארום האָט איהר עס מיר פריהער ניט געזאָגט, דאָס איז דאָך גאָר קיין חכמה ניט. אָט האָט איהר עס ווי עס האָט געטראָפען:

„די 65 יעהריגע מיסעס יאַנטעל, וואָס איז שוין 12 יאָהר אַן אלמנה, איז געפאָהרען צום מאַן אויף קבר אבות אין דעם וואָגען פון דער חברה קדישא, איז אָנגעלאָפען די פענסילוויינא טריין און פון דעם פייף פון דער טריין האָט זיך מיסעס יאַנטעל דערשראָקען און אזוי ווי זי האָט געהאַלטען אין גריזשען אַ שטיק ברויט, איז ווען די טריין איז פאַראיבער, האָט מען גע־פונען צוויי שטיקער, אין איין זייט די שטיק ברויט און אין דער אַנדערער זייט די שטיק אלמנה."

— וואָס, די אלמנה איז ניט אַלט געווען 12 יאָהר און ניט געפאָהרען אויף אַ בייסיקעל און ניט צוריסען געוואָרען אויף צוויי שטיקער? וואָס האָט געזאָלט זיין מיר און מיין צייטונג.... אָט דאָס רופסטו נייעס? אוי, שלים־מזל! —

— נו, אויב דער אמת געפעהלט אייך ניט אַלס נייעס, טאָ לאָזט עס דאָס מאָל געהן אַלס פעליעטאָן.

II.

ניטאָ קיין פעליטאָן.

ליעבע רעדאקטערע!

עס איז פון אייך אַ גרויסער אונרעכט! גראָדע פון מיר פערלאַנגט איהר פעליעטאָנען, דערצו נאָך וויציגע פעליעטאָנען, וואָס! מיך האָט איהר אויסגעפונען פאַר יעקעלע נאַר, אז איך זאָל שרייבען פעליטאָנען? אַלע שרייבער האָט איהר איינגעטהיילט לייכטע חלקים: דעם אַ לייט־ארטיקעל, דעם אַ געדיכט, דעם אַן עדיטאָריעל, דעם אַן ארטיקעל, דעם אַ ראָמאַן, דעם נייאיגקייט, דעם אדווערטייזמענטס, אַלעם לייכטע זאַכען, און מיר האָט איהר

איבערגעלאָזט דאָס שווערסטע—א פעליעטאָן! ניין! נישטאָ קיין פעליעטאָן!

פּרובירט גיט מיר נור די זעלבע 25 דאָלער א וואָך פאר א לייט אר־טיקעל, וועט איהר זעהען, ווי שנעל און ווי גוט איך וועל עס מאַכען; אדרבה, נאַט אייך א פּראָבע: —

אנטיסעמיטיזמוס און שול־טיקעטס.

אָה, שטירצט, איהר בערג, זינקט איין, איהר טהאלען, פאַלט איין, איהר מויערען, טרויער, דו לבנה, גיסט א באַך מיט טרערען, איהר וואָלקען, שפּאַלט אייך, איהר זיבען הימלען, טראסקעט, טהראָנען, פּיקעט מלכים; דען די גאַנצע געהנעדיגע וועלט איז איין טרויער, די זון געהט דעם קאָפּ אראָפּגע־לאָזט, די שטערען וואַלגערן זיך ווי יתומים, ציון טראָגט א קויטיג לייבעל, דער הר המוריה פייפט מיט בוימעל, בלעם אבינו האָט אָנגעגורט א זאַק אויף זיינע לענדען אויף דעם חורבן פון זיין איין איינציגען בן יחיד פּוטיפר הצדיק וואָס בעקלאָגט זיין מוטער רחל די לעבעדיגע אלמנה פון פאלעסטינעס באַק־סאָרען, צוקוקענדיג זיך ווי דער ניעדערטרעכטיגער מיסיאָנער גרינשפּאַן מיט דעם רעפאָרם ראבינער חלאָוונע מיט דעם רב הכולל, מיט שטעקער, מיט אַלעקסאַנדער מיט דער גאנצער חברה גיד הנשה האָבען געמאַכט איין האַנד צו פערטיליגען, פערניכטען, פערדארבען, פערזינקען און בעשמוצען די היי־ליגע אידעע פון כפרות שלאָגען, פאר וועלכע עס איז פערגאָסען געוואָרען טייכען בלוט און אויסגעפּליקט געוואָרען מיליאָנען פעדערען און טויזענדע יונגע אונשולדיגע קרבנות זיינען געפאַלען אונטער'ן שלאַכט־מעסער. אָה, וועה געשריען! דרום, אידען בני רחמנים, אין וועמעס אָדערען עס פליסט נאָך האָטש א טראָפּען שמן זית פון שמשון הגבור'ס לחי החמור, ביי וועמען עס איז נאָך ניט אויסגעלאָשען געוואָרען דער לעצטער פונק פון דעם נר תמיד, ווער עס בעזיצט נאָך דעם לעצטען, קליינצינקען פּינטעלע איד, דער זאָל זיך בעאיילען צו קומען צום גבאי פון דער חברה מחזיקי „הדאס“ אנשי יהופּץ להתפלל רה"ש ש"ש וזאת חנוכה אונטערשטיצונג פעראיין, וועלכע קעמפּפט פיר דען הייליגען צוועק פון אנטיסעמיטיזמוס און זיך פערזעהען מיט א קוואָדערדיגען טיקעט, אמן.

ווער רעדט מאַכען א גערדיכט, דאָס געהט ביי מיר ווי א האָר פון מילך.

דער קוס און די לבנה.

זאָג, מיין, בייבע, מיט שייכעלע,
וואָס בעדייט דיין שמייכעלע,
ווילסטו קיסען ווי צוקער זיס
מיך אין דען מונד אויך אַ קיס,
אָדער פערשטעהסט דו אן עין הרע'נע,
ווי אידעלער געשוואָרענע,
פעראירטע, פערלאָרענע,
ווערען געשאָרענע,
פון שווינדלער געבאָרענע,
מיט שאָקלען מיט בלאָזען,
דאָלערלער לאָזען,
פאר מלקות, פאר מפטיר,
פאר לויתן א קלאָפּטער,
פאר פתיחת הארון,
פאר עסען ניט טאָרען,
פאר עליות און תפילות,
פאר הוצאות הקהלות,
דערפון ווילסטו לאַכען,
פון אידישקייט חוזק מאַכען,
ווילסט ביזנעס פערדארבען,
אויב אזוי, מוסטו שטאַרבען,
געה קוס די לבנה,
ווייל איצט איז פאַר ראש השנה.

היינט ווער שמועסט פון נייאיגקייטען איז דאָך גאָר קיין מלאכה נים. איך נעהם א צייטונג און איבערזעץ וואָרט אין וואָרט.

נייעס פון איבעראל.

אין צפת, טעקסאַס־לאַטרינגען

האָט אַ פּרעזידענט פון בנות ציון געבאָרען א צווילינג, א בתולה פון 16 יאָהר און א בחור פון מיטלער וואוקס, צוויי מאָל אויסגעשאָסען פון א פינף לויפע־

דינען רעוואָלווער מיט א דינאַמיט באָמבע דעם פּאָליציי־שעף פון דעם צענ־טראל קאָנגרעגיישען טעמפּעל פאר בריטש אַף פּראָמיס, וואָביי עס זיינען געפאַלען 16 טויטע און 17 פערוואונדעטע. די מוטער איז ארייגעשפּרונ־גען אין ריוואָלווער און האָט זיך פערגיפטעט, און איהר עלטערער ברודער איז פערהאַלטען געגען 2000$ בייל, ביז די הונגער־דעמאָנסטראַציאָן וועט פאַר־איבער זיין. די פראנצויזישע זשורנאַליסטען מיינען, אז די אורזאכע איז פון דעם צופיעל שנאַפּס פון די רוסישע בויערען, אָבער רעוורענד קליפּמאַן און אינספּעקטאָר בוירנס זאָגען, אז עס מוז זיין גרויסע מלחמות צווישען פּאַלעסטינא און דער טירקיי. אונזער מיינונג איבער׳ן קריזיס וועלען מיר ···בען די נעכסטע וואָכע.

ביי וויסענשאַפט מוז איך אפילו א ביסעל צושוויצען, אָבער נאָך אַלץ א כפּרה פאר א פּעליעטאָן.

די העמישע קאָסמאָפּאָלאָגי און איהרע פאָלגען אויף די זאָציאַלע רעוואָלוציאָן.

ווען מיר שטעלען זיך אנידער עקספּערעמענטאַליש אונטער׳ן טעלעסקאָפּ פּראָספּעקטיוו צו בעטראַכטען די אטאָמען פון די באַציליען־פּערמיגע אזיאַ־טישע קאָסמאָפּאָלאָגען; ווען מיר אַנאַליזירען פּשעכאָלאָגיש און טעכניש די צערטזעצונג פון די אַנטראָפּאָלאָגישע סובסטאַנצען, וועלכע דיענען נעגאַ־טיף און פּאָזיטיף אין פערהעלטנים צו רעליגיאָן און וויסענשאַפט: מוזען מיר מיט בעוואונדערונג אויסרופען, ווי גרויס איז דער פּאָרטשריט און דער זיעג פון דער געגענווערטיגען פּאָליטישען און זאָציאַלען עקאָנאָמיע, וועלכע האָט פערשפּרייט איהרע פליגעל פון נאָרדפּאָל ביז דעם עקוואַטאָר און ציהט זיך ווי א רויטער פאָדעם פון אלכסנדר מוקדון ביז דעם קלענסטען נערוו פון מענשליכען קערפּער, וועלכען די מעדיציניש וועלט האָט מיט דער קראַפט פון עלעקטרישען שטראָם אנערקאַנט אלס דעם איינציגען פאַקטאָר, וועלכער מוז ווירקען פּראָגרעסיוו אויף דער פּאָליציי און די פילאָזאָפיע פון 19טען יאָהר־הונדערט די קראָנע פון ציוויליזאַציאָן און זויערע פּיקעלס.

(פאָרטזעצונג פאָלגט)

אויף אדווערטייזמענטס אויסשטעלען בין איך געוויס א קינסטלער.

שמע ישראל!
תקיעה גדולה!

דער אַלבעקאַנטער ארבייטער פריינד פון מאַסקאַווער שוכן עפר טעמפּעל האָט ערעפענט אַ

שווים מאַנופעקטאַרי

און זוכט אַ פעהיגען זשורנאַליסט צו מעלקען צוויי קיה אַלס דעזיינער אין אַ סעקאַנד הענד קניפּענס סטייבעל, וואו דעם ערשטען סיזאָן ווערט נור געלערענט קוואַדריל און שאָטיש מיט 50 פּראָצענט ביליגער ווי שחיטת עופות גסות און דקות מיט קאפּע און קייק 13 סענט פאר מיי־נער קאַסטיומער צום ערשטען מאָל אין אמעריקא די בעריהמטע דראַמא־טראַגישע האָכקאָמישע אָפּערא פון דעם אונשטערבליכען וואהיסקי ברענדי ווי אויך אַלע אימפּאָרטירטע און אינלענדישע מוספים און נעילה מיט דעם בעריהמטען באַריטאָן־באַס און צוגלייך פּיקעל־פּלייש, סאַלאַמי און סיגאַרעטס, וואַנצען־פּוידער, סדילקאַווער סליחות, רעדעלהיימער מחזורים פיר ארבייטסלאָזע ארבייטער אומזאָנסט דעם גאַנצען סיזאָן, קאַנדידאַטען זאָלען זיך מעלדען אַלס פּעליעטאָן־שריי־בער פון 8 אוהר פריה ביז דער גאַנצער סטאַק וועט זיין אויספערקויפט אויף די אַדרעסע פון דער רעדאַקציאָן, וועלכע בלייבט די וואָך אָהן אַ פּעליעטאָן.

דאַגעגען, אַז עס קומט צו אַ פּעליעטאָן, זיינען מיר פערפרוירען די פינ־גער. איבערצייגט אייך אַליין:

אַ זשאַרגאָן־שרייבער מוז האָבען טאַלענט און היץ,
צו שרייבען אַ קרעכץ, אַ לאַך, אַ זיפץ, אַ וויץ,
דעם שרייבער'ס פּעליעטאָן איז דער עכטער,
ערנסט און געלעכטער.

איך פיהל מיך אָבער אין דער לעצטער צייט פון דער שרעקליכער וועלט־איבערקעהרעניש דערצו אונפעהיג, וואָס דאָס איז אַ שפּיי אין פּנים דער ציוויליזאַציאָן: אַז די באָבע וויקטאָריע פון דזשאָן בול, האָט אין באַסעל גע־טאַנצט אַ קאַדריל מיט'ן אַלטען בחור לעאָ ריכטיג דרייצעהן און אלכסנדר דער דריקער האָט געגעבען אַ מאַיעסטעטיש־פּוינישען שלום עליכם דעם יע.־

קישען פּרעזידענט קליוולאַנד וואָס דורך דעם האָבען זיך די אידישע טפּור־טאַלבען אנארכיסטלעך משדך געווען מיט די זילבער־מאַנופעקטשורערס און געמאכט א פלעק אויף אונזער פרייע געקרוינטע רעפּובליק, פאר וועלכע מיר האָבען צו דאַנקען דעם גוטען באראָן הירש און דעם אונשטערבליכען בינע־זישען דיכטער לאַמפּוציוס וואָס האָט געזאָגט א לא לא טשו טשאיג על לי פּטש, וואָס דאָס הייסט אויף מאַמע לשון:

קוועטש דיך ניט און מאַך אַ סוף
ווייל דו ביזט ניט קיין פילאָזאָף,
אַז דו ביזט אַ פּעליעטאָניסט אַ שלעכטער,
לאָז צורוה דעם פאָלקס־געלעכטער.

III.

ווי מען מאַכט אַ פּעליעטאָן.

ווערטהער קאָלעגע יואל!

דיין בריעף צו מיר פון ערב קריסטמאַס האָב איך מיט פריידע ער־האַלטען און מיט הארצוועייטאָג געלעזען.

דו שרייבסט מיר, אז דו ווילסט שרייבען אַן ארטיקעל אין די צייטונ־גען, נור דו קענסט ניט געפינען קיין טהעמא.

אָרימער פריינד יואל! איך פיהל מיט דיינע ליידען און איך אייל מיך דיר באלד צו בעאַנטוואָרטען:

בעסטער פריינד יואל!

זאָלסט וויסען זיין, אז א טהעמא זאָלסטו קיין מאָל גאָר ניט זוכען, ווייל אַלעס אין דער וועלט איז אַ טהעמא צו שרייבען, פון דעם גרויסען פייער־שפּייענדען בארג וועזוף ביז אין קלענסטען זאמד קערענדעל פון לעבען טיי־כעל אין אניקסט; פון דעם גרעסטען עלעפאַנט פון סענטראַל פּארק ביז'ן קלענסטען קאקערוטש וואָס צאַפּעלט זיך איצט מיט די פיסלאך ארויף אויף מיין שרייב־טיש, פון אַלעם קענסטו אָנשרייבען צעהנדליגע קאָלומס, אַלעס איז אַ טהעמא; די הויפּט־אויפגאַבע איז נור אין דעם ווי דיזע טהעמא צו בעהאַנדלען, וואָס איבער יעדער געגענשטאַנד צו שרייבען.

דארום, פריינד יואל! וויל איך דיר גראד אנכאפען אלס טהעמא אט דעם קאקערוטש וואס צאפעלט זיך איצט ביי מיר אויפ'ן טיש, און וועל דיר געבען אלע סטיילס אין וועלכע עס שרייבען אונזערע בעקאנטע זשארגאן שרייבער אין אמעריקא און דו זאלסט דיר אויסקלייבען וועלכען סטייל עס געפעלט דיר אם בעסטען און אין דעם סטייל קענסטו שרייבען איבער אלעס אין דער וועלט. יעדע זאך וועט דיר דאמאלס קענען דיענען אלס טהעמא.

אלזא אונזער טהעמא איז:

דער צאפעלדיגער קאקערוטש.

און יעצט הער דיך צו, ווי יעדער וואלט איהם בעשריבען:

נומער 1.

אין האל פון די סטרייקענדע שניידער איז געווען זעהר חיים און אויפ'ן סטריט איז געווען זעהר קאלט און ציטערענדיג בין איך אריין אין מיין ציר־מער און האב געזאגט „גוטען אווענד".

מיין אייניקעל איז געווען פערטיפט קוקענדיג אויף א צאפעלדיגען פרייסעל אויפ'ן טיש, און נאך צאפעלדיגער האט ער מיר געענטפערט:

— גוט נאווענד, זיידענו, קוק זיך נור צו, זיידענו, אויף דעם פרייסעל, פאר וואס צאפעלט זי זיך?

— ווייל זי קען ניט אויפשטעהן — האב איך האלב ברוגז געענטפערט.

— פאר וואס קען זי ניט אויפשטעהן?

— ווייל זי קען זיך ניט איבערקעהרען.

— פאר וואס קען זי ניט?

— ווייל זי האט זיך ניט ביי וואס אנצוהאלטען.

— לאז זי זיך צורוקען צום וואנד, וועט זי זיך קענען אנהאלטען.

— דארויף האט ער קיין שכל ניט.

— פאר וואס האט ער קיין שכל ניט?

— ווייל ער ליגט אין דער פינסטער.

— פאר וואס?

— ווייל די שלעכטע מענשען לאזען איהם ניט אין דער ליכטיגקייט.

— זיידעניו, איך וויל זיין א גוטער און איהם העלפען זיך איבער־קעהרען.

— זיי א גוטער, אבי צושלאג מיר ניט מיינע געדאנקען.

— וואָס טראַכסטו דען?
— דאָס זעלבע וואָס דו איצטער.
— איבער׳ן פּרייסעל?
— ניין, איבער די ארבייטער.
— זיי צאַפּלען זיך אויך?
— נאָך ערגער ווי די פּרייסלעך.
— זיי קענען אויך ניט אויפשטעהן?
— ווייל זיי האָבען אויך ניט קיין שכל.
— נו, זיידעניו, העלף דו זיי א ביסעל זיך א רוק טהאָן!
— דאָס וויל איך טאַקע, נור שלאָג מיר ניט איבער מיינע געדאַנקען.
— אַלל רייט, זיידעניו. — — —

נומער 2.

אָה, דו חוצפּה׳דיגע בעשעפענים, דו ביזט א פּשוט׳ער יענקישער קאַקערוטש און האָסט ניט אפילו א פּיצעגאַטקעלע מוזיקאַלנעם געפיהל פון די היילינע זיפצען פון א מילב אין סוספּענדערס, אָדער דעם יושר פון א פּופּיקעל פון א פלוי אויף א בייסיקעל וואָס רייט אויפ׳ן מאַיעסטעטישען בוזעם פון א בראָדיוועי אין כרובים לאַנד, וואו בייבי גיט דעם לעצטען קוש די לבנה, דאָרט וואו דער אונשטערבליכער דיכטער שעקספּיר מיט׳ן בארג חורב ליגען איינגעפרעגעלט אין א ים פון שפּייעכץ אין קאַנאַל סטריט און ניט דו, קאַקערוטש, ניט דער באָסעל פון דעם פליכעוואָטען בחור לעאָ ריכטיג דרייצעהן ווייסען פון דעם סוד פון השארת הנפש ביז אין טירעל פון יענער זייט פינסטערען קבר. —

נומער 3.

דריי מאָנאַט כסדר האָט דריפּעשאָק געקאַכט ווי א קעסעל מיט דעם גלגול פון יאכנע ציפּעס מאַן, לייבקע פּופּיק. יעצט קענט איהר זיך פאָרשטעלען, מיינע ליעבע אידען און אידענעס, ווי עס האָט געוואָרפען ניין יעהריגע קדחת מיט ביינישקע לאָקש און טודרישקע פאַרפּעלצימעס, ווען זיי זיינען געזעסען נאָך האלבע נאַכט אין א בעל עגלות קלייזעל.

די אוהר איז געווען ביי 12 אזייגער, א חלב׳נער שטאַציק האָט געצאַנקט און דער פּרייסעל האָט זיך געצאַפּעלט, סע איז ביי זיי ניט אַנדערש געבליבען, דאָס דער פּרייסעל איז דער גלגול פון לייבקע פּופּיק, מיא האָט גוט גע־

וואוסט אין גאנץ דריפּעשאַק, דאָס ליבקע האָט זיך גע׳שמד׳ט און איז גע־וואָרען גענעראַל אַן ווען ער האָט זיך פערליעבט אין דעם גראַף׳ס פּלימעניצע, וואָס זי איז געווען אַן אוהב ישראל און פלעגט שפּיעלען פּיאַנאָ און רעדען פראַנצויז ווי וואַסער, האָט ער זיך פאַר עגמת נפש געשאָסען און האָט אי־בערגעלאָזען צוויי טויזענד מיליאָן רובעל אויף דריפּעשאַקער הקדש, ווייל ער איז אָבער געשטאָרבען אָהן ווידוי איז זיין נשמה מגולגל געוואָרען אין די פּרייסעל, לכן בלייבט אַלזאָ פאַר ביינישקען מיט טודרישקען קיין אנדער עצה ניט נור צו אַנטלויפען קיין אמעריקא און פּעדלען מיט שוך לייסען....

נומער 4.

דער פּרייסעל האָט אַ ברוין קופּערנע פאַרבע. ער האָט אַ ברייטען רו־קען מיט דינע פיסלאַך. די צאָהל פון זיינע פיסלאַך איז ביי 777. ווארום האָט ער דוקא 777 פיסלאַך, דאָס איז אַ פראַגע וואָס מיר קענען ניט לעזען. דער גרויסער נאַטור־פאָרשער לאַמפּאַציוס האָט נאָך מיט 3,000 יאָהר פאַר קריסטוס אונטערזוכט דעם קאַקערוטש. ער האָט זיך בענוצט מיט׳ן גרעס־טען מיקראָסקאָפּ פון דער נייער צייט. אַלע פּראָפעסאָרען פון פּאַריזער אַקאַדעמיע זיינען געווען דערביי. אַלע האָבען איינגעשטימט, אַז דער קאַ־קערוטש פּלאָדעט זיך אַם מייסטען אין ניו יאָרקער טענעמענט־הייזער. וואָס פאַר אַן איינפלוס דער קאַקערוטש האָט אין דער פּאָליטיק פון איירָאָפּאַ, קען נור די צייט אונז ענטדעקען. ווער ווייס? — — — — — — — — — — — —

נומער 5.

אָה, דו עזות פּנים׳דיגער קאַקערוטש! וואָס פּלאָגסטו אַזוי מיין פּאָלק ישראל? נאָך ווייניג איז פאַר זיי אַלע דעספּאָטען און טיראַנען, דאַרפען זיי נאָך האָבען טאַראַקאַנען? ניין! זאָגען מיר, עס איז שוין צייט זאָלסט אָבוואַשען דיין שמוץ, זאָלסט זיך רייניגען פון דיין בלאָטע, זאָלסט אָבסקראָ־בען דיינע אונריינליכקייטען, כדי מיר זאָלען קענען פערציילען פאַר אונזערע צוקינפטיגע דורות, אַז די בערג האָבען ניט איינגעשטירצט, די הכנסת אורחים איז ניט איינגעפאַלען, יאָסקע פּאַנדרע איז ניט לעבעדיג געוואָרען און דער קאַקערוטש איז געבליבען קאַקערוטש און אידען זיינען געבליבען אידען.

נומער 6.

דער קאַקערוטש איז כמעט דאָס זעלביגע, וואָס אייערע באָסעס, איהר פּראַצעוועט און האָרעוועט, איהר פערגיסט טייכען בלוט און שוויס איידער

איהר דערלעבט צו מאכען א קוגעל, ויבוא המן, דאָ קומט דער קאקערוטש און עסט אויף סאָווערשענא דעם גאַנצען קוגעל, אָבער מכח דעם ענין וועלען מיר שמועסען אביסינקע שפּעטער, ווארום לעת עתה האָבען מיר רעשיטעלנאָ קיין פּלאַץ ניט פאר'ן וויסענשאפטליכען סאָציאַליזמוס, ווייל מיר דארפען אָבגעבען א ברוך הבא דעם גרויסען ארבייטער יו"ט עלעקשען דיי פון וועלכען עס איז שייך אונזער גאַנצע גאולה. — — — — — — — — — — — — —

נומער 7.

זי איז געווען א ברונעטקע, קליין געוואקסען און זעהר א לעבעדיגער טעמפּעראמענט, אָבער טראָץ איהר ריינליכקייט איז זי געווען א ביסעל אַנטיפּאַטיש.

אין יוראָפּ האָב איך זיך מיט איהר וועניג געקענט, אָבער ווען איך בין געקומען קיין אמעריקא, האָב איך זי דאָס ערשטען מאָל דערזעהן דורך זעהר אַן איבעראשענדען צופאל.

עס איז געווען 12 אזייגער ביי נאכט, איך בין שוין געלעגען אויף מיין געלעגער און האָב געטראַכט פון ליעבע. איך האָב געפיהלט, אז סע ברענט מיר מיין הערץ פון דורשט. איך האָב מיר שנעל אויפגעהויבען און בין געגאַנגען צום סינק לעשען מיין דורשט.

עס איז געווען זעהר א פינסטערע נאכט, איך האָב אַנגעריבען א מעטש און ווי איבערראשט בין איך געבליבען שטעהן, ווען איך האָב זי דערזעהן! איך זי שטעהט און טרינקט, אויך אין איהר ברענט דער ליעבעס־דורשט! איך האָב מיך באַלד א וואָרף געטהאָן צו איהר אום זי נעהנטער אין די אויגען צו קוקען, אָבער שנעל, ווי א בליץ איז זי פון מיר פערשוואונדען געוואָרען.

אָבער איהר בילד איז געבליבען אויסגעקריצט אין מיין געדעכטניס אויף לאַנגע, לאַנגע צייטען. א מאָל פלעג איך זי פערגלייכען צו די באָסעס, וואָס ברענגען קיין נוצען ניט און לעבען אויף יענעמס רעכנונג; א מאָל צו די ארבייטער, וואָס אַנטלויפען ביי דעם קלענסטען שיין פון דער ליכט; א מאָל צו די רעוורענדס, וואָס ליגען אין די שמוציגע קאראָבקע לעבער און ווילען גאָר ניט וויסען, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, א מאָל...

אָבער גענוג, ווען מיין ליעבע איז אפילו צו איהר ניט אזוי גרויס גע־

ווען, אָבער יעצט, ווען זי ליגט מיט די פיסלאך ארויף און צאפּעלט זיך, האָב איך מיט איהר מיטלייד.

ארמער קאקערוטש נעבעך!

און יעצט, מיין ליעבער יואל, קלייב דיר אוים וועלכע סטייל עס געפעהלט דיר בעסער.

IV.

קאפע - ליטעראַטען

א קעניג קרענט מען, אויף א פּרעזידענט שטימט מען, א גבאי קלפּה'ט מען, א שמש נעהמט מען אויף, א קעכין נעהמט מען צו, א סאָלדאט גיט מען אָפּ... ווי ווערט אָבער א קריטיקער? דאָס ווייס קיינער ניט.

מען קרוינט איהם ניט, מען נעהמט איהם ניט צו, מען גיט איהם ניט אָב און דאָך ווערט ער, ער איז דאָ, דער קריטיקער, ווי־זשע פּאָרט ווערט ער?

און אידען פאַלט גאָר ניט איין אזעלכע פראגען, מיר דארפען ניט פרעגען, ווי איז די גאנצע וועלט געוואָרען, מיר פרעגען אויך ניט, ווי קריטיקער זיינען געוואָרען, מיר זיינען אידען.

אָבער ווייל איך בין אויך א איד, האָב איך א טבע צו ענטפערען אויף זאכען, וואָס מען פרעגט מיך גאָר ניט.

ווייסט איהר פון וואנען עס נעהמען זיך אין ניו יאָרק קריטיקער? אייג־פאַך פון דעם שמוץ, וואָס בלייבט איבער אין גלעזער און אין טעלער אין די קאפע־הייזער, אין רעסטאָראַנטס, וואו ליטעראַטען, שוישפּיעלער און מוזי־קער עסען און טרינקען.

איהר האָט געוויס געמיינט, אז אין דיזען אבזאץ, אָדער פּעטס, געפינט מען נור פליגען, ווערים און שמאַטעס, ניין, דאָרט געפינט מען קריטיקער אויך.

איך זעה, איהר ווילט מיר שוין פרעגען: „יא, מען געפינט זיי דאָרט, אָבער ווי אזוי ווערען זיי? ערקלער אונז וויסענשאפטליך! בראָט מען זיי

אַב? זאָלצט מען זיי איין, זייערט מען זיי, פּרעגעלט מען זיי, מאַרענירט מען זיי איין?"

ניין, ניין, קיינעם פון דעם אַלעם, עס איז אַ פּיעל ליטעראַרישע אַרבייט; דאָס רעצעפּט איז גאַנץ איינפאַך, איך קען עס אייך אויסלערנען, הערט נור מיט קאָפּ און פערשרייבט עס אין אייער נאָטיץ-ביכעל:

מען נעהמט עטליכע גראָבע יונגען, וואָס קענען קיין עברי ניט, אויב עס איז נור אָהן קמץ'ן, אין אַ צייטונג געוויס ניט. זיי דאַרפען נור קענען עטליכע רוסישע ווערטער, רומעניש אָדער אונגאַריש, מען בינדעט זיי צוזאַמען מיט אַ כשר'ען פאָדעם פון פּאַטריאָטיזמוס, סאָציאַליזמוס, נאַציאָנאַליזמוס צוזאַמענגעדרעהט, און מען זאָגט בלחש. שור בן חמור פּצ-פּצ-יאַל, קשמטיאל 7 מאָל, און נאָך האַלבע נאַכט, ווען דער האָהן קרעהט, שלעפּט מען זיי אַריין אין אַ איסט-סייד קאַפע הויז, מען זעצט זיי אַנידער אין גע-האַקטע וואונדען לעבען אַ דאָמינאָ, אָדער קאָרטען, דערנאָך איז מען טובל זייערע נשמות אין אַ גלעזעל-טהעע, און אַזוי ווי עס כאַפּט זיי נור דער ערשטער דרעמעל, אַזוי וועסטו דערזעהען דאָס גרויסע וואונדער פון בלעם'ס עזעל, אַז די גראָבע יונגען עפענען זייערע מיילער, און קוים דערזעהען זיי נור אַ ליטעראַט, אַ שוישפּיעלער, אָדער אַ מוזיקער, הויבען זיי אָן צו רעדען, ווי ציגיינערקעס איבער חכמות היד, ווי חסידישע רבי'ס איבער'ן קץ (ווען משיח וועט קומען) און ווי חסידים איבער פּאָליטיק, ווי ניו יאָרקער ערצטע איבער מעריצין און דאָ האָט איהר פערטיגע אָבגעבראָטענע ליטעראַטור-קריטיקער, אָבגעפּרעגעלטע מוזיק-קריטיקער און איינגעמאַרינירטע טהעאַטער קריטיקער.

ווען דו, מיין ליעבער לעזער, האָסט חשק צו ווערען אַ קריטיקער, זאָלייה ביי דיין קאָזען אַ ניקעל און ווען דיין קאָזען האָט אויך ניט, זאָ קענסטו אין יענע קאַפע הייזער ווערען אַ ווייטער אָדער סתם אַ פּאָרזיצענדער פון אַ טרעמפּ סאָסייעטי און ביים ערשטען זופּ טהעע אָדער ביי דעם ערשטען אויס-געשנאָרטען סיגאַרעטעל, וואָס דו בעקומסט אין דעם קאַפע-הויז, וואו ליטע-ראַטען, שוישפּיעלער און מוזיקער פערברענגען, ווערסטו שוין אַ קריטיקער.

אי ווי אַזוי דו ביסט עס געוואָרען? וועט ביי דיר נאָך אַ גרעסערער וואונדער זיין, ווי דער וואונדער, וואו נעהמען זיך פלעה צו די חסידים אין די זאָקען אָדער וואָנצען אין אַ ניו יאָרקער טענעמענט-הויז.

און די קריטיקער, ניט נור זיי קריטיזירען, זאָנדערען זיי ציטירען, דע-

קלאַמירען, פּראָטעסט... ען, פילאָזאָפירען, ניט ווי געוועהנליכע מענשען, זאָנ־דערען אין א הויך פּ... טישע שפּראַך.

טרעפט מען, צום ביישפּיעל, זאָ איינעם קריטיקער אָן אויף זיין היהנער־אויג, רופט ער באַלד אויס:

„דו האָסט מיט דיין ציינישען פוס צוגעדריקט מיין עסטהעטישען היה־נער־אויג און מיין גאַנצען דראַמאַטישען געשמאַק פערדאַרבען.“

צוקוועטשט מען זיך איינעם קריטיקער זיין הוט, זאָ דעקלאַמירט ער מיט פּאַטהאָס:

„דו ביזט איין איינפאַכער בעלעטריסט! דו האָסט מיט דיין הומאָ־ניסטישען געזעס צוזאַמען געשרענקט מיין פּאָעטישען הויפּט־אַרטיקעל און עס איז דערפון געוואָרען איינע דראַסטישע סאַטירע.“

היינט ווען איהר הערט דיזע קריטיקער אורטהיילען איבער קונסט און ליטעראַטור צווישען זיך, מוזט איהר געבען א שבח צו גאָט, זעהנדיג, אז עס איז מקוים געוואָרען דער פּסוק: אָז ירננו כל עצי יער!

איינער זאָגט: „נו, מייק, ווי געפעהלט דיר דער לייט־אַרטיקעל פון דער נייער דריידעל־צייטונג? גרויסאַרטיג, זאָג איך דיר, עס קלינגט, עס גלימצערט, עס צוגעהט אין יעדען אבר, נור איין פעהלער האָט דער אַרטי־קעל, וואָס דער שרייבער געהט א גאַנצע וואָך אין איין קאַלער, און ער האָט שוין דאָס אַנדערע ווייב.

„אָבער ווי געפעהלט דיר דאָס ליעדעל?“

„א קליינינקייט דאָס ליעדעל! עס פליהט, עס שפּרינגט, פייגעלעך, בלעטעלעך, א בית־עולם, א קבר, א מאַיעסטעטישער שלוקערץ, א צובער מיט טרערען.... נור צוויי חסרונות האָט דאָס געדיכט: ערשטענס, איז דער שריי־בער א קבצן און, צווייטענס, האָב איך דאָס געדיכט נאָך ניט געלעזען.“

„און דער הומאָריסטישער אַרטיקעל?“

„פי, פי, פי! איך בין שיער געבליבען אָהן זייטען לאַכענדיג, א קליי־ניגקייט סאַטירא, וויץ, הומאָר, נור דאָך האָט עס פעהלערען, ערשטענס, וואָס עס איז אָהן גראַמען, צווייטענס, איז דאָרט גאָר ניטאָ פון שניידער־פּאַך, און, דריטענס, פעלט דאָרט עפּעס, עס זאָל זיין „ניט שייך“.

„האָסטו געזעהען דאָס נעכטיגע נייע שטיק אין טהעאַטער?“

„ער פרעגט נאָך! איך בין פּשוט ענטציקט געוועזען, נבוכדנצר פליהט

אויף א העכט אין די וואָלקען און אונטען שווימט פּוטיפּרע אויף א בן פּקוע און ויזתא גיט א שטאָך מיט א מילכיגען לעפעל פּאָמפּאַדורען אין דער ברוסט אריין, און דער קאָר פּאַלט באַלד אריין מיט א קאמארישקע פון וואגנער, דאָס איז א ברילליאנט, סאלמאנדרא איז אין זיין ראָלע א קינסטלער, ווי ער האָט זיך געמאָרדעוועט, ווי ער האָט געשריען ווי איך בין א איד, אז איך אליין האָב געמיינט עס איז אמת. נור די אידישע עקטערס, זיי פערשטעהען עפּעס פון קונסט, ווי פּאָסארט, פּאטי אָדער וואכטעל? זאָל איך קרענקען! דאָ צושלאָגען זיי זיך מיט די ווייבער, דאָ לויפען זיי פון איין טהעאטער אין אַנ־דערען, עה א רחמנות אויף די ארמע קונסט!

„וואָס הארט מיך די קונסט, איך מיין אָבער די מוזיק?"

„נון זעהסטו די מוזיק, איז מיר דוקא געפעלען, די מוזיק איז היימיש, נור דו מיינסט עס איז זייערע, זאָל איך שטארבען, עס הויבט זיך גאָר ניט אָן, עס איז דזשייק דעם סאלון־קיפּערס."

„דזשייק'ם? ווי קומט ער צו זיין מוזיקאליש?"

„ער איז געווען אין ווארשוי, האָט ער געהערט ווי דער ציגיינער באראָן האָט עס געזונגען אין דעם בעריהמטען שטיק „אנטאָקאָלסקי" אין קייזערלי־כען אָפּערא הויז, האָט ער עס געכאפּט און אויפגעשריעבען, וואָס, דו מיינסט עס איז א קונץ אבי מען האָט די נאָטען, גיט מען א כאפּ די הויכע צע, ווי שרה בערנהארד, און קוים איבער דער גרענעץ, קען מען איהם שוין גאָר ניט טהאָן."

אָה, דו הייליגער ציגיינער באראָן! ווי פערדאנקען מיר דיר דעם גרויסען פּראָגרעס פון אונזערע ליעבע ניו יאָרקער קאפע־קריטיקער, העססטער סטריט קינסטלער, איך בין איבערציינט, אז נאָך אין 19־טען יאהרהונדערט וועט ניט בלייבען איין בינגלער און איין פינישערין, וואָס וועט ניט ווערען א קריטי־קער, גלייך מיט יעזוס קריסטוס און גלייך מיט אלע דאָנסקי קאָזאקען.

V.

די קהל'שע סטופע.

רבותי, אָדער רעביאטא — איך האָב גרויסע צרות פון מיין סטופּע, מעלט איין, איך האָב גענוג צרות פון מיין באָרד אויך, אָבער דאָס איז ראָך

שוין צרות רבים פון אַלע גרינע, וואָס נעהמען מיט זיך נאָך אַמעריקא זייערע בערד, אָבער איך בין אויף גרעסערע צרות פון אַלע גרינע, ווייל א חוץ מיין באָרד האָט זיך מיר נאָך געלוסט מיטצושלעפּען מיט מיר פון יוראָפּ מיין סטופּע מיט׳ן טוקאַץ.

וואָס האָב איך געוואָלט וויסען, אז אין אַמעריקא ניצט מען ניט קיין סטופּעס?

חלעבען, איך האָב געשלעפּט א באַגאַזש פון א טויזענד פוד; 114 פונט פּעדערען, פּיער בענש־לייכטער מיט א היינגלייכטער, א פּעלץ מיט א פּאָר וואָליקעס, א סדילקאָוועד סליחה, א סלאָוויטער מחזור מיט א וואַטאָוועו לייבעל, 3 אינגלעך צו גאַט, 4 מיידלעך צו לייטען, מיט מיין אשה רע מר ממות זאָל לעבען און א צובראָכענעם סאַמאָוואַר מיט נאָך בעלי־בתי׳שע קליינינקייטען און דערצו נאָך די סטופּע מיט׳ן טוקאַץ.

נור לעצטען פאַלס, אז מען זאָל שוין אין אמעריקא ניט ניצען קיין סטופּע ,ווי האָט מיר געקאָנט איינפאַלען, אז מען וועט מיך גאָר אין קיין אידישע שטוב ניט אריינלאָזען מיט מיין סטופּע?

איך האָב געדונגען א דירה און האָב בעצאָהלט דירה־געלד, דאָס הייסט, איך האָב גערענטעט רומקעס און בעצאָהלט רענט, און אז עס איז געקומען צו אריינציהען זיך, שטוי! — „וואו שלפּעט איהר די קלאָץ?" האָט געפרעגט דער בעל הבית, איך מיין דער באָס.

— וואָסמיר א קלאָץ? דאָס איז דאָך מיין סטופּע, וואָס איך שטויס גאָנגעלעך צו פּערדוקען אין טשאָלענט —

— וואָס מיר טשאָלענט, וואָס מיר גאָנגעלעך, וואָס מיר סטופּע? איך פערשטעה ניט קיין מאַנקי ביזנעס, איך לאָז ניט קיין קלעצער אין מיין הויז, איהר וועט מיר צוברעכען די הויז — האָט געזאָגט דער באָס און האָט מיך ניט ארויפגעלאָזט מיט מיין סטופּע.

— א ביטערער עסק — טראַכט איך מיך — די סטופּע קאָסט מיך מעהר ווי 5 גולדען, פאַר׳ן פאָהרען ערשט צוגעקויפט א נייעם טוקאַץ און געשלעפּט אזא מהלך רב און איצט האָבּטו דיר, לאָזט מען מיר אין מיין דירה ניט אריין מיט מיין סטופּע. —

טענה אהין, טענה אהער, אז ער לאָזט ניט, לאָזט ער ניט. איך וועל מיך דאָך ניט געהן שלאָגען אין א פרעמדע לאַנד און איך האָב מיך מישב געווען,

איך וועל מיין סטופּע פערקויפען, טהייערער, ביליגער, אבי אראָפּ פון מארק.

אָבער, אה, צרות מיינע, איך טראָג מיך אום מיט מיין סטופּע שוין עט־ליכע וואָכען און אין קונה.

דער ערשטער, וועמען איך האָב אָנגעבאָטען מיין סטופּע, איז געווען א פּאָליצייסקע, איך האָב געזעהען, ער טראָגט גראדע א טוקאַץ ווי מיינעם, האָב איך גערעכענט, אז ער זוכט געוויס א כטופּע.

— הערסטו, פּריץ, קענסט ניט קויפען מיין סטופּע? ביליג, ווי איך בין א איד. —

ער האָט א לאַך געטהאָן און האָט מיר געענטפערט:

— שוטה, א טוקאַץ, זעהסטו, האָב איך דאָך, און אלס סטופּע קען איך יוזען יעדען גרינעם, איך שטויס, וויפיעל מיין הארץ געלוסט, וואָס דארף איך דיין קלאָץ? —

— ער איז א ביסעל גערעכט — טראכט איך מיך און טראָג ווייטער מיין סטופּע.

אָבער באַלד האָב איך דערזעהען א קראָם, וואָס אויבען איז אויסגע־מאָלט א שטויסעל מיט א טוקאַץ, דאָ האָב איך געטראכט, איז געוויס א סטופּע־געשעפט און האָב דאָרט אריינגעטראָגען מיין סטופּע.

— סיי מיסטער, וואו שלעפּט איהר דעם קלאָץ? — האָט מיר דער בעל־הבית געפרעגט.

— עס איז ניט קיין קלאָץ, מיין ליעבער ר׳ איד, דאָס איז א סטופּע מיט א שפּאָגעל נייעם טוקאטש, איך פערקויף עס גאַנץ ביליג.

— זייט איהר פערריקט, וואָס דארף איך אייער סטופּע? —

— איך ווייס? — איך האָב געזעהן אויף אייער טהיר א שטויסעל, מן הסתם שטויסט מען דאָך ביי אייך, דארפט איהר דאָך א סטופּע.

— געהט געזונטערהייד, ר׳ קרוב, און — ער האָט מיט גוטען מיך ארויסגעשטופּט פון קראָם, — ביי אונז רייבט מען און מען מישט נאָר, מיר קויפען שוין געשטויסענע.

דאָ בין איך געפאַלען אויף א שכל, איך זעה אז אין אמעריקא איז דער עולם קנאַפּע אידען, זיי דארפען גאָר ניט קיין סטופּע, אָבער דער רב זאָל לעבען, ער איז דאָך געוויס איין עהרליכער איד, ער היט דאָך אָפּ אַלע אידען

פון אַ סירכא, מוז ער דאָך געווים זיי פערזאָרגען מיט נאָגעלעך אויך, און האָב איהם גלייך אריינגעטראָגען די סטופע.

— עפּעס אַ שאלה? — האָט מיך דער רב געפרעגט.

— יאַ, רבי, אַ שאלה, איך וויל אייך פרעגען, צו וועט איהר ביי מיר ניט קויפען מיין סטופע?

— אַ סטופע! ליעבער איד, צו וואָס קען מיר נוצען אַ סטופע? דאָ אין אַמעריקאַ שטויסט מען ניט קיין גאָגעלעך, און מען דאַרף ניט קיין סטופעס, איהר האָט עס נעבאָך אומזיסט געשלעפּט פון יוראָפּ.

— וואָס זשע זאָל איך טהון דערמיט? איהר זיינט דאָך עפּעס אַ תלמיד חכם, גיט מיר אַן עצה.

— איין עצה? הא? שאַ! — האָט ער זיך אַ קלאַפּ געטהאָן אין שטערען — איך האָב שוין, דאָ נוצט מען סטופּעס אין די רעדאַקציעס פון די צייטונגען, דאָרט שטויסט מען אַפילו ניט קיין גאָגעלעך, אָבער מען שטויסט דאָרט לעבעדיגע מענשען, מען שטויסט, מען נעצט, מען רייבט די זייטען, אוי, ליעבער, איד, אָט קוקט מיך אַליין אָן, איך בין אויך פון די צייטונגס־סטופּעס, פון די קהל'שע סטופּעס צוריבען און צושטויסען אויף שטיקלעך, נאָר דאָרט קענט איהר זי פערקויפען.

איך האָב געפאָלגט דעם רב זאָל לעבען און בין געלאָפען צו אַ רעדאַקציע מיט מיין סטופע, און זיי האָבען גאָר אָהן טענות מיר ערלויבט אין זייער רעדאַקציע מיין סטופע אנידער צו שטעלען און זיי זיינען נאָך אַזעלכע גוטע מענשען, אַז זיי האָבען מיר אַליין אָבגעגעבען דעם דזשאָב צו שטויסען.

איך ווינש אַלזאָ דיעזער צייטונג מזל, ברכה און לאַנגע יאָהר, זי זאָל איבערלעבען אַלע יונגע און אַלטע צייטונגען און זיך עלטערען אין נחת און כבוד און זאָלען מיך לאָזען שטעהן מיט'ן דזשאָב ביי מיין סטופּע.

און דעם עולם בין איך מודיע, אַז איך האָב מיין סטופּע אַוועקגעשענקט דעם קהל, און יעדער, וועד עס וועט זיך ווינשען דאָס פערגניגען צו ווערען געשטויסען, געריסען און געריבען, קען פרעגען אויף די לעצטע פיידזש פון דער „דריידעל־צייטונג“, וועלכע ערשיינט אין דער „רוסישער שפּראַכע“. — — —

VI.

די קאָלאָבורדע.

אַ גליק וואָס מיין יענטע איז ניט געווען דערביי, ווי פאָריגע וואָך האָט זיך דער גאַנצער זאַץ פון מיין „געגענוואַרט“ צושאָטען, דען זי וואָלט באַלד געזאָגט, אַז איך שלים־מזל האָב עס אומיסטנע געטהאָן אום צו האָבען שטאָף פאַר אַ פעליטען; איך וויים אבער דעם אמת, אַז דאָס האָט געטהאָן דער אומגעלומפּערטער עקספּרעס־מאַן, וואָס האָט זיך צום זאַץ גענומען ווי צו אַ ראַמאַנען־העפט. גענוג, איך האָב געהאַט אַ 25 דאָלאַר שאָדען און מיינע לעזער האָבען די ציימונג צו שפּעט בעקומען.

אבער וויפיעל איך האָב ביי די לעזער פערלאָרען, אזוי פיעל האָב איך געוואונען מיט דעם מאַטעריאַל פון דיזען פעליטאָן.

פונקט פרייטאג פאַרנאַכט איז דאָס געווען, ווי מען האָט געדאַרפט נעהמען דעם זאַץ אין דער פּרעס, פלוצים, טראַסק! עס ליעגט אַ קופּע בלייענע טשוועקעס (די אותיות) ווי די הרוגים אין אַ מלחמה איינער אויף די אַנדערע. רייס די האָאר, ברעך די הענד, עס איז פערפאַלען!

אבער עס מוז זיין אַ „געגענוואַרט“ אויף שבת. שבת אַ איד אָהן אַ ציימונג, איז איהם ערגער ווי אָהן אַ קוגעל און דאָ איז שוין באַלד ליכט־מענשען, און כאָטש טהו זיך אָן אַ מעשה. טראַכט אהין, טראַכט אהער, קראַץ דיך אין דער פאָטילניצע דרייצעהן מאָל, נאָך אַ זיפץ, ווייעדער אַ קרעכץ און ווייטער אַ קוק אויף די לעדיגע פאָרמע און אויף דער קופּע בלייענע מתים, און פאַר פערדרוס כאָטש צובייס דעם אייגענעם טאַטען.

אבער ווי זאָגט דער פּרק: „אל תתיאש מן הפורעניות“, דאָס הייסט, וואו די נויט איז אָם העכסטען איז די הילף אָם נעכסטען, ד. ה., אבי יאָהרען, אין צרות וועסטו ניט זשעדנע זיין, און טראַסק! מיין יואל איז דאָ.

— נו, וואָס שטעהסטו, שלים־מזל?

— נו, שטעה ניט; לעג דיך וועט בעסער זיין?

— אָבער די ציימונג אויף שבת?

— שבת אהין ציימונג אהער אַז די צייט איז איהר אויסגעגאַנגען פאַר שבת.

— ווער זאָגט עס? אין אַ פּאָאר שטונדען קענסטו זי האָבען געדרוקט.

— יואל, ביזטו פעררי‏קט, דו זעהסט ניט דעם פגר, ווילסטו אפשר מאכען לעבעדיג די עצמות היבשות ווי רעוו. מאסליאנסקי.

— אָבער וואָס פלוידערסטו, זעהסט ניט אַז די ארטיקלען זיינען געבלי־בען גאַנץ, נאָר די פערלאַנגטס, בעריכטען און די אדווערטייזמענטס זיינען צושאָטען!

— הערסט, נאָר די פערלאַנגטס און די אדווערטייזמענטס! דאָס איז דאָך די סמעטענע פון אַ צייטונג, די אדווערטייזמענטס איז דאָך די נשמה מיט׳ן גוף און די ארטיקלען בלויז אַ זינדיגער לבוש, די אדווערטייז....

—גענוג דוד׳ל מיט דיינע צייטונגס פילאָזאָפיע און נעהם דיך צו דער ארבייט, זעץ צוזאמען, שלים צוזאמען ווי דו קענסט אין דרוק.

— און ווי וועט עס אויסזעהן?

— דאָס וועסטו זעהן דערנאָך.

און איצט איז שוין „דערנאָך" און אַזאַ יאָהר אויף מיין יואל, ווי עס לעזט זיך, טויזענד מאָל ערגער, ווי אַץ קוצ׳ץ בן קוצ׳ץ.

שמע קולנו!

די גרעסטע פירמאַ אין דער וועלט קאָהן, ליווי יזראעל ענד קאָמפּאַני זוכען אַ פּאַרטנער מיט אַ פּאָאר טויזענד דאָלאַר, ארויסצוגעבען אַ זשארגאָן וואָכען־בלאַט מיט אַ פרייע פלאַטפאָרם פון בלאָפס, ציוויליזיציאָן און אידישקייט, נאָכצופרעגען ביים כינעזישען רב, וועלכער איז צוגלייך אַ בעריהמטער מטיף ודרשן און 7 יאָהר אין איין פלאַץ פינישער ביי פענטס און ניע־פענטס און אלע סאָרטען סמוק ביף, לעבער ווארשט, געפיקעלטע פלייש ביים יארד, אין האָלסייל און ריטייל, ביליגער ווי איבעראל, און ווער עס וועט אָפּברענגען דאָס הינטעל קריגט אַ פּרעזענט אַ גוטע באָטעל יין צמוקים פון ארץ ישראל און 18 טויזענד נפשות אלמנות, יתומים אין מיין ניי ערעפענטער בוטשער סטאָר 1333 בייגברידזש סטריט בהכשר הר׳ דחברה גיד הנשה ואגודת הקהלות, 1 פונט קלאָב פלייש 15 סענט, 4 פונט דזשולערי פלייש 15 סענט, 4 פונט דזשולערי, וואטשעס און מעריט רינגס געפּאסט מיט דיימאָנדס און עקסטרא צוויי שעהנע גערעטס מעור אחד און ווי העמודים אין לעמפּלעך, מעשענע לייכטער, זשארגאָנישע ראָמאַנען און ר׳ מאיר בעל הנס פושקעס פון כולל אמעריקא, די פערטרעטער פון אַן אייגענער פארם מיט 30 געזונדע מעלקעדיגע קיה יעדען טאָג פריש געשלאָגענע אייגענע געזאלצענע פיקעלס, טאָמייטעס

אימפּאָרטירטע און דאָמעסטיק שנאָרערס, רעוורענדס, גבאים און די גאַנצע סאָציאַליסטישע ארבייטער פּאַרטיי וועלכע וואס אין אנבעטראַכט פון דער גרויסער שפּאַלטונג און די קאָרופּטע האַנדלונג פון דער קליקע, יאכען פּלאַסטער ווערים־קרויט, סאַרע מאַשץ, לויז זאַלב, און אַלע סאָרטען קאַסטאָר אויל, קעש און קרעדיט און עקסטשענדזש פון יוראָפּ און נאָך אַלע עקען פון דער וועלט. אָרעם און רייך ווערען בעגראָבען גאַנץ אומזיסט נאָר פאַר תכריכים ווערט בערעכענט אין 5 דאָלאַר וועכענטליכע אָבצאָהלונגען און פון 8 ביז 4 וועט איין פול אָרקעסטער מוזיק שפּיעלען דעם גרענד מאַרטש פון טויזענדער אומגליקליכע פאַמיליען וועלכע ליידען קעלט און הונגער אין דיזען שרעקליכען קריזיס וועלכער איז דער איינציגער פעהיגסטער, עהרליכער פּאָליטישען פון דער קאמפּיין רעפּובליקען פּאַרטי און יעדער דענקענדער יהודי דאַרף שטימען נור פאַר דער גרעסטער אויסוואהל פון ליידים און טשילדרען קאָף הוסט, דיפטערי און ברוסט קאטארען און אַלע איבעריגע סאָרטען קראַנקהייטען, וועלכע פּראָמינענטע רעדנער וועלען אייך ערקלעהרען ביי דער גרויסער מאססמיטינג אין דער ערד געפינט איהר אויך גאָלד, זילבער און אַלע סאָרטען אמת, יושר, רחמנות פון אידישע מיילער און גוי'אישע הענד צו ווייסטס און ליידיעס ווייסטס 25 סענט א דאָזען פּער הונדערט מיט 33 סענט ביליגער מיט אָדער אָהן געז פּלאָמבירען מיט מאַרמאָרנע מצבות, שטאַטוען, דענקמעלער און אַלע סאָרטען קאָך אייער און באַק אייער אייגענע געמאַנופעקטשורטע פערזעהן מיט דעם לייבעל פון דעם יברכך וישמרך פון דאָקטאָר, רעוורענד ראַבינער, מוהל עופות ושוחט מומחה פון דער דייטשער יהודישער קאָנגרעגיישאָן און אַלע סאָרטען צינקס, וואָטער קלאָזעטס, וואסער ליטונג, געזפּיטינג א ספּעסיאַליטי, שרייבט נור א פּאָסטעל קארד און איהר בעקומט: בראַטען, זופּען פּאָר־שפּייז און נאָך־שפּייז מיט אייגענע און פרעמדע האָאר אויף די נייעסטע פּאַריזער סטיילס, געקוילעט און צוגעשלאָגען צו יעדער טהיר און אָבגעריסען נאָר פון די תפארת ירושלים וועלכע ווילען מאַכען א גרינג לעבען קענען פערדיענען 50 דאָלאר א וואָך און גאָר ניט טהאָן נאָר צו זויגען 4 מאָל אין טאָג איין געזונדען עקספּרעס מאַן צו 4 פערד און איין יונגער חזן אָהנע פאַמיליע, וועלכער זאָל פערשטעהען צו איבערזעצען נייאיגקייטען און אָנצושרייבען א לייט־אַרטיקעל פון עכטען קאַלב־לעדער מיט הילס 15 סענט

אהן בארד און אהן וועש מיט א סעפרעט אריינגאנג. האכאכטונגספאל דאס קאמיטע.

— נו, וואס זאגסטו, יואל?

VII.

דער קוגעל.

אי בעט יו פּיוו ניקעלס
מיט א בארעל זויערע פּיקעלס,
אז איך וועל אייך מאכען א קוגעל א פעטען,
ווי עס ליעבען די פאעטען.
א גראם, א שמיץ, א וויטצעל, א פראזעל,
ווי עס פאסט פאר'ן הינקעדיגען שלימזל.

ליידיעס ענד דזשענטעלמען! ווען צלפחד האט געוואלט שפאלטען דעם ירדן און האט אויפגעהויבען די רעכטע פאטילניצע צו צפון זייט, האט ער פערלארען איין פאנטאפעל אין מופים וחופים און זיין יארמעלקע אויף דעם בארג אררט, דא האט זיך באלד בעוויזען פוטיפרע אין עמוד ענן און האט צוגעקוועטשט בלק'ן צו דער וואנט, איז ארויסגעשפרונגען דער עגל און עס איז פון איהם געווארען א קוגעל זאלץ פון איין עק וועלט ביז אויפ'ן היינטיגען טאג, דארום מוז יעדער איד אלע מיטוואך לעזען א קוגעל, אבער עקסקיוז מי! איהר זאלט ניט מיינען, אז דאס איז נאר מדרבנן, ניין, איך זאג אייך בעשיינפערליך, אז א צייטונג אהן א קוגעל איז נאך ערגער ווי א קוגעל אהן א צייטונג. דיזע פראקטיקע האב איך געמאכט ביי מיינע דריי־צעהן גאטזעליגע צייטונגען עליו השלום און ביי מיינע 18 צייטונגען, וואס איך האלט אין ארויסגעבען דיזע וואך צו לענגערע יאהר.

איך מוז ארויסגעבען א צייטונג, ווייל איך אהן א צייטונג בין ווי א קוגעל אהן שמאלץ און מיינע צייטונגען וואלטען נאך יענע וואך פארטיג געווען, נאר איך ראנגעל מיך נאך מיט די נעמען, ווייל ביי מיר שלימזל איז פארקעהרט, ווי ביי אלע אידען. ביי אלע אידען, אז זייערע עלטערען און

די משפחה לעבען, איז איהם שווער א נאָמען צו געפינען, און מיין משפּחה־ציימונגען זיינען אַלע טויט און דאָך געפין איך קיין נאָמען פאר מיין ציי־טונג, איף יו גיו? ווייל איך בין א ליטעראט און איך ווייס, אז די בעסטע ליטעראטור איז ביזנעס, דארום האט מיין צייטונג איין פּרינציפּ, ניט סאָ־ציאליסטיש, ניט פּאלעסטיניש, ניט פּאָליטיש, ניט פּארטייאיש, נאָר פּיור קוגעל. נון, גיב איהם א נאָמען „דער קוגעל“, איז דוקא דער נאָמען פּאַ־טענטירט; „אידישער שטאָרך“ גראמט זיך עפּעס ניט א פויגעל מיט אידיש־קייט; „דער געפליגעלטער פּפיערנאַטער“ איז דאָס אויך א ביסעל צו פוי־געלדיג; „די אידישע פּלעדערמויז“ איז ווייטער עפּעס האלב פויגעלדיג; „דער פּאָלקס היהנער־פּלעט“ וואָלט שוין געווען א האלבע צרה, מאכט מיר דאס וואָרט „פּאָלק“ קראנק, און כאָטש ווער צופרעגעלט האב איך קיין נאָמען.

מיין יואל, זאָל לעבען, האט מיר אפילו איין עצה געגעבען, איך זאָל אויסשטעלען אַלע נעמען פון אידישע צייטונגען און פון זיי אויסקלייבען איין נאָמען. איך האָב איהם געפאָלגט און האָב דאָס געטהאָן, ווי איהר זעהט אָט דאָ. ארבייטער, אידען, פאָלק, צייטונג, גאזעטען, בלאט, זשור־נאַל, אדוואָקאט, וועכטער, שטימע, טעלעגראַף, טעלעפאָן, זון, מאָרגענ־שטערן, ליטוואַק, אמעריקאנער, נויאָרק, פּרעסע, קוריער, העראָלד, מענשען, הויז, פריי, פריינד, וועלט, אנצייגער פיהרער, הכם א. ז. וו.

נו, נו! הערט וואָס מיר שלימזל טרעפט זיך, מיין יענטע איז געוועהנט, אז ווען איך דארף מאכען א געדיכט, גיב איך איהר די ווערטער צו וועלכע איך דארף גראמען, זי זאָל די גראמען אויסגעפינען, האט זי געמיינט, אז די ווערטער דארף מען אויך גראמען און האט פּאריווזט אַלע ווערטער אויף איהר אופן:

צו ארבייטער פּאסען אויסבייטער, צו אידען — מערידען, צו פּאָלק — אָהן טאָלק, צו צייטונג — א לייטונג, צו גאזעטען — סטאפּעטען, צו ליט־וואק — א דוראק, צו וועכטער — געלעכטער, צו פּרעסע — די באָבע גנעסע, צו קוריער — אהין און אהער, צו הערֿאלד — פּאַלשע גאָלד, מענשען — מיט בענשען, הויז — מיט מויז, פריי — מיט שפּיי, פריינד — מיט פיינד, וועלט — מיט געלט, פיהרער — מיט שמירער, חכם — מיט יאַק צי קאָכעם.

דאָ האסטו שוין אַלע.   דיין יענטע.

אוי א וועהטאָג האָט מיך דערשלאָגען, זי האָט א תל געמאַכט פון מיינע ווערטער, איצט ווייס איך ניט, וועלכע איז פאר מיינע צייטונגען, איך פלאג מיך אהער, אהין, עס געהט ניט; די פאָלקס־מויז? ניין, דער ארבייטער־שמירער? ניין, דער אידישער דוראק? — ניין, אמעריקאנער מערידען? — ניין, דער געקוויליטער ליטוואק? — ניין, די ניו יאָרקער באָבע גנעסע? — ניין, דער דערוואָרגענער חכם? — ניין, דער פאַלשער שפיי? — ניין, דער געבענשטער געלעכטער? ניין... שלעכט, ברידער, איך בלייב אָהן א נאָמען, איך האָב נאָך אפילו איין נאָמען: „די ליטעראַרישע בן פּקועה“. דאָס פאַסט זיך ערשטענס צו מיין ליטעראַרישען יצר הרע עטוואָס מוליד צו זיין, און צו מיין צייטונג, וואָס וועט געווים זיין א בן פּקועה, דאָס הייסט דער וואָס וועט געבען די עלטיכע דאָלאר אויף מיין צייטונג וועט געקוילעט ווערען, און מיין צייטונג וועט ליגען גע׳פגר׳ט אין זיין בויך, אָבער צו מיין צייטונג מיט דעם נאָמען „ליטעארישע בן פּקועה“ וואָלט איך געוואָלט האָבען א לייט־ארטיקעל איבער די קראַנקע קייזערס, קעניגע און פירשטען, אז לויט אונזער דת קומט זיי דיעזע קראַנקהייט מדה כנגד מדה, צב״ש:

אַלעקסאַנדער ליידעט אַן קאַטצען יאַמער,
ווייל ער מאַכט אַקציז אויף בראַנפען אין זיין קאַמער.
פראַנץ יאָזעף האָט מערידען,
ווייל ער האַלט אין גאַליציען גוטע אידען.
ווילהעלם האָט אַ פוילען אויער, אַ פוילע האַנד,
ווייל ער האָט גרויסע שטייערן אין זיין לאַנד.
דער קליינער אַלפאָנסאָ האָט אַ פאַרך,
ווייל זיינע מיניסטאָרען פעהלט עס מאַרך.
הומבערטא ליידעט שטאַרק פון דלות,
ווייל אין איטאַליען הונגערט אַלעס.
וויקטאָריא איז ווי אַלעקסאַנדער קראַנק,
ווייל זי לעבט ניט פון עסען, נאָר פון געטראַנק.

אָבער וואָרום פרעזידענט קליוולאַנד ליידעט פון רהעמאַטיזם, — קען איך מיט מיין זשורנאַליסטען־קאָפּ גאָר ניט פערשטעהן. זאָל איך זאָגען: עס איז פאר דער טריטי, שיקט זיך ניט; זאָל איך זאָגען עס איז פאר׳ן

קריזיס, שיקט זיך וויטער ניט; זאָל איך זאָגען, אז ער ליידעט אין די פיס, ווייל זיין קאָפּ פערשטעהן די ליידען ניט, היתכן? אלזאָ מוז איך דאָך זאָגען, אז ער האָט פשוט קאַליע געמאכט דעם מאָגען פון א פעטען קוגעל פון די גאזעטען און טאקע פון דיעזען לויזען מאָגען האָבען זיך אויך אויפגעלעזט די מיניסטער־קאבינעטען אין פיעלע לענדער פון אייראָפּא, איז מיר אָבער קשה ווי קומט איצטער א לייזער מאָגען? אז אלע זיינען איצט הארט־לייביג, וואו מען געהט קאָלעקטען קריגט מען א פעני ניט, מען הערט נאָר, אז די געשעפטען זיינען נאָך אימער ערגער, אָבער די קאָ־לעקשען! אלס אויסנאהמע איז נאָר מיס נעלי טהאָמפּסאָן אין לאָנדאָן, ביי איהר איז די קאָלעקשיאָן גאנץ גוט. אָבער דאָס איז טאקע נאָר פון זכות־אָבות, ווייל ערשטענס איז איהר טאַטע געווען א גלח, און צווייטענס איז איהר ביזנעס שפּאָגעל ניי. הערט א ביזנעס, שמייסעריי! איהר לאכט? עס איז א פאקט. יעדער טאַטע וואָס וויל שמייסען זיין טאָכטער, נאָר ווייל זי איז בוגרת שעהמט ער זיך אליין עס צו טהאָן, שיקט ער אָפּ זיין טאָכטער צו איהר און נעלא שמייסט פאר א סיקספּענס א שמיץ. דאָך איז מיר נאָך אזא שמייסער־פּרנסה ליעבער, ווי די שמייסער־פּרנסה פון „דארף אן אדבייטער טרייבען פּאָליטיק?“ זי שמייסט וועניגסטענס מיט א סטראָפּ און די ליטעראַטען שמייסען זיך מיט די צינגער, זיי גלייכען זיך אפילו ניט אויס אין ליגען, זי זאָגט „ליגען!“ און זיי שרייבען ליגען, זי רייכט דאָס פלייש, און זיי רייסען די גאָל.

דערפאַר אָבער מיין קוגעל איז גאַלאַנט.
און טשעפּעט קיין פליעג אויף דער וואַנט.
ביי מיר איז גלייך: זייף, מילך, שמיץ,
צייטונגען, קוגעל, מערידען, אַבי אַ וויטץ.
אַ טאָמער וועט אימיצער פיהלען אַ שטאָך,
קען איך איהם נאָר העלפען מיט אַ זיפץ, אַ אך!
ווייל ער איז ניט געוועהנט מיט אַ ביסען אַ פעטען,
ווי די שרייבערס פון אונזערע פּאָעטען.

VIII.

דעם דיכטער׳ס קריוודע.

פאַר דיר, אָה! ציון מיין זעעלע,, מיין הערץ,
פאַר דיר, ישראליק, מיין צאַרטע נאַציאָן,
פאַר דיר פערגעה איך אין עוויגען שמערץ
און ווייק עוויג אין טרעהרען דיין פאָהן....

נו אידעלע פאַרך, פערשטעהסט ער עפּעס וואָס פאַר צאַצקעדיגע פּאָעזיע איך גיב איהם? דאָס איז דאָך גאָלד און זילבער און בריליאַנטען, זאָל איך קרענקען אויב שילער, געטהע, לעסינג, שעקספּיער, בייראָן, לאָנגפעלאָו, פּושקין, לערמאָנטאָוו, נעקראַסאָוו, דוד המלך ר׳ יהודה הלוי, אדם הכהן, וואָלטען געקענט זאָפּיעל זאָגען אין קורצע ווערטער.

אין 4 ליינס אויסצודריקען דעם טיעפסטען שמערץ איבער מיין היילינע נאַציאָן, איבער מיין גרויסע ליעבע צו מיין פּאָלק ישראל און וואָס האָב איך דערפאַר? פערשטעהסט עס אידעל פאַרך אין זיין חזיר מארק צו שעצען? אז איך קום אריין צו איהם מיט מיין ביכעל, וויל ער מיר אפילו קיין קוואָדער ניט געבען. מיין ביכעל, זאָג איך, דאָס איז דאָך אַן אוצר פון פּאָעזיע, דאָס איז דאָך אַ בלומען־קראַנץ פון מוזע׳ס האַנד, דאָס איז דאָך געשריבען מיט׳ן בלוט פון מיין הארצען, דאָס איז דאָך מיין מיהע פון פיעלע שלאָפלאָזע נעכט, און פאַר וועמען שרייב איך, פאַר מיין ליעבעם פּאָלק ישראל; און אז איך טראָג עס אריין צו דעם שוסטעריונג און בעט איהר דערפאַר איין קוואָדער, הייסט ער מיר גאָר געהן ארבייטען! דו הערסט, מיט אַזאַ מתנה פון גאָט ארבייטען, אַזאַ פערפלוכטעם פּאָלק ווי אונזערע אידעלעך זיינען! ביי אַנדערע פעלקער וואָלט אַזאַ פּאָעט, ווי איך, געפאָהרען אין אַ קאַרעטע מיט גאָלדענע רעדער, מען וואָלט איהם אויף די הענד אומגעטראָגען, אָדער לכל הפחות וואָלט מען איהם געקויפט אַ צייטונגס סטענד און אידעלע פאַרך הייסט מיר פאַר אַ קוואָדער געהן ארבייטען! אָה! ביי אונז אידען איז גאָר אַ זשעניע ווי איך איבעריג. עס איז דאָך צו פּלאַצען פאַר פערדרוס, אַזאַ שניידערוק זאָגט גאָר, אז איך בין אַ שנאָרער, נו האָסטו געהערט? איך גיב איהם פּעריל איבער אונזער היילינע נאַציאָן, און ער, ישראליק סאַחאריי, פאַר אַ קוואָדער הייסט ער מיר געהן ארבייטען און רופט מיך שנאָרער! דו הערסט דוד׳ל? וואָס,

ביזטו שוין ניטאָ, דו הערסט גאָר ניט מיין קריוודע? טפוי זאָלסטו ווערען, ביזט אויך ניט בעסער פון אַלע אידען.

IX.

דער קוס.

(דער אָנפאנג צו א ליוט־ארטיקעל)

— דער קוס עקזיסטירט שוין פון גאַנץ לאַנגע צייטען, נאָך אין דער ביבעל געפינען מיר דעם געפינטעלטען „וישקהו" פון עשו און דעם „ישקני" פון שלמה המלך. דער קוס בעשטעהט פון קראַפט און שטאָף. די קראַפט קומט פון די ליפּען און דער שטאָף פון דער זאַפט, וואָס מען זויגט אויס בּ:ין דעם געגענשטאַנד, וועלכען מען קוסט, ווייל קוסען הייסט אייגענטליך נאָר זויגען און דערום האָבען מיר מעהר הנאה, ווען מיר קוסען אַ קליין קינד, ווייל דאָס פלייש איז זאַפטיגער, אַלס פון אַן אַלטען, וואָס דאָס פלייש איז טרוקען; דערוים פיהלען מיר מעהר טעם צו קוסען אין די ליפּען, ווייל די ליפּען האָבען אַ דינערע הויט און מיר בעקומען מעהר זאַפט. דאַרום גלוסט זיך אונז בעסער צו קוסען פולע, פרישע, רויטע ליפּען, אַלס דינע, בלויע, דאַרע ליפּען.

ניט אַלע קוסען זיינען אָבער גלייך.

עס גיט, עכטע קוסען, ווען אַ מוטער קוסט אַ קינד. עס גיט פאַלשע קוסען, ווען אַ איד קוסט אין געריכט די ביבעל פאַר'ן שווערען און, להבדיל, אַ גוי דעם צלם. עס גיט „דירעקטע" קוסען, ווי צוויי פערליעבטע קוסען זיך אין מונד. עס גיט „אונדירעקטע" קוסען, ווי אַן אַקטריסע קוסט דעם פּובליקום אָרער, ווי אַ איד קוסט די מזוזה, זיי קוסען די האַנד און מיינען יענעם אינדירעקט.

עס גיט געקויפטע קוסען, ווען אַ פרוי קוסט דעם מאַן, ווען זי וויל, ער זאָל איהר קויפען אַ נייעם העט, עס גיט געשטאָלענע קוסען, ווען דער מאַן קוסט די אַמם ווען זי זויגט דאָס קינד, און די ווייב מיינט ער קוסט דאָס קינד. עס גיט פּאַטריאָטישע קוסען, וואָס טויגען אין דר'ערד, דאָס הייסט ווען אַ פּאַטריאָט קוסט די ערד פון זיין פאָטערלאַנד.

עס גיט נאַציאָנאַלע קוסען, וואָס מען קומט אָב נאָר מיט זאָגען, ווי

ביי די פּוילען, זיי זאָגען טויזענד מאָל „צאַלויו ראַנצקי“ און בלייבען ביים זאָגען.

עס גיט איינגעמאַרעניִרטע קוסען, צום ביישפּיעל, דער קוס וואָס א מיידעל בעקומט פון אַן אַלטען אידען וואָס שמעקט טאַבאַק, און די ליפּען מיט די וואָנציעס זיינען איינגעמאַרענירט אין טאַבאַק יוך.

עס גיט פּראַזיאַלאָגישע קוסען, ווי צום ביישפּיעל, „בייבי קוסט די לבנה“ און א דיכטער קוסט די גאַנצע וועלט.

דער ערגסטער קוס איז אָבער, ווען יענער גיט א געשריי מיט כעס: „קוס מיך....“ און צו מיין שלימזל האָט דיזער לעצטער קוס מיר געקלונגען אין די אויערען, ווען איך בין שוין מיט מיין לייט־אַרטיקעל פערטיג געוואָרען, אָבער איך ווייס ביז היינט ניט פון וועמען: צי פון די ביזנעס־לייטע, וואָס קימערען זיך איבערהויפּט ניט מעהר, ווי מיט געשאָסען, געהאַנגען; צי פון פּאָליטישענס, וואָס ביי זיי איז גאָר דער קאַמפּיין די איינציגע וויסענשאַפט; צי פון מיין יענטע, וואָס שרייט אימער, זיי בעסער א שוסטער און ניט קיין רעדאַקטאָר.

X.

דער גרינער שוסטער אַלס מחבר.

ליעבער הערר שמ"ר!

איהר זאָלט מיר מוחל זיין וואָס איך דערקוטשע אייך מיט אַזאַ קליי־ניגקייט, אָבער ביי וועם דען זאָל איך פרעגען? ווער ווייס דען בעסער פון אייך, וואָס איהר האָט שוין אַזוי פיעל מעשה־ביכלאך אין אייער לעבען אָנגעשריעבען, מי זאָגט אפשר איבער א מיליאָן. איך האָב אָבער נאָך ניט אַלע געליינט, איך ווייס ניט אויב די העלפט, ווייל פאַר אייך זאָגענדיג, איך בין נעבאך זעהר טרוד מיט מיין שוסטעריי א גאַנצע וואָך און לייען נור פרייטאָג צו נאַכט נאָכ'ן צימעס און שבת ביי טאָג נאָכ'ן קוגעל.

און איהר זאָלט חלילה ניט מיינען, אַז איך לייען פון כבוד וועגען אָדער פון פערגעניגען וועגען, ניין, ליעבער רבי שמ"ר, ניט דאָס בין איך אויסען, נאָר גאָר פּשוט זייט יעקעלע דער שניידער האָט געמאַכט זיין מעשה־ביכעל,

ווייל איך מיך אויך נעהמען צום שרייבען, טאָמער, א קשיא אויף א מעשה, וועט מיר גאָט העלפען איך זאָל קענען פטור ווערען פון מיין שוסטעריי, כ'לעבען שרייבעריי איז לייכטער, ווי שוסטעריי. ביי שוסטעריי דאַרף מען קלאַפּען, ציהען, שטעכען, בייסען, שמירען, קלעפּען, און שרייבעריי איז אָהן פּאַטשען און בלאָזען, מען נעהמט פּשוט א פעדער מיט טינט און מען שרייבט; די פעדער איז גרינג, די טינט קלעפּט זיך ניט, און דאָס פּאַפּיער איז ווייך ווי האַמבורגער לעדער און דין — עס איז פּשוט א מחיה.

נאָר איין זאַך איז מיר ניט פאַר אייך געזאָגט זעהר שלעכט, איך ווייס ניט וואָס פאַר א לשון איך זאָל אויסקלייבען צו שרייבען. מיר אליין איז געפעלען די אַלטע בעסטע אידישע שפּראַך פון דער בבא־מעשה, פון „צענ־טוריע ווענטוריע", עפּעס די שפּראַך געהט ווי א גוטע, אַנגעסמאַלעוועטע דראָטווע דורך א ווייכער פּאַדעשווע; מיין פּלונית'טע יענטע זאָגט אז די בעסטע שפּראַך איז אין צענאָ אורענאָ, און אין דעם טייטש הקדוש פון דעם קרבן מנחה, וואָס גיסט זיך ווי הינערשע שמאַלץ אין א לאָקשען־קוגעל, נאָר איך האָב איהר שוין צעהן מאָל געזאָגט אז דאָס לשון געפעלט מיר נאָר ניט, עפּעס לאָזט זי זיך ניט בויגען, ווי א שטיק פּאַדעשווע פון דעם קאָפּ, און איז פול מיט לשון קודש'דיגע ווערטער, ווי איין אָבצאַס מיט צוועקלעך.

דאָס לשון וואָס די רוסישע שרייבער שרייבען איז אויך עפּעס ניט גלאַטיג, יעדער פסוק איז ביי זיי אזוי לאַנג ווי א פּאָאר לאַנגע כאָליאַוועס פון א קאַצאַפּ איבער די קניעס, און איז פול מיט רוסישע ווערטער ווי גוי'שע שטיוועל מיט שטרוי.

און די שפּראַכע, וואָס די אמעריקאַנער צייטונג־שרייבער שרייבען, זייערע הקדמות געפעלט מיר אויך ניט, ווייל זיי חאַזערען איבער צעהן מאָל איין וואָרט, ווי מיין ארבייטס־אינגעל טודרוס שלאָגט צעהן פלעקלעך אין איין לעבעל, אָדער זיי זאָגען איבער די זעלבע זאַך מיט אנדערע ווערטער, און מאַכען אויף איין זאַך פופציג פסוקים, ווי מיין קליינער ארבייטער האָט נעכטען אָנגעשטאָכען די גאַנצע פּאָדעשווע מיט לעבעלעך, אז עס איז ניט געבליעבען איין פּיצעל גאַנצע.

און טאַקע אייער שפּראַכע פון אייערע מעשה־ביכלאַך, ליעבער רבי שמ"ר, געפעלט מיר אויך ניט, ווייל זי איז צו עדעל ווי א פּאָאר ווייבערשע סופּיאַנער שיכלעך, עס געפעלט טאַקע יעדעם, ווייל עס גלאַנצט ווי א פּאָאר

אָבגעפּוצטע שטיוועל, אָבער עס איז ניט שטאַרק אין אַ בלאָטע צו טראָגען.

אויף דער גאַליציאַנער שפּראַך קאָן איך גאָר ניט קוקען, ווייל זיי מאַ־כען אַלע אותיות מיט חיריקען: ני, די, פּיטער, אַ ריבעל, ווי די אַלט־מאָדישע שטעוולעטען מיט דינע קרומע שפּיצען, אָדער גאַנץ ברייט, ווי למשל: צוואי, איריקע באיגעל מיט פּאַיסחיקע כאילים, ריכטיג ווי איין אָבגעטרענטע פּרישווע.

דאָס ליטווישע לשון געפעלט מיר גאָר ניט, ווייל דער ליטוואַק שרייבט: קאַסי מיט פּיסלעך און מאַכט קידעס איבער ספּירט יום הסיסי וייכולו הסאַמיים, און סלאָגט דעם קאָפּ אָן דעם וואַנט אַבי צו פאַרסווינדלען די וועלט, ווי איין שטיוועל מיט אַ נידריגע אָבזעץ און דער אַנדערער מיט אַ פּאַטקאָווע.

די אונגאַרישע שפּראַך הויב איך גאָר ניט אָן צו פערשטעהן, עפּעס דער פּסוק „איהנענס וואַב גייט אַ האָם מיט אַ געשטוילענעם לינג איינד לייבער" קומט מיר אויס ווי אַ פערפּוילט שטיקעל יוכט מיט סמאָלע אָנ־געשמירט.

די שפּראַך פון די תחינות וואָלט מיר שוין יאַ געפעלען, ווייס איך ניט דעם פּשט פון די ווערטער: זענפטיקען, שטרייכעלדיקען, פּרוכפּערן, אָב־פּערן, ווידמען, דאַמפּפען, אַזוי ווי איך ווייס ניט צו וואָס עס טויג דער גלאַנץ פון דער פּאָדעשווע, אַז מען קריכט באַלד דערמיט אין דער בלאָטע.

דאַרום, ליעבער הערר שמ"ר, בעט איך אייך איהר זאָלט אַזוי גוט זיין און מיר מוחל זיין שרייבען, וואָס פאַר אַ שפּראַכע איך זאָל שרייבען, עס זאָל האָבען אַן אמת־אידישען פּנים, טאָמער וועל איך אין אייער זכות פּטור ווערען פון דער דראַטווע מיט דער סמאָלע און וועל קענען מיין לעבען מאַכען פון מעשיות און ראָמאַנען, אַזוי ווי איהר, וועל איך אייך געוויס אייביג די טובה ניט פערגעסען.

אייך וועט דאָך דאָס כ'לעבען ניט שאַדען, וואָס איך וועל ווערען אַ זשאַרגאָן־שרייבער. וואָס מאַכט אייך אויס? עס איז שוין דאָ אַזוי פיעל שניידערס, שמידען. קירזשנערס, באַנדערס, וואָס שרייבען היינט מעשה־ביכלעך אויף זשאַרגאָן — וועט זיין נאָך איינער.

איך, דער גרינער שוסטער.

XI.

צער גדול בנים.

פון אן עקס־רעדאַקטאָר.

אוי לייטישע מזלות, איך בין אייך חלעבען אָהן עין הרע מקנא, איהר זייט טאקע נאָר אין א העמדעל געבאָרען געוואָרען, איך מוז אייך זאָגען אז איהר האָט קיין בייז אויג זאָל אייך ניט שאַדען א מזל נאָר פון א קיסר.

ווי גרינג איהר געהט אָהן עין הרע צו קינד, ווי גרינג איהר האָדעוועט אָהן עין הרע אייערע קינדער, אָט איז שוין אייער בכור דער „מענשען־פריינד" זאָל לעבען א יאָהר אַלט און וואקסט אומבעשריען ווי אויף הייוועז, און נאָך פאַר׳ן יאָהר זייט איהר שוין פערגאַנגען מיט׳ן אנדערען קינד און איהר האָט איהם שוין געהאַט און איבערגעקומען געזונדערהייט און אויך א געראָטען קינד, ווי א פּאַמפּושקע, זאָל ער אייך וואקסען אויף לאַנגע יאָהר.

גלויבט מיר, אז איך דערזעה אייער נייגעבאָרענעם זונדעלע, איך מיין דעם „טעלעפאָן", געהט מיר פשוט איבער די גליעדער. נור מיינט ניט אז איך בין אייך חלילה מקנא, איך פערגין אייך מיט׳ן גאַנצען הארצען, וואָרים וואָס האָב איך צו אייך, חלעבען, איהר האָט דען אימיצען בייז געטהאָן? נור איך טראַכט מיר, אוי! ווען גאָט העלפט מיר מיט אייער מזל אָהן עין הרע, גאָט זאָל מיר כאָטש איין געזונד קינד שיינקען, ווי וואָלט איך געדאַנקט און געלויבט זיין ליעבען נאָמען.

נור וואָס האָב איך צו רעדען און וואָס זאָל איך זאָגען? מן הסתם בין איך זינדיג פאַר גאָט, אז עס געהט מיר א מפּיל נאָך א מפּיל, ניט פאַר אייך און ניט פאַר קיינעם געדאַכט.

איך בין אויך איצט ווייטער פערגאַנגען אין טראָגען און האַלט שוין אַלע טאָג ביין ענטבונדען ווערען, איך האָב שוין אפילו אָבגעבאַקען פּוטער־געבעקס אויף קינפּעט, אָנגעגרייט ווינדעלעך — אויף אַמעריקאַנער לשון הייסט עס דייפּערס מיט דייפּערפּינס אָדער אדווערטייזמענטס, זאָל איך אַזוי וויסען פון קאָלומבוס׳ען — נור גאָט ווייס וואָס ביי מיר קען געבוירען ווערען, ביי מיר זאָל עס אָבגעהן גאָר גלאַט, איך בין דאָך א מזל׳דיגער האָז, ביי מיר קען געבוירען ווערען א פּלעדערמויז, זאָל איך ניט זינדיגען מיט מיינע רייד.

נור קען מען דען מיט גאָט מלחמה האַלטען? וואָס ער וועט מיר שוין געבען וועל איך מיך שוין האַלטען, זאָל שוין זיין וואָס ער וויל, אַבי עס זאָל לעבען.

נאָר וואָס האָב איך אייך געוואָלט בעטען, ליעבער שמ"ר, אַזוי ווי איך וויל מיר איצט א ביסעל אויסריידען מיין ביטער הארץ געגען דער פינסטערער וועלט, און אַזוי ווי איך קען מיך דאָך ניט צורייסען שרייענדיג מיט דער גאַנצער וועלט, זאָ בעט איך אייך איהר זאָלט מיר קיין פּעראיבעל ניט האָבען, וואָס איך שאַף מיר מיט אייער עלטער קינד, מיט אייער „מענשענפריינדעלע" און איהר זאָלט מיר ערלויבען צו דער פינסטערער וועלטעלע צו טעלעפאָנירען דורך אייער ניי־געבאָרענעם „טעלעפאָנדעלע".

דערפאַר זאָג איך אייך צו, אַז גאָט וועט העלפען מיר מיט א קינד, וועט איהר זיך מעגען מיט איהם אויך שאַפען.

נאָר בעט איך אייך, איהר זאָלט מיר טאַקע באַלד ענטפערען מיט פּאָסט החוזרת, צו אייער „טעלעפאָנדעלע" האָט א געזונדען מאָגען, און אויב ער קען פערדייען אַלעם?

ווייל עס זיינען דאָ אַזעלכע רעדאַקציאָנס־קינדער, וואָס פערדייען נור פּאָליטישע מאכלים, זיי זיינען אפילו פעט... נאָר זייער אונריין צונגעריים, ווייל די מאכלים זיינען מיט אומריינע הענד געמאַכט.

עס זיינען דאָ אַזעלכע, וואָס פערדייען נור רבני'שע קוגלען, אָרטהאָדאָקסישע לאָקשען, בלייענע פּלאָמבעס, קהלשע קאַראַבקעס, זיי זיינען אפילו תמיד משלשל, האָבען לויזע מאָגענס, לעבען אָבער דאָך און ערהאַלטען זיך דאָך.

עס זיינען דאָ אַזעלכע קינדער, וואָס שטאָפּען אָן זייער מאָגען מיט ליים, מיט בלאָטע, מיט שמאַטעס, אָהן פעפער, אָהן זאַלץ, אַבי א ביסעל פערברווינט פון אויבען, און דאָס הייסט ביי זיי אויך א מאכל, און אַזעלכע קינדער זיינען איצטער דאָ זעהר פיעל אין ניו יאָרק, און לא די וואָס זיי אליין זיינען אָנגעשטאָפּט מיט דיזעם שמוץ, שטאָפען זיי נאָך אַלע קינדער וואָס זיי דערזעהען אויף'ן סטריט, אויך אָן מיט דיזע מאכלים.

אָבער געוועהנליך קענען אַזעלכע קינדער ניט לאַנג לעבען, ווייל דער מאָגען ווערט שוין אַזוי פעראונרייניגט, אַז ער מוז פּלאַצען.

עס זיינען אָבער אויך דאָ אַזעלכע רעדאַקציאָנס־קינדער, וואָס זיינען

פערצוויגען און גרויסע מפונקים, וואָס האָבען נור ליעב לאַקעטקעס, נאַשע־רייען און איבערהויפּט זיסע זאַכען... אָבער דיזע בלייבען נעבעך אָהן ציינדלעך...

און אַזעלכע וואָס האָבען ליעב נור געזונדע מאכלים, אַלע טאָג נייעס, ריין צונגרייט, לייכט פערדייליך, שמאַקהאַפט, מיט זאַלץ און מיט פעפער; די האָבען געזונדע מאַגענס און אַם מייסטען לעבען זיי גאַנץ לאַנג.

אַלזאָ, אויב אייער יונגסט זיהנדעלע, דער „טעלעפאָן", האָט אַזאַ מאַגען, קען איך איהם אָפּט אריינשיקען אַזאַ מאכל. איך האָף אַז אייער קינד איז ניט פערדאָרבען און ער וועט געוויס הנאה האָבען פון מיינע מאכלים, אָבער איהר זאָלט אַזוי גוט זיין מיר ערלויבען זיך צו שאַפען מיט איהם, איך זאָל דורך איהם מיר קענען צוזאַמענריידען מיט דער פינסטערער וועלט.

איך וויל מיך אויסריידען מיין הארץ. טאָמער וועט מיר לייכטער ווערען און אייך וועט קיין רעה אויך ניט ארויסקומען.

איך וועל אייך אַזוי דאַנקבאַר זיין, ווי אברהם איז דאַנקבאַר געווען שרה'ן, וואָס זי האָט איהם ערלויבט אַ דור צו בעקומען פון הגר'ן. חלעבען, אַז ביי מיר האַלטען זיך ניט איין קינדער, טאָמער וועל איך דורך אייער ליעבען „טעלעפאָן" געהאָלפען ווערען...

איך ערוואַרטע אייער אַנטוואָרט מיט אונגעדולד, פון מיר אייער ערגעבענסטער פריינד.

XII.

אַן עקס - רעדאַקטאָר.

ליעבער הערר רעדאַקטאָר!

געוויס האָט איהר געהערט פון די צוויי אונגליקען, וואָס האָט די לעצטע צייט אין דער וועלט געטראָפען צוויי בעריהמטע מענשען, דעם בראַזילישען קייזער דאָן פעדראָ, און מיך, דעם אידישען רעדאַקטאָר פון דער ציימונג „דריידעל". אָה, וועה געשריען! מיר נעביך מיט דאָן פעדראָ'ן האָט איין שלימזל געטראָפען, ער הייסט שוין יעצט „עקס-קייזער" און איך הייס „עקס-רעדאַקטאָר". ער בעדאַרף אויף זיין מדינה זאָגען: זכרונו

לברכה, און איך בעדאַרף אויף מיין ציימונג זאָגען: עליה השלום. ערלויבט מיר, הערר רעדאַקטאָר, איך זאָל פאַר אייך מיין ביטער הארץ אויסגיסען. איך וויל, פערשטעהט איהר מיך, פאַר אייך דערצעהלען די צרות מיט די יסורים וואָס איך האָב געהאַט פון מיין „דריידעל" מיום הולדה, פון דעם טאָג וואָס זי איז געבאָרען געוואָרען עד יום מותה, ביז דעם טאָג וואָס זי האָט אַ מיתה משונה איינגענומען.

די האָאר שטעלען זיך מיר קאַפּויער, ווען איך דערמאָן מיך די פאַר־וועהען פון מיין ערשטען קימפּעט, אַ קליינינקייט איין ערשטלינג, צום ער־שטען מאָל צו געווינען אַ קינד וואָס מען טראָגט אוים 9 מאָל 5 מאָנאַטען און ניט אין בויך, נאָר אין קאָפּ, אין הארצען, דאָס איז שרעקליך! אין די ערשטע עטליכע מאָנאַט האָב איך געוואָלט עס זאָל געבאָרען ווערען אמ־פּילע, דערנאָך אַ זיבעלע, לאָז זיין איין אַכטעלע, אַבי געבאָרען ווערען, און גאָר לא? עס וויל ניט געבאָרען ווערען, און דאָס האָב איך נאָך ניט גע־וואוסט, אַז אַ מאַנזביל טראָגט שווערער און אַ לענגערע צייט אַלס אַ נקבה, איך האָב אויך ניט געוואוסט אַז אַ ציימונג איז שווערער צו האָבען ווי אַ קינד און דערפאַר האָב איך נאָך אַ מאָל אַזוי פיעל געליטען ביים טראָגען אַלס נקבות, און האָב געהאַט נאָך גרעסערע וועהען ווי ביי אַ קינד געבוירען.

נאָר גאָט האָט מיר געהאָלפען, איך האָב אויסגעטראָגען, עס איז גע־קומען די גליקליכע צייט פון האָבען צוזאַמען מיט די אונגליקליכע וועהען, מיינט איהר בויך־וועהטאָג, ניין, נאָר הארץ־וועהטאָג, קאָפּ־שווינדעל און טאַשען־וועה, אַ קליינינקייט אַ קימפּעט פון אַ ציימונג; ביי אַ מיטעלע בעל הבית'טע, אַבי זי גרייט זיך אָן פּוטער־געבעקס, ווינדעלאַך, אַ באָבע מיט שיר המעלות'ן, ליעגט זי רוהיג אין קימפּעט. אַז דאָס קינד אַליין אָבער איז אַ שיר־המעלות, הערט נאָר וואָס מען דאַרף: דאָס ערשטע געלד, דאָס צווייטע אַ רעדאַקציע, דאָס דריטע בוכשטאַבען, דאָס פיערטע זעצער, דאָס פינפטע שרייבער, דאָס זעקסטע לעזער, דאָס זיעבעטע אַנאָנסען, דאָס צוועלפטע און אויך דאָס דרייצהענטע — וויימער געלד, דאָס הייסט געבען געלד, און צוריקנעהמען ערשט אַז דאָס קינד וועט בר מצוה ווערען. יעצט, מיין איך, אַז איהר קענט אייך שוין פאַרשטעלען די פאַר־וועהען. נאָר אַ דאַנק זיין ליעבען נאָמען, איך בין איבערגעקומען געזונטערהייט, געמאַכט אַ ברית, חתוך בין איך אַליין געווען, מציצה האָב איך איבערגעלאָזט די קרי־

טיקער, פריעה פאַר די לעזער, סנדק פאַר דעם פּאַפּיער־קאָרב, די הרחמן׳ס האָט מיר מיין ווייב געזונגען, קוואַטער האָב איך מכבד געווען די מאַדאַם פּאָסט מיט דעם הערין סטענד.

יא, מיט די כבודים בין איך שוין פערטיג געווען. העיקר שכחתי, וואָס טהו איך אָבער מיט דעם נאָמען? א ציימונג א נאָמען געבען נאָך דער באָבען, נאָך דעם זיידען פּאַסט עס ניט, און אויסער דעם האָבען זיי געהייסען צו איינע נעמען, און א ציימונג מוז האָבען א דאָפּעלטען נאָמען און נאָך מיט אונטערשלאַג, און דערצו נאָך א צונאָמען, א טיטעל, א מאָטאָ, א טענדענץ, א. ז. וו. דעם ערשטען נאָמען האָב איך געדאַרפט וועהלען פון די ווערטער: פּאָלק, ארבייטער, וועלט, צייט, א. ז. וו. דעם אנדערען נאָמען פון — ציימונג, גאַזעטען, בלאַט, זשורנאַל, א. ז. וו.

איך האָב מיין קינד פערפּוצט אין פּאָליטיק, נייעס, קריטיק, הומאָר, וויטץ, סאַטירע, ליטעראַטור, וויסענשאַפט, קונסט, געשיכטע, נאַציאָנאַליטעט א. ז. וו. ענדליך דאָס מאָטאָ פון Argent et argent et encore d'argent! געלד און געלד, און נאָך א מאָל געלד, איך טאַנץ ווי א בער, גיב געלד א. ז. וו. און גאָט האָט מיר צוגעשיקט אַן עצה טובה מן השמים, איך האָב עם א נאָמען געגעבען „דריידעל“, און אָלע טיטלען מיט אָלע מאָטאָס צור־געטשעפּעט פון דער זייט.

נו, מיינט איהר, איהר זיינט שוין פערטיג? טאַקע געטראָגען, געבאָרען, א נאָמען געגעבען. וואָס מאַכט מען אָבער פון דעם קינד? א חסיד?— וועלען פון איהם די משכילים לאַכען; א משכיל? — וועלען איהם די מתנגדים אין חרם אריינלעגען; א דייטש? — וועלען איהם די חסידים פערשטיינען; א סאָציאַליסט? — וועלען איהם אָלע פּאַרטייען פעראַכטען.

אין רוסלאַנד איז א תענוג, דאָרט איז איין קלאַסע אידען רוסיפיצירט, לעזען זיי גאָר קיין אידיש ניט. אָלע אידען אָבער וואָס לעזען זשאַרגאָן, האָבען געזונטע מאָגענס און פערדייען אָלע מאכלים אין איינעם; א הספד איבער א רב, א חנוכת הבית איבער א מקוה, א בעריכט איבער א קאָלאָניע, א געדיכט איבער אבערגלויבען, א סאַטירע איבער רעליגיאָן, א קלאַגע איבער סאָציאַלע פערהעלטניסע, א חניפה איבער דעספּאָטיזמוס, אַן ענטציקונג איבער פּאַטריאָטיזמוס, אבי נאָר אידיש, פּאַסט עס פאַר אָלע אידען. און

דאָ אין אמעריקא איז פשוט אַן אונגליק, יעדען מוז מען געבען וואָס ער האָט ליעב, דער אָרטהאָדאָקס איז זאַט און צופריעדען נאָר מיט זיינע פּאָר כולל'שע בלעטלעך, און אלע איבעריגע פערזאַכטעט ער; דער רעפאָרמער וויל נור מיט גוי'שע אותיות אין א אידישען נאָמען, דער סאָציאַליסט פעראכ־טעט זיי אלע און וויל איין ארבייטער־פריינדליכען בלאַט. נאָר וואָס פאר איין עצה גיט מען זיך, ווי ערציהט מען מיין קינד? פיר איין פּארטיי? טאָמער טרעפט זיך איהם ניט אין דער פּארטיי איין קאָנפינירענדער שדוך.

נו, האָב איך מיך ענדליך ענטשלאָסען, מיין בלאַט הייסט „דריידעל“. זאָל עס דרייען אויף אַלע זייטען, וואו דער ווינט וועט בלאָזען, מאַטאָם האָב איך א סך, טענדענץ אָהן א שיעור. עס וועט געהן א גאנג.

איך וועל דרעהען דאָס „דריידעל“, וועט פאלען „נס“, וועל איך בע־שרייבען נסים; וועט פאלען „גדול“, וועל איך בעשרייבען א גדול; וועט פאלען „היה“, וועל איך שרייבען וואָס עס איז ניט געשטויגען ניט גע־פלויגען; וועט פאלען „שם“, וועל איך שרייבען פון דאָרט, וואו איך האָב גאָר קיין בעגריעף ניט, אבי שרייבען און אבי יוצא זיין פאר אלע דעות. איך וועל מיין קינד מאַכען צו גאָט און צו לייט, אז אלע פּארטייען וועלען מיט איהם צופריעדען זיין.

אָבער הערט מיין אונגליק. ווער עס יאָגט נאָך צוויי פוקסען, כאַפּט קיינעם ניט; ווער עס וויל יוצא זיין פאר אלע דעות איז פאר קיינעם ניט יוצא, און לאנגזאם, לאנגזאם האָט מיין קינד אָנגעהויבען צו שפייען מיט בלוט, עס האָט אָנגעפאנגען צו קריינקלען, און אָך און וועה איז מיר, אונ־גליקליכען פאָטער, — מיין קינד איז געשטאָרבען אין די ווינדעלעך און איך האָב בעקומען א געבראָכען הארץ פון קינדער, אייערען אויף לענגערע יאָהר, ציהט זיך ביים רעכטען אויער“. פון דאמאָלס אָן האָב איך שוין נעהאָט א פּאָר מפּילעך, און איצט בין איך ווידער פערגאנגען אין טראָגען, אָבער איך בין איבערציינגט, אז גאָט וועט מיך מזכה זיין מיט אנאנדער קינד.

פאר וועלכע אידעע, פאר וועלכע פּארטיי און פאר וועלכע טענדענץ זאָל איך מיין קינפטיגעס קינד ערציהען? וועט עס זיך ביי מיר שוין האַל־טען ביי מיר? וויים גאָט. איך ציטער איך זאָל חלילה מוזען שטאַרבען אָהן א קדיש, ניט פאר אייך געדאכט. איך ווינש איך א גרינגען קימפּעט,

און איהר זאָלט אייער קינד זוכה זיין להכניסו בבריתו של אברהם בן תרח, און מגדל זיין לתורה ולעסקים טובים אָמן.

ד אָ ק ט אָ ר ק ו ק ע ר ע ק ו, עקס־רעדאַקטאָר פון דעם וועלט־בעקאַנטען און אלל־בעליעבטען „דריידעל" צייטונג.

XIII.

אַלטע צרות פון'ם עקס - רעדאַקטאָר ק ו ק ו ר ע ק ו.

געעהרטער הערר רעדאַקטאָר!

לעזענדיג אייער לעצטען נומער, וואו איהר רעדט וועגען די צרות וואָס די אידישע רעדאַקטערע האָבען נעבעך פון זייערע לייט־אַרטיקלען, האָבען זיך אין מיר אויפגערעגט מיינע אַלטע צרות און אַלטע וואונדען. און איך וויל נאָך אַמאָל פאַר אייך מיין ביטער הארץ אויסגיסען, טאָמער וועט מיר אַ ביסעל גרינגער ווערען.

אוי די לייט־אַרטיקלען! אַ בלוטיגער שונא בין איך זיי. קיין גוטער איד זאָל זיי ניט קענען. ביז מיין סוף לעבען וועל איך ניט פערגעסען די האַרצוועה־טאָג און קאָפּוועהטאָג וואָס איך בין פון זיי אויסגעשטאַנען. אין דער אונגליק־ליכער צייט, ווען איך בין ניט פארקיין אידען געדאַכט, געווען רעדאַקטאָר, אָדער ווי איך האָב מיך אין מיינע ערשטע בריעף אויסגעדריקט: אַ געוויינעריין פון מיין פערשטאָרבען קינד „דרעהדעל־צייטונג", זאָל ער דאָרט שטעהן און בעטען פאַר מיר.

אַלס טרייע מוטער, ווייסט איהר דאָך גאַנץ גוט, אַז מען מוז דאָס קינד פערזעהן מיט אַ העמדעלע, אָדער ווי מען רופט דאָס היינט אָן: „לייט־אַרטיקעל". אוי, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, וויפיעל צרות איך האָב מיך אָנגעליטען דערפון, יעדע וואָך אַן אַנדער העמדעל צו נעהען, און יעדע וואָך פון אַן אַנדער שטאָף; איין וואָך האָב איך אויפגענעהט פון הומאַניטעט־זייד — די אַנדערע וואָך פון נאַציאָנאַל־געוואַנד — די דריטע פון רעליגיאָנס־ליינוואַנד — די פיערטע פון פּאַטריאָט־לומפּען — די פינפטע פון אַרבייטער־אַטלאַס, א. ז. וו. אָבער ענדליך האָב איך שוין מעהר קיין שטאָפען געפונען און כאָטש נעהם און צוריים דיך, נישטאָ פון וואָס אַ העמדעל צו מאַכען. איך

פלעג טראַכטען און טראַכטען די גאַנצע נאַכט, דער קאָפּ פלעגט זיך מיר אַזש איבערקעהרען, ביז איך פלעג מיך אַליין איבערקעהרען און ענטשלאָפען ווערען. ענדליך האָב איך לא עליכם געמוזט אָנהויבען גנב'ענען די קינדערשע העמדלעך פון מיינע שכנות, ווען זיי פלעגען עס נור ארויסהענגען אין דרויסען.

אַמאָל פלעגען זיי טאַקע דערקענען, אָבער וואָס האָט עס מיך געהאַרט, אַבי מיין קינד איז ניט געגאַנגען נאַקעט.

היינט האָט זיך אָנגעהויבען מיט דעם היטעלע. דאָס געהט שוין אַריין אין דער פינסטערער מאָדע און מען מוז אויך אַלע וואָך געבען אַ היטעלע, ס'הייסט נייעס. און וואו האָב איך געקענט דערסטאַרטשען, אי עס זאָל זיין „וועלטליך" אי „אידישלעך". איך קען דאָך ניט ווערען קיין מאַדניצע, און אויסגעבען יעדע וואָך געלד אויף נייעס, פלעג איך נעבעך זיין געצוואונגען, אויסצורייסען פעדערען פון פרעמדע היטעלעך, פון „אידישע" פון „קריסט־ליכע" און פלעג צוזאַמענשטעלען קיין מעשה ניט פון אַ היטעלע, אַבי עטוואָס „נייעס".

היינט האָט איהר גאָר אַ נייע צרה. די היינטיגע קינדער ווילען ניט איינשלאָפען אָהן אַ מעשה'לע. פלעג איך מוזען מיין קינד יעדע וואָך דער־צעהלען איינע אָדער צוויי און אַמאָל דריי געשיכטען. און וואו נעהמט מען דאָס? מיט דעם רב און מיט דער רבי'צין, מיט'ן רייכען און אָרימער ברודער מיט'ן בן־מלך און בת־מלכה, מיט'ן אשמדאי, מיט'ן בער און מיט'ן פ... האָב איך איהם שוין דערצעהלט, נו וואו נעהמט מען נאָך מעשיות? פון גרויס נויט האָב איך נעבעך געמוזט אָנהויבען דערצעהלען מעשיות פון גוטע אידען, אָדער פון פערליעבענישען, וואָס איז ניט געקומען איינם צום צוויי־טען, אַבי דאָס קינד איינצושלעפערען.

נאָר דאָס וואָס איך אַליין האָב געדאַרפט פערזאָרגען, האָב איך שוין אַלס טרייע מוטער געזוכט, אז אַלעם זאָל כאָטש זיין ניט ערגער ווי ביי לייט. אָבער הערט נאָר אַ נייע צרה. מיינע פריינד און בעקאַנטע האָבען מיט געוואַלד געוואָלט אָנהענגען מיין קינד פערשיעדענע פאַרטוכלעך, איך ווייס אויסדריקליך, אז זיי האָבען מיין קינד גאָר ניט ליעב געהאַט, נאָר זיי האָבען געוואָלט די וועלט זאָל לעזען זייער נאָמען אויף'ן שפּיץ פאַרטוך אויסגענעהט.

וואָלטען זיי כאָטש געמאַכט די פּאַרטוכער, אָדער ווי איהר רופט עס „אַרטיק־לען“ פון אָרענטליכען שטאָף, וואָלט מיך ניט געהאַרט, לאָז דאָס קינד האָבען אין וואָס איבערצואוואַשען, אָבער הערט נאָר וואָס מענשען גייען פאַר אַ קינד אַ פּאַרטוכעל: פון „אונשטערבליכקייט דער וואַנצען“, פון דער „פאַנטאַזיע דער לייכען“, פון דער „עלעקטראַ טעכנישע מעכאַניק דער פרויען ליעבע“, פון דעם „פיזיקאַליש פּסיכאָלאָגישען קרעבץ דער צאָהן־שמערצען“ און פון „גאָטס געטליכער גאָטהייט“ און פון נאָך אַזעלבע דינע שטאָפען, וואָס זיי צוקריכען אין די הענד. היינט זאָלט איהר זעהן ווי זיי פלעגען דאָס אויפנעהען. ביי איינעם האָט ניט געפּאַסט דער פאָדים צום אויבערשלאַק, ביי איינעם אָהן קנעפּלעך, ביי איינעם אָהן אַ זוים, ביי איינעם צו לאַנג, צו קורץ, צו ברייט, זעלטען, זעלטען האָב איך געקענט אויסקלייבען איין פּאַר־טוכעל מיין קינד אָנצוטהאָן, און דערנאָך פלעגען נאָך די קאַליקעס אויף מיר ברוגז זיין, פאַר וואָס איך האָב איבעגעלאָזט זייערע פּאַרטיכלעך ליגען אין וועש־קאָרב.

נאָר מיט די קליידער האָב איך מיר שוין מיט צרות אויסגעמוטשעט. זאָלט איהר אָבער געוועזען זעהן, וואָס פאַר צרות איך האָב געהאַט פון דעם עסען. מיין קינד איז אפילו ניט געוועזען פערבענדליווע (וועהלעריש), עס האָט געגעסען דאָס זעלבע וואָס אַלע צייטונגס־קינדער, וויים ברויט פון פּאַפּיר, מיין איך ברויט פון „וויים־פּאַפּיער“ און אַ „זעצעריי זופּען“ און אַ „שרייבער טייגעכצעל“ און אַ „רענט צימעסעל“ און נאָך נאַשערייען, וואָס אַ קינד טראַכט זיך אויס. אַט דאָס, אַט דאָס פלעגט מיר פּשוט אויסטריקענען די מאַרך פון די ביינער; דאָס האָט מיך גרוי און אַלט געמאַכט; גלויבט מיר, איך האָב פון דעם קינד, חלעבען, אַזוי פיעל פערגעניגען ניט געהאַט, וויפיעל צרות איך האָב געהאַט פון דעם פערזאָרגען די נאַהרונג פאַר איהם. נאָר זכות אבות האָבען זיך פאַר מיר געמיהט און איך מוז אייך זאָגען, אַז אַ מענש איז אַמאָל שטאַרקער ווי אייזען וואָס איך האָב אויסגעהאַלטען אַזוי לאַנג. היינט שטעלט אייך פאָר אַז די צרות, וואָס איך דערצעהל אייך דאָ, איז ערשט כטפּה מן הים געגען די צרות, וואָס איך קען אייך נאָר דערצעהלען בסוד, קיינער זאָל ניט וויסען, דאָס וועל איך אייך שרייבען בשבוע הב״על, ד. ה., נאָך שבת אי״ה, און דערווייל ווינש איך אייך איהר זאָלט אייער קינד דערציהען מיט מעהר נחת ווי איך, און מיט אַ גרינגער האַרץ. פון מיר אייער

פריינד, דער געוועזענער רעדאַקטאָר פון דעם „דרעהרעל־צייטונג", דער בעצעלינדערטער און בעברילטער שלימזל,

דאָקטאָר קוקורעקו.

XIV.

דער רעפּאָרטער אויף יענער וועלט.

מען האָט צוגעפיהרט א גאנצען פּריץ מיט א רייזע־טאַש אָנגעטהאָן צום סאמע כסא הכבוד.

— ווער ביסטו? — האָב איהם דער מלאך דומה א פרעג געטהאָן (דער בביכול, וואָס איז א בוחן לבבות, האָט מיט דעם נייעם גרינעם גאָר ניט געוואָלט זיך פּאַסקודען און האָט פערלאָזען דעם כסא הכבוד).

— איך בין, סטייטש איהר זאָלט מ י ך ניט קענען? איך בין דאָך חיים חייקעל דער צייטונג־שרייבער — האָט ער איהם געענטפערט מיט פערשטעלטען מוטה.

— וואָס האָסטו עפּעס געשריעבען אין די צייטונגען?

— אלסדינג!

— אלסדינג? — האָט זיך דער שטן צולאַכט. דו הערסט דעם עזות, אַט איז ער א יודע הכל, ווי כביכול להבדיל, און האָט געשריעבען אלסדינג, זאָל ער נאָר אויסרעכענען „אלסדינג" בעזונדער.

— יאָ, זאָג יעדע זאך בעזונדער, — האָט דער מלאך דומה בעפוילען.

— נייעס, אדוני מלאך דומה.

— נייעס! — האָט דער שטן אָנגעהויבען שרייען ניט מיט זיין קול, — דו זאָלסט וויסען מיט וואָס פאר א נייעס ער האָט געשטאָפּט דעם פאָלק: מערי האָט זיך געשאָסען, דזשייק האָט זיך פערליעבט צו 13 יאָהר אין דער 12־יעהריגער קיידי, דער באָרדער איז אנטלאָפען מיט דער מיסים, א קאָזאָק האָט זיך בע'גנב'ט, איין איירישער האָט זיך איינגע'שכור'ט, א דייטש האָט געלאַכט פון אידען, א סאַלון־קיפּער לויפט פאר א פּאָליטישען דזשאָב, אן אמעריקאנער באהן האָט זיך איבערגעקעהרט, א ניו יאָרקער טענעמענט־

הויז האָט אָבגעברענט. דאָס איז אַלץ אַזעלכע נייעס ווי דער זייל זאַלץ פון לוט'ס ווייב און ווי די ליעבע פון פּוטיפר'ן צו יוסף'ן. און טאָמער איז איהם די נייעס נאָך אויך ווניג געווען, האָט ער געהאַקט ליגענס פון קאָפּ, אַז לעבען בערדיטשעוו האָט א גוי גע'הרג'עט א אידען, אַז אין שנפּישאָק האָט מען אויסגעבויט א נייע מקוה, אַז אין מצרים האָט מען א אידען גע־מאַכט פאַר א שני למלך... און דאָס האָט ער גערופען אידישע נייעס, חא, חא, חא!

— אוי, א ממזר דער שטן איז! — האָב איך מיר געטראַכט — פון וואַנען ווייס ער דאָס אַלעס? גליך ווי ער וואָלט דערביי געשטאַנען.

— וואָס נאָך האָסטו געשריעבען? — האָט דער מלאך דומה א געשריי געטהאָן.

— לייט־אַרטיקלען — אדוני מלאך.

— אונפערשעהמטער קערל! — איז ווידער דער שטן אריינגעפּאַ־לען — דאָ ווילסטו אונז אויך פערבלאָפען. איך קען דיינע לייט־אַרטיקלען, דו האָסט געשריעבען איבער נאַציאָנאַליטעט, ווערענד דו אליין פלעגסט זיך תמיד אויסדריקען „אידעלע חזיר", „אונזערע שמוציגע אידעלעך". דו האָסט געשריעבען איבער ציון, ווערענד דו האָסט תמיד געוואונשען אַלע אידען זאָלען אוועק אין פּאַלעסטינא, אבי דו זאָלסט זיי פון דאַנען ארויס־פּטר'ען. האָסט געשריעבען איבער רעליגיאָן, ווערענד דו אליין האָסט געהאַט אידישקייט ווניגער פון א טאַמבאָווסקער קאַצאַפּ, האָסט געשריעבען איבער טאָגעס־פראַגען. ווערענד דו האָסט פון דיינע אייגענע טעג און געזונד ניט געוואוסט, האָסטו געשריעבען איבער וויסענשאַפטען, ווערענד דו האָסט אפילו די גראַמאַטיק פון דיין אייגענער שפּראַך ניט געלערנט... נון, זעהסטו דעם לייט־אַרטיקעל שרייבער.

„אָבער מיין ניט, קאָלעגא מלאך דומה, אַז ער איז שוין דערמיט יוצא, ער האָט נאָך געשריעבען ראָמאַנען וואָס האָט זיך ניט געקלעפּט איינס צום צעהנטען, וואָס האָט זיך ווידערשפּראָכען איין זאַץ מיט דעם אַנדערען אבי א סך אינטריגען, אבי א פּרינץ מיט א בעטלערקע צוזאַמענצובריינגען, אבי די טויטע זאָלען לעבעדיג ווערען, די פערבערענטע דערטרונקען ווערען, די בלינדע רייך ווערען, אבי מיט נבול פה און דברים בטלים צו ערהיצען די פאַנטאַזיען פון די לעזער, צו בעטויבען זייערע געהירען און צו פערדומען

זייערע קעפּ. אָה, קאַלענא, גיב מיר איהם אָפּ אין מיין רשות, וועל איך איהם געבען זאָ פּיעל הייסע קאָהלען צו שלינגען, וויפיעל דומע פּראַזען ער האָט זיינע לעזער געגעבען.

— וואָס זאָגסטו דארויף? — האָט דער מלאך דומה צו איהם געשריען.

— וואָס קען איך זאָגען, אדוני מלאך, — האָט ער קוים געענטפערט און האָט געציטערט אויף'ן גאַנצען לייב — איך האָב אַליין אויך געוואוסט, אַז איך שטאָפּ דאָס פאָלק מיט דומע גראָבהייטען, דאָס פאָלק אָבער האָט ניט ליעב קיין ווארהייטען, דאָס הייסט ביי איהר פילאָזאָפיע, דאָס פאָלק וויל גענאַרט און געבלאָפט זיין, זי וויל ניט וויסען, נאָר זיך אונטערהאַלטען, דאָס פאָלק איז דום און פערשטעהט ניט עטוואָס גוטעס, און איך האָב גע־וואָלט מאַכען אַ לעבען, האָב איך זיי געמוזט האָדעווען מיט לצנות און בדחנות, מיט היי און שטרוי, דאָס פאָלק איז איין עזעל מיט לאַנגע אויערען, דאָס פאָלק איז...

— ווערסטו ניט האַלטען מויל, דו שייגעץ — האָט איצט אַ געשריי געטהאָן דער מלאך מיכאל, זיך אויפהויבענדיג פון זיין שטוהל.

— דו ווערסט נאָך וואגען צו שימפּפען איבער מיין פאָלק ישראל, דו גראָבער יונג, דו שמירער, דו פאָלקס־פערפיהרער, האָט דיך דאָס פאָלק געבעטען דו זאָלסט שרייבען דיינע שמאַטעס? האָסטו דאָס פאָלק געגעבען בעסערס און זי האָט ניט געוואָלט? דו שאַרלאַטאַן! דאָס אידישע פאָלק זיינען אַלע געשיידטע מענשען און האָבען ליעב פילאָזאָפירען און זיינען עמפּפענגליך פאַר יעדען שעהנעם געדאַנק, פאַר יעדער שעהנער אידעע, אָבער וואָס זאָלען זיי טהון ווען איהר שאַרלאַטאַנעס שרייבער גיט זיי ניט עטוואָס גוטעס.

„וואָס איז דאָס אָרימע פאָלק שולדיג, וואָס אין גוטען גלויבען אין אייך האָבען זיי געמיינט, אַז אייערע נייעס איז אמת, אַז איהר ווייסט אין אמת'ן מעהר פון זיי אין וויסענשאַפט, אַז אייערע אוננאַטירליכע מעשיות זיינען אמת, און איהר אַליין גיט זיך אַלע מיהע זייער געשמאַק צו פערדאַרבען. פּרופט נאָר, איהר פערקויפטע געוויסענס, איהר שאַרלאַטאַנעס שרייבער, צו מאַכען יד אחת, איהר זאָלט נאָר שרייבען גוטעס פאַר'ן פאָלק, וועט איהר זעהן, ווי דאָס פאָלק וועט שלינגען אייערע ווערטער, ווי דאָס פאָלק וועט אייך אַכטען, ווי זייערע נביאים, אָבער איצט כאָטש דאָס פאָלק לייענט

אייערע דומהייטען דאָך פּעראַכטעט זי אייך, ווי די שפּינען, ווייל זי פיהלט אַז איהר זאָגט איהר קיינע וואַרהייטען, אַז איהר דיינקט אַנדערש, ווי איהר שרייבט, און אַלע פערברעכען פון דעם פאָלק הייננען אויף אייער געוויסען. ווען איהר זאָלט נאָר וועלען, וואָלט איהר דאָס פאָלק געקענט גליקליך מאַכען, אָבער איהר זיינט פערדאָרבען...

— שולדיג! — האָט אַ געשריי געטהאָן די גאַנצע פמליה של מעלה, די הימלישע דזשורי.

— די גרעסטע שטראָפע זאָל מען פאַר דעם פערברעכער אויסזוכען, — האָט דער מלאך דומה בעשטעטיגט.

— די גרעסטע שטראָפע — האָט דער שטן אונטערגעכאַפּט — איז נגד איהם צוריק צו בעשאַפען, זאָל ער ווייטער זיך מוזען מוטשען אויף זיין אַלטער וועלט.

ער האָט דאָס דערהערט, האָבען זיך איהם די האָר געשטעלט קאַפּויר, ער האָט געמיינט ער וועט בלויז האָבען אָבצוקומען די שבעה מדורי גיהנם מיט'ן כף הקלע און ווייטער גאָר נישט, אָבער צוריק בעשאַפען ווערען, — דאָס איז שרעקליך, און ער האָט אויסגעשאָסען מיט אַ יאָמער־געוויין, אַז אַ שטיין האָט געקענט פּלאַצען פאַר רחמנות.

— זאָל ער דאָ אָבקומען פאַר זיינע זינד! — האָט זיך פּלעצליך דער־הערט די שטימע פון דעם בעל הרחמים אליין און ששים רבוא מלאכי־חבלה האָבען איהם אַ כאַפּ געטהאָן און אריינגעוואָרפען אין אַ קאָכעדיגען קעסעל טינט און ער קאָכט זיך. אויב ער וועט נאָר פערטיג ווערען אין אַ טאָג, וועל איך געוויס ניט פערזאַמען אייך צו שרייבען מיין ווייטערען רעפּאָרט.

פינפטע סעריע.

בייזע חלומות

I.

טהעאטער טיקעטס.

דאכט זיך אזוי, אים געוועהנליכען לעבען, שיינט מיר, אז איך בין א גאנצער פילאזאף און איך גלויב שוין אין קיין זאך ניט, אבער אז עס קומט צו דייזע חלומות הויבט דאך אן שפיעלען די פאנטאזיע, אז עפעס מוז דא פארט זיין ווירקליכעס.

מיין יואל זאגט, אז חלומות זיינען אן אפשפיעגלונג פון לעבען, וואס מען זעהט און פיהלט ביי טאג, חלום'ט זיך ביי נאכט. ווען דאס זאל אמת זיין, וואלט זיך מיר א שטייגער געדארפט חלום'ן נאר איין חלום, „וואו נעהמט מען געלד?" ווייל קיין אנדער געדאנקען ווי געלד, האב איך שוין ניט געהאט די לעצטע 75 יאהר.

מיין שווער זאל לעבען זאגט, אז חלומות קומען פון א שלעכטען מאגען; דאס איז אויך ניט אמת, ווייל איך האב זעהר א גוטען מאגען. וואס קען נאך זיין בעסער ווי א מגן־דוד, וועלכער שרייט מיט איין קול עסען! אבי עס זאל נאר זיין וואס.

א פנים אז דאס ריכטיגע איז, ווי אונזער הייליגע גמרא זאגט, אז א חלום איז א מקצת נבואה....

און אט אזוי פילאזאפירענדיג האב איך מיך נעכטען געדרעהט אויף מיין געלעגער הין און הער און האב ניט געקענט איינשלאפען. און אז מען שלאפט ניט, טראכט מען, און פון חמור'ט קומט מען צו חמור חמורתים.

פלוצים דערהער איך א קוויטשעריי ביי מיר אין בעד־רום. דא האבען

מיר זיך געשטעלט די האָאר קאַפּויער פון שרעק. מיינט ניט אַז איך האָב חלילה מורא פאַר מייז, פאַר חיות וואָס האָבען מורא פאַר׳ן שיין פון טאָג, און לעבען נאָר אין דער פינסטער, האָב איך שוין לאַנג אויפגעהערט מורא צו האָבען. און דאָך איז די קוויטשעריי געווען עפּעס אַ בעזאָנדערע. מיין יענטע האָט זיך אויך אויפגעכאַפּט פון שרעק.

— ווער זאָל דאָס קוויטשען? דאַכט זיך די בייבי שלאָפט — זאָג איך צו מיין יענטע.

— וואָס ברעכסטו דעם קאָפּ, געה אראָפּ און זעה. — איך זוך אהער, זוך אהין, מאַכט זיך גאָר ניט עפּעס פערדעכטיגעס. ענדליך האָב איך עפּעס דערשפּירט, אַז די קוויטשעריי קומט פון אַ דראָר אין דער ביוראָ.

איך האָב לאַנגזאַם געעפענט די ביוראָ און אַט טראַכט איך, וועלען ארויסשפּרינגען אַ דאָזען לעבעדיגע קוויטשערס. אָבער עס הויבט זיך גאָר ניט אָן. איך זעה ליגען אַ פּאָאר דאָזען פּעקלעך טיקעטס פון פערשיעדענע טשאַריטיעס, לאָדזשען א. ז. וו. און דאָך קומט די קוויטשעריי פון דעם דראָר.

איך בויג מיך איין און לעג צו מיין רעכטען אויער, אָה גאָט! טאַקע די טיקעטס קוויטשען.

פון די פערשיעדענע קאָליערען פון די טיקעטס און פון זייער בעוועגונג בין איך אזוי איבערראַשט געוועזן, אַז עס מיר גאָר ניט איינגעפאַלען די פראַגע, ווי קענען טיקעטס אייגענטליך קוויטשען. אַנשטאָט דעם האָב איך גאָר מיט כעס אַ געשריי געטהאָן:

— שקצים! לויפערס! וואָס איז דאָס פאַר אַ קוויטשעריי אין מיטען נאַכט? וואָס הייסט שטערען יענעמס רוה אין סאַמע בעד־רום?

און מיין אַלטע האָט זיך נאָך צושריען אויף׳ן קול:

— מאַך זיי דאָרט שטיל, זיי וועלען אויפוועקען די בייבי. — אָבער וואו הערען זיי, די קוויטשעריי פערגרילצט די אויערען.

איך בין טאַקע אַ נאַראָוויסטער מענש (אין ענגליש „נערוועז"), דאָך אין אַזא פאַל ווערט מען נייגיעריג און האָב געזאָגט גאַנץ פריינדליך צו זיי:

— לאָמיך הערען, עפּטער אַלל, וואָס קוויטשעט איהר? איהר ליגט אין דער ווארעם, האַליעט דאָרט שטיל.

— הערט מיך אויס, הערר שלימזל! — איז ארויסגעשפּרונגען אַ רויטער טיקעט: — איהר דאַרפט וויסען, אַז איך בין פון דעם גרויסען קאָנצערט און

באַלל פון דער פּ. צ. ט. צום צוועק צו פערברייטען דעם אידעאַל פון קיין קאָמפּראָמיס אין דער וויסענשאַפטליכער שפּאַלטונג פון דער פּיור און סימפּל מאַנדאַט אַמענדירט פון אונזער נעקסטען קאַנדידאַט פאַר'ן פּאָליטישען קאַמפּיין בעטווין די אינדאַסטריעל און פעדערייישאַן, וועלכע....

— סטאָפּ, סטאָפּ! וואָס זשע קוויטשעסטו?

— ווילען מיר אַט די שקצים אַרונטערשטופּען פון אונטען, אַז זיי זאָלען פריהער פערקויפט ווערען, און איך זאָל נאָך חלילה בלייבען ליגען.

— אַט הערט ניט דעם אפּיקורוס — האָט זיך איצט צוקוויטשעט אַ געלער טיקעט מיט אידישע בוכשטאַבען:

— איך בין פון דעם ראַפּעל און ענטערטיינמענט פון דער חברה „אסור לרחם אנשי אוהבי בצע" — שאַוולער ספרד'ישער קאָנגרעגיישאַן מחזיקי הדת אונטערשטיצונג פעראיין אָוו פילאַדעלפיא, און דאָס ראַפּלען מיר אַ חנוכה לעמפּעל און דער פּראָפיט וועט געהן צו מאַכען אַ מעדאַל אונזער ווירמדיגען גבאי, וואָס ער האָט אריינגעבראַכט לעצטעם יאָהר זיעבען גוטשטעהענדע מעמבערס... און אַט די רויטע באַנדע טיקעטס ווילען מיך אַרונטערשטופּען איך זאָל בלייבען דער לעצטער.

— שאַ, אָרדער, פּליז! — האָט יעצט מיט שטאָלץ געקוויטשעט אַ גרינער טיקעט, מיט דייטשע אותיות:

— ווירדיגער העררר שלימאַזאַל, היירען זי, מיך אַמאָאַל, איך בין דער עקסקוירשאַן טיקעט פון דער טענדאַ וואַרענדאַ לאָויזשע נומער ערגער פון דעם אָרדען בנות צלפחד אָוו אַמעריקאַ, ענד זי מיסען וויסען דאָס עך בין געפּעסט געוואָרען צוב וואויל ענד בעסטען דער לאָויזשע מאַן זאָל קאָנען בעצאָהלען די ענדאָוומענטס, אַסעסמענטס, שטראָפען, שבעה געלדער, רע־גאַליען, קראַנקען געלדער, אויסשטאַטונגס, אַריערס, אָרדענס־בייטרעגע, סעמעטערי, רעזערוו פאָנד, פּראָפּאַגאַנדאַ פאָנד, הוצאות, עקספּענצעס שפּעזען ענד זאָנסטיגע אויסגאַבען ענד וויר טהוען ניכט האבען קיין צענט אין דען הענדען דעם שאַטצמייסטערס, ענד דיזע לומפּען וואָלען מיך פערדרענגען אָלם דעם לעצטען...

— שאַט, אַפּ, קיפּ קוויעט, איהר יאָלדען געזינדעל! — האָט יעצט אויסגעזונגען אַ גרויער טהעאַטער טיקעטל:

— האָסטו דיר אַ כאַפּטע קהל'שע פּערזאָרגער, וועלט־פּערבעסערער,

שטאָדט קנאַקערס, הימעלס הינד, כאַפּט זיי אַלע דער רוח, פּערגעסט ניט הערר שלים שלימזל, דאָס איך בין דער טיקעט פון דעם וועלטבעריהמטען זינגער און טענצער, דער שטערן און די פּאַטילניצע צוזאַמען פון דער אידישער ביהנע, דער אידישער סאַלוויני, וואָס מיט זיין קאָמיק קרוינט ער די קונץ און מאַכט עהרע דעם יודענטהום, וואָס זיינע דיימאָנדס און בריליאַנטען בעלייכטען דעם אידענס פינסטערען גלות, וואָס ער פערשאַפּט אייך הימעל־שען פערגעניגען, ווען עס הויבט אייך אָן שטעכען אין די זייטען לאַכענדיג פון זיינע אָריגינעלע וויטצען, וואָס ווען.... קימען די משה'ס טיקעטס און וואָלען מיר פערשטויסען אין דער לעצטער רייהע. ניין, און טויזענד מאָל ניין.

— זיי פערטויבען אייך אומזיסט דעם קאָפּ, מיסטער שלימזל — האָט יעצט אונטערגעקווטשעט א בלוי טהעאַטער טיקעט'ל:

— הערט זיי אַלעמען ווי די קאַץ, איך בין וויכטיגער פון זיי אַלעמען, איך בין דער טיקעט פון דעם בענעפיט פאַר מר. שלמה טויגעניכטס, וואָס איהם ארט ניט צו ארבייטען אין א שאָפּ, און וויל איצט געהן עפּענען א קענדי סטאָר צו שפּיעלן פּינאָקעל, וואו דער אונגליקליכער ארבייטער זאָל האָבען אַן אנשטענדיגען פּלאַץ צו ספּענדען זיין איבעריגע צייט און פּאָאר גראָשען, קומען זיי און קוועטשען מיר ארונטער...

— שלימזל, וואָס האָסטו דיך דאָרט אַניעדערגעשטעלט אויסהערען זייערע טענות?... — האָט מיין יענטע איצט צוגעקווטשעט:

— איך דאַרף זיי אַלע ווי א לאָך אין קאָפּ, עס פעהלט דיר אודאי איצט פערגעניגען, אַז עס איז ניטאָ מיט וואָס רענט צו בעצאָהלען, אַלע מיוחסים, איינער גרעסען פון דעם אַנדערען, מאַכען גליקליך די וועלט און דאָך זוכען זיי דיין אָרימען ליידיגען פּאָקעט, אָט געה איך אַראָפּ און וואַרף זיי אַלע אריין אין אויווען, כאַפּט זיי...

— גאָט זאָל דיך היטען, מעהר ווי דאָס ווילען זיי ניט, דאַן וועל איך פאַר זיי אַלע מוזען בעצאָהלען.

— וואָס דען, דו וועסט דאָרט שטעהן נאַקעטערהייד און אויסהערען זייערע דרשות, אָט געה איך אַראָפּ וועסטו ביי מיר כאַפּען א ווישטען סוף מיט זיי אין איינעם.

און מיט די ווערטער איז זי טאַקע אַראָפּגעשפּרונגען און צווישען אונז האָט זיך אָנגעפאַנגען א מלחמה ווי געוועהנליך און מיר האָט געשיינט, אַז

איך האָב, כאָטש קאַלטבלוטיג, איהר דאָך בעסער געגעבען. און אַט הער איך שוין ווי אַלע טיקעטס שרייען מיר בראַוואָ! ביס! אָבער אין מיטען דערינען האָב איך מיר אויפגעכאַפּט, און מיין יענטע האָט אויסגע׳בטל׳ט אַלע חלומות צו מיר, דערפאַר וואָס איך רייד פון׳ם שלאָף, און איך האָב אויסגע׳בטל׳ט אַלע בייזע חלומות צו אַלע טיקעטס.

II.

פּאָמפּאַדור און די קליאַטשע.

אין יוראָפּ אַ ראָמאַן האָט מען עס געלעזען עטליכע מאָל און פריינדע געליהען און דערנאָך אין דער ביבליאָטהעק אריינגעשטעלט. אַ צייטונג פלעגט מען קלייבען, איינבינדען אַ גאַנצען יאָהרגאַנג און אריינשטעלען אין אַ שאַפע. עס איז דאָרט געווען עטוואָס גוטעס אַ מאָל נאָכצושלאָגען, זיך איינצוקוקען, צו לערנען — אַ פריינד ביז אין טויט.

דאָ אין אַמעריקאַ: אַ צייטונג, אַ ראָמאַן — דורכגעלעזען און אוועק־געוואָרפען.

הלואי וואָלט איך עס ניט געטהאָן, וואָלט איך אויך צו זאָלכע שרע־קענים ניט געקומען.

נעכטען ביי נאַכט וועקט מיך אויף מיין יענטע:

— יואָל, שטעה אויף! מיר שיינט אימיצער דרעהט זיך אין פּאַרלאָר.

— שלאָף, איך בעט דיך, איך אַליין האָב די טהיר פערשלאָסען.

-- אָבער הער דעם רויש, איך האָב מורא, איך קען ניט איינשלאָפען.

איך האָב מיר אויסגעצוכעט: זי האָט רעכט, עפּעס קלאַפּט עס, עס רוישט, עס שאַרט זיך. וואָס קען דאָס זיין?

איך בין קיין שרעקעדיגער קינד, איך האָב באַלד געכאַפּט מיין רע־וואָלווער און באַלד אָנגעצונדען אַ לאָמפּ און בין גאַנץ שטיל צוגעגאַנגען צום פּאַרלאָר, געוועהנליך מיט דעם רעוואָלווער אויסגעשטעלט, באַלד אויסצו־שיסען.

אָבער הערט מיין שרעק, איך בין געבליעבען שטעהן ווי אַ פּעררי־קטער,

צוויי ביכער האָבען ארויסגעטאַנצט פון מיין ביבליאָטהעק און שפּרינגען און רייסען זיך ווי די העהנער.

איינעם האָב איך באַלד דערקענט, די קליאַטשע פון אבראַמאָוויץ איז שוין נעבעך געוועזען האַלב טויט און קוים וואָס זי האָט זיך נעבעך פערטהיידיגט, און דעם צווייטען האָב איך ניט געקענט באַלד דערקענען, ווייל ער איז געשפּרונגען ווי אַ משוגענער איבער די טישען, איבער די בענק, האָט געפּאַטשט מיט די טאָוולען, געשטאָכען מיט די ווינקלען, איז געפלויגען און געשריען ווי אַ פּעררִיקטער.

איך גיב איהם אַ קוק אין פּנים, אהא, דאָס איז דער וועלט־בעריהמטער היסטאָרישער ראָמאַן, — די קעניגין פּאָמפּאַדור, איבערזעצט פון אידישען לעבען און ענטדעקט די געהיימניסע פון די רוסישע ניהיליסטען אין מאַדריד, צעדאָניען אין 13טען יאָהרהונדערט און פון די שפּאַנישע אינקוויזיציאָן פאַר פּעטער וועליקי אין קאַליפאָרניער גאָלד־גרובען. שפּאַנענד, ריהרענד, נאַטירליך, ווילד, משוגע, בעלעהרענד, ליידענשאַפטליך, פאַר אַלע קלאַסען דער מענשהייט, ווי פאַר אָרטהאָדאָקסען אַזוי אויך פאַר פרעהליכע הייזלאַך, פערפאַסט פון דעם וועלט־בעריהמטען אידישען פּוטיפרע, דעם סמאָרגאָנער ליטוואַק.

— טויטע ביכער שלאָגען זיך, וועה איז מיר! — האָב איך אַ געשריי געטהאָן. מתים, וואָס איז דאָ מיט אייך?

— מיר זיינען ניט קיין מתים! — האָט פּאָמפּאַדור אַ געשריי געטהאָן. איך בין געשריעבען אין זשאַרגאָן, זשאַרגאָן איז אַ ל ע ב ע ד י ג ע שפּראַך.

— אַלל רייט, לעבסטו, אָבער וואָס איז דאָס פאַר אַ געשלעג, וואָרום טאַנצסטו און שפּרינגסט און שטערסט די רוהע?

— זי, די קליאַטשע, שטורכעט זיך, זי טרייבט מיך, קעניגין ארויס פון דער שאַפע.

— איז דאָס אמת, קליאַטשע? — האָב איך געפרעגט די אַנדערע, וואָס איז געשטאַנען טרויעריג.

— עס איז אמת, איך קען מיט איהר אָבער ניט שטעהן צוזאַמען. עס ווערט מיר אַזש רויט דאָס פּנים פאַר איהרע נבול פּה, איהרע ליגענס שטעכען מיך די אויערען, איהר שפּראַכע קריצט מיר אונטער די צייהן, איהרע פּליידערייען עקלען מיך אָב. זי זאָל כאָטש שטעהן שטיל, וואָלט מיך ניט

געאַרט, מאַכט זי אָבער געוואַלדען און וואַרפט זיך אויף מיר און בעריהמט זיך מיט איהר חן, מיט איהר בילדונג, מיט איהר פילאָזאָפיע און מיט איהר ערפאָלג. איך קען זי ניט ליידען און זי קריכט, ווי אַ שווין, מיר אין פּנים אריין.

— נו, וואָס זאָגסטו, פּאַמפּאַדור? איז דאָס רעכט אַזוי יענעם צו־דרענגליך צו זיין?

— איך וויל ניט מען זאָל מיך קריטיזירען, — האָט זי געענטפערט מיט חוצפּה. איך בין פיינער פון אַלע דיינע ביכער, איך האָב זיי אַלע אין דר׳ערד, איך בין פילאָזאָפיש, איך בין וויסענשאַפטליך, איך בין היס־טאָריש, איך בין אידיש, איך בין אינטערעסאַנט, מיך כאַפּט יעדער, ווייל איך בין „עפּעס ניט שייך“, איך בין אַ פּלוידעריי פון סאַמע פּלוידערזאַק, איך האָב אייך אַלע אין דר׳רעד! האָט זי זיך צושריען ווי אַ מאַרק־אידענע אָדער ווי אַ זשאַרגאָנישער ליטעראַט, און איז מיר אַליין אויף געשפּרונגען ווי אַ קאַץ אין די אויגען.

— אַזוי, דו חצופה! נעהמסט זיך איבער מיט דיין פּלודיערײַ, און שפּרינגסט נאָך אַנדערע אויפ׳ן קאָפּ? — געה־זשע מיר ארויס פון הויז, דו ביזט ניט ווערטה אין אַ אידיש הויז צו קומען; געה און טאַקע שוין! געה אין די פּרעהליכע הייזלעך, דאָרט איז דיין פּלאַץ.

און מיט די ווערטער האָב איך זי געכאַפּט ביי די אויערען און ארויס־געוואָרפען דורכ׳ן פענסטער. און דאָס רוהיגע קליאַטשקעלע האָב איך גע־נומען צו מיר אין בעט אריין און איך מיט מיין יענטע׳ן האָבען פון איהר גאָר אָנגעקוואָלען...

אָבער דער מילך־מאַן האָט אָנגעקלאַפּט אין טהיר און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט.

III.

דער וועלט קאָרסעט.

עס איז שרעקליך! עס שטעלט זיך די האָאר פּשוט קאַפּויר! צו וואָס די פאַנטאַזיע קען אמאָל דעם מענשען ברייננען. אין פיעל היציגע קראַנקהייטען

האָבען מיר זיך שוין פאַרגעשטעלט פערשיעדענע משוגעת'ן: אז איך קען פליהען, אז איך האָב געפונען א סך געלד, אז דאָס בעטעל קעהרט זיך איבער און איך פאַל אין דער שאול תחתיה, אז עס האָט זיך געעפענט דער שילינג און עס שיטען זיך רענדלעך, אז איך בין דער אידישער מאָסט און מאָרגען נאָך מיטאָג מאַך איך די סאָציאַלע רעוואָלוציאָן, אז עס איז הושענה רבה ביי נאכט און דער הימעל שפאַלט זיך און איך זעה די מלאכים מיט די קעלבערנע פיסלעך... אַלעס, אַלעס האָב איך שוין מיר אין דער פאַנטאַזיע פאַרגעשטעלט, אָבער אז איך בין א אידענע, א נקבה, אַ הימעל! דאָס האָט זיך מיר גאָר קיינמאָל ניט פאַרגעשטעלט, אז עס וועט זיך מיר אמאָל פאַרשטעלען, און דאָך הימעל עפען זיך! הערט און שטוינט:

אונזער ווערטהער מיטאַרבייטער, דר. ספּיוואַק, האָט אין זיין ארטיקעל „די פרויען קליידער" געשילדערט דעם קאָרסעט, ווי ער דריקט, קוועטשט, פענטעט, שנירעט און דושעט די אָרימע פרויען־ריפּען, האָט דאָס אויף מיר אזא שטאַרקען איינדרוק געמאַכט, אז עס האָט מיר באַלד ערשיטערט די געהירען, פערקוועטשט די האַרץ, פערדישעט דעם אָטהעם, פערשנירעוועט די אויגען און איך האָב באַלד דערפיהלט, אז איך בין א נקבה, א שעהנע נקבה, אָבער אָה וועה! מיינע ביינער ווערען מיר צובראָכען! איך בין איינ־געשנירעוועט אין אַ קאָרסעט, אין אייזערנע צוואַנגען־רייפען. דאַכט זיך איך פלאָנטע מיט די פיס, אָבער די אָדערען פון די פיס זיינען פערדריקט אונטערן קאָרסעט, דאַכט זיך מיין טאַליע ווערט שעהן ווי א פּיעדעל, אָבער מיין מאָגען פלאַצט אונטערן קאָרסעט. דאַכט זיך איך מאַך מיט די הענד, אָבער פּאַוואָליע! עס רייסען זיך די מוסקולען אונטער די אָרעמס. איך וויל מיך פריי א בייג טהאָן, שטעה! די ביינער טראַסקען אונטערן קאָרסעט.

איך בין טאַקע א שעהנע ליידי, אָבער געוואַלד דער קאָרסעט!

דער קאָרסעט! שרעקליך! די גאַנצע וועלט ארום מיר איז געוואָרען א קאָרסעט, און וואו איך גיב נאָר א קוק, איבעראַל עקזיסטירט נאָר דער קאָרסעט:

מיין ווייב מאַכט מיר דעם טויט, זי גריזעט מיר אָב דאָס האַרץ און אָט דאַכט זיך וויל איך מיך פון איהר בעפרייען, אָבער אָה וועה, דער קאָרסעט איז שטאַרק פערשנורעוועט און די עקען בענדלעך האַלט דער רב פעסט אין זיינע הענד.

יואל איז געקומען צו מיר מיט א קליינע ביטע, איך זאל זא גוט זיין און איהם לייהען עטליכע דאלאר. דאכט זיך, אט האב איך איהם שוין געוואלט פרעגען: אויף וואס קוקענדיג זאל איך דיר לייהען? איך קען דיר דאך, אז דו האסט קיינעם ניט אבגעגעבען? — אבער אה, מיינע פערשנירעוועטע נערוועז אין דעם העפליכקייטס קארסעט.

איך געה ארוים פעדלען מיט מיין קליינעם סטאק אויף די פלייצעס, דאכט זיך וואס בין איך ערגער פון וואנאמייקער? צו דען ווייל ער האט גרויסע סטארס מיט געפאקטע קאסטענס, מיט עקספרעסען און מענשען די וואארע צוצושיקען, מעג ער זאמלען מיליאנען, און ווייל איך מוז טראגען מיין ביסעל וואארע אליין, טאר איך אפילו קיין לעבען ניט מאכען? ווייל איך האב ניט קיין לייסענס, — דאכט זיך א פרייע קאנטרי — אבער אה ווער, דער קלאב, דער געזעץ־קארסעט.

דאכט זיך, וואס פאר א פייעריגע יוגענד עס עקזיסטירט אין רוסלאנד, וואס פאר א גרויסע גייסטער, הייסע געמיטהער, ווי בליהט דארט די בילדונג אין די לעצטע 50 יאהר און דאך, ניט נאר מען קומט ניט א שריט נעהנטער צו דער בעפרייאונג, נאר די אונטערדריקונג ווערט מיט יעדען יאהר נאך שארפער, ווייל אה, עס איז נאך פערשנורעוועט דער דעספאטישער, טיראנישער קארסעט.

ווי שעהן בליהט דער סאציאליזמוס אין דייטשלאנד, אן ארמעע פון 3 מיליאן שטימען, מיט 40 אבגעארדענטע, מיט א זעהר און זעהר שטרענגע פארטיי דיסציפלין, און דאך רבונו של עולם! עפעס די פרעס און רעדע־פרייהייט רוקט זיך אויך צוריק, ווי א ראק — אה, מיינע ארימע ביינער! זיי ווערען צודריקט אין פאליטישען קארסעט.

אין אלע צייטונגען ווערט געשריעבען פון פרייהייטס־אידעען, אין אלע האללען ווערט געפרעדיגט פון זעלבסט־שטענדיגקייט, אלע סטריטען זיינען פול מיט נייע ערפינדונגען און ענטדעקונגען, אלע ביבליאטהעקען מיט פאקטען און סטאטיסטיקען... און דאך ווערען אלע טאג געבויט נייע קירכען, אין יעדער גאס נייע מיסיאנערען און אין יעדער הויז נייע פאנאטיקער... אה, עס קוועטשט מיר ארויס די נשמה דער רעליגיאנס־קארסעט.

איך האב דאכט זיך ביי מיין טאטען ניט געזעהן קיין מאהאגאני־מעבעל, קארפעטס און לייס קוירטענס, מיין בעשערטער איז אויך אומגע־

לאָפּען באָרוועס ביז 12 יאָהר מיט א טאָג, און איצט איז זייד, לייס־ קאָר־פּעט,שטרוים־פּעדערען, געוואָרען נויטיגער אלס ברויט. אָה, מיינע גליעדער קנאַקען אין דער מאָדע־קאָרסעט!

ווי גערן וואָלט איך היינט פריה נאָך א ביסעל געשלאָפען, ווי אנגע־נעהם וואָלט איך זיך אביסעל נאריש מאַכען מיט מיין ווייבעל, מיט מיינע קינדערלאך, מיט מיינע עטליכע גוטע פריינד צו פערברייגגען, אָדער טאַקע גאָר א ביסעל אויסצופּאָהרען פון דער שטויביגער היץ אין א פּאַרק אריין. דאכט זיך איך דין ניט ביי קיינעם, איך בין פריי... אָבער ניין, שטעה! איך בין זאָ שרעקליך צוזאַמענגעדריקט אין דער פּרנסה־קאָרסעט!

ווי גליקליך וואָלט איך מיך געשעצט, איך זאָל קענען מיך פעסט האַל־טען אָן מיין אייגענער מיינונג, רעדען און שרייבען אָפען נאָך מיין אייגענער איבערצייגונג, לאַכען און קריטיזירען פון אַלע עקסטרעמע אידעען, פון אַלע נארישע זיטען... אָבער, אָה מיין אָטהעם איז פערשטיקט אונטער דעם מיי־נונגס־פערשיעדענהייטס־קאָרסעט!

און וויפיעל קאָרסעטען עס דריקען נאָך די מענשהייט, וויפיעל קאָר־סעטען קלאַמערען ארום יעדען איינעם פון אונז, וויפיעל קאָרסעטען עס דיישען מיך אליין! און ווי גערן וואָלט איך געוואָלט ווערען צוריק א מאַן, אראָפּרייסען פון מיר מיין קאָרסעט, און אייך צייגען מיינע אָבגעקוועטשטע זייטען און אויסגיעסען פאר אייך מיינע איינגעשנורעוועטע געפיהלען!... אָבער איך האָב מורא איהר וועט מיר ניט אויסהערען, ווייל איהר זייט אויך פערקלעמט אין דעם לאַנגוויילס־קאָרסעט.

און גאָט ווייס ווי לאַנג נאָך איך מיט אייך אַלע איינאיינעם וועלען ליגען געבונדען אונטער דעם שרעקליכען וועלט־קאָרסעט?!!!

IV.

דער וואורשט־סטאָר

די צייט איז שלעכט, לייזונג איז טהייער און דערפאר דענק איך, אז איהר וועט מיר ערלויבען אין אייער צייטונג ערעפנען מיין וואורשט סטאָר, ווייל דאדורך וועלען מירביידע געווינען לעזער, ווער עס וועט קומען אין

אייער צייטונג, וועט נעהמען לעזען מיין וואורשט סטאָר, און ווער עס וועט קומען אין מיין וואורשט סטאָר, וועט נעהמען צו לעזען אייער צייטונג.

פרעגט גאָר ניט, ווי קומט א וואורשט סטאָר אין א צייטונג? פאר וואָס מעג זיין א צייטונג אין א וואורשט סטאָר? מעג דאָך זיין א וואורשט־סטאָר אין א צייטונג?

ווי איך קום צו א וואורשט סטאָר? איז גאַנץ איינפאַך; ווען די גאַנצע וועלט האָט געהאַט ברויט און צום ברויט, האָב איך קוים געהאַט דאָס שטיקעל טרוקען ברויט; יעצט, אַז די וועלט האָט שוין קיין ברויט אויך ניט, וויל איך האָבען צום ברויט און האָב געעפענט א וואורשט סטאָר.

נור בין איך א שלים־מזל, איז מיין וואורשט סטאָר געוועזן שלים, שלים־מזל, ווייל אזוי ווי איך בין שוין מיט גרויס צרות פערטיג געוואָרען מיט'ן אויסלעגען און אויסשטעלען אלעס אויפ'ן פּלאַץ און האָב שוין א דאַנק גאָט אויפגעהאַנגען דעם רב הכולל'ס סיין אויף א לאַנגען קעלבאַס אין דעם פענס־טער און געה ארויף נאָך 12 אוהר שלאָפען אין מיין רומקע און האָב נור וואָס די אויגען צוגעמאַכט, אהא א געפילדער, א טראַסקעריי אין מיין וואורשט־סטאָר!

איך כאַפּ מיך אויף ניט טויט, ניט לעבעדיג און הער מיך צו; שרעקליך; קאָרען־ביף, סאַלאַמי, האַמבורגער וואורשטלעך, פּאַסטראַמע, צונגען, פּי־קעלס, פּאָמפּערניקעל געוואַלדעווען, שרייען, קלאַפּען, פייפען, שלאָגען זיך, רייסען זיך?

וואָס איז דאָס? א סטרייק?

פאר וואָס, פאר ווייזשעס? דאַכט זיך, איך האָב פאר זיי בעצאָהלט מעהר, וויפיעל זיי זיינען ווערטה — פאר אָבער־טאַים? וואָס בין איך שול־דיג, אַז דער פּאַראַזיט, דער מאַנופעקטשורער האָט זיי געהאַלטען צו לאַנג? ביי מיר זיינען זיי דאָך נאָך קיין 8 שטונדען ניט? —

פּיעלייכט בעטראַכטען זיי די פּיקעלס אלס סקעבס, ווייל זיי זיינען ניט פון זייער יוניאָן?! וואָס איז נעבעך דער פּיקעל שולדיג, אַז ער איז ניש אזוי אָנגעשטאָפּט ווי זיי? אַז ער זויערט זיך לענגער ווי זיי?

שאַ! פיעלייכט א הונגער־דעמאָנסטראַציאָן. דאָס וואָלט איך אָבער געקענט גלויבען אויף די וויענער־וואורשטלעך, וועלכע האָבען נעבעך קיין פּיצעל־פּלייש אין די אויגען ניט געזעהען, אָבער ווי קומען די צונגען דערצו?

דאָנער־וועטער! אַ רעוואָלוציאָן, די סאָציאַלע רעוואָלוציאָן! און מיינע וואורשטלעך די ערשטע? ניין, דאָס קען ניט זיין. עס איז ניטאָ איינער פון זיי, וואָס זאָל זיין וויסענשאַפטליך, וואָס האָט געלערענט „מאַרקס" אָדער „לאַסאַל", ווי קומען זיי צו וויסען פון רעוואָלוציאָן.

עס מעג זיין וואָס עס וויל—איך מוז ארונטערגעהן זעהן, וואָס דאָס איז.

איך האָב אויפגעשלאָסען די טהיר, שרעקליך! מען שפּרינגט, מען שרייט, מען שימפּפט זיך. איך שריי מיט אַלע כחות, קיינער קען מיך ניט, איך בין ארויפגעשפּרונגען אויף דעם טיש, געכאַפּט דעם שאַרפען מעסער און האָב אָנגעהויבען שרעקען דעם עולם, אז איך וועל שניידען אָהן רחמנות, אויב מען וועט מיר ניט זאָגען, אין וואָס בעשטעהט די זאַך? וואָס פאַר אַ געפּילדער דאָ איז?

אַ יוניאָן מיטינג! אַ יוניאָן מיטינג! האָבען אַלע געענטפערט אין איין קול.

אַ יוניאָן מיטינג, נו, קענט איהר ניט פיהרען פּאַרלאַמענטאַריש? האָט איהר גאָר קיינע רולס? וואָרום וועלט איהר ניט קיין פּאָרזיצענדען?

נאָך שווערער מיהע איז מיר געלונגען, איך זאָל געוועהלט ווערען אַלס פאָרזיצענדער און עטוואָס אָרדנונג מאַכען.

מיין ליסטע מיט די נעמען פון די אַלע וואָס האָבען גענומען דאָס וואָרט, איז באַלד פול געוואָרען מיט די גראָב־בייכיגע פעטע סאַלאַמי, די גע־פּעפּערטע ביטערע יונגען די פּאַסטראַמע, די דאַרע מאָגערע וויענער וואורשט־לעך, דעם רב'ס סיין, די אָנגעטרונקענע קאָרענביף, פּעסימיסטישע פּיקעלס מיט די זויערע מינעס, די פּאָליטישע לעבער־וואורשטלעך, די דיקע אָקסען־צינגער און די שפּיציגע שאַרפע צינגלעך א. ז. וו.

די טאַגעס־אָרדנונג איז געוועזן — די שלעכטע צייטען, די באַנקראָטען, דער הונגער, דער פּאַניק, דער קריזיס....

— הערר וויענער וואורשטעל, זיי האָבען דאָס וואָרט. —

— מיינע ברידער און פריינדע, איהר זעהט וואָס עס טהוט זיך איצט אויף דער וועלט! — טויזענדער ארבייטער געהען אום אָהן ארבייט, פאַבריקען ווערען געשלאָסען, באַנקען באַנקראָטירען, געשעפּטסלייטע סטאָקען, אַלע סחורות פאַלען, דער קריזיס ווערט וואָס אַ מאָל גרעסער, מען מוז זעהן אויס

געפינען די אורזאכע דערפון און זוכען מיטעל אָבצוהעלפען די לאַגע, עס זאָל ניט קומען צו א הונגערס־נויט. —

— איך וויים די אורזאכע און די מיטעל — האָט גענומען דאָס וואָרט א פעטער סאלאמי — דאָס גאַנצע אונגליק איז געקומען דורך דעם שערמאַן־ביל, וואָס זילבער איז געפאלען, אז מיר זאָלען אלע פראָטעסטירען דאגעגען, וועט אונבעדינגט בעסער ווערען.

— מיין פאָררעדנער אין אַן עזעל — האָט דער דיקסטער וואורשט גע־ענטפערט — דאָס גאַנצע אונגליק שטאַמט פון דעם פרי־טרייד. מען פיהרט אריין אלעס פון יוראָפּ, האָבען היזיגע ארבייטער ניט וואָס צו טהאָן, און עס קומט אייך כשר, ווארום האָט איהר ניט געשטימט פאר אונזער פּרעזי־דענט ! —

— מיין געגנער איז א אידיאָט — האָט מיט א הייזעריגע שטימע איינגעווענדעט דער פערטרונקענער קאָרענביף, דאָס גאַנצע אונגליק קומט פון די יוניאָנס, די ארבייטער מיט זייערע סטרייקס, מיט זייערע באָיקאָטס די האָבען צו גרונד געריכטעט אלע טריידס —

— ניין, עס איז א ליגען — האָט געזאָגט א פאסטראָמע מיט א גע־זאלצענע איראָני — איהר זיינט טאַקע ביידע גערעכט וואָס איהר זידעלט זיך איינער דעם אַנדערן, אָבער דער יעצטיגער קריזיס קומט פון שיקאגער אויס־שטעלונג, פון די אייראָפּעאישע פּאָליטיק, מיט וועלכע קליוולאַנד מאכט חבר־לאַפּ. —

— ניט ריכטיג ! האָט אויסגעשריען דעם רב הכולל׳ס סיין — אלע צרות קומט אויף אונז ווייל מיר זיינען זינדיג, ווייל מיר גלויבען ניט אין פלאָמבעס, ווייל מיר האָבען אזוי פיעל מעשות פון מיסעסען מיט באָרדערס, ווייל די אפּיקורסים פערמעהרען זיך רחמנא לצלן.

— וואָס הערט איהר דעם אָרטהאָדאָקס ? — האָט א קוויץ געטהאָן דער זויער פּיקעל — קיינער איז גאָר ניט שולדיג, ניט קליוולאַנד, ניט די מיסעס מיט׳ן באָרדער, נור איינפאך יעצט איז דער זומער סיזאָן, איז זעהר שלעכט, אָט געהט הערבסט, וועט אפשר בעסער ווערען. —

— קארטאָפעל קעפּ ! — האָט א געשריי געטהאָן א בלאַסער לעבער־ווארשט — פערד וואָס איהר זייט, זעהט איהר דען נאָך ניט פון וואַנען אייערע צרות וואקסען ? אפּטאון די דיקע פעטע ווארשטען זיי עסען אויף

אייער פלייש, זיי פערצעהרען אייער שמאַלץ און אז איהר ווילט מאַכען אַן ענדע צו אונזערע צרות, זאָלט איהר זיך נעהמען צו פּאָליטיק; וועהלט מיך פאַר קאַנדידאַט אַף אָלדערמען, און גענאָסע פאַלאַנגע אַלס פּרעזידענט, און דעלעגאַט טשייני וואורשט אַלס אַסעמבלימען, און דאַן וועט דער פּאַרלאַמענט וועט זיין אין די הענד פון די סאָסעדזשעס, וועט וואורשט הײנט געהאָלפען ווערען. —

— וואָס? בודעל, פּאָליטיק! — האָט אַ שאַרף צינגעל זיך צוטרע־לערט — נידער מיט אַלע בודלער, נידער מיט אַלע פּאָליטיקער! ביז ווי לאַנג איהר וועט ניט ענדערן די גאַנצע סיסטעם פון דער אבשייליכער וואורשט־פעקטאָרי, קען אונזער לאַגע ניט בעסער ווערען; ביז ווי לאַנג איהר וועט זיך לאָזען קאָכען, בראָטען, פּיקלען, זאַלצען און זייערען אין די הענד פון די מאָ־נאָפּאָליסטישע וואורשט פאַבריקאַנטען, וועט אונזער לאַגע אימער ערגער ווערען, באַמבען־וואורשט דאָס וועט אייך העלפען.

די לעצטע צוויי ווערטער האָבען דעם גאַנצען מיטינג אזוי אויפגע־בראַכט, ווי אַ פונק פייער אין אַ פעסעל פּולווער — שרעקליכע געוואַלדען, געשרייען און שלעגערייען זיינען ענטשטאַנען אונטער אַלע וואורשט־מעמ־בערס. אַ פייפערײ און אַ שיסערײ האָט פערהילכט די סטאָר. די האָאר האָבען זיך מיר געשטעלט קאַפּויער פון גרויס שרעק, און פּלעצליך האָט גע־פּלאַצט אַ וואורשט און אַ שפּליטער האָט מיך געטראָפען גלייך אין דער נאָז, און איך בין.... און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף.

— שמעריל — זאָגט צו מיר מיין יענטע און האָט מיר געשלעפּט ביי די נאָז — שטעה אויף און געה ארונטער אין וואורשט־סטאָר, איך הער דאָרט אַ שרעקליכע קלאַפּערײ. —

האַלב טויט, האַלב לעבעדיג, האַלב וואַכענדיג, האַלב שלאָפענדיג בין איך ארונטערגעשפּרונגען אין מיין וואורשט־סטאָר און אַך! שרעקליך!

צוויי גרויסע קעץ האָב איך דאָרט פערשלאָסען, און אין זייער מלחמה האָבען זיי מיר געמאַכט אַ תל עולם פון מיינע אָרימע וואורשטלעך.

יאָ, אַ חלום איז אַ האַלבער אמת.

V.

עשׂרת הדברות.

(פּיוועל דעם קלויזניק'ס אַ שרעקליכער חלום)

די פילאָסאָפען זאָגען, אַז חלום'ען מוז זיך יעדען, ווי לאַנג מען שלאָפט נור, נור די וואָס פערגעסען זייערע חלומות, מיינען אַז זיי האָט זיך ניט געחלום'ט. און אזוי ווי איך בין, ניט פאַר איין געדאַכט, אימער ביזי, און כאַפּ מיך ארויס פון בעט אין דער פריה ווי אַן אבגעבריהטער, געדענק איך קיין מאָל ניט, איבערהויפּט זייט איך בין אין אַמעריקאַ.

אבער דאָס איז געווען גראָד שבת־צו־נאכט. איך האָב מיך אָנגעגעסען מיט פעטען צימעס און דערצו נאָך געטרונקען אַ פּאָאַר גלעזלעך ביער און ארום האַלבע נאכט בין איך געפאַלען צום שלאָף ווי אַ שטיין.

איין מינוט, און איך האָב געכראָפּעט ווי מיין זיידע נאָכ'ן קוגעל, עליו השלום.

טראַסק! דאָס קינד איז ארויסגעפאַלען פון וויעגעל. איך האָב מיך אויפגעכאַפּט און געוואָלט מיך דערשרעקען, אבער דער קאָפּ איז מיר געווען שווער ווי אַ ציגעל — און ניט פון אָרט. איך וויל שרייען, עס עפענט זיך ניט דאָס מויל; איך וויל מיך ריהרען, קיין לעבען, אזוי ווי אַ טויטער; אבער איך האָב געפיהלט, ווי עס קלאַפּט מיר שטאַרק דאָס הארץ, און די שלייפען, אזוי ווי מען וואָלט בויערן מיט אַן עגבער; פאַר די אויגען איז מיר פינסטער און רויט ווי בלוט, און פייערלעך פליהען און דרעהען זיך הין און צוריק, פריהער אין קליינע רעדלעך, דערנאָך אין גרעסערע, גרעסערע, ביז עס האָט מיך געכאַפּט אַ שרעק פון די ווייטקייט און גרויסקייט ביז די אונענדליכקייט...

פאַר שרעק האָב איך געוואָלט אַ פאַל טהון, אבער פּלוצים האָב איך דערזעהען פליהען פון אויבען צוויי בלעטער פון ווייסען פייער, און אויף דעם ווייסען פייער האָב איך דערזעהען אותיות פון שווארצען פייער. איך שטאַרב אקאָרסט ניט, איך דערקען אין דעם אויסדריקליך די לוחות, ווי משה האָט זיי געזעהען, מיט די עשׂרת הדברות...

נו, שיינעץ איינער! — האָב איך באַלד דערהערט די שטימע פון אַן אַלטען מאַן, מיט אַ ווייס־גרויען גרויסען באָרד און אַ שטרענגע מינע. איך

האָב באַלד דערקענט מיכאַל דעם מלמד, מיין ערשטען רבי'ן.

— איך האָב דיר געזאָגט, אז די רעכטע תורה איז די עשרת הדברות. האָסטו געהיט וואָס דאָ שטעהט?

און נומער 1 האָט געגעבען אַ בליץ פאַר מיינע אויגען:

1) אנכי... איך בין דיין גאָט וואָס האָט דיך ארויסגעצויגען פון מצרים.

גליקליך בין איך, האָב איך מיר געטראַכט. מערקווירדיג! גראַד אין דער מינוט איז מיין שרעק פערשוואונדען. בין איך ניט אין מצרים, און אין אמעריקא ארבייט איך וועניג עבודת פרך? איז ניט אויף אַ טאָפּ פלייש איז אויף אַ שטיקעל ברויט...

2) זאָלסט קיין אנדערע געטער ניט האָבען אויף מיין פּנים... דאָ האָט ער מיך געפּאַקט! וועניג געטער האָב איך געהאַט: פריהער האָב איך איהם אליין, דעם רבי'ן פערגעטערט, דערנאָך דעם קיסר, דערנאָך דעם ווילנער גאון, דערנאָך דאָס מיידעל וואָס איך האָב ליעב געהאַט, דערנאָך סמאָלענסקי, דערנאָך ישוב ארץ ישראל, דערנאָך דעם סאָציאַליסטישען אגיטאַטאָר, היינט דעם דאָלאַר!... — בוק דיך ניט צו זיי, דיען זיי ניט! — נו, פון וואַנען וועל איך לעבען? — — —

3) זאָלסט מיין נאָמען אומזיסט ניט דערמאָנען. אָט האָסטו דיר! איך האָב איהם תמיד דערמאָנט אומזיסט. העלף מיר, גאָטוניו! האָב איך געשריען, אבער אומזיסט, אַ קבצן ווי געוועזען. הפּנים, אז די רבנים זיינען פרימער פון מיר, זיי ווילען טאַקע זיין נאָמען אומזיסט ניט דערמאָהנען. פאַר יעדען וואָרט אַ רענדעל... איך בין אַן אל קנא, איך וועל דיר... אַ דאגה מיינע, און אזוי מוטשע איך מיך וועניג?

4) געדענקט דעם שבת! זאָלסט קיין מלאכה ניט טהון. יאַ, טאַקע דאָ אין אמעריקא קען מען עס אויספיהרען. שבת איז די רעכטע ביזי... זעקס טאָג זאָלסטו ארבייטען... וואָס זאָל איך אָבער טהון אין סלעק-טאַים? ווייל ער האָט אויך גערוהט אום שבת... אַ חכמה אגרויסע! אז ער האָט קיין באָס ניט און דאַרף קיין רענט ניט צאָהלען...

5) כבד, האַלט עהרליך דיין טאַטען און מאַמען... דערפאַר וואָס זיי האָבען מיך געשלאָגען ווען זיי האָט דער בויך וועה געטהאָן? אָדער וואָס זיי האָבען פון מיר געוואָלט מאַכען נור אַ רב?..

6) זאָלסט ניט רויבען... יאָ, איך וועל שוין ניט רויבען, ווייל די פּאָליציי לאָזט מיך ניט. אבער וואָס זאָגסטו ניט יענע, יענע, וואָס רויבען און די פּאָליציי העלפט זיי נאָך צו?...

7) זאָלסט ניט טשעפּען יענעמס ווייב... אבי זי וועט נור צו מיר קיין חנ'דלעך ניט מאַכען.

8) זאָלסט ניט גנב'ענען!... וואָס דען זאָל איך טהון, ווען איך וויל עסען און האָב ניט פאַר וואָס צו קויפען? וואָס דען זאָל איך שרייבען אָדער רעדען, ווען ניט יענעמס?

9) זאָלסט ניט פאַלש עדות זאָגען אויף דיין חבר!... דאָ בין איך אויף צרות, — תמיד פאַלש געזאָגט: האָב איך מיט איינעם גוט געלעבט, האָב איך איהם געהויבען ביז אין הימעל; בין איך אויף איהם בייז געווען, האָב איך אויף איהם געזאָגט, וואָס אין דער קאָרט.

10) זאָלסט ניט געלוסטען!... א חכמה א ביסעל! געלוסט ניט, אז עס געלוסט זיך פאָרט; געלוסט ניט יענעמס הויז, ווען מען וואַרפט מיך ארויס אויפ'ן סטריט.

געלוסט ניט יענעמס ווייב!... איך שווער אייך רבי'ניו, אז אויסער אַן אַלטע און מיאוס'ע געדענק איך ניט וועלכעס ווייב איך האָב ניט געלוסט. נור צו געהן אויפ'ן סטריט זי פרעגען אויב זי איז יענעמס, האָט דאָך פאַר מיר ניט געפּאַסט! דאָס ווייס איך אָבער זיכער, אז יענעמס עזעל און יענעמס אָקס, האָב איך קיינמאָל ניט געלוסט אפילו, ווען דער אָקס און דער עזעל איז געווען זעהר רייך...

— ענטפערסטו, שייגעץ, אָדער ניט! — האָט דער רבי מיט א דונער־שטימע אויסגעשריען. — האָסטו געהיט אלעס וואָס א שטעהט? — און זיינע אויגען האָבען געשפּריצט פייער, זיין באָרד האָט געטרוישט ווי א וואַלד און די עשרת הדברות האָבען זיך צוגאָסען אין טויזענדער פלאַמען פייער אויף מיליאָנען מיילען און איך האָב מיך געדרעהט אין דער מיטען, ווי א קניידעל און איך האָב דערהערט א שרעקליכע שטימע: געוואַלט! — און איך האָב מיך אויפגעכאַפּט...

מיין שווער פערהערט דעם איינגעל די סדרה יתרו, און ער האַלט פּונקט ביי „וכל העם רואים את הקולות", און רייסט איהם ביי די אויערן.

זעכסטע סעריע.

לכבוד יום־טוב

I.

קיידי'ס הגדה.

חיים יאנקעל דער חזן איז געקומען פון שוהל די ערשטע נאכט פסח זעהר אויפגעלעגט, און געפונען אלעס ציכטיג, פייערליך, און זיין ווייב ציפע, זיין בת־יחידה קיידי אויסגעפוצט יום־טוב'דיג.

— וואס מאכסטו ניט די הסיבה־בעט? — פרעגט ער ציפע'ן.

— וואס מיינט פא? — פרעגט קיידי נאאיוו.

— היינט עסט מען ניט אין קיטשען. — ענטפערט איהר די מוטער — און מיר וועלען צוריכטען אין פארלאר די העסעבעט.

— אה, איי נאו וועאי. — האט קיידי געזאגט האלב ביטרע און האלב שעהמעדיג — ביקאז... דהי קאזין. — און האט אראבגעלאזט די אויגען.

דער פאטער האט געגעבען אויף איהר א בייזען בליק און איז אריין אין פארלאר.

קיידי איז געווען ערצויגען ביי איהר גרויסמוטער אין א קאונטרי אין אינדיאנא סטייט, און קומענדיג אהיים אויף „איסטער האלידייס" איז זי איבערראשט געווארען מיט דעם גרינעם קאזין, וואס זי האט געפונען צו הויז.

דער קאזין איז שוין דא פון אייניגע מאנאטען. ער איז צו הויז געווען א סטודענט און דא איז ער געווארען א קעפמייקער, נור די געגרייזעלטע האאר אויפ'ן קאפ מיט די קורצזיכטיגע ברילען אויף דער נאז, מיט א רוסישען בוך שטענדיג אין דער האנד, דאס האט איהם געמאכט אין קיידי'ס אויגען פאר עטוואס וואונדערבארעס, פאר עטוואס העכערעס אלס איהרע העלדען, וואס זי האט זיך געמאלען אין דער פאנטאזיע.

און פאַנטאַזיע האָט זי געהאַט אַ „האָל לאַט". אַ געבאָרענע אַמעריקאַנער מיידעל, ערצויגען אַלס געצערטעלטע בת יחידה און דורכלעזענדיג אַ פּופּצעהן־הונדערט ראָמאַנען, זייט זי האָט געענדיגט די פּאַבליק סקול, האָט זי געלעבט מעהר אין דער פאַנטאַזיע ווי אין דער ווירקליכקייט, און זי האָט זיך וועגען איהר טאַטענס און מאַמעס רעליגיעזע אַנזיכטען וועניג געקימערט און געלעבט אין איהר אייגען וועלטעל, און יעצט געפינענדיג אין איהר אייגענער היים אַזאַ קאַזין נאָך מיט אַ בוך אין האַנד, האָט ער זי אַזוי געפאַנגען, אַז זי איז פערטיעפט געוואָרען מיט איהר גאַנצען וועזען אין דעם קאַזין, און האָט גאָר קיין אויפמערקזאַמקייט ניט געשענקט ווי די מאַמע האָט געמאַכט די הסיבה־בעט, און ווי דער טאַטע ריכט צו דעם סדר, און גראַדע נאָך דעם נוסח פון דעם הארי׳ ז"ל אַז אַלע דראַביאַזגעס זאָלען אויסקומען גענען די עשר ספירות, ווייל ער איז געווען אַ ליבאַוויטשער חסיד פון צו הויז. זי האָט ניט אַראָבגענומען די אויגען פון קאַזין.

חיים יאַנקלען האָט עס געקרענקט, ווייל ער האָט געהאַט אַ בעגריף פון ליעבע, ווי פון אַלע אַנדערע עבירות, איבערהויפּט זיין בת־יחידה און בלויז 16 יאָהר אַלט, דערצו נאָך אַ סטודענט און אויך ניט קיין פרומער... דיזע געדאַנקען האָבען איהם געמאַכט נערוועז און האָט איהם אַביסעל צושטערט זיין יום־טוב׳דיגען הומאָר.

מען האָט זיך געזעצט אַרום טיש: אויבענאָן חיים יאַנקעל, לאָזענדיג אַ פּלאַץ צו זיין רעכטע האַנד פאַר ציפּע׳ן; רעכטס, ביי דער זייט, דער קאַזין און לינקס — קיידי, אַזוי אַז ניט נור האָט קיידי געקענט דעם קאַזין קוקען שטענדיג אין די אויגען, נור אפילו די פיס אונטער׳ן טיש האָבען זיך אָפט אונגערן פערטשעפּעט.

דער מלך האָט געמאַכט דעם ברייטען קדוש, אָבער אַנשטאַט צו קוקען אין דעם זילבערנעם בעכער מיט רויטען וויין האָט ער ניט אַראָבגעלאָזט די אויגען פון קאַזין, וועלכער האָט ניט אַרויסגענומען די אויגען פון רוסישען בוך.

— בשמחה ובששון הנחלתנו. — האָט ער געשריען אויף אַ הויכען טאָן, צוצוציהען די אויפמערקזאַמקייט פון קיידי׳ן, אָבער קיידי עקזיסטירט יעצט נור פאַר׳ן קאַזין.

— אַ ביטערער עסק. — טראַכט זיך חיים יאַנקעל — מען מוז זי דאָך פעראינטערעסירען מיט ספּור פון יציאת מצרים, לויט דעם דין פון שלחן ערוך.

— גון, קיידי, פרעג די פיער קשיות.

— פאַר קוועסטשיאַנס, וואַי?

— וואָס הייסט, זיינען מיר ניט קיין אידען? — פלעגסט ניט פרעגען די פיער קשיות אַלע פּסח?

— באַט דהים טאַים אַי העוו אָנלי וואַן קוועסטשאַן: וואַי דהי קאַזין קיפּס היז אייז אין דהי בוק?

— אָה, גאָטעניו! וואָס איז מיט דיר געוואָרען, איך מיין די פיער קשיות וועגען די אידען.

— אָה, סאָ! דאַט איז אָלל־ראַיט. — און האָט ווייטער געהאַלטען די אויגען אויפ'ן קאַזין.

— וואָס „אָללראַיטעסטו" מיר דאָרט, פרעג די קשיות. — האָט ער אַ געשריי געטהאָן.

קיידי האָט זיך האַלב דערשראָקען געווענדעט צו איהם:

—דו יו וואָנט סאַמטהינג פּאַ?

— איך וויל דו זאָלסט הערען די סטאָרי מיט די אידען אין מצרים.

— אַי נאָו, דהאַט איז איי נייס סטאָרי. — האָט זי געענטפערט, און קוקט ווייטער אויפ'ן קאַזין.

— וואָס איז אַ נייס סטאָרי?

— יו מין דהי סטאָרי דהאַט דהי קאַזין ריעדס...

גענערגערט ביז אין טויט, האָט חיים יאַנקעל איינפאַך אַנגענומען מיט זיין רעכטער האַנד קיידי'ן ביים מאָרדעלע, צוגעדרעהט איהר פּנים צו זיך און האָט אָנגעהויבען נערוועז, אבער מיט אַ פריינדליכען טאָן, איהר צו דער־צעהלען די געשיכטע פון דער הגדה, אום זי צו פעראינטערעסירען.

— הער אויס, קיידי, דו האָסט דאָך ליעב אַ ראָמאַן, היינט איז דער יום־טוב, ווען אידען דאַרפען דערצעהלען די געשיכטע זייערע פון מצרים, און ווי זיי זיינען מיט 3000 יאהר צוריק פון דאָרט בעפרייט געוואָרען.

— טהרי טאַוזענד יאירס, דהאַט איז טו לאָנג עגאָ, ווהאַט דו אַי קער. — און האָט ווייטער אַ וואָרף געטהאָן איהרע אויגען אויפ'ן קאַזין.

— אבער, קיידעלע, ליסען! — האָט ער שוין געזאָגט כמעט מיט טרעהרען אין די אויגען, און מיטביידע הענד צוגעדרעהט איהר פּנים צו זיך — הער אויס: אַמאָל זיינען די אידען געווען אין מצרים, און זיי האָבען

געאַרבייט עבודת פּרך, געקנעטען ליים, געמאַכט ציגעל, און געבויט פּתום און רעמסס...

— האָו מאַטש? — האָט זי אַ פרעג געטהאָן, קוקענדיג מיט שטאַרע אויגען אויפ׳ן פּאַטער, און ניט הערענדיג איין וואָרט וואָס ער האָט איהר דאָרט דערצעהלט.

וואָס, האָו מאַטש, דו הערסט דאָך 400 יאָהר האָבען די אידען געאַר־בייט אין גלות האָבען געשריען צו גאָט און גאָט האָט דערהערט זייער קול און געשיקט זיין שליח משה...

— מאָזעס! איז דהאָט דהי ניים אָף דהי קאָזין? —

— קיידעלע, ווער מיר קאָזין, הער מיך אויס, איך דערצעהל דאָך דיר פון די אידען, די אידען זיינען געווען אין גלות האָט גאָט געשיקט משה׳ן, האָט ער געשלאָגען די מצרים מיט צעהן מכות...

— הו? — האָט זי אַריינגעוואָרפען דעם פּאַטער אַ פראַגע, אַבי יוצא צו זיין.

— אַי, צוהוקעט זאָלסטו ווערען, מיין טאָכטער, ווי דו הערסט איין וואָרט ניט, וואָס איך זאָג דיר, און האָט אָנגעהויבען שרייען מיט פערדרוס, ווי איינער וויל אָפּמינטערען אַ טויטען, — האָט גאָט געשלאָגען די מצרים מיט 10 מכות, מיט 250 מכות, מיט טויזענד מכות.

— ווהאַט איז דהי טראָבעל, פּאַ? — האָט קיידי אַ פרעג געטהאָן אַביסעל איבערראַשט, קומענדיג צו זיך.

— דו הערסט דאָך די טראָבעל, גאָט האָט געגעבען די מצרים 10 מכות: דם, צפרדע, כינים...

— הו אַר די דזשענטעלמען? —

— וועלכע דזשענטעלמען, דאָס צעהל איך דאָך די צעהן מכות.

— ווהאַט איז מכות?

— מכות איז צרות אויף אַלע שלעכטע מענשען, וואָס קעהרען ניט פאַר גאָט׳ס געבאָט, הער זשע 10 מכות...

— יו קען קאַונט אוט, אַי וויל בעליוו יו פּאַ! — האָט זי איהם געזאָגט מיט אַ פערוווירטען בליק און געווענדעט איהרע אויגען צום קאָזין.

מיט אַ פעסטען דרוק האָט דער פּאַטער ווידער אַ קעהר געטהאָן איהר

פּנים צו זיך און האָט אָנגעהויבען שנעל פאַרטזעצען די מכות מיט'ן גאַנ־צען ספּור אבי וואָס שנעלער איבערצוקומען.

דם, צפרדע, כינים... מכת בכורות, האָט גאָט שוין ווייך געמאַכט די האַרץ פון פּרעה, האָט ער ארויסגעלאָזט די אידען, און זיי האָבען אפילו קיין צייט ניט געהאַט איינצוזייערען זייער ברויט, האָבען זיי געבאַקען מצות אויף דער זון...

— האו מעני, פּאָפּ? —

— וואָס האו מעני?

— דאָנט יו קאַונט דהי מכות?

—מכות די שונאי ישראל, מיין טאַכטער, — האָט ער געזאָגט מיט א זיפץ און פאַרטגעזעצט די הגדה און זי האָט איהם אָנגעקוקט מיט א שטאַ־רען בליק:

דו הערסט דאָך, זיינען די אידען געקומען צום ים, האָט משה גע־שפּאָלטען דעם ים.

— ווהאַט פאָר?

— די אידען זאָלען אריבערגעהן טרוקען און דער ים איז צוריק פער־גאָסען געוואָרען ווען די מצרים זיינען נאָכגעלאָפען די אידען און זיינען אַלע דערטרונקען געוואָרען...

— ווהאַי?

זיי זאָלען ניט שלאָגען די אידען.

— הו?

—די מצרים.

— הו אַר דיעז דזשענטעלמען?

— די אידישע שונאים?

— ווהער וואַז איט?

— דאָרטען פאַר'ן מדבר?

— איז דהאַט פּענסילווייניא סטייט?

— ניין! רבונו של עולם! הערסטו ניט, אַז איך דערצעהל דיר, ווי די אידען זיינען אריבער טרוקען איבער'ן וואַסער.

— אָה! אי סיע, יו מין טו בראָנזוויל.

— וואָס בראָנזוויל! אין ים סוף, האָט משה גענומען דעם שטעקען...

— וואס פאָר?

— צו שפּאַלטען דעם ים.

— וואי?

— זיי זאָלען קענען אריבערגעהן.

— הו?

— די אידען.

— ווהער?

— איבער'ן ים.

— וואַי דידנט דהיי טייק דהי פעררי?

— עס איז דאָך געווען מיט 3000 יאָהר צוריק.

— איז דהאטס אָלל?

— און די אידען זיינען אריבער דעם ים און געזונגען שירה און גע־געסען דעם מן און געמאכט דעם עגל, און געבויט דעם משכן, דערנאָך דעם בית המקדש אין ארץ ישראל... אנו טאָכטער איז דאָס ניט א שעהנע סטאָרי?

— וואַט סטאָרי?

— מיט די אידען?

—וואַט וואז דהי מעטער וויטה דהעם?

— האָסט דאָך געהערט, ווי זיי זיינען ארויס פון מצרים.

— ווערי נייס אינדיד.

— וואָס ווערי נייס? האָסט דען געהערט איין וואָרט?

— סוירטענלי, וויט דהי דזשוס.

— נון, וואָס איז געווען מיט זיי?

— דהיי וועגט אָווער דהי וואָטער.

— וואוהין?

— טו דזשוירזי סיטי.

— אָה געהן זאָלסטו שוין, מיין טאָכטער...

— אָה אי נאָו טו בראָנזוויל.

מיט א שרעקליכען כעס האָט ער א וואָרף געטהאָן איהר געזיכט פון זיינע הענד און פערצווייפעלט האָט ער א געשריי געטהאָן „לשנה הבאה בירושלים.

— וואַט עגיין, פּאַ? —

— מיר זאָלען שוין זיין איבער אַ יאָהר אין יערוזאַלים.

— וואַי נאָט רהייט עוויי?

—וואָרום עפּעס באַלד, אַזוי ביינקסטו נאָך... ירושלים?

— טו ליעוו אָס עלאָן.

— וועמען איך?

— מי וויטה דהי קאַזין.

חיים יאַנקעל האָט געטהאָן אַ פאַל אויפ'ן הסיבה בעט אין חלשות, ציפּע האָט איהם געמינטערט, דער קאַזין האָט שוין אַוועקגעלייגט זיין רוסישען בוך מיט די הגדה וואָס איז געלעגען פון אויבען, ערשט דאַן האָט זיך קיידי אויך אויפגעהויבען פון איהר טשער און האָט זיך געוואונדערט וואָס איהר פּאַ האָט פּלוצלונג גע'חלש'ט און זי וויים ביז היינט ניט, אַז דאָס איז געוועזען פון איהר הגדה.

II.

הגדה של פסח לפי נוסח אַמעריקאַ.

סדר הקערה. פון צעהן זאַכען שטעלט מען צוזאַמען דעם סדר:

1) די שיסעל, דאָס איז אַ רמז צו אַמעריקאַ, וואָס איז אין זיך קולט פערשיעדענע מאכלים: אַ מאָל באָרשטש, אַ מאָל קניידלאך, אַ מאָל פלייש, אַ מאָל פעטע זופּען; אַמעריקאַ האַלט אין זיך פערשיעדענע נאַציאָנען, פערשיעדענע מענשען: עדעלע, עהרליכע, גוטע, שלעכטע, מערדער...

די פעטע קומען אימער אַרויף פון אויבען, די מאָגערע בלייבען נעבעך אימער אונטען.

אַ זולל וסובא לאָוועט אימער אוים די געדיכטע, דער עהרליכער מאַן זופּט נעבעך די שיטערע...

2—4) די דריי מצות — דאָס איז אַ רמז צו די דריי אייניג־קייט, קיי היינט קיי מאָרגען עס איז אָהן טעם און אָהן זאַלץ, די יעניגע וועלכע מען האָרעוועט דערמיט, קענען קיין מאָל ניט זאט ווערען, און

בעקומען אָפט העפטיגע לייב־שמערצען און נור די הענדלער, די בעקער מאַכען מיט זיי גוטע געשעפטען.

5) די זרוע — דאָ איז א רמז צו פערשיעדענע רעליגיאָנען: באַלד ווי מען האָט זיי אָבגעקאַכט, איז דאָס געווען גאַנץ אַנגענעהם און מען האָט געקענט דערמיט שטילען דעם הונגער, אָבער יעצט איז דאָס א ביסעל צו־פיעל צוגעדאַרט, דאָס נאַרהאַפטע דערפון האָט אויסגעטריקנט, עס זיינען נאָר געבליבען די דאַרעביינדלאַך, אָבער ניט צום געניסען נאָר צום אָנ־דענקען.

6) חזרת און מרור — דאָס איז איינס און די זעלבע, און ביידע זיינען א רמז צו די ביידע פּאָליטיעש פּארטייען: דעמאָקראַטען און רע־פּובליקאַנער, ביידע אז מען נעהמט זיי אריין אין מויל זיינען זיי טאַקע זיסלאַך, אָבער אז מען צוקייט זיי גאַנץ גוט, פּיהלט מען אז זיי זיינען ביטער און זיי זיינען טאַקע נור א מאכל פאַר די רייכע חזרים.

8) חרוסת — דאָס איז א רמז צו אַמעריקאַנער רבנים, א ביסעל ניס, א ביסעל וויין און דאָך קיין מאכל, די רבנים דאכט זיך זאָגען אביסעל תורה, זיינען א ביסעל פרום, און דאָך האָבען זיי קיין ריח און קיין טעם.

9) ביצה — דאָס איז א רמז צו דער ארבייטער־לאַגע, דאָס וויסעל מיט'ן געלכעל, וועלכע גיבען קראַפט און בלוט, נעהמען צו די רייכע פאַב־ריקאַנטען, און די הוהן, וועלכע לעגט דאָס איי, זוכט אין מיסט (טשאַריטי בלע"ז) עטליכע קערנער דעם הונגער צו שטילען.

10) כרפס — דאָס איז א מאָל א קאַרטאָפעלע, א מאָל א ציבעלע און איז א רמז צו דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור; אָדער מען זידעלט זיך, אז עס ווערט ביטער ווי א ציבעלע לעזענדיג, אָדער זי האָט אזא טעם ווי א קאַרטאָפעלע און בלייבט נאָר א מאכל פאַר אזעלכע, וואָס האָבען קיין בעסערע נאַהרונג.

כל חמירא. — אלע זאַכען, וואָס זיינען אונז געווען שווער און אונפּאַסענד אין יוראָפּ זיינען דאָ אין אַמעריקא בטל ומבוטל כעפרא דארעא און יעדער טהוט דאָ וואָס ער וויל, ווי אַן אמת'ער בן־חורין...

כהא לחמא עניא. — דאָס זעלבע אָרימע ברויט וואָס מיר האָבען געגעסען אין יוראָפּ, האָבען מיר דאָ אויך, טאַקע כל דכפין יתא, ווער עס וויל

מעג אהער קומען, אָבער ויאכל, צו וועט ער האָבען צו עסען — דאָס איז א פראַגע.

מה נשתנה. — וואָס איז אמעריקא אזוי פערענדערט פון אנדערע לענדער?

1) אין אַלע לענדער שעצט מען דעם מענשען א מאָל נאָך זיין טאַלאנט און זיינע מדות, א מאָל נאָך זיין געלד, און דאָ אין אמעריקא איז כולו מצה, נאָר ווער עס האָט דעם דאָלער?

2) אין אַלע לענדער זיינען נאָר דאָ צו איין דעספּאָט און אַלע איבער־ריגע בעשטעהען פון שאר ירקות, און אין אמעריקא איז כולו מרור, אַלע קאַפּיטאַליסטען זיינען דעספּאָטען.

3) אין אַלע לענדער קען א איד אויסלעבען די יאָהרען און בלייבען א איד אפילו איין מאָל זיך ניט אָבצוטונקען, און דאָ אין אמעריקא טונקען זיך א סך אידען אָב עטליכע מאָל און קלאָגען זיך דערנאָך וויעדער אויף גלות השכינה און אויף צרות ישראל.

4) אין אַלע לענדער זיינען דאָ רבנים אָדער יושבים, זיצען און לערנען און פּסק'נען נאָר שאלות און דין תורות אָדער זיי מאַכען קאַראַבקעס, און דאָ אין אמעריקא מוזען די מעהרסטע רבנים לעבען נאָר פון דער קאַראַבקע.

דע תירוץ איז:

עבדים היינו. — קנעכט זיינען מיר אימער געווען צום לוקסוס, צום הרגל, צו דער מאָדע, צום אבערגלויבען. ויוציאנו מיר זיינען ארויסגע־צויגען געוואָרען פון אַלע אונזערע בלוט־זויגער, פון די רעגיערונגען, פון די פאַלשע רבנים, פון די אַלע רעדעל־פיהרערס און שטאָדט־פערזאָרגער, וועלכע האָבען אונז דעם קאָפּ פערדרעהט, אָדער ביד חזקה מיט געוואַלט, וואו זיי האָבען געהאַט די מאַכט, אָדער בזרוע נטויה, וואָס זיי פלעגען אויס־שטרעקען די האַנד צום הימעל און אונז צייגען, אז אַלעס וואָס זיי טהוען און הייסען אונז טהון וויל גאָט אזוי, און דאָס פאָלק איז געווען אימער די כפּרה, און נאָך גרעסערע קנעכט זיינען מיר דאָ אין אמעריקא, וואו מיר האָבען אותות ומופתים, אז מיר קענען זיין פריי און דאָך גיבען מיר זיך אָב מיט חומר ולבנים, מיט ליגען אין שמוציגע גאַסען און מיר זיינען צו־פרידען, ווען מען גיט אונז קייען שטרויענע פּאָליטיק און מיר קוויקען זיך דערמיט, מען גיט אונז א ליטעראַטור פון די מעשים מיט בני ברק, און

וואס מעהר פלוידעריי, וואס מעהר ליגען, וואס מעהר עס קלעפט זיך ניט א ווארט צו א ווארט איז פאר אונז בעסער, דארום הערשט אויך דא דער זעלבער

דם ואש ותמרות עשן.

1) ד ם: בלוט פערגיסען איז אויף דער טאגעס־ארדנונג, דא איז א סטרייק פון ארבייטער און זיי ווערען נידערגעשלאגען, דא שלאגט מען זיך אין שוהל איבער דעם פרעזידענט־שטול, איבער שישי און מפטיר, איבער רבנים און שוחטים און עס ווערט בלוט פערגאסען. איבעראל צאפט מען דאס בלוט פון דער בלינדער מאסע פאר טויזענדער דומהייטען, הומבאג און שווינדעל.

2) ו א ש: און פייער מאכט א ביזנעס־מאן, וואס קען זיינע שולדען ניט צאהלען אדער וועלכער וויל אינשורענס־געלד בעקומען. פייער ברעכט אויס אין קוילען־גריבער און טענעמענט־הייזער וואו עס פאלען טויזענדע מענשען אלס אפפער.

3) ו ת מ ר ו ת ע ש ן. און פון דער גאנצער אמעריקאנער פרייהייט לאזט זיך אויס א רויך. די געזעצע זיינען אין די הענד פון ריכטער, וואס די געטין פון גערעכטיגקייט איז ביי זיי דער דאלער.

די אמעריקאנער קאנסטיטוציאן און די אונאבהענגיגקייטס־ערקלעהרונג איז אין די הענד פון פאליטיקער, וואס די פרייהייטס־געטין איז ביי זיי דער דאלער.

די רעליגיאן איז אין די הענד פון שווינדלער און שאכער־מאכערס, וואס די תורה איז ביי זיי דער דאלער.

און די ליטעראטור, וועלכע זאל זיין די וועג־ווייזערין פאר'ן פאלק שטעהט איין אין די הענד פון אונוויסענדע איגנאראנטען און פראזען־פלעכ־טער, וואס די גאנצע וויסענשאפט איז ביי זיי דער דאלער, און דארום האבען מיר דא אין אמעריקא אויך די

עשר מכות.

ד ם. איינער דעם אנדערן איז א בלוט שונא, מיט בלוט און שוויים קומט אונז אן די שטיקעל ברויט.

צ פ ר ד ע. ווי די פרעש ליגען מיר אין די בלאָטעס און מיר זינגען אַרויס אין איין קאָר פריהלינגס־ליעדער פון אמעריקאַנער פרייהייט און פון בעסערע צייטען.

כ י נ י ם. און נאָך אימער האָבען מיר אונפּלייט, וואָס קריכען אויף אונזער קערפּער און לעבען פון אונזער שוויים און בלוט.

ע ר ו ב. א צומישאַכץ פון פערשיעדענע חיות וואָס רייסען איינער דעם אַנדערען דעם ביסען פון מויל דורך קאָנקורענץ און שווינדעל.

ד ב ר. און אויך דאָ וואוינען מיר אין פערפּעסטעטע גאַסען און הייזער.

ש ח י ן. ווי א קרעץ קלעפּט אָן אונז אויך דאָ דער אַנטיסעמיטיזמוס און נאַציאָנען־האַס.

ב ר ד. און דאַדורך האָגעלט מיט שטיינער זעהר אָפט אויף אידישע פענסטער אָדער אידישע קעפּ.

ח ו ש ך. אויך דאָ איז אונז פינסטער פון דאגות פרנסה, דאָס פאָלק ליגט אין דער פינסטער, אָהן וויסען און אָהן וואָהלשטאַנד.

א ר ב ה. ווייל מיר אידעלעך זיינען בעפאַלען, ווי די היישעריקען, אויף עטליכע גרויסע שטעדט און מיר ווילען ניט זיך צושפּרייטען איבער׳ן גאַנצען לאַנד, און מיר פאַלען ווי היישעריקען אויף איין מסחר און אויף איין פרנסה.

מ כ ו ת ב כ ו ר ו ת. מכות האָבען אַלע בחורים וואָס זאַטשעפּען זיך מיט איין מיידעל; מכות האָבען די מיידלאַך וואָס הייגגען זיך מיט גוואַלד אויף די מאַנען, מכות האָבען די קינדער וואָס עסען ביי זייערע עלטערען; מכות האָבען די עלטערן כבוד פון זייערע קינדער וואָס ווערען ערצויגען אויף די סטריטען; מכות האָבען די שטימער פון זייערע געוועהלטע קאַנ־דידאַטען, וואָס לעבען א גוטען טאָג אין וואַשינגטאָן; מכות האָט דער המון נוטצען פון דער פלוידער־ליטעראַטור, וואָס וואַקסט ווי שוועמלאַך יעדען טאָג, מכות האָבען אָבער אויך די פובלישער פון די פּוציריצע בלעט־לאַך... און צוזאַמען האָט אויך איצטער אמעריקאַ חמישים ומאתים מכות.

עד כאן אומרים בשבת הגדול.

III.

האָט איהר דעם שאַו?

— אַ דאַנק גאָט! עס קומט דער ליעבער פּסח, אידען רעש'ען זיך, עס ווערט עפּעס פרעהליכער אויפ'ן הארצען, עט! ווי זאָגט מען: „יו"ט, פּסח ביי אידען."

אפילו שוין ניט דער ערשטער פּסח ביי מיר, צו דאַנקען און לויבען זיין נאָמען, איך בין שוין 37 יאָהר ביז הונדערט, און בין אַ צוואַנציג פּסח'ן פאַר זיך בעל־הבית. אָבער דאָך ווען עס קומט דער יום־טוב... —

— אַ דאַנק גאָט פּסח ביי אידען! זעה, ווי ער זאָגט זיך מיט אַ גלאַטען לונג און לעבער, ער קוועלט, וואָס ביי אידען איז יום טוב, מען האָט אָנגעגרייט פון כל טוב, אָבער ביי דיר אומשטיינס געזאָגט! עס איז דאָך ניטאָ וואָס אַ האָאָר ווערטה איז, עס איז שוין באַלד ערב פּסח און עס איז ניטאָ אין הויז קיין מצה, קיין ארבע כוסות, קיין איי, קיין ביסעל שמאַלץ, קיין קלייד און קיין שוך, נאַקעט און הויל, ווי אַ קאַטויל, אַז אַך און וועה איז דיר מיט קאָלומבוס'ן אין איינעם, עס זיינען מיר פערשטערט די טעג מיט די ימים טובים.

— דו האָסט שוין צושרויפט דיין צינגעל, יענטע, מען דאַרף ניט זינדיגען, אונזער לעבעדיגער גאָט פערלאָזט ניט, גאָט גיט דעם יו"ט, ער וועט אויך מוזען געבען צום יו"ט.

— פּאַטש דיר אין בייכעלע, יואל, גאָט וועט דיר אַראָפּוואַרפען פון הימעל, ביזט געוועזען אַ שלימזל'ניק און וועסט בלייבען אַ שלימזל'ניק, „גאָט וועט עס מוזען געבען", אַז ניט וועט ער שיקען צו גאָט אַן עקזעקוציע!

— זאָלסטו טאַקע וויסען, יענטע, אַז גאָט וואַרפט אַראָפּ פון הימעל, אָט איז מיר יעצט אין בית הכנסת הגדולה גראַד געקומען יונה'קע פּייוויש בעריל און האָט מיר נאָך געבעטען איך זאָל איהם געבען דעם שוי?

— וואָס האָט דען יונה'קע דיר צו פערקויפען?

— דו ווייסט גאָר ניט, אַז ער איז געוואָרען אַן איידזשענט פון מצות מיט וויין?

— ביי יונה'קען וועסטו נעהמען מצות מיט וויין אויף פּסח! ביי דעם

טרפה'ניק, ביי דעם כל בו'ניק! נאַ, טאָמער האָב איך נאָך אין אמעריקא ניט געגעסען קיין חמץ אום פּסח! איך זאָל אפילו וויסען איך זאָל פּאַר הונגער שטאַרבען, וואָלט איך ניט געגעסען זיין מצה און ווין אויף פּסח.

— וואָס אידישקייט בעטרעפט, יענטע לעבען, זאָלסטו דיך גאָר ניט אריינמישען, אויף כשרות מעגסטו זיך שוין אויף מיר פערלאָזען, איך זאָל ניט וויסען, אז ער האָט הכשרים פון אלע גרעסטע רבנים, וואָלט איך איהם דעם שוי ניט צוגעזאָגט.

— וואָס? דו האָסט איהם שוין צוגעזאָגט? איך האַלט עס גאָר ניט אויס! דו ווייסט דען גאָר ניט, אז ער וועט דיר אויף יעדער זאַך איבער־זעצען 20 מאָל אזוי פיעל? דו קענסט ניט יונה'קע גנב נאָך פון דער היים?

— דארויף האָבען מיר דאָך אויך א ברירה. און אויסער דעם האָט ער געשוואָרען ביי זיין ווייב און קינדער, אז ער וועט מיר ניט רעכענען אפילו א פּעני טהייערער ווי איבעראל. פערשטעהסטו מיך, אז אי כשר אי ביליג, וואָרום זאָל איך איהם ניט געבען דעם שוי?

— גליקליך ביזטו, אז דו וועסט שוין האָבען מצה מיט ווין. קען מען דען מיט מצה און ווין אָפּלעבען דעם פּסח? דו מיינסט נאָך אלץ אז דו ביזט א פּאַר פאָלק? פערגעס ניט מיר ביידע זאָלען זיך עלטערען אין כבוד, 7 קינדערלאך זאָלען געזונד און שטארק זיין, מיין קאָזין און די באָר־דערקע און דיין ברודער האָבען דאָך אויך ניט וואו צו עסען, סך הכל א געזינדעל זאלבע־צוועלפט און קיין נאשערייען איז ניטא, און טרוקענעס, ווייסטו דאָך עסט מען א סך.

— איז וויפיעל פונט מצה דענקסט דו דארף מען האָבען?

— א'ן אכציג פונט מצה, א דריי גאַלאָן ווין, א 50 פונט קארטאָפּ־לעס, א צוויי פונט געפּרעגעלטע שמאלץ, און א 10 פונט ציבעלעס...

— זעה נור זעה, וואָס זי רעכענט דאָ אָן! ער האָט דען די אלע זאכען?

— „ער האָט דען די אלע זאכען"! זעה ווי ער פרעגט זיך עס אזוי קאַלטבלוטיג? וואָס דען? א פעדלער האָט ניט אלסדינג? אָט האָט ציפּע ביינעשעס גענומען ביי איהם פעדלער אלסדינג, אפילו קויטענס אויף די ווינדעס. לייטישע מזלות! ציפּקע איז ערשט א יאָהר אין לאנד און צו איהר איז א מחיה אריינצוגעהן, און מיר זיינען שוין דריי חשך'דיגע יאָהר אין דער מדינה און צו מיר אריינצוגעהן איז ווי צו א גרינהאָרן. א מענ־

טעל־פּליט איז נאַקעט, די ווינדאָוס זיינען הייל, עס שוואַרצט מיר דער פּנים פאַר שאַנדע, ווען אַ מנעש קומט אריין; אַז דו גיסט איהם שוין אַ שוי, איז ער דאָך ניט קראַנק דיר געבען אַלצדינג וואָס דו דאַרפסט.

— אָה, ברוך הבא ר' יונה! אַז מען דערמאָהנט דעם מלאך קומט דער גלח, מען זאָל געוועז דערמאָהנען משיח'ן, — וואָס זעהט מען אייך קיינמאָל ניט?...

— האָט איהר מיר דאָ דערמאָהנט צו גוטען, יענטע לעבען?

— פערשטעהט איהר מיך, ר' יונה, איך האָב דאָ דערצעהלט, אַז איך האָב אייך צוגעזאָגט דעם שוי אויף פּסח, נו, איהר קענט איהר דאָך, אַז זי איז אַן אשת תלמיד חכם, פרעגט זי מיך, אויב איהר האָט הכשרים פון רבנים.

— אַ קליינינגקייט אויב איך האָב הכשרים, מיין ווייז איז איצט געקומען פון ארץ ישראל, אמת'ער יין צמוקים, וואָס פון די טייטלען האָט מען דאָרט אפילו אָבגעשייט מעשר און ביכורים און וואָס איז פערזעהן מיט'ן הכשר פון ר' יצחק אלחנן, פון ר' שבתי זשיטאָמערער, פון ר' ישראל סאַלאַנטער, פון ר' לייבעלע וויטעבסקער און פון היגען רב הכולל. און פון די מצות איז דאָך גאָר קיין רעדע ניט, אַזוי זאָלען מיר נור זוכה זיין צו קומען קיין ארץ ישראל, אָדער לכל הפחות מיט אַ פרעהליכען הארצען צוריק קיין מאַלאַדענצאַ, ווי די מצות ווערען געקנעטען, געמורעט און געוואַלגערט אויף גלזערנע טישען און די ווייץ האָב איך אַליין געהאָלפען קלייבען ביי ר' פייוועלען אין הויז, אַביסעל אַ רעדע צו כשר, מען זאָל אפילו אַליין זיין, ווייס איך ווער, אָבער איין אנדערן צו פערבלאָפען חלילה ניט ווי עס געהערט צו זיין, וועט מען דאָך עפּעס ניט געהן איבער די פּעני ריוח פערשפּילען די וועלט און יענע וועלט, ווי פיעל פונט מצה דאַרפט איהר, זעהט איהר איך האַלט שוין מיין ביכעל און שרייב, הא?

— 80 פונט.

— פערנוצט עס געזונדערהייט, 80 פונט צו 6 סענט, איז פיער דאָלער אכציג. און וויין?

— איך ווייס? דריי גאַלאָן וועט זיין גענוג.

— דריי גאַלאָן וויין, צו איין דאָלאר מיט אַ קוואָדער, איז, איז, דריי דאָלאר מיט 75 פּענים. איך ווינש אייך אַ כשר'ען פּסח.

— ר׳ יונה, איך האָב אייך געוואָלט...

— שעהמט זיך ניט, ר׳ יואל, איהר ווילט אודאי צובאָרגען א דאָלער, שאַדעט ניט, איהר זיינט נאָך ביי מיר א בטוח, גיט אהער נאָר די קעש.

— ניין, פערשטעהט איהר מיך, מיין יענטע זאָגט, אז מיר גיבען אייך שוין דעם שוי, טאָמער וואָלט איהר שוין אזוי גוט געווען און פערזאָרגען אַלע איבעריגע זאַכען אויך, וואָס מען דאַרף אויף פּסח.

— אָך, מיט׳ן גרעסטען כבוד, וואָס טהוט א מענש ניט פון דער פרנסה וועגען, איך בין אָהן עין הרע אויך א גרויסער נצרך. זאָגט וואָס, איך שרייב שוין.

— לאָז מיר, יואל, דו ווייסט דען וואָס מען דאַרף אין הויז? שרייבט ר׳ יונה: 80 פונט מצות, 3 גאַלאָן וויין, 50 פונט פּאָטייטאָס, 2 פונט שמאַלץ, 2 שאָק קאָך־אייער, 10 פונט ציבעלעס, 5 פּאָאָר קינדער־שיכלאָך, 4 היטלאָך, 3 העטקעס, 2 פּאָאָר קויטענס, 1 טיידע, 2 דזשאָמפּערלעך, העט־קעלעך וויל איך אריינקריגען אין הויז, ר׳ יונה, עס איז דאָך ערב פּסח.

— באַלד האָט איהר עס, יענטע לעבען, מצה און וויין, לאָמיר נאָר בערעכענען, איז 8 דאָלער 55, פּאָטייטעס א דאָלער, שמאַלץ א דאָלער 20 סענט. אייער א דאָלער 20, 30, 2.50 4 דאָלער 75 סענט, 3 דאָלער, 50 סענט, 50 סענט. סך הכל 23 דאָלאַר מיט 50 סענט. מעהר דאַרפט איהר גאָר ניט?

— מעהר גאָר ניט? ווי שיקט זיך, א מענש איז דאָך א בעדערפער. הלואי וואָלט אונז גאָט אזוי פיעל צוגעשיקט, ר׳ יונה, נאָר זעהט, איך זאָל פון אַלעם הנאה האָבען.

— איהר קענט זיך שוין אויף מיר פערלאָזען. גון ארויס ר׳ יואל מיט׳ן ביסעל קעש... וואָס שווייגט איהר?... אָה, איהר ווילט געווים עט־וואָס באָרגען?...

— באָרגען, איהר קענט מיך, א דאנק גאָט, אז איך האָב פיינט דאָס באָרגען, בעסער ניט עסען. איך בין אפילו ניט רייך, אָבער מען מאַכט ב״ה א לעבען, נאָר...

— נאָר וואָס דען, איהר דאַרפט זיך ניט שעהמען, מיר זיינען דאָך עפּעס לאַנדסלייט, נו... איבעריגענס זאָגט מיר וויפיעל האָט איהר קעש?

— ס׳הייסט, ר׳ יונה, פערשטעהט איהר מיך, מען מאַכט ניט קיין

גליקען אין אַמעריקא, נור מען ליגט צו גאָט ניט צו, אָבער קעש האָב איך גראָד איצט אַ פעני אויך ניט, נאָר די באָרדערקע דאַרף מיר חול המועד געבען 4 דאָלאר, וועל איך געווים פאר מיר ניט האַלטען און וועל עס אייך אָפּגעבען, כ׳לעבען, אַז איהר האָט שוין דעם שוי, האָט איהר כאָטש אַ רעכ־טען שוי.

— אַ פעני קעש אויך ניט?! לייט זיינען עס אונפערשעהמט. הערסט אביסעל אַ שוי, איהם פערזאָרגען אַ פסח פון אַ פיערטעל הונדערטער אָהן אַ פעני. אייך, יענטע לעפּצעכע, בין איך מוחל דעם שוי; האָט איהר דעם שוי, יואל לעמעשקע, גוד באַי!

— נו, האָב איך דיר ניט געזאָגט, זאָלסט מיט יונה׳קע כל בו׳ניק ניט צו טהאָן האָבען? מען גיט איהם אַ שוי, שרייט ער נאָך: האָט איהר דעם שוי!

IV.

שלח מנות.

אַ דאַנק זיין ליעבען נאָמען, וואָס איך האָב דערלעבט דעם ליעבען פורים. איך ווייס אפילו ניט וועמעס ליעבען נאָמען איך זאָל דאַנקען פאר׳ן פורים?

זאָל איך דאַנקען מרדכי׳ם ליעבען נאָמען, טאָמער וואָס? טאָמער ניט ער, וואָלט קיין פורים ניט געווען, איז דאָך אין פלוג די קשיא, אַז ווען ניט המן, וואָלט דאָך קיין המן־טאַש, קיין המן־קלאַפּער, קיין המן אין דער מגילה און קיין המן אין די פורים־שפּיעלער ניט געוועזען, וואָס פאר אַ פורים וואָלט עס געוועזען?

זאָל עס אַנדערש זיין, אַז מיר מוזען ביידען דאַנקען פאר׳ן פורים, ווי וואָלטען זיי אָבער דאַנקען פאר׳ן פורים, ווי וואָלטען זיי אָבער געקענט מאַכען די גאַנצע פורים־שפּיעל, ווען עס זאָל ניט געווען זיין איין אחשורש מלך טפּוש, מיט זיין ערשטע ווייב ושתי און מיט זיין צווייטע אסתר, וואָס דורך זיי איז המן געפאַלען און מרדכי געהויבען געוואָרען?

אַלזאָ, מוז איך טאַקע דאַנקען זייער אַלעמענס ליעבען נאָמען.
אי פאַר וואָס דאַרפען מיר גאָט דאַנקען פאַר׳ן פּורים?
פאַר׳ן פאַסטען דאָך ניט, ווייל מיר פאַסטען דאָך אָפט אין מיטען מיטוואָך אויך.
פאַר דער מגילה דאָך אויך ניט, ווייל ווער האָט דען ניט צו דערצעהלען פון זיינע אייגענע צרות א גאַנצע מגילה?
נור איך מוז זאָגען, אז דער גאַנצער דאַנק קומט זיי פאַר׳ן שלח־מנות.
און איצטער אז מיר האַלטען שוין ביים שלח־מנות, וויל איך אייך טאַקע דערצעהלען, וואָס פאַר שלח מנות׳ן איך שלימזל האָב בעקומען דעם פּורים.
גאַנץ פריה בין איך שוין געזעסען אין די יום־טוב׳דיגע קליידער און האָב געקוקט אויף דער טהיר צו זעהן אויב די שלח מנות־טרעגער קלאַפּען שוין.
— טיק, טיק, טיק! — הער איך דעם ערשטען פּורים־קלאַפּער. איך שפּרינג אויף, איך לויף איהם ענטקעגען, איך שריי: קאַם־אין! און עפען די טהיר און שלעפּ איהם אריין.
טאַקע אויף א טעלער מיט א סערוועטעל פערשפּרייט, אָבער אויף דעם טעלער קיין קענדי, קיין געבאַקענעס, קיין געוואַקסענעס, נאָר עטוואָס גע־שריעבענעס. איך קראַטץ מיך אין דער לינקער פּאה, אָבער ווער וויים, פאַר א שרייבער קאָן געשריעבענעס אויך א מאָל זיין א מתנה. איך עפען אויף און לעז:
„אייער אַרטיקעל, מר. שלימזל, איז היינט ניט געלונגען, מיר קענען איהם ניט דרוקען, מיר שיקען איהם אייך אָב צוריק...“
— ארויס פון דאַנען! — האָב איך א געשריי געטהאָן צום באָי, און ער איז מיט שרעק ארויסגעלאָפען.
— טיק, טיק, טיק! — קלאַפּט עס צום צווייטען מאָהל.
איך וויל שוין ניט געהן עפענען, אָבער דאָך, נאָך איין אויסגעבראַ־קירטער אַרטיקעל קען ניט קומען, ווייל איך האָב מעהר ניט געשריעבען, און האָב דאָך געעפענט די טהיר, גענעפענט דאָס סערוועטעל און, הערט און שטוינט! וויטער געשריעבענעס, און וויטער מיין האַנדשריפט:
„ווערטהער הערר! אייער פּאָליסי אויף אייער אינשורטע פאַרניטשור

קענען מיר ניט אָננעהמען, ווייל ערשטענס ווייסט איהר געוויס פון דעם מאָרד־ברענער פּראָצעס און צווייטענס ענדיגט זיך אייער נאָמען אויף „סקי"...

— הערסט א לאָגיק! ווי דיביידע זאַכען פּאַסען זיך צוזאַמען. דאַכט זיך אַלע „ברענער", וויינבערג, גרויער, ראָזענבוים, זילווערמייסטער, ענדיגען קיינער אויף „סקי" און קלינגען מעהר דייטש־אונגאַריש אַלס רוסיש, און דאָך איז „סקי" די כפּרה. ארויס פון דאנען!

— טיק, טיק, טיק! — צום דריטען מאָל, קיין פּאָליסי האָב איך אויף ניט געהאַט מעהר ווי איינע, איך עפען די טהיר, דעם טעלער, אהא, שוין עטוואָס געדרוקטעס, א בלעטעל!

אָה, פריינדע! א בעזעם בלעטעל, א באָד בלעטער, א בלעטעל פון א סדילקאָוער סליחה וואָלט מיר שוין פיעל ליעבער געווען, אָבער דאָס איז געווען ניט פאַר קיין אידען געדאַכט א זשאַרגאָן בלעטעל פון א קאָנטרי־שטאָדט און אויף דעם לייט־אַרטיקעל שטעהט מיין כשר'ער נאָמען „הינ־קעדיגער שלימזל".

— אָה, ווי גאָט שטראָפט מדה כנגד מדה, אַנשטאָט וואָס פריהער האָב איך מיין אייגענעם אַרטיקעל בעקומען ניט געדרוקט, האָט איצט אי־מיצער א פרעמדען אַרטיקעל אונטער מיין נאָמען געדרוקט.

אָבער וואָס האָט דאָ דער רעדאַקטאָר געקענט מיינען דערמיט? האָט ער געמיינט אויסצופּוצען זיין בלאַט מיט איין אַרטיקעל אין מיין נאָמען? דאַכט זיך וואָס העלפט מיין נאָמען צו אַזאַ אַרטיקעל, וואָס ערגער וואָלט שוין אפילו א שעקספּיער ניט געקענט אָנשרייבען.

מיינט ער מיך אָבער דערמיט צו קריטיזירען, פאַר וואָס האָט ער זיין נאָמען ניט אונטערשריעבען? קיינער קען דאָך איהם ניט און קיינער וואָלט איהם גאָר ניט געקענט טהאָן דערפאַר?

אָבער ענדליך ווען איך בין געקומען צו דער לעצטער שורה „די בעסטע הומאָר געפינט איהר נאָר אין מיין צאַצקעדיגען פּאַנאָגראַף", האָב איך ערשט געזעהן אַז דער רעדאַקטאָר האָט זיך פערראַטהען, ווי המן ביי אסתר'ן אין צימער, און האָט זיך אַליין געמאַכט א מפּלה.

ארויס איז אויך דער טיפּוש. אָבער איידער ער איז נאָך אַראָפּ פון די טרעפּ, — טיק, טיק טיק!

עס ווילט זיך ניט עפענען, אָבער ניט אַלע פּערריקטע רעדאקטערע וועלען דאָך פאַלען אויף אזא שלימזל'דיגען איינפאַל. איך עפען די טהיר, דעם טעלער, — עס איז מיר געוואָרען פינסטער אין די אויגען: א סאַמעם פון געריכט, פאר בריטש אָח... איך חלש פון שרעק!... אָח פּראָמים!

און מיין פּלונית'טע האלט עס שוין אין די הענד.

— אזוי, שעהנער מענש! — שרייט זי צו מיר.

— זאָל אויף מיר קומען המן'ס מפּלה אויב איך וויים פון וואָס צו זאָגען — האָב איך מיך פערענטפערט.

— אָבער לעז נאָר! — שרייט מיין יענטע — און איך לעז מיט שרעק: „מאָנטאג ערשיינען אין עסעקס מארקעט קאָורט פאר בריטש אָוו פּראָמים געענגן ציפּע זאראזאָווקע“!

— אָח, די מאוסע באָבע! — האָב איך מיט לייכטערען הערצען גע־שריען. איך פערשטעה שוין. אַלס געוועזענער אפּטייקער קען איך מיך מיט עטליכע ערצטע און באָבעס, א האלב דוצענד צוזאמען, און אזוי ווי זיי האָבען דערהערט אָדער דערזעהן, אז מיין יענטע איז אין גוטע האפנונגען, האָבען מיר אַלע אָנגעהויבען בעזוכען מיט האָפנונגען צו בעקומען דעם דזשאב. אזוי ווי מיין יענטע האָט אָבער, ניט פאר אידען גערדאכט, געבאָרען נור איין בתולה, האָט נור איינע פון זיי בעקומען דעם דזשאב, און דארום האָט זי זיך געאיילט אין קאָורט און מיר געסאַמעסט.

אָבער אין קאָורט וועל איך מיך געווים קענען פערטהיידיגען, אז טראָ־גען און האָבען איז ניט מיין פאך און אפילו מיין יענטע קען אויך ניט צו־פריעדען שטעלען א האלב דוצענד באָבעס, ביז משיח וועט ניט קומען און מיר וועלען צוריקקומען קיין מצרים, וואו זי וועט האָבען ששה בכרס אחד, אום דעם גאנצען האלב דוצענד באָבעס א דזשאב צו געבען.

דער טפּוש איז אָרוים און איך האָב פערשלאָסען די טהיר.

— טיק, טיק, טיק! — צום צעהנטען מאהל.

— ניין! איך בין ניטאָ צו הויז! — האָב איך געשריען אויפ'ן קול.

— אָבער איך האָב פאר אייך א שלח־מנות.

— ווייטער עטוואָס געשריבענס אָדער געדרוקטעס?

— יעס.

— טאָ געה פון וואנען דו ביזט געקומען.

— איך בין פון מיסטער דאָליצקי, לאָזט מיך אריין.

איך שטעל איין דאָס לעבען און לאָז איהם אריין, — פון מיסטער דאָ־ליצקי, זאָל דאָך ניט ווייטער עטוואָס געפעהרליך זיין.

און וואָס מיינע אויגען האָבען דערזעהן!

א פּרעכטיג שעהן אויסגעשטאַטעס ליעדער־בוך מיט דעם טיטעל „כל שירי מנחם מענדעל דאָליצקי“.

מיט היים הונגער בין איך געפאַלען אויף דיעזען בוך. איך האָב עס געלייענט און געלערנט און ווידער געלייענט מדאָסקע אל דאָסקע, איך האָב פערגעסען אָן דעם גאַנצען המן מיט זיינע שפּיצען, דען דאָליצקי׳ס דיאַ־מאַנטען־ און פּערל־געדיכטע האָבען מיך פערטראָגען אין די עולמות עליונים. זיין גאָלדענע ציון־שפּראַכע האָט ערוועקט מיין שלימזל׳דיגע זעעלע, און מיט ענטציקען האָב איך אויסגעשריען צו דיעזען לעצטען שלח־מנות־טרעגער:

— געה, ליעבער טרעגער, טראָג דיעזען הייליגען שלח־מנות אין אַלע אידישע הייזער, זאָלען עס לעזען אַלע דענקענדע מענשען, דען ווען דער פּורים זאָל נור עקזיסטירען צוליעב דיעזען שעהנעם שלח־מנות, איז ווירקליך דער גרעסטער יום־טוב פון אַלע ימים טובים נור פּורים...

אָט דאָס זיינען די פּורים׳דיגע ליידען און פריידען פון א שלימזל׳דיגען שרייבער און דאָס איז זיין שלח־מנות.

V.

דער פּורים קוילעטש.

איין הארץ פּיהלט דאָס אנדערע: איך שלימזל מוז מיך אָננעהמען פאַר אַלע שלימזל׳דיגע בעשעפעניסען.

וואָס פאַר א פאַראַד מען מאַכט פון דעם המן־גראַגער, פון דעם המן־טאַש, פון דער מגילה, פון דעם שלח־מנות און פון דעם טרינקען „עד דלא ידעי“, ווען עס קומט דער הייליגער יו״ט פּורים. דאָך פערגעסט דער גאַנ־צער עולם, איבערהויפּט פערגעסען די שרייבער אָן דעם אָרימען פּורים־

קוילעטש אָדער די פּורים־קיטקע אָדער פּורים־חלה, ווי זי הייסט דאָרטען די אַרמע נשמה.

אַבוואָהל די פּורים־חלה איז די גרונד־לאַגע פון אַלע נאַשערייען, אויף אַלע ימים־טובים, דאָך וויל זי קיינער ניט העלפען פלעכטען.

וואָס טהוט גאָט (גאָט איז דאָך מיט דעם עלענדען), שיקט ער מיך זיין טרייען שליח איך זאָל דאָס יאָהר העלפען פלעכטען דעם נויאָרקער פּורים־קוילעטש.

דו הייליגער „וועלט־פּורים־קוילעטש" ! דאַכט זיך ווי שעהן ביזטו פער־פלאָכטען איין פלעכטיל אין אַנדערען ! ווי שעהן ביזטו אויסגעבאַקען און מיט אַלע פלעכטעלעך שיינסטו אַלס איין שעהנער, גאַנצער פּורים־קוילעטש.

היער און דאָ זעהט מען פינקלען אַ פּאָר ראָזינקעס, היער און דאָ זעהט מען די שעהנע קאָלירען פון דיין זאַפרען, היער און דאָ שמעקסטו פון דיין ביסעל בשמים וואָס מען שיט אריין אין דיר, דאַכט זיך אַלעס צוזאַמען אַ פּרעכטיגע וועלט ! דער פּורים־קוילעטש פּראַגרעסירט ! ער איז אויפגעגאַנ־גען, ארויסגעוואַקסען מיט זיינע ערפינדונגען, בילדונג און ציוויליזאַציאָן !

אָבער דאָך, ווער עס איז נאָר אַ גוטער בעקער, אַ גוטער פלעכטער, ווער עס מאַכט נאָר אַ מוצא מיט כונה און הויבט אָן בעטראַכטען יעדעס פלעכ־טעל בעזונדער, זעהט דאָס יעדעס פלעכטעל איז אַבשייליך פאַרקנעטען, אומגעלומפּערט, פערדרעהט, און דער יעניגער מוז מודה זיין אַז דער גאַנ־צער וועלט־פּורים־קוילעטש איז ניט ראוי לברכה, ער איז אָסור בהנאה, ער איז פּשוט טרפה ווי חזיר !

אָט לאָמיר אַ נעהם טהאָן דאָס אויבערשטע פלעכטעל וואָס געהט דורך איבער׳ן גאַנצען קוילעטש, געפלאָכטען פיעלייכט כפול שמונה׳דיג און לאָ־מיר זיי אַ נאָמען געבען „די פּרנסה פלעכטעל" און לאָמיר בעטראַכטען פון וואָס קומט איהר טעם, ריח און קאָליר און פון וואָס זי איז געקנעטען און גענדרעהט :

די וועלט דאַכט זיך לעבט, דער עולם האָט פּרנסה, אָבער אין דיזער טייג פון געזונדען, פרישען קאָרן, קען דער עהרליכער ארבייטער האָבען פּרנסה פון ארבייט וואָס ברייננגט נוצען דער וועלט ? ניין !

דאָ האָט איין פּאַרטיי פערקנעטען אַ פּאָליטישען פלעכטעל. די פּאַרטיי צאַפּט דאָס בלוט און שוויים פון דעם פאָלק, פערדרעהט עס אזוי קונסט־

פאַל, אז דאָס פאָלק מיינט זי מאַכט פאר איהר עטוואָס נאַרהאַפּטעס, עט־וואָס פון וואָס עס וועט צוקומען דעם פאָלק געזונד, אָבער דאָס פלעכטעל איז גיפט פאר'ן פאָלק...

דאָ קומט לעבען איהר נאָך א פלעכטעלע, „די ביוראָקראַציע, די פּאָ־ליציי־בעאַמטע", און ווידער זעהט מען, אז דאָס איז נאָר פון אויבען פער־פּארבט, אָבער אינעווייניג איז דאָס פערדרעהט איין מאַכט אויסצופּומפּען, אויסצוזאָקען דאָס אָרימע אונוויסענדע פאָלק.

אונטער איהר זעהט איהר ווידער א פלעכטעל פון „מאַדאַמען" און „הערען", וואָס ערהאַלטען די פרעהליכע הייזער און פערברייטען זייער שרעקליכע נעץ איבער די אונשולד פון דער יוגענד, זיי געהען אויף, וואַק־סען און געדייהען! אָבער די יוגענד, די פערפיהרטע פרויען און פערלאָקטע מענער, ווערען פערדאָרבען גייסטיג און קערפּערליך צום שרעק פון דער גאַנצער מענשליכער געזעלשאַפט.

דאָ זעהט איהר ווידער א פלעכטעל, א קורצע אָבער א גראָבע, ווי א גאַנצע סעקטע לעבט פון מאָרד־ברענעריי, אויבען איז ביזנעס־פאַרב און אונטען די ספּעקולאַציאָן אויף טויזענד מענשען־שרעקען, אויף הונדערטער לעבענס פון פרויען און קינדער צור שאַנדע פאר דער גאַנצער מענשהייט.

דאָ זעהט איהר ווידער א גרויסען פלאָכט, לאַנג און גראָב, רינגעלט אַרום דעם קוילעטש אין דער לענג און אין דער ברייט, פערפאַרבט מיט דער פאַרב פון פאַבריקאַציאָן און אינדוסטריע, פון קולטור און פערקעהר, און אַלעס צום וואָהל דער מענשהייט; אָבער בעטראַכט דעם טייג גענוי, וועט איהר זעהן די קינסטליכע פערפלעכטונג און פערדרעהונג, אז דאָס פאָלק, דער אַרבייטער, ווערט מיט יעדען טאָג אָרימער און נויטלייזענדער, די מאָנאָפּאָליסטען פרעסען דעם פורים־קוילעטש מיט'ן פולען מויל און די אַר־בייטער קומען אָב נור מיט דער ברכה, און ווען זיי וואַגען אין ביטערען קאַמפּף צו פּראָטעסטירען, העלפט זיי ווי א טויטען אַן עין הרע אָבשפּרע־כען, ווייל דאָס מאָנאָפּאָל־פלעכטיל איז פערפלאָכטען מיט די אַנדערע פער־דאָרבענע פלעכטלעך.

דאַן געהען קליינע פלעכטעלעך, וואָס האָבען זייער טייג פון לאָדזשען, חברות, סאָייעטיס און וואָהלטהעטיגע אַנשטאַלטען. אויך זיי קנעטען,

דרעהען און פלעכטען, אָבער אַלץ פאר זיך און אויף'ן רעכנונג פון דעם שוואכען, אונוויסענדען פאָלק.

זעהט איהר, זאָ זעהט אויס די פּרנסה־פלעכטעל, עס הייסט דאכט זיך די „וועלט לעבט“, די צייטען גאָר ניט שלעכט, דער פורים־קוילעש געדרעהט, אָבער ווער עס לעבט, און אין וואָס די מעהרצאָהל אין אמעריקאַ לעבט, דאָס איז איין אָבשייליכער געלער פלעק אויף אונזער פורים־קוילעטש!

יעצט נעהמט פון איין זייט די רעליגיאָנס־פלעכטעל, אייך וועט דאכט זיך שיינען, אז זי איז שוין אַלט, פערטריקענט, זי ברעקעלט זיך שוין אויס, אָבער קוקט זיך נור גוט צו צו די טויזענדער מיסיאָנער־שטאַפּלען אין אמע־ריקא, וועלכע מאכען אונפערשעהמטע יאגד אויף אונערפאהרענע גרינע; אויף די גייסטליכקייט וועלכע זוכט איצט אין אמעריקא צו געווינען איהר מאכט אין דער פּאָליטיק און איבער די פּאָבליק סקוהל; וועט איהר זעהן, אז זי בליהט איצט אויף, זי מאָהלט, קנעט, דרעהט און פלעכט צור שאנדע פאר דער אַמעריקאַנער פרייהייט.

מיט איהר צוגלייך זעהט איהר פון דער אנדערער זייט דאָס „טיראַנישע פלעכטעל“, ווי דער שמעקעדיגער טייג פון די האָפנונגען אויף דעם ליבע־ראַליזמוס פון ניקאָלאַי, איז צוגאַנגען געוואָרען, ווי ער וואָגט נאָך ערגער צו זיין פון זיין דומען טאַטען און אָנצוגרייפען וועלט־בעריהמטע פּערזאָנען, וואָס זיין פינסטערער טאַטע האָט ניט געוואָגט...

ווי ווילהעלם זוכט מיט אַלע מיהע צו דערשטיקען יעדען פונק פון פרייהייטס־געדאַנקען, וועלכע די גראַדע מיטלען האָבען מיט ביטערע קעמ־פפע קוים ערוואָרבען.

ווי זאָגאַר אונזער פיינע אמעריקאַ, וועלכע שעצט דאָס געלד מעהר ווי גאָט און פאָטער־לאַנד זוכט מיט געלד־אַנלייהען, מיט זילבער־פראַגען און מיט מאָנאָפּאָליסטען־ביללס דאָס פּאָלק צו פעררוּאַטהען און פעראונגליקען...

ווי די אזיאַטישע יאפּאַנעזער פערגיסען טייכען בלוט פון די כינעזער, די טירקען פון די ארמעניער א. ז. וו.

דאָס אַלעס צוזאַמען בילדעט איין אונגעהייער אָבשייליך, פערקנעטען און פערדרעהטע פלעכטעלע איבער דעם גאַנצען וועלט־פורים־קוילעטש.

יעצט קוקט זיך נאָך צו די לאַנגע פאַרב־פלעכטעל, וואָס דרעהט זיך

אַרום דעם פּורים־קוילעטש אין דער לענג און אין דער ברייט און הייסט „ליטעראַטור“ אָדער „פּרעסע“, וועט איהר בעמערקען, אַז דאָס איז אַ גע־קינסטעלטע פאַרב, קיין געזונדע, נאָר אַ גיפט־פאַרב פאַר'ן פאָלק, מען דרעהט פוילע נייעס, מען קנעט פערבלענדענדע פּאָליטיק, מען פלעכט אונ־נאַטירליכע ראָמאַנען, און דאָס פאָלק שלינגט עס הייסערהייד און פערגיפ־טעט איהר געזונטען מענשען־פערשטאַנד.

הייגט די אַלע זייטען־פלעכטלעך, וועלכע עס עקלען פערימליך אָן, זיי אויסאַנאַנדער צו פלעכטען! די פּריוואַט שטיקלעך, וועלכע זיינען איינגע־קלעפּט אין דעם גרויסען וועלט־פּורים־קוילעטש, דערצו פריינדע קען מען זיך גאָר ניט צוריהרען, דאָרט פריינדע איז ניטאָ קיין געבייטעלטע און געזיפּטע מעהל נאָר קלייען, זאַמד, ביינער און דערנער. איך זאָג אייך, אַז עס איז ניט ראוי לברכה, עס איז טרפה, פּוצט ניט אוים אייער יום־טוב'דיגען טיש מיט איהם, מאַכט בעסער קדוש איבער אַ פראָסט ביסעל שנאַפּס, (אויב איהר האָט עס פון איין בעקאַנטען עהרליכען סאַלון־קיפּער) דען דעם וועלט־פּורים־קוילעטש, וועלכען מיר האָבען ביז הייגטיגען פּורים, וואָלט מען אייגענטליך געדאַרפט צופלעכטען, איבערמאַהלען, איבערזיפּען, איבערקנעטען און איבערפלעכטען און דאַן ערשט וואָלטען מיר געהאַט איין אמת גוט יום־טוב און מיר וואָלטען געקענט עסען זאַט פון איהם אָהן בויך־וויטאָג.

און דער פּורים וועט געוויס קומען, ווי אונזערע חכמים זאָגען: אַלע ימים טובים וועלען בטל ווערען, נור דער יום טוב פּורים וועט בלייבען. און דאָס מיינט מען, ווען מיר וועלען בעקומען אַ פאָלקאָמען גוט איבערגע־פלאָכטענעם „פּורים־קוילעטש“.

VI.

כפרות שלאָגען.

אַ איד איז אויף אַלעם אַ בעלן, אַ רעדאַקטאָר שטעקט איבעראַל די נאָז, ביי אַ שלים־מזל טויג אַלעם אויף כפרות. דאָס זיינען פאָלקס־שפּריכע. אַזוי ווי איך בין אָבער אַלע דריי זאַכען אין איינעם, ד. ה. אַ שלים־

מזל'דיגער אידישער רעדאַקטאָר, בין איך דעם ערב יום־כפור געווען אַ בעלן צו שטעקען די נאָז אין דעם ענין פון כפרות שלאָגען.

וואָס איך האָב אייגענטליך געוואָלט ווימען איז געווען דאָס, פרומע עהרליכע אידען האָב איך געוואוסט, אַז זיי שלאָגען כפרות מיט אַ ווייסען האָהן, פרומע ווייבער מיט אַ ווייסע טשיקען, מעוברות מיט איין איי און אָרימע לייט מיט אַ מטבע. אָבער אַזוי ווי פילאַדעלפיא איז איין אינ־טערנאַציאָנאַלע שטאָדט און עס זיינען דאָרט פאַראַן פרומע און ניט פרומע, ציוניסטען און סאָציאַליסטען, אידישע גוים און גוי'שע אידען, משכילים און צבוע'קעס, ראָמאַנען־שרייבער און מאַרק־ווייבער, אויפגעקלערטע און איבערגעקעהרטע, איינגעהאַלטענע און אויסגעלאַסענע, קלים שבקלים און שווערע אידען, צאָן קדשים און חמורים, רבנים, אַגענטען, פּרעדיגער, מעק־לערס און אַזוי אידען, בין איך געווען אַ בעלן זעהן מיט וואָס און מיט וועם, ווען און ווי אַזוי אַזאַ עולם אָהן עין הרע שלאָגט כפרות.

אָבער ווי פעהיג איך בין אַלס רעדאַקטאָר, בין איך דאָך ניט געווען אין שטאַנד צופּוס זיין איבעראַל, און פאָהרען איז פשוט ניטאָ מיט וואָס, איך מיין די קאַר געהט ניט אין אַלע גאַסען, — האָב איך מיך מישב געווען מיין ווייסער האָהן טויג דאָך שוין במילא אויף אַ כפרה און איך וועל פון איהם קיין תכלית ניט מאַכען, האָב איך געכאַפּט מיין ווייסען האָהן און האָב מיך געזעצט אויף איהם רייטענדיג און האָב נאָר אַ געשריי געטהאָן:

„זה התרנגול ילך לבני אָדם יושבי חושך", און ער איז געפלויגען, ווי דעם גאון'ס גולם איבעראַל, וואו איך האָב נאָר געוואָלט.

די ערשטע סטאַציאָן האָב איך געמאַכט ביי רעווערענד דר. היטצקאָפּף.

איך הער ווי ער זאָגט מיט גרויס כונה „בני אָדם יושבי חושך" און קוקט אריין אין דער קאַראַבקע און שלאָגט כפרות מיט דער „רעליגיאָן".

אַ שעהנע ריינע כפרה, טראַכט איך מיך, און פליה ווייטער.

די צווייטע סטאַציאָן האָב איך געמאַכט ביי מר. שאַכערמאַן עט קאָמפּ. נעבעך געווען שלעכטע צייטען דאָס לעצטע יאָהר, — מיט וואָס שלאָגט אַזאַ איד כפרות?

איך זעה ער קוקט אריין אין זיין פייער אינשורענס־פּאָליסי און זאָגט „מצאתי כופר" און שלאָגט כפרות מיט זיין סטאָר, און איך בין געפלויגען ווייטער, גלייך צו דאָקטאָר גיפטאַן.

אַרימער מאַן! דאָס ווייבעל האָט איהם נעבעך געהאַט שוין אַ פּאָר קינדער. זי איז שוין ניט מעהר אַזוי שעהן, ווי אַ מאָל, און מיסס ליעבהערץ רייסט די הויט פון איהם. ער קוקט אריין אין אַ קליין פלעשעלע און זאָגט „מלאך מליץ לרדת שחת“ און שלאָגט כפּרות מיט זיין פלונית׳טע.

פון דאָרט ניט ווייט וואוינט מר. מימפּעל לימפּעל די פּאָטילניצע, איך מיין דער שטערן פון דער אידישער ביהנע. ער קוקט אריין אין אַ דיימאָנד רינג אויף זיין לינקער האנד און זאָגט „ישלח דברות וירפּאם“, און שלאָגט כפּרות מיט דער קונסט און טאַנצט אַ קאָמאַריסקע.

דערווייל בין איך געוואָרען אַ ביסעל הונגעריג און בין אריינגעפלויגען אין אַ רעסטאָראַנט.

אַ שעהנער איד, אַ קלוגער איד, ער קוקט אריין אין אַ דייטשע פלייש, אויף וועלכע עס קריכען ארום ווערים און זאָגט: „כל אוכל תתעב נפשם“ און שלאָגט כפּרות מיט זיינע קאָסטימער.

גראָד אַנטקעגען איז דער קלאָקס־שאָפּ פון מר. גאָלדכאַפּ. ער קוקט אויפ׳ן זייגער און דרעהט אַ דאָרען ביגלער איבער׳ן קאָפּ און זאָגט מיט חשק „אוילים מדרך פּשעם“ און שלאָגט כפּרות מיט אַלע ארבייטער.

ניט ווייט פון דאָרט האָט מיך מיין האָהן פערקירעוועט צו מאַדאַם לינאַ וואַקס־הערץ. זי איז אויפגעשטאַנען פאַרטאָג, קוקט אריין אין שפּיגעל און זאָגט „ונפלאותיו לבני אָדם“ און שלאָגט כפּרות מיט׳ן מאַן.

נאָך אַ קליינע רייזע פליהעכץ און איך בין אריין פּשוט צו אַ ברענענ־דיגען סאָציאַליסט אין פענסטער אריין. אויך ער זיצט פערטיעפט איבער׳ן וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזמוס און דרעהט אַ יוניאָן איבער׳ן קאָפּ און זאָגט „וימלט משחיתותם“ און שלאָגט כפּרות מיט דעם הייליגען אידעאַל און וואַרפט איהם אַרונטער אונטער׳ן טיש.

טאַקע באַלד אַנטקעגען האָב איך געטראָפען אַ ליבאַוויטשער ישיבה־בחור טויט־ברוגז. ער קוקט אריין מיט גרויס כונה אין אַ פּאַלאַסט און דרעהט ארום קאָפּ אַ באָמבע און שלאָגט כפּרות מיט׳ן מאָנאָפּאָליסט און זאָגט „יציאם מחשך וצלמות“.

נאָך אַ קליינעם מהלך ווייטער האָב איך בעמערקט די וואָהנונג פון דעם פּרעזידענט פון דער ברית קודש לאָדזש. ער קוקט אריין אין דעם קאַסאַ־בוך, ער דרעהט ארום קאָפּ די קאָנסטיטושאָן און זאָגט מיט חשק

„ויגיעם עד שערי מות" און שלאָגט כפּרות מיט אַלע מעמבערס.

יעצט בין איך שוין גאַנץ מיעד אַריינגעפאַלען אין דער יוניאָן־מיטינג פון די קלאָוק־מאַכער. איך זעה זיי שרייען אַלע אין איין קול „ומעונותיהם יתענו" און דרעהען אַרום קאָפּ די סוועטינג סיסטעם און שלאָגען כפּרות מיט די קליינע באָסיאַקעס.

מערקווירדיג איז דאָס, אַז דאָס יאָהר שלאָגען ניט אידען אַליין כפּרות, נאָר אַנדערע נאַציאָנען אויך: דער טערק האָט געשלאָגען כפּרות מיט גריכענלאַנד, קיובא מיט ווײלער, גאָלי מיט קאַנאַוואַס, די סאָציאַל־דעמאָקראַטען איין פּאַרטיי מיט דער אַנדערער און איך מיט זיי אַלע — מצאתי כופר.

VII.

קריסטמעס.

הייליגער זיסער יום טוב קריסטמאַס! ווער האָט פון דיר געוואוסט אין דער אַלטער היימאַטה? ניט מעהר ווי דער עם הדומה לחמור, אָבער מיר אידען האָבען געהאַט די פּראַסטע ימים טובים: פּורים, חנוכה, יום־כפּור און דעם רבינ'ס יאָהר־צייט און גאָר גרויסע חסידים אויף די רביצינ'ס ליל טבילה; אָבער וואָס האָבען מיר געהאַט פון דיזע ימים טובים, יום כפּור איין עבודה, חנוכה — לאַטקעס, פּורים — אַ צוקערקע, און יאָהרצייט מיט ליל טבילה — אַ טרונק בראָנפען, און דערפאַר טאַקע זיינען מיר דאָ אין אַמעריקא ציוויליזירטער געוואָרען. מיר האָבען דאָ אַלע ימים טובים געגעבען דעם דרך און אָנשטאָט דיזע אַלטמאָדישע אידישע ימים־טובים האָבען מיר אָנגעכאַפּט דעם הייליגען ליעבען יום טוב קריסטמאַס!

דאָס האָבען אונז די דייטשע אידען געשענקט, ווען מיר זיינען נאָך געווען גרינע, און זיי האָבען אונז וויסענשאַפטליך בעוויזען, אַז אַפילו יום כפּור מעגען מיר אין זייערע שעפּער אַרבייטען, אָבער קריסטמאַס גאָר לאָ! אַ קליינגיקייט קריסטמאַס! דאָס איז ניט אַ יום־טוב, וואָס מען האָט אונז געגעבען אויף אַ טרוקענעם באַרג סיני מיט בליצען און דונערען, זאָנדערן אַ יום־טוב פון אַ פייכטען פּלאַץ, פון אַ שטעלכעל וואו עס איז פּערוויקעלט

געווען אַ גאַנצער ראָמאַן צווישען דעם רבונו של עולם מיט דער שעהנער מאַריע און גאָט האָט געבענשט דעם רבונו ש"ע מיט אַ בן יקיר'ל, וואָס האָט איבערגענומען די הימלישע רעגיערונג מיט די ערדענע צוזאַמען. אין דעם שטעלכעל איז געשטאַנען אַ שטומער עדות, אַ'ן עזעל, און האָט בע־וואונדערט די גבורה פון דעם טאַטען, די פרומקייט פון דער מאַמען און דעם שמייכעל פון דעם זינדעל, אַפילו דער עזעל איז אויך אַ פּיעל־בעסע־רער ווי אונזער אידישער עזעל פון חומש. יענער האָט גערעדט, פּראָטעס־טירט, און דער עזעל האָט געקוקט און געשוויגען, ווי גאָט ברוך הוא יוניאָר איז געבאָרען און געוואַקסען און געשטאָרבען און לעבעדיג געוואָרען און דער גוטער עזעל שוויגט נאָך ביז איצט...

פערשטעהט איהר מיך שוין, פאַר וואָס דער יום טוב קריסטמאַס איז ביי אונזערע אַמעריקאַנישע הייליגע אידען טהייערער פון יום כפור אַפילו. עס איז עפּעס פּאַרט אַ שטיקעל ראָמאַן. מען קען דערפון מאַכען אויך אַ בעריהמטע פּיעסע און דערצו בעקומט מען נאָך דעם טאָג קריסטמאַס־פּרע־זענטען אויך און דאָס איז דער עיקר, און דאָס וויל איך אייך טאַקע דער־צעהלען:

אלס אידישער רעדאַקטאָר, וועלכער שטימט מיט אַלע קלאַסען אין שטאָדט, האָב איך ערוואַרטעט פּרעזענטען אַ סך, איך האָב אָבער ניט גע־וואוסט, וואָס פאַר פּרעזענטען זיי וועלען מיר שיקען. יעצט שטעלט זיך פאַר מיין איבעראַשונג, ווען איך האָב דערזעהן דעם אוצר מתנות וואָס איך האָב בעקומען:

פון ר' יאַנטיל דעם נייעם רב פון דער נייער שוה'ל, האָב איך בעקומען אַ קריסטמאַס פּרעזענט אַ ספר תורה'לע גרויס ווי אַ מילב און דאָס וואָרט „נח" איז מיט זיבען גרויסע גרייזען, ווי די 7 רערען פון דער **מנורה**.

פון דעם „כולל אַמעריקא" האָב איך בעקומען אַ טשאַרטער פון כרמל מיט אַ בלעכענע ארץ ישראל פּושקע, אויבען מיט אַ לאָך און אונטען אָהן אַ דעקעל.

פון די „אגודת הקהלות" האָב איך בעקומען די שעהנע אידישע ציה־רונג, די „קאַראַבקעלע". עס איז עקסטרא ניי געפלאַנצט, אָבער דעם חוש הריח טאָר מען דערצו ניט נוצען, עס שטינקט מיט סאָקעריי און מיט זבוע'טשטווא.

פון די זעמטליכע חברות און לאָדזשען האָב איך בעקומען א קליין ערדענעם קבר׳ל. טויטע ברידער קען מען דארין אפילו ניט פיעל בעגראָ־בען, אָבער דיום קען אין דעם בעגראָבען ווערען א גאַנצע וועלט.

פון אַלע שוהלען און מנינים האָב איך בעקומען איין יד׳ל מיט דעם קונסטפּאָלען פינגער, אז אין וועלכער האנד מען זאָל עס ניט האַלטען, צייגט עס אַלץ אין רעכטען פּאַקעט אריין.

פון די זעמטליכע מיסיאָנען האָב איך בעקומען א ליימענעם גולם וואָס פאָהרט אום אויף רעדלאך און פערקויפט גאָט׳ס וואָרט מיט א שטיקעל קענדי צוגאָב אין אַלע מיסט־געסלאַך.

פון די זעמטליכע דייטשע קאָנגרעגיישאָנס — א מזוזה׳לע, מעור אחד אויף קלף צבי מיט א גאָלדען צלם׳ל אין דער מיט.

פון די היברו טשאַריטיס האָב איך בעקומען איין אייזערנעם רוסישען אידען, מיט ארומגעשלאָגענע זייטען, מיט א קופּערנעם שטערן, ער האָלט אויסגעשטרעקט די האנד און א רייכע ליידי בלאָזט אויף איהם פּערפיום.

פון די בני ציון האָב איך בעקומען א שטיקעל חמארע פון דעם עמוד ענן און אין מיטען שטעקט א וואָלף־צאָהן פון בלעם אָבינו׳ס קבר און אויפ׳ן שפּיץ צאָהן זיצט דער אידישער קעניג טודרוס מיט׳ן גאַנצען מיניסטעריום.

פון מיין פלונית׳טע האָב איך בעקומען א פּרעזענט דעם מוסר־ספר „צפנת פענח“ אונטער א פּאַרהאַנגעל וואָס האָט די פּרעכטיגע אייגענשאַפט, אז ביים עסען פערשפּאָרט מען חריין און ביים שלאָפען צו חראָפּען... אויסער נאָך א מענגע פּרעזענטען, וואָס איך וויל ניט מגלה זיין פאַר׳ן עולם, מ׳זאָל ניט עובר זיין אויף לא תחמוד.

אָה, לעבען זאָל דער אידישער יום טוב קריסטמאַס!

VIII.

מיין חמץ׳דיגע דרשה.

עס גיט זיך א רוק דער ליעבער יום טוב פסח מיט א זעהר לאַנגען חול־המועד, און אין אַזא לאַנד ווי אין אמעריקא וואו אַלע זיינען ביזי טאָג און נאַכט, זוכט מען דיעזע געלעגענהייט אויסצונוצען. ניט נאָר פּריוואַט־

מענשען, וועלכע לייגען אָפּ זייערע וויזיטען צו פריינדע און בעקאַנטע צו ציינען זייערע נייע קליידער און דזשולערי, זאָנדערן אויך חברות און סאָסייעטים מאַכען זייערע עלעקשאָנס, אַנשטאַלטען און אינסטיטושאָנס, פער־אַנשטאַלטען מאַסענמיטינגס און זאָגאַר קלאָבס און עדוקיישאָן־סאָסייעטיעס האַלטען זייערע בעסטע לעקטשורס אויף פסח.

ווי אייך איז אַלעמען בעקאַנט, בעלאַנג איך צו דער „שפינאָזאַ־ביס־מאַרק סייענטיפיק־פּאָליטיקאַל יאַנג־מענס ראַשיען היברו אַמעריקאַ סאָשעל־פּלעזשור קלאָב אָף פילאַדעלפיאַ פענסילווייניאַ". שוין נאָך דעם גרויס־אַרטיגען נאָמען פון אונזער קלאָב פערשטעהט איהר, אַז אונזערע מעמ־בערס זיינען ניט אַבי וועלכע ליידאַקעס, און אַז אונזער צוועק איז זעהר אַ הויכער און אַ ברייטער, נעמליך: ערשטענס זיך אָבצוטהיילען פון די „פּאַר־שיווי זשידי" און דער שמוציגער גהעטאָ און צו האָבען איין ענגען קרייז פון סאַמע „סוואַאיך", און צווייטענס צו פערשפּרייטען די וויסענשאַפטס־שטראַהלען איבער דער פינסטערער, אונוויסענדער דאַון־טאַון פּאָפּולייטאָן.

יעצט שטעלט זיך פאָר, אַז פון דיעזען קלאָב בין איך דורך אַ ספּעשיאַל קאָמיטע בעאויפטראַגט געוואָרען צו האַלטען אַ רעדע, אָדער בעסער געזאָגט אַ לעקטשור די ערשטע נאַכט פסח, ווען פיעלע אידען האַלטען נאָך אין שלינגען — די רויע אויסטערס.

דאָס טהעמאַ האָט מען מיר ניט בעשטימט, נאָר מען האָט עס איבער־געלאָזען גאַנץ צו מיין געשמאַק און דאָס איז געווען די טראָבעל. וואָלטען זיי מיר געזאָגט, אַז איך האָב צו רעדען איבער אַ בעשטימטען געגענשטאַנד, וואָלט איך שוין, אַלס „הויך וויסענשאַפטליכער", דאָס אויפגעזוכט אין דער ענציקלאָפּעדיע אָדער אין פוירסט רידער און וואָלט שוין געזאָגט „ווי אין פסוק שטעהט", אַזוי אָבער איז ענטשטאַנען די פראַגע — וואָס רעדט מען?

נו טאַקע, וואָס רעדט מען? פערגעסט ניט, אַז דאָ האַנדעלט זיך שוין ניט נאָר אום דעם אינהאַלט פון דער טהעמאַ, זאָנדערן אויך דעם נאָמען. עס מוז זיין אַנציהענד, פּאַסענד, אָריגינעל, עס זאָל אויסצייכנען דעם קלאָב און איבערהויפּט מיך אַלס אָראַטאָר. איך וועל דאָך ניט געהן האַלטען אַ רעדע פּראָסט איבער אַסטראָנאָמיע, מעטאַפיזיק, פיזיק..., אַלץ אַלטע אָב־געניצעוועטע נעמען, עס דאַרף עפּעס קלינגען, ווי צום ב. ש. „די מיקראָבען־ענטשטעהונג אין די געהירען פון אַ אידישען רעדאַקטאָר און די פּאָליאַטיווע

מיטעל צו סטאַפּען זייער עוואָלוציאָן" אָדער „דער סוועטינג סיסטעם אין בעצוג אויפ'ן פּאָליטישען קאַטאַליציזמוס" אָדער „משה רבינו'ס אשה כושית (ניגערטע) און איהר שטעלונג אין דער קאַפּיטאַליסטישער קאָרופּטיווער גע־זעלשאַפט" אָדער „אויב אין צוקינפטיגען ציוניסטישען שטאַאט וועלען זיך אידען נאָך מעגען בענוצען מיט די אויסדריקע: „אפּ־טאָן אויף טערקיש, — ער האָט א פּנים ווי א טערק — א. ז. וו., אָדער „אויב דער ברויט־לייבעל פון די „תומכי היהדות" שטימט געאָמעטריש מיט'ן חשן ואפוד פון אהרן הכהן?" אָדער „אויב אין דער צוקינפטיגער סאָציאַליסטיש־אַנאַרכיסטישער אַריסטאָקראַטיע וועט דער טהראָן זיין פערערבליך (בירושה) אָדער עס וועט עס נעהמען דער יעניגער, ווער עס וועט זיין שטאַרקער?"...

זאַלכע און עהנליכע נעמען קלינגען וויסענשאַפטליך, היסטאָריש, נאַ־ציאָנאַליסטיש, רעליגיעז, פּאָליטיש און אַלעס צוזאַמען. אָבער מיינע גע־דאַנקען האָבען זיך ניט געקענט אָפּשטעלען אויף איינעם פון זיי און האָבען געזוכט נאָך אָריגינעלערעס און מעהר קלינגענדיג און דאָ איז שוין קורץ פאַר פּסח, — דאָס טהעמא מוז שוין דורכגעדאַכט און אויפגעשריבען ווערען.

דאָ איז מיר פּלוצלונג איינגעפאַלען, א וואוילס, אַן אַנטיק כ'לעבען: „דער לעבענס צוועק — דער צוועק אין לעבען און די צוועקמעסיגקייט פון מענשליכען געבוירען ווערען און שטאַרבען". ערשטענס איז דאָס אָריגינעל, צווייטענס פרעגען דאָס אַלע, דריטענס פערשטעהט עס קיינער ניט, פיער־טענס פערשטעה איך עס אויך ניט, פינפטענס לאָזט זיך דערביי זעהר פיעל זאָגען, און דאַוואַי דראַט, — מיינע געהירען האָבען שוין אָנגעפאַנגען צו אַרבייטען:

נו טאַקע, צו וואָס לעבט איהר? א יענע וועלט? ניטאָ, מען האָט שוין אויסגעפונען אַלע וועלט־טהיילען, אפילו דעם נאָרד־פּאָל, מען מאַכט שוין איין עלעוויטער אפילו צום שטערן מארס, און א יענע וועלט ווי גאָר אויף דער וועלט ניטאָ.

צוליעב די וועלט? אומשטיינס געזאָגט, וואָס פאַר א טעם דאָס האָט מיר; פיזישע וויטאָגען פון פּאָקען און מאָזלען ביז אַפּענדיסיטיס און קאָנ־סאָמפּשאָן איז דאָס לעבען פול מיט צייהן־שמערצען, דיספּעפּסיע, בלוט־אָרמוט, ראָמאַטיזם, געלער, פיבער, א. ז. וו.; סאָציאַלע שמערצען: קנאה, שנאה, לאָדזשען, רייסערייי, טשאַריטי סאָקערס, שוהל־צופעריי; נאַציאָנאַלע

און ראסען פלאגען, פאליטישע קעמפפע און בלוט־פערגיסונגען, עקסידענטס און זעלבסט־מארדען; עקאנאמישע טראבעלס, לויפען, האבוועון אום דאס שטיקעל לעבען, פאמיליען און ליעבעס־שמערצען... פע, עס כאפט אן א שרעק! מען מוטשעט זיך מיט'ן טויט א לעבען צו מאכען; עס איז זא שרעקליך שווער צו ערקעמפפען דאס לעבען, אז עס בלייבט ניט ווען צו לעבען.

וואלט דען ניט בעסער געווען אז די געטער, פוי איך מיין גאט, איך מיין די נאטור, חלילה! איך מיין אלע צוזאמען זאלען ניט בעשאפפען מי־ליאנען קליינע מענשעלעך, נאר א פאר טויזענד גרויסע מענשען, וואס זאלען פארטוועהרענד וואקסען און ענטוויקלען זיך ביז אין די עוויגקייט, אלע מיט איין שפראכע, איין נאציאנאליטעט, איין גלויבען און איין אידעאל. קיינע נאטירליכע קראנקהייטען, קיינע טראבעל פיר נאהרונג, די מענשען זאלען ניט דארפען געפלאנצט ווערען איינערביים אנדערען אין בויך געגען יענעמ'ס ווילען, זאנדערן ווער עס וויל א קינד זאל זיך געהן אפרייסען פון א בוים, אדער אויסקנעטען פון א שטיקעל ליים, זאל זיך שפיעלען דערמיט ווי לאנג עס איז איהם ליעב... פערגעסט ניט, אז דאס וואלט געווען א גרויסע רעפארם, ווי פיעל יונגע ווייבלעך בלייבען יעצט קריפעלס, קראנקע פיר זייער לעבען לאנג, אדער זיי געהען יונג פון דער וועלט, ווייל זיי ווענ־דען אן מיטלען פטור צו ווערען פון דעם אומגעלומפערטען הויקער אויפ'ן בויך, סאמע וואו מען דארף איינציהען דעם קארסעט אם איינגסטען, עס זאל פאסען דאס נייע קלייד נאך לעצטען זשורנאל (א כפרה דאס לעבען, אבי אויסזעהן סטייליש).

היינט פערגעסט ניט, אז ביי אזא סיסטעם וואו מענשען זאלען וואק־סען אין די עוויגקייט, וואלטען זיי דאך אין דער הויך מיט דער צייט ער־רייכט ביז'ן כסא הכבוד אין דער ברייט ביז אין נארד און זיד פאל. ווי פיעל פראבלעמען וואלטען ביז יעצט געלעזט געווארען, ווי פיעל נייע ענט־דעקונגען וואלט מען שוין געמאכט, זיי וואלטען זיך מיט גאט געקענט דורכ־שמועסען פערזענליך, וואלט די רעליגיאנס־פראגע שוין געלעזט געווארען וועלכע איז בעסער צו די אידישע צו די אנארכיסטישע, דער ציון־קאמפף וואלט אויפגעהערט, ווייל ווען איינער זאל שטעהן אין דעם אומריינעם

פראנקרייך, וואָלט ער זיך געקענט איינבויגען קושען די ערד פון ציון במילא אָהן גלגול מחילות און אָהן שקלים...

און זאָ האָב איך מיך פערטיעפט אין די געוואַלדיגע פּאַרציגע פון די אונגעהייערע גרויסע געזונטע מענשען און בין געווען ענטציקט פון דער קאָלאָסאַלער מענשהייט און פון דעם איינפאַל פון מיין וויסענשאַפטליכער רעדע, אָבער ווי אין פיעלע זאכען אויף דער וועלט, ווען מען קומט צו דעם עכסטען פּאקט, טרעט איין די רעאַקציאָן, אַ שרעקליכער קריזיס האָט איינגעטראָטען אין מיינע געדאַנקען און עס האָבען זיך אָנגעהויבען ארויס־שטעלען די אונבעקוועמליכקייטען פון אזאַ אומגעלומפּערטע מענשהייט.

צום ביישפּיעל די טראָבעל פון אַ טוטפּיק פאַר אזאַ גרויסען מענשען ביז אין שטערן מאַרס, ווי פיעל קראַפט און ארבייט וואָלט געדאַרפט פער־ווענדעט ווערען צו מאַכען אַ שפּיץ אויף דעם גרעסטען קלאָץ פון דער וועלט און ווי פיעל שטריק מיט שלעפּ־מאַשינען ביז מען וואָלט געבראַכט דעם גיגאַנטישען טוטפּיק צו די צייהן פון דעם גרויסען מענשען.

און ווען דיעזער גרויסער מענש זאָל דערפיהלען אַז ער דאַרף אויס־שנייצען די נאָז, ביז ער וואָלט געבראַכט זיינע דריי פינגער צו דער נאָז, וואָלט דערווייל חלילה געוואָרען איין איבערשווימונג, אַ מבול אויף דער וועלט.

דאָן, ווער עס איז בעקאַנט אַביסעל מיט כעמי, קען זיך פאָרשטעלען די ענדערונג פון דעם וועטער, וואָס וואָלט געווען פוןביידע זייטען פון זאָלכע גרויסע מענשען.

ווען פון פאָרענט וואָלטען איהם געברענט די זאָננען־שטראַהלען און ער וואָלט געדאַרפט טראָגען אַ דזשאָמפּער מיט לייוועגדענע הויזען און מיט אַ פּאַטשיילקע ווישען דעם שוויים, וואָלט הינטער זיין רוקען געהערשט איין עוויגער ווינטער, און ריעזיגע שנעע־בערג וואָלטען איהם געקיהלט זיין פּאָטילניצע, אַז ער וואָלט געדאַרפט מיליאָנען בערען־פעלען זיך צו שיצען פון פערגליווערט ווערען.

ווי פיעל פעקטאָריעס, אין וועלכע מען פאַבריצירט נוצליכע זאכען, ווי קאַנאָנען, פעדערען צו פרויען־היטעלעך א. ז. וו. וואָלטען געמוזט פערווענ־דעט ווערען צו פאַבריצירען קאַסטאָר אָיל טאָמער כאַפּט אזאַ ריעזיגער מענש איבער אַ ביסען אָיף אַ סעודת מצוה...

און אזוי בין איך געגאַנגען אראָפּ־באַרג פון מיין אידעע און די אונבע־קוועמליכקייט פון אייביג וואקסענדע מענשען האָבען זיך מיר פאָרגעשטעלט וואָס ווייטער אַלץ שרעקליכער, ביז ענדליך איך האָב מיט געוואַלד פון מיר פערטריבען דעם געדאנק איבער דיזע טהעמא און שפּרינגענדיג איבער צעהנדליגע אנדערע טהעמאַן האָב איך מיר ענטשלאָסען אויפצוגעבען ווי־סענשאַפט און בעסער רעדען איבער א לעבענס־פראגע, דאָ דאַרף מען קיינע טהעאָרעטישע טערמינא־טעכנישע ווערטער, יעדער פראזע, יעדער וויץ קען אַנגעווענדעט ווערען צור צופריעדענהייט פון פּובליקום, דען דאָס איז דאָך ווירקליך א מתנה פון גאָט, וואָס ער האָט בעשאַפען אויף דער וועלט פראזען, און ביי פיעלע לעערע קעפּ פון געדאַנקען קומט א פראזע און זעצט ווייטער די צונג איז בעוועגונג.

און גראַד איז מיר איינגעפאַלען א פּרעכטיגער נאָמען צו מיין רעדע: „פערליעבט, פערלאָבט און פערלייבט“.

און טאקע באַלד איז מיר איינגעפאַלען זאָגאר דער טאָן און די האַל־טונג ביי דיזע ווערטער, א קליינינקייט, פערליעבט, פערלאָבט און פערלייבט!

— דאָס זיינען די דריי וויכטיגסטע פּעריאָדען אין מענשליכען לעבען, די שעהנסטע איבערגענגע פון דער מענשליכער יוגענד צום ריכטיגען לעבען. וויפיעל טייכען פון פּאָעזיע זיינען שוין אויסגעגאָסען געוואָרען בלויז אויף דעם וואָרט „ליעבע“, די יונגע פערליעבטע ווערען אוים מענשען, זיי ווערען ענגלען און געטער גלייך, מיט פאַנטאזיען הימעלש הויך אין דער צייט פון זייער „ליעבע“.

היינט וועלכער גליק ביי דעם קאָנטראַקט שליסען, ביי דעם איבערגאַנג פון פאַנטאזיע צו דער ווירקליכקייט, ביי דער „פערלאָבונג“, ביי די תנאים.

און ענדליך ביי דער פערווירקליכונג פון אַלע פאַנטאזיען ביים ערדייכען אַלע הימלישע שטרעבונגען, ביי דער האָכצייט, ביי דער „פערלייבונג“, וואו עס קומען די כונות פון דעם „אחד“, פון והיה לבשר אחד, אָדער ווי דאָס פאָלק דריקט זיך אוים „מאַן און ווייב זיינען איין לייב“.

יעצט לאָמיר בעלייכטען די דריי געטליכע פּעריאָדען אין מענשליכען לעבען...

— יואַל! געה וויג צו דאָס קינד, איך מוז געהן צו דער שניידערין און פּאַסען נאָך א מאָל דאָס קלייד אויף פסח — האָט מיך אין מיטען דרינען

איבערגעשלאָגען די שטימע פון מיין יענטע, און פּלעצליך האָט אונטער מיינע פיס געפּלאַצט דער בלויער הימעל פון די געטליכע פערליעבונג, פער־לאָבונג און פערלייבונג, די דאָזיגע וואָלקען זיינען צוגאַנגען ווי א רויך. אָנ־שטאָט פערליעבט האָב איך דערזעהען א קאָמעדיע פון קאָקעטעריי און שטרע־בען פון איין זייט צו טהירישע ליידענשאַפט און פון דער אנדערער זייט צו שעהנע קליידלעך; די פערלאָבונג א קאָנטראַקט פון געגענזייטיגע אונטעריאָ־כונג און פערשקלאַפונג, און מיין צוקערדיגע טהעמא איז געוואָרען קאַפּוט.

שרעקליך, עס איז שוין נאַכט און אַט שטעהט שוין דאָרט אין האָלל א פּובליקום און וואַרט אויפ'ן רעדנער און איך האָב נאָך אפילו קיין פּיצעל טהעמא ניט.

אַך, ווי אונגליקליך איך בין! צו פערלירען זאַ איין גלענצענדע געלעגענ־הייט, צו צייגען זיך פאר אלע בעקאַנטע אלס טאַגעסהעלד, דער געלעהרטער, דער אָראַטאָר, אז א פּאָר דוצענד שעהנע מיידלעך זאָלען זיך ווינשען אזעלכע חתנים ווי איך, אז א צעהנדליג ווייבער זאָלען בעטראַכטען דעם אונטערשיעד פון מיר ביז זייערע מאַנען. אָבער אָהן א טהעמא געהן זיך בלאַמירען, דאָס קען איך ניט, רעדען טאָר איך שוין היינט ביי נאַכט ניט, ווייל מיינע גדאַנקען האָבען מיר פערוּרזאַכט א העפטיגען קאָפּ שמערץ.

שאַ, דאָס איז דאָס בעסטע, איך האָב א פּרעכטיגען תירוץ, איך קען היינט ניט רעדען, איך בין קראַנק. גרויסאַרטיג! — מיין צוועק האָב איך דאָך כמעט אין גאַנצען ערדייכט, אין די צייטונגען איז דאָך שוין געוועזען אדוועד־טייזט, צווישען די מעמבערס אַנאָנסירט, אז דער וועלט-בעריהמטער רעדנער וועט רעדען, נון מסתמא האָט ער געדעדט, איי רעדען? עקסידענט! דער קאָפּ טהוט וועה....

און באַלד האָב איך געשטעקט אין מיין יום טובדיגען יוניפאָרם און דאַ־ווויי לויפען אין האָל אריין. גאַנץ געגוג מען וועט מיך פּאָרשטעלען אלס דעם אָראַטאָר און איך וועל ארויפגעהן אויף דער פּלאַטפּאָרם מיך ענטשולדיגען און אַלעם איז פאַראיבער.

איך קום אין האָל, הוסט מיך אויס נאָך אויף די טרעפ, גרייזעל צו א בי־סעל די מאַסטעש, אום אַנשטענדיג צו ערשיינען פאר'ן פּובליקום. איך עפען לאַנגזאַם די טהיר, א וועהטאָג! וואָס איז דאָס, ליידיג, פּוסט.

— העללאָ! — האָט מיר געזאָגט אונזער קלאָב קלערק — אונזער רעד־

נער איז שוין דאָ, אבער פּובליקום, קיין הונד אין דער ווייבערשער שוהל.

— הפּנים איך בין געקומען צו פריה. — האָב איך געענטפערט א ביי־סעל פערשעהמט. —

— אָה, ניין! עס איז שוין גאָר ניט פריה, פערגעסט ניט, אז עס איז אדוועריטייזט פאר פּונקט 7 אוהר און יעצט איז שוין באלד 10, זיי וועלען טאקע קיינער שוין ניט קומען, די מייסטע האָבען מיר געזאָגט אז זיי וועלען ניט קענען זיין. איהר מיינט טאקע אין אמת, אז אונזערע לייטע דארפען לעק־טשורס, מען רעדט נור מיט'ן מויל פון בילדונג, פּאָרטשרים, וויסענשאַפט, אָבער אין גרונד זיצען זיי אַלע ביים סדר דער צוליעב זיין ווייב, דער צוליעב זיין שווינער, דער צוליעב שכנים און מען זאָגט די הגדה... איך געה שוין שליסען די האַלל. —

אָה, איך שלים־מזל, עס איז מיר ניט געלונגען א רעדע צו האלטען, עס איז מיר אויך ניט געלונגען צו צייגען א תירוץ פאר'ן פּובליקום, און פאר גרויס ערגערניש בין איך שנעל געקומען אהיים און האָב מיך אויך געכאַפּט צום אָפּריכטען דעם סדר פאר מיין יענטע.

זיבעטע סעריע.

מאנאלאגען

I.

שלאָף שוין.

— ביזט שוין דאָ, מיין תכשיט? מן הסתם שוין גרויסער טאָג.

— עס איז נאָך 3 שעה צו טאָג, עס איז ערשט צוויי דער זייגער.

— צוויי דער זייגער! א גרויסער וועהטאָג איז דיר! ביזט נאָך אפשר צו פריה געקומען? געה זיך דורך נאָך א ביסעל, האָסט נאָך אפשר וויניג גע־טרעמפּעוועט. אז אָך און וועה איז מיין פינסטער מזל, אז איך דארף זיין גאנצע נעכט אליין, און ער לעבט א גוטען טאָג מיט זיינע טהייערע חברים. און איך מעג דאָ אפילו צו גרונד געהן; די נשמה מעג מיר דאָ אויסגעהן, זאָל עס איהם אפילו א פּיצעל הארען, אז מיין מאמע זאָל אויפשטעהן פון קבר זעהען מיין זיסע דאָליע, וואָס זי האָט מיר געגעבען, וואָלט זי זיך צוריק בע־גראָבען....

— שאַ, שאַ! זי האָט שוין געעפּענט איהר מענה לשון און דאָס צינגעל געהט שוין ביי איהר ווי אויף שרייפלעך.

— א וויסטער חלום צו זיין קאָפּ, וואָס! דו ביזט נאָך געדעכט, זאָג מיר, צרה, שלים־מזל, וואו ביזטו געוועזען א גאנצע נאכט? הא?

— וואו בין איך געוועזען? איך האָב דאָך דיר געזאָגט, איך געה אלס דע־לעגאַט.

— זאָל איך אזוי וויסען פון דיר, גאַטוניו, ווי איך וויים פון דיינע לאַ־גאַטעם מיט דיינע שמאַטעס, וואָס! שוין אודאי ווייטער א חתונקע! האָסט שוין חתונה געמאכט דיין מוזינקע, חתונה זאָלסטו שוין האָבען מיט'ן מלאך המות, הארציגער פאָטער! א יונג האָט אין זינען חתונות! שוין צוויי מאָנאַט,

אז ער סטאַפּט, און מיך לאָזט ער איבער ווי א וואלקאלאַק אליין, און איהם גלוסט זיך טאַנצען אויף חתונות!....

— וואָס׳ערע חתונות? לעפּעטוכא! אז דו צורעדסט זיך קען מען דיר מיט דריי פּאַר פערד ניט דעריאָגען, איך זאָג דיר אז איך בין געווען אין דער עקזעקוטיוו קאָמיטע אלס דעלעגאַט.

— נוג געה פיהר מיט אזעלכען א וועלט, אז ער איז גאָר געוואָרען אין דעם וויסטען אמעריקא א גאַנצער מאַכער! הער נור וואָס ער איז געוואָרען, א דעלאגאַט אויף א אָקסען קאָמעט, זאָלסטו אזוי קענען לעבען, ווי איך קען עס אפילו נאָכזאָגען.

— וואָס דען, דו קענסט עפּעס? מעהר ווי שעלטען און שרייען קענסטו ניט, מיין יוניאָן האָט מיך אויסגעוועהלט אלס דעלעגאַט צו דער עקסטרא מיטינג פון די פּעדריישען אָף לייבאָר.

— הער נור, הער נור א טערקיש לשון א ביסעל, עקסטרא פּעדערען לאַקשען מיט לעבער, וואָס ער האָט דאָ צוזאמענגעמישט, מישען זאָל זיך איהם דער קאָפּ, רבונו של עולם, הער נור זלמן! זאָלסט זיך גאָר ניט איינרעדען, אז דו וועסט מיר פּערטומלען דעם קאָפּ, איך בין ניט פון די יענטעס, וואָס דריי פּאַר א גראָשען. איך וויל וויסען וואו ביזטו געווען א גאַנצע נאַכט?

— פּראָסטער גוט שבת, דו ווייסט עפּעס? איך בין געווען אויף דער מיטינג, וואו מען האָט בעשלאָסען מאָרגען צו מאַטשען פאַר די עלעקשען.

— וואָס איז מיט דיר אזא שמחה, נא דיר א נייער שמחת תורה אויף זיין קאָפּ!

— געוויס איז ביי אונז שמחת תורה, אז מיר האָבען דערלעבט....

— דערלעבט! דערלעבט האָט ער, וואָס פאַר א גדולה האָסטו דערלעבט?

— צו געהן מיט כלי זמר איבער די גאַס אין די פרייע אמעריקא!

— א וועהטאָג איז דיר, און אין שניפּעשאָק ביזטו ניט געגאַנגען מיט כלי־זמר איבער דער גאַס אויף אלע סיום׳ס, אויף אלע חתונות?

— דאָ אָבער האָבען מיר געוויזען, אז מיר האָבען יוניאָנס, מיר זיינען שטאַרק, מיר ווילען קעמפּפען געגען...

— געגען אייערע ווייבער! קעמפּפער! האָסטו דיר שעהנע מלחמוניקעס, זלמן! מיר וועסטו דאָך ניט איינרעדען, איך וויים דאָך מיט וואָס פאַר א הארץ דו ביזט געגאַנגען, הפּנים מיט דיין ווילען? דיר איז געלעגען מוזיק אין

קאָפּ? נור אַט דו האָסט מורא געהאַט פאר די 10 דאָלאר שטראָף וואָס דו וואָלסט געמוזט בעצאָהלען.

— האָבּט אפילו א ביסעל רעכט, אָבער זיי זיינען דאָך געניטער, און זיי ווילען דאָך אונזער טובה.

— דיין טובה, אַט צוקראַצען זיי זיך נאָר פון דיינעט וועגען, און וואו זיי קענען דיר אויסברענגען א דאָלאר אויף כלי־זמר, אויף פאָהנען, אויף לענטים, ברענגען זיי דיר אוים, און אז דו שטאַרבסט פון הונגער קימערט זיי אפילו גאָר ניט.

— זיי ווילען דאָך איבערציייגען די קאפּיטאַליסטען אז מיר זיינען שטאַרק, און מען וועט פון אונז אויסוועהלען א פּרעזידענט, וואָס איז כמעט אזוי ווי א קיסר.

— חא, חא! איהם וועט מען אויסוועהלען פאר א קיסר! בהמה וואָס דו ביזט, מן הסתם וויל פון זיי אימיצער ווערען א מאכער, א רעדעל־פיהרער, אָדער עפּליכע דאָלאר מאכען, פערדרעהט ער אייך דעם קאָפּ. אוי, נאַרישע בהמות! עס מאכט אוים ווער עס וועט דאַרטען זיין פון אויבען, ווייסטו דען ניט, אז דער זאַטער גלויבט ניט דעם הונגעריגען, ווער עס וועט האַלטען דעם קאנטשיס, דער וועט שמייסען, אלץ איין טייוועל! טהו דיך שוין אוים, שלים־מזל, עס איז שוין 2 דער זייגער, זאָלסט חאָטש האָבען צייט עס זאָל זיך דיר חלום'ען א קיסר.

— יאַ, יענטע, איך האָב דיר גאָר פערגעסען זאָגען, ווייסטו וועמען איך האָב היינט געזעהן?

— וועמען?

— א נו טרעף!

— דעם סאָציאַליסטישען קיסר.

— פּלוידער שוין ניט, טרעף בעסער.

— ביזטו היינט פעררוקט צו וואָס, אָדער זאָג וועמען דו האָסט געזעהן, אָדער שלאָף שוין און לאָז מיך שלאָפען.

— תמיד איז זי שלעפעריג, קיין מאָל שלאָפט זי זיך ניט אוים.

— אז דאָס קינד זאָל דיך אזוי מוטשען א גאַנצען טאָג און ביינאַכט ניט לאָזען שלאָפען, וואָלסטו מיך געפיהלט, נור וואָס הארט דיר פאר מיר, אבי דו

האָסט דיר דיינע מיטינגס מיט דיינע מאַטשען, אַז אָך און וועה מיינע יאָהר, אַז איך האַלט עס אויס בין איך שטאַרקער ווי אייזען...

— האַ, האַ! זי האָט זיך ווייטער צולאַזט, שלאָף שוין, מיט דיר אָנ־הויבען.....

II.

די סקעביכע.

— שוין, ביזט שוין דאָ צוריק מיט מזל, צוויי מאָנאַט איז ער אומגע־גאַנגען ליידיג, פוסט און פּאַס און מען האָט פערזעצט פון זיך די הויט, און קוים וואָס ער האָט בעקומען אַ ביסעל ארבייט האָטש אויף איין וואָך, האָט ער אָבגעאַרבייט צוויי שעה און איז שוין דאָ צוריק... בעסער האָסטו געזאָלט צו־ברעכען די הענד מיט די פיס, איידער דו האָסט מיך פערשלעפּט אין דער ווייסטער שטאָדט אמעריקא, טאָמער האָט מיר נאָך געפעהלט קאַלאַמבעס מיט זיין אמעריקא... —

— אָבער, יענטע, שיטסט מיר נאָך זאַלץ אויף די וואונדען, דו זעהסט דאָך, אַז איך האַלט מיך קוים אויף די פיס, מען האָט מיך צו׳הרג׳עט, צושלאָ־גען ,אַז איך בין קוים אַ לעבעדיגער.... —

— אַ שעהנע ריינע כפרה אויף דיר, אַז דו מוזט זיך אומעטום אריינ־מישען! וואו צוויי, מוז דאָך מיין שלים־מזל זיין אַ דריטער. אַז מען האָט אָבער אין זין די ארבייט.... —

— טאַקע ביי דער ארבייט זיינען זיי מיך דאָך בעפאַלען, ביי דער מאַשין האָבען זיי מיך שיער ביז אין טוידט געשלאָגען. —

— ווי קומט דער באָס אריינצולאָזען די לויפער אין שאָפּ אריין? אַז דו זוכסט דיר אָב אַזעלכע באָסעס!

— וועלכע לויפער? טאַקע די יוניאָן ארבייטער, די וואָס סטרייקען, זיי, זיי האָבען מיך שיער דער׳הרג׳עט. אוי, מיינע ביינער! —

— דער׳הרג׳עט זאָלען זיי ווערען פון גאָט, רבונו של עולם! וואָס האָסט געדאַרפט מיט זיי זאַצעפּען?

— ווער האָט מיט זיי זאַצעפּעט? זיי האָבען מיך געשלאָגען דערפאַר וואָס איך אַרבייט. —

— אַ גרויסער וועהאָג זיי אין הארצען! וואָס, זיי זיינען דיר מקנא? פאַר וואָס איז זיי די אויגען ניט ארויסגעקראָכען, ווען דו ביזט אומגעגאַנגען לייּדיג און מען האָט געגעסען פון זיך די פלייש, שונאי ישראל? אוי, בעסער וואָלט איך אויסגערונגען ביי די מאַמען אין בויך איידער איך בין געבאָרען געּוואָרען אין אַזא פינסטער מזל צו דעם ווּיסטען אמעריקא! האָסטו דיר, איז אַרבייטען אויך אַ חטא, — לעמעשקע! האָסטו דאָך זיי געקענט זאָגען, אַז דו האָסט אַ ווייב מיט זעקס קינדער, אַז מיר געהען אַלע אום נאַקעט און באָרוועס, אַז מען לאָזט זיך אוים פאַר אַ שטיקעל ברויט. האָבען זיי דען גאָר ניט גאָט אין הארצען! נור דו, שלים־מזל, דו האָסט דען אַ מויל אומשטיינסגעזאָגט, נור מיט מיר קענסטו זיך אויס׳טענה׳ען; מען עפענט אַ מויל ווי אַ מענש און מען זאָגט... —

— זאָג היינט, זאָג מאָרגען, אַז זיי שרייען, אַז איך בין אַ סקעב. —

— אַל׳די בייזע חלומות צו זייער קאָפּ! האָסטו דיר אַ סקעבער! האָסטו זיי ניט געקענט זאָגען, אַז דו ביזט ניט קיין סקעבער, נור אַ שניפּעּשאָקער? איבערגעקעהרטע וועלט אין דעם אמעריקא: סקעב און שניפּעשאַק איז ביי זיי איין זאַך. און אַז אפילו אַ סקעבער, דאַרפסטו ניט לעבען? אַ סקעבער האָט ניט קיין מאָגען? וואָס איז נעבעך דער סקעבער שולדיג, אַז ער איז געבוירען געוואָרען אַ סקעב? און וואָס איז דאָס עפּעס דאָס שטעדטעל סקעב אַזוי זינדיג, עס איז זייער אמעריקא, זיי האָבען עס אָוועקגעקויפט און די אָרמע סקעבער טאָרען ניט אַ מאָל כאַפּען אַ דזשאָב? מיר שיינט, אַז איך וועל צו זיי אָוועקגעהן וועל איך אויסלאָזען מיין ביטער הארץ צו זיי — האָסטו דיר גאָר אַ סקעבער... —

— אָבער גענוג דיר שוין סקעבען, אַ סקעב הייסט ניט, ווער עס איז פון סקעב, נור ווער עס איז ניט איינגעקויפט אין יוניאָן. —

— אָט דאָס איז דאָך מיין טענה וואָס דו קענסט ניט רעדען, האָסט זיי ניט געקענט זאָגען, אַז דו ביזט געווען אַ קיילעכיג יאָהר אין יוניאָן און האָסט נור געמוזט אַלע ווילע צוטראָגען די קוואָדערס דאָ אויף אַ פּיקניק, דאָ אויף אַ צייטונג, דאָ אויף די סטרייקערס, דאָ אויף דעם, דאָ אויף יענעם און אַז דו ביזט אומגעגאַנגען דאָס גאַנצע יאָהר ליידיג — זי זאָל זיך עס איינמאָל דער־

מאָנען הונד טייוועל! דו האָסט זיך אזוי פיעל אָנגעצאָהלט, נא דיר עטליכע דאָלאר, זאָלסט האָבען רענט צו בעצאָהלען, אזוי לעבען זאָל די יוניאָן, ווי זי האָט האָטש א מאָל אין זינען געהאַט, זיך צו שטעלען ווי א מענש. וואָס האָב איך פון די יוניאָן, איך לעב עפּעס פון זיי? אבי גיב איהר געלד, און דערצו נאָך געה צו איהר טאָג ווי נאכט, און מיך מיט די קינדער לאָזען אליין, ווי א וואָלקאלאק! איך האָב אין דער ערד די יוניאָן, נור דו... —

— אוי, אז דו כאַפּסט זיך אָן אן איין וואָרט האָלסטו זיך דערביי נאָך ערגער ווי די יוניאָן־רעדנער. יוניאָן, יוניאָן, און עס ווערט דיר גאָר ניט מיאוס....

— וואָס? תכשיט מיינער! דו נעהמסט זיך נאָך אָן פאר די יוניאָן, ניט דערלעבען וואָלט זי, איך זאָל מיך נאָך אָננעהמען פאר איהר, הערסט א ביי־סעל? זי שלאָגט איהם, פאר וואָס ער גיט איהר ניט קיין געלד, און ער, דער שלים־מזל... —

—וואָס׳ער געלד, בהמה, וואָס דו ביזט. —

— פאר וואָס דען שלאָגט זי דיר? וואָס דען האָט זי צו א טאַטען פון קינדער, דו האָסט איהר עפּעס א קינד געקווילעט? געקווילעט זאָל זי ווערען פון גאָט! וואָס האָט זי צו דיר? אדרבא, יענקעל, זאָג מיר פאר וואָס קומט דיר צו שלאָגען? —

— פאר וואָס? זיי ווילען אויספיהרען דעם סטרייק, זיי ווילען אָנלער־נען דעם באָס, ער זאָל ניט האָבען ווער עס זאָל איהם מאַכען די ארבייט, וועט ער זיי מוזען געבען מעהר א פּעני אויפ׳ן ראָק.

— א וועהטאָג זיי אין פּיסק! איבער זייער פּעני זאָל איך מיט די קינ־דער זיך אויסלאָזען פאר הונגער? האָט מען עס נאָך אזוינס געהערט? זיי איז ווייניג 8 און 10 דאָלאר א וואָך און ווילען נאָך א פּעני, און אז ער האָט קוים מיט צרות בעקומען א פּאָר טעג ארבייט, קריכט זיי די אויגען ארויס. וואָס, זיי זאָרגען עפּעס פאר דיר, אז דו געהסט אום ליידיג? איך וועל עפּעס מיט זיי זאָט זיין? קאָזשדי סאָבי, יעדער מענש איז צו זיין העמד נעהנטער, נור נעה טענה מיט א לעמעשקע, ער קען זיך דען אוים׳טענה׳ן? נישט־קשה, עס זאָל זיך טרעפען אויף מיר, וואָלט איך שוין געוואוסט ווי אזוי דאָס מויל צו פערשטאָפּען. נור דו, דו ביזט געוועזן א שלים־מזל און בלייבסט א שלים־מזל. —

— אָבער, יענטע, זאָג מיר נור, וואָס האָסטו דיך צושריען? גלויב מיר, עס העלפט ניט קיין רעדען און קיין שרייען מיט זיי. אָט אזוי האָט מען זיי איינגעדרומעלט אין קאָפּ אריין, אז א סקעב איז כל בו און מען מעג איהם דער'הרג'ענען אויפ'ן אָרט, און אזוי האַנדלען זיי.

— אָבער דו ביזט דאָך גאָר א שניפּעשאָקער. —

— טאָקע א שניפּעשאָקער, אָבער א סקעב. —

— וואָס זשע הייסט א סקעב?

— ווער עס געהט ארבייטען דאָרט וואו מען סטרייקט. —

— משוגע זאָלען זיי ווערען פאַר אַלע אידען! וואו דען זאָל מען געהן ארבייטען, וואו מען סטרייקט ניט, וואו אלע מאַשינען זיינען בעזעצט, און מען דאַרף קיינעם ניט? לעמעשקע, וואָס זאָגסטו זיי ניט! — יאַנקעל, פון דיר וועט שוין קיין לייט ניט זיין. —

— וואָס זאָל איך מיט דיר רעדען, און וואָס זאָל איך מיט דיר טענה'ען, אז דו ביסט ניט מעהר, ווי א נאַרישע אידענע און דערצו נאָך א גרינהאָרן, און פערשטעהסט גאָר ניט, אז ארבייטער ווילען זייער לאַגע בעסער מאַכען, איז טאָקע אַן אונרעכט, אז דורך איין מענשען זאָלען זיי ניט אויספיהרען. פערגעס ניט, אז זיי טהוען עס אויך ניט אוים וואָוילטאָג; זיי האָבען אויך ווייבער מיט קינדער, און עס איז טאָקע א יושר זיי צו אונטערשטיצען, ווארום, אז אלע ארבייטער וועט גוט ווערען, וועט דאָך מיר אויך זיין גוט, און ווער עס וויל דאָס ניט בעטראַכטען, דער איז א סקעב, אַן אונמענש. —

— אָט דאָס איז דאָך טאָקע וואָס איך זאָג, אז דו ביזט געוועזען א שלים־מזל און בלייבסט א שלים־מזל! אַן אָרעמע ארבייטער ווילען מאַכען א לעבען נעבעך, וואָס האָסטו געדאַרפט קריכען? אוי, פון דיר וועט שוין קיין מענש ניט זיין! —

— אָט האָסטו דיר! זי שרייט שוין פערקעהרט. — גיב מיר שוין עטליכע בולבעס, לאָמיר אָפּעסען, ווייל איך מוז מיך צולעגען, איך קען קוים איינזיצען.

— זאָל איך דיר האָבען פאַר א מאַן, גאָטוניו! ווי איך האָב עפּעס געקאָכט; דו גיבסט מיר עפּעס צו קאָכען? אז אָך און וועה איז מיר, אז דו ביסט געוואָרען אויף דער עלטער א סקעב און איך מוז זיין א סקעביכע...

III.

נאָך די עלעקשאָן.

— א שווארץ, חושך'דיג, וויסט פינסטער יאָהר אויף דיין קאָפּ. גיב א קוק, שוין צוועלף א זייגער און ער האָט נאָך גאָר ניט בדעה אויפצושטעהן. חתונה געמאכט זיין מוזינקע, חתונה זאָל ער האָבען מיט'ן מלאך המות. ער פערגעסט גאָר אז ער איז א טאַטע אויף צרות פון זיעבען קינדער, לויפען זאָל מען אויף זיין בייז וואונדער. און דאָ איז אזוי קאַלט אין די רומס און עס איז ניטאָ א קויהל אויף א רפואה. איך בין הויל ווי א קאַטויל, די קינדער נאַקעט און באָרוועס און אָט קומט ווייטער רענט, ווערען זאָל ער פערברענט, און ער ליעגט און כראָפּעט ווי נאָך א באַד! יואל, אז דו שטעהסט ניט אויף, ווי איך בין א אידישע טאָכטער אז איך גיס דיך אָב מיט א פייל קאַלט וואסער, אז דו וועסט בעקומען דאָס זיעבען-יעהריגע קדחת, און עס וועט מיט דיר וואַרפען איילען הויך, אזוי ווי עס וואַרפט מיר א צאָהן אָן א צאָהן. גאַטעניו, הארציגער פאַטער, פארוואָס שטראָפסט דו מיך אזוי, און האָסט מיר צוגעשיקט אזא שלימזל אויף מיין קאָפּ, כאָטש נעהם און ציה דיך אויס פאַר הונגער און איהם הארט עס גאָר ניט. אבי ער האָט מיר אָנגעפּלאַדעט זיעבען ממזרים אויף מיין קאָפּ און איהם, אז עס הארט איהם גאָר ניט. וועה איז מיר, וועה איז מיינע יונגע יאָהר, אז מיין מאַמע וואָלט אויפשטעהן פון דעם קבר, וואָלט זי פון קלעמענים זיך צוריק א לעבעדיגע בעגראָבען, בעגראָבען זאָל איך איהם, וואָלט איך כאָטש געוואוסט אז איך בין א וויסטע אלמנה, וואָלטען כאָטש גוטע לייט אויף מיר רחמנות געהאַט. יואל, אז דו שטעהסט ניט אויף וועט זיך די וועלט איבערקעהרען, וועט די גאַנצע שטאָדט לויפען אויף דיין בייז וואונדער, וועל איך דיר אָבשפּיעלען א חתונה אָהן קלעזמער, אז לאַנד און לייט וועט מיט דיר האָבען צו טהון. שטעה אויף, דו הערסט, וואָרום אז ניט, וועל איך...

— אהא, מיין יענטע האָט שוין אויפגעשפּיעלט איהר מאָרגען־מוזיק. — האָט יואל געזאָגט נאָך האַלב שלעפעריג, אויסרייבענדיג די אויגען — בהמה דו, וואָס קאָכסטו זיך איצט? עס איז דאָך שוין דאָ אַלע רעטוירנס.

— טאָרען און בּאָרען זאָלען דיך שדים, גאָטעניו. — האָט ער בעקומען יענטע'ס אנטוואָרט.

— אבער וואָס רעש'טו זיך, פרעג איך דיך? — האָט יואל גענאָגט, זיך אויפּזעצענדיג — דו ווייסט דאָך שוין מן הסתם אַז אונזער פּאַרטיי האָט געוואונען, און גאָווערנאָר איז טאַקע מעק־קאַרטי.

— נו, געה־זשע מיט איהם צוזאַמען אין דער העלל.

— נו, וואָלט דען בעסער געווען, אַז דער דעמאָקראַטישער זאָל געווען געווינען?

— איהר מעגט פון מיינטוועגען ווערען די כפרה צוזאַמען מיט אַמעריקאַ.

— וואָס, דו האָסט אויך טענות צו אַמעריקאַ? נור געה רעד מיט אַ בהמה. דו ווייסט דען וואָס הייסט פרייהייט? דו פערשטעהסט דען צו געהען מים מוזיק איבער די סטריטען?

— שפּיעלען זאָל דיר אין קאָפּ, רבונו של עולם. אַ גדולה אויף איהם, עס פעהלט איהם קלעזמער, וואָס הארט איהם דען, אַז דאָס ווייב און קינדער לאָזען זיך אויס פאַר אַ פעני, אבי ער האָט דאָרט גובר געווען די טאַמאַווני העלל.

— פערשטעהט זיך, ביי דיר איז דאָס גאָרניט. דו האָסט דען הפּנים געוואוסט, וואָס אין עלען סטריט האָט זיך געטהאָן! און טאַקע נור איהם אליין האָבען מיר צו פערדאַנקען וואָס עללען סטריט איז איצט אַ מחיה דורכצוגעהן.

— אַז איך זאָג, אַז דער מענש איז אַראָב פון זינען, ווילען זיי מיר ניט גלויבען. אָט דרעהט איהם דער קאָפּ פאַר עללען סטריט. עס געפעלט דיר ניט עללען סטריט, געהט מען דורך עלדרידזש סטריט. אַז דו האָסט אין דיינע אייגענע רומס מכות מיט צרות! הערסטו יואל, אַז דו וועסט ניט אוועקוואַרפען אָט דיינע הינטישע שטיק מיט די חזיר'שע פּאָליטיקס און האָבען אין זינען דיין ווייב און קינדער, זאָל איך אַזוי דערלעבען מאָרגען, ווי איך וועל דיר אַ שפּיי טהון אין פּנים מיט דיין בכול אשר לכול און וועל אוועק־געהן דיענען, אָדער זיך אַ מיתה אָנטהון, אבי דיין לעמעשקענעם פּנים ניט אָנצוקוקען, גיב מיר שוין אַ ביסעל טשענדזש אין הויז אריין, און לאָמיך ארויפ־כאַפּען עפּעס פאַר די קינדער אויף דינער, זיי וועלען באַלד קומען פון סקול די עופה'לעך, זיי האָבען אין דער פריה אויך גאָרניט אין מויל געהאַט. שעהן האָב איך מיר דערלעבט פאַר דיין קאָפּ. וואָס־זשע קראַצסטו זיך דאָרט אַ

יאהר? גיב שוין די פּאָאר סענט, איך שטעה ווי אויף הייסע קויהלען, דאָס קינד וועט נאָך דאָרט ארויספאַלען פון טשער'ל.

— ביזט א גרויסער גנב, יענטע, דו האָסט שוין ארויסגענומען דאָס ביסעל טשענזש פון פּאָקעט.

— איך זאָל אזוי וויסען פון דיר, מיט דיין וואוט, מיט דיין טאָמעוויי סטריט, ווי איך האָב מיך אפילו צוגעריהרט צו דיינע...

— טאָ וואו איז אהינגעקומען די 75 סענט וואָס איך האָב געהאַט דאָ אין רעכטען פּאָקעט?

— אז איך זאָג אז די פּאָליטיקס וועט איהם משוגע מאַכען! 75 סענט, מעהר א פּערציג פּענים האָב איך דאָרט ניט געפונען, האָב איך עס אוועק־ געגעבען דער הויזקיפּערקע, וואָס איך האָב נעכטען ביי איהר געליהען. האַלט מיך ניט אויף, לאָמיך ארונטערלויפען.

— וואָס זאָל איך דיר געבען, די נשמה? אז איך האָב געבראַכט א פּאָאר סענט, האָסטו שוין געלעגט די האַנד אויף זיי.

— אָללראַיט, אָללראַיט, פיהר דיין וועלט! אזא יאָהר אויף דיר מיט דיינע שבור'ע באָמס, ווי דו וועסט אויספיהרען. אַט קומען שוין די קינדער, וועל איך זיי הייסען זאָט ווערען מיט דיין פּאָליטיקע, מיט דיין מחיה'דיגע ליעבע עללען סטריט. דערבאַרמדיגער פאָטער, פארוואָס נעהמסטו מיך ניט צו פון דער וועלט? וואָס פּלאָגסטו מיך? וואָס לאָזטו מיך פינסטערן מיינע יאָהרען פאַר אזא צרה, פאַר אזא שלימזל. כאָטש נעהם און קיי די ערד. אבער וואַרט, ניט דערלעבען וועסטו, יואל, איך זאָל וויינען און געהען יונגערהייט פון דער וועלט דורך דיר. איך וויל פון גאַרנישט וויסען, — ביזט א מאַן, גיב געלד. געה פון מיינטוועגען דורך דער ערד און ברענג מיר א דאָלאַר אין הויז אריין. נור איך בין א גרויסער נאַר, וואָס איך ערגער מיך גאָר. וואָס, די קינדער זיינען מעהר מיינע ווי זיינע? זאָל ער זיי געבען עסען, זאָל ער אפילו אַקערן מיט'ן נאָז די ערד.

— יענטע, מען טאָר ניט אַקערן דאָס יאָהר די ערד, — דאָס יאָהר איז א שמיטה.

— ער מעג ווערען די כפרה מיט דיר אינאיינעם. טאַקע, וואו איז ער טאַקע דיין סמיטה, ער האָט דאָך דיר נעכטען געזאָגט אז ער איז דיין פריינד, אבי דו זאָלסט נור געהען וואָטען, ער וועט דיר שוין פערזאָרגען א דזשאָב, ער

וועט דיך שוין גליקליך מאכען, נו, געה טאקע צו איהם, לאָמיך זעהען ער זאָל דיר טאקע אויסלייהען אַ פּאָאר דאָלאר. ביזט איהם קראנק צו דערצעהלען אז דו ביזט אַ שלימזל׳דיגער קבצן? נור דו האָסט עפּעס אַ מויל? נור געגען מיר האָסטו אַ מענה־לשון, אבער וואו מען דארף ביזטו אַ שטומע בהמה. איך הייס דיר טאקע שוין געהן צו איהם, און עפען אַ פּיסק, לאָז אויס צו איהם מיין צרה׳דיג הארץ, און טרעט איהם טאקע ניט אָב. נישט־קשה, דער טייוועל וועט איהם ניט נעהמען ער זאָל דיר אויסבאָרגען אַ 25 דאָלאר, עס וואָלט, כ׳לעבען, גוט צונוץ געקומען, מען וואָלט אביסעל בעלאַטעט דאָס הויז, אָבגעצאָהלט רענט, די קינדער עטוואָס געמאכט, און אַט איז טאקע ביי מירקע׳ן באלד חתונה, — וואָלט איך ניט געדארפט אַ פּאָאר שיך מיט אַ היטעלע? און טאקע דו, שלימזל, האָסט אפילו אַ ווארים העמד אויף ווינטער? געה שוין טאקע, דערמאָן איהם זיין הייסע פריינדשאפט פון נעכטען, נעוער מאַין, ער וועט דיר מוזען געבען ניט־ווילענדיג.

— ביזטו שוין פערטיג? אללראיט. וועל איך טאקע ניט געהן.

— וואָס הייסט?

— ווייל ער וועט מיך הערען ווי די קאַץ.

— ער האָט דאָך דיר צוגעזאָגט!

— דאָס איז געווען פאר די עלעקשאָן.

— אבער דו האָסט געוואָוט פאר איהם?

— סוירטענלי.

—און ער האָט דיר צוגעזאָגט?

— סוירטענלי.

— טאָ וואָס־זשע מאכט עס אויס נעכטען אָדער היינט?

— פאָסליע חופה... קענסט פּויליש?

— שלימזל, איך וויל ניט הערען דיינע פּויליש. איך האָב נעכטען אליין געהערט ווי ער האָט דיר צוגעזאָגט צו שטעהן אין אלע נויטען.

— דאָס איז געווען נעכטען.

— וואָס־זשע מאכט עס אויס נעכטען, היינט?

— פערשטעהסטו מיך, נעכטען איז געווען פאר די עלעקשאָן, און היינט איז נאָך די עלעקשאָן.

—וואָס עס האָט געזאָלט זיין מיר, מיינע קינדער און אלע מיינע גוטע

פריינד זאָל אויסגעהן צו דיר, צו איהם, צו עלען סטריט, צו אייער קאָפּ, צו אייער לייב און לעבען פאַר די עלעקשאָן און נאָך די עלעקשאָן, הארציגער פאָטער...

און יענטע האָט עס פאַרטגעזעצט א צייט לאַנג, ווען יואל איז שוין לאַנג אוועקגעגאַנגען זוכען א דזשאַב.

IV.

פאַנטאָפעל־מאַן.

איך האָב א שלעכט ווייב! נור ווּעמען קימערט עס? — דאָס איז דאָך מערקווירדיג: אז ביי יעקעל דעם שוסטער ברענט די הייזקע, וואָס איז אין גאַנצען ווערטה הונדערט דאָלאַר, קלינגט מען אין די געוואַלט־גלאָקען, מען פויקט טרעוואָגע, מען לויפט מיט א שפּריץ־מאַשין, אלע שפּרינגען אויס די בעטען, מען שרייט געוואַלד, מען ראַטעוועט, מען לעשט אָב, און אז מיין ווייב ברענט ווי א פייער טאָג ווי נאַכט, עס קאָסט מיך דאָס גאַנצע לעבען — און עס פעלט גאָר קיינעם ניט איין צו שרייען געוואַלד, צו קלינגען און צו קומען מיך ראַטעווען... פערפלוכטע וועלט! זיי קוקען ווי מיין ווייב צינדעט זיך אָן און ברענט מיך, און זיי שטעהען און לאַכען...

איך האָב א שלעכט ווייב. מיינע איז די ערגסטע פון אלע, אבער ניט לויט דעם שפּריכוואָרט: איין שלעכט ווייב איז דאָ אויף דער וועלט און יעדער זאָגט, אז דאָס איז זיינע — נור זי איז ווירקליך די ערגסטע אויף דער וועלט. פון קיינעמס ווייב לייד איך ניט א טויזענד חלק, ווי פון מיינער, זי פערקירצט מיר פּשוט די יאָהרען.

אין יוראָפּ איז נאָך געווען א האַלבע צרה. זי פלעגט זיך אביסעל שעהמען פאַר לייטען. אז זי פלעגט פון א פּייט מיט מיר אָבשפּאָרען א בלוי אויג, פלעגט זי זאָגען פאַר די שכנים אז זי איז אראָבגעפאַלען פון דעם בוידעם. און איצט פאַר דער קלענסטער קלייניגקייט, אַהאַ, זי האָט שוין א ווארראַנט, מען שלעפּט מיך אין קאָורט, און אָט שיקט מען מיך שוין איבער'ן וואַסער. שרעקליך!

אַך, ווי אונגליקליך איך בין! עס זיינען דאַ מענער, נאָך גאָר יונגע לייט, וואָס פערמאָגען אפילו מיין שיחת חולין ניט און דאָך, ביי דעם שטאַרבט דאָס ווייב פון אַ קינדבעט, ביי דעם פון אַ לונגען-פעהלער, ביי דעם פון אַ פערקיהלונג אין מקוה און פון טויזענדער אַנדער אורזאַכען, און מיר איז אפילו דאָס גליק אויך ניט בעשערט. זי איז שוין דאַר ווי אַ שטעקען, געל און גרין ווי אַ יעלקע הערינג, און געהט אין מקוה פון קינדבעט צו קינדבעט, און לעבט אויף מיינע צרות, און ווערט נאָך אימער ערגער.

אָה! פערפלוכטער לעבענדיגער קערקער! מיין ברודער זיצט אין גע־פענגנים, עס איז איהם שלעכט, אָבער דאָך דער קערקער מייסטער שטעהט מיט די שליסעל אויף יענער זייט טהיר, לאָזט איהם דאָך אַ מאָל אַרויס אויף דער פרישער לופט, פלוידערט מיט איהם אַ מאָל פון וועלט זאַכען און ער האָט האָפנונגען, ווען זיין טערמין וועט אויסגעהן ערלעזט צו ווערען, אָבער איך אונגליקליכער בין פערשפּאַרט אין מיין קערקער אָהן האָפנונג אַ מאָל בעפרייט צו ווערען און מיין קערקער מייסטער איז דער רב, ער האָט דעם שליסעל מיך צו בעפרייען און איז ערגעץ אין אַלדי שווארץ יאָהר און קימערט זיך גאָר אום מיר ניט. די כפרה זאָל ער ווערען מיט איהר אין איינעם!

יאָ, זי זאָל ווערען די כפרה! איבעריגענס פאַר וואָס זאָל איך איהר שעלטען? אבי איך זאָל פון איהר פטור ווערען, הארט דאָך מיר ניט, אַז זי זאָל אפילו לעבען. זי זאָל אַנטלויפען מיט אַ סאָלדאַט, מיט אַ באָרדער, מיט אַ הונד, אבי איך זאָל פון איהר פטור ווערען, נאַר, ווי עס ווייזט אויס, איז זי שוין ניט ראוי אפילו לאכילת כלב, און וועלכער משוגענער וועט מיט איהר אַנטלויפען?

נאַר נאָך אַלע זאַכען בין איך אַליין שולדיג. וואָס דאַרף איך וואַרטען, ביז זי וועט ענטלויפען, איך קען דאָך אייגענטליך פון איהר אַנטלויפען?...

יאָ, פון איהר אַנטלויפען! וועט זי מיך דען ניט אויפזוכען אפילו אין דר'ערד? און דאַן וועלען זיך ערשט אָנפאַנגען די רעכטע סקאַנדאַלען! און וואָס וועט זאָגען די וועלט?

וואָס וועט זאָגען די וועלט? אַ רוח אין דער וועלט'ס טאַטע אריין! וואָס דאַרף איך מיך עפּעס קימערען אום דער וועלט? קימערט זיך עפּעס די וועלט אום מיר? גיט איינער אַ קרעכץ איבער מיינע צרות, הארט עס אימעצען וואָס זי גריזעט מיך ווי אַ וואָרעם, קען עס מיר אימיצער מיטפיהלען? ווען עס

קומט צווישען אונז צו א געשלעג, איז שוין דאַמאָלסט אונזער גליקליכסטע צייט, דאן וועניגסטענס דערהיצט מען זיך א ביסעל, מען קלאַפּט זיך אויס און מען כאַפּט א ביסעל פרייען אָטהעם און עס ווערט שטיל אויף א קורצע צייט. אָבער מיין ארורה איז אזא בייזע שלאַנג, אז זי פערגינט מיר דאָס אויך ניט, נאָר וואָרצען, בורטשען, שעלטען, וויינען, זידלען, כליפּען און זויער מאַכען דאָס לעבען.

איך קום פון אבענד פון די ביזנעס, איך עפען נאָר די טהיר, אהא! עס ווערט שוין אויפגעשפּיעלט:

— ער איז שוין דאָ מיין תכשיט! זיין זאָל ער אין דר'ערד, ער געהט אוועק, געהן זאָל ער אָהן א קאָפּ, און לאָזט מיר אפילו א פּעני ניט איבער, לאָזען זאָל ער שוין די נשמה! א מאַן זאָל נאָר אומטראָגען מיט זיך דאָס געלד, פערגעלט און פערגרינט זאָל ער ווערען; און אזוי ווי אַן עקזעקוציע קומט ער זיך א היים עסען, עסען זאָלען איהם די ווערים...

גלויבט מיר, מיינע פריינד, אז נאָך פאַרטאָג האָט זי זיך אויפגעכאַפּט און אַרויסגענומען די לעצטע פּעני פון מיין הויזען קעשענע, איך האָב איהר אפילו קיין וואָרט ניט געזאָגט; איך אַליין געה אין א סעקאָנד הענד רעקעל שוין צוויי יאָהר מיט אַן אַלטען קאַפּעלושעל פאַר א קוואָדער און איך זאָג איהר אפילו קיין וואָרט ניט, און זי האָט תמיד טענות צו מיר. דאָס איז דאָך מערקווירדיג, איך בין דער פערדיענער און חושך אַלע מיינע יאָהרען צוליעב דעם פערפלוכטען געלד און אַלעס גיב איך איהר אָב. עס איז מיר אפילו א שאַנדע צו ריידען פון געלד, און זי וויים ניט אין איהר גאַנץ לעבען א סענט צו פערדיענען, און האַלט אין מאַהנען און פאָדערען געלד.

אָך ווי עס עקעלט אָן א פרוי, וועלכע שטערט דעם הויז פריעדען, די רוהע, און האָט נאָר אין זינען געלד!...

זי שעלט מיך, פאַר וואָס איך געה אוועק, מיינט איהר חלילה ווייל זי האָט מיך ליעב און וויל מיך האָבען לעבען זיך? זאָל גאָט היטען! איינפאַך זי וויל האָבען וועמען צו שעלטען, מיט וועמען זיך צו רייסען, פּשוט זי לאַנגווייַלט זיך. אין וועלט זאַכען האָט זי קיין אינטערעסע, טאָגעס־פראַגען קימערט זי ניט, זי זאָל זיך רייסען מיט אַנדערע, ווילען יענע ניט, בלייב איך אַליין די כפּרה הינדעל.

איז זי נאָך ביי גוטער לוינע, הויבט זי מיר אָן דערצעהלען איהרע העלדען

טהאַטען, ווי זי האָט צוואַוואַשען די לייליכער, די ציכען, די האַנטיכער, די סטאָקינגס, די דייפּערס, די פּלאָארס, די טעפּלעך, די טעלער, די לעפעל, די גלעזער, און אַלעס זי אַליין, און אָט פאַלט זי ווי א סנאָפּ אין די האַלאַבלעס און האָט שוין קיין כח ניט צו ארבייטען, חאָטש איך דערציעהל איהר פון מיינע זאָרגען, פון מיין ארבייט, אפילו קיין פיצעל ניט. און טאַקע אין דער לוינע געהט זי באַלד איבער אויף א העכערען טאָן, אויף א שנעלערע טעמפּאָ, און עס פאַנגט אָן דאָס עווינע בורצען און וואָרצען, קרעכצען און אָכצען, שרייען און שעלטען ביז איך שלאָף איין, ווי אויף א שלאַכטפעלד...

אַם פריה מאָרגען איך עפען די אויגען, מיין איך אז זי האָט שוין אַלעס פערגעסען, עס וועט שוין שטיל זיין, אָבער וואו! זי געפינט ניט אזוי גיך דעם לינקען סטאָקינג און די קאַטערינקע איז שוין אָנגעדרעהט און די האַרץ־רייסענדע מוזיק האַלט שוין ביי דער העכסטער אקטאווע. — זאָ איז ביים שלאָפען, זאָ איז אויך ביים עסען — און איך האָב קיין רוהיגען מאָמענט אין מיין לעבען און אז איך גיב א קוק אויף מיינע זיעבען פּופּקעלעך איז מיר ווירקליך א רעטזעל: ווען? ... ווען?

איך האָב א שלעכט ווייב! גיט מיר פריינד אַן עצה, ווי ווערט מען פון איהר פטור?

מיין שכן זאָגט מיר, איך בין א פאַנטאַפעל מאַן, ער וואָלט מיט איהר געלערענט בלק. אָבער פריינד! לעהרען מיט איהר בלק, לעהרען מיט איהר פנחס, אז עס העלפט ניט, ניט מיט גוטען, ניט מיט בייזען, כאָטש צורייס זיך! ... איבעריגענס גלויב איך גאָר ניט, אז זיינע איז בעסער.

אָה, גאָטעניו! איך האָב א שלעכט ווייב, דיין שטראָף איז פערשיעדען, שטראָף מיך חלילה מיט קיין זאַך ניט, נאָר שטרעק אויס דיין רעכטע האַנד און נעהם זי צו פון מיר, אָדער מיך פון איהר, זאָל זי בלייבען אַן אלמנה, אָדער איך אַן אלמן. פאַר דאָס לעצטע וואָלט איך געווים געדאַנקט און געלויבט דיין ליעבען נאָמען.

אכטע סעריע.

דער קיבעצער

I.

יואל'ס נשמה.

די ציימונגען מאכען די לעצטע פּאָאר וואָכען חוזק פון די ספּיריטו־אַליסטען און וואונדערען זיך, אַז ביי היינטיגע צייטען זאָלען נאָך זיין אזעלכע אבערגלויבישע מענשען...

יא, פילאָזאָפירען לאָזט זיך איבער אַלעס, אָבער וואו פאַקטען רעדען, העלפט קיין חכמות ניט. איהר קענט מיך אַלע, אַז איך בין ניט שטאַרק אבערגלויביש, און דאָך הערט מיינע ערפאהרונגען איבער נשמות, איך מיין ספּעציעל איבער „יואל'ס נשמה".

איהר קנעט דאָך מיין יואל, ער איז מיין צווייטעס „איך" און ער איז זאָ אַלט־מאָדיש, אַהן די נייע פּאָליטיקס, אז ער זאָגט אימער דעם אמת אונפער־שטעלט. דעם ווינטער איז ער אָבער קראַנק געווען און איך האָב איהם שוין אַ צייט לאַנג ניט געזעהן, אָבער הערט און שטוינט! אפנים, אז נאָר זיין קער־פּער איז קראַנק געוועז, אָבער זיין נשמה איז אומגעפלויגען איבעראַל און האָט פאָרטגעזעצט זיין ארבייט, צו זאָגען יעדען די וואהרהייט אין די אויגען. מען זעהט ניט, דאכט זיך, קיינעם, און דאָך הערט מען און מען דערקענט יואל'ס שטימע. דאָ העלפט ניט קיין פילאָזאָפיע, גלויב יא, גלויב ניט, דו זעהסט דאָך, איך מיין דו הערסט דאָך! —

אַ געוואַלד, אַ געפילדער, היינט ביינאַכט איז אַ באַנקעט פאַר גערשוני, אפילו 2 דאָלאַר אַ טיקעט, אָבער דאָס איז דאָך פאַר דער רוסישער רעוואָלו־ציאָן און איך כאַפּ ארויף מיין כטאָוו־פייפּ מיט'ן „פרינץ האַלבער" און דאוואַ־אין דעם גרויסאַרטיגען האָטעל אויפ'ן באַנקעט.

עס האָט מיר אפילו געקלאפּט דאָס הארץ איידער איך האָב געעפענט די טיהר, ווארום וואָס פאר א ווערטה האָט מיין קליין רעוואָלוציאָנערע נשמה'לע געגענאיבער די גרויסע רעוואָלוציאָנערען, וועלכע מוזען דאָ זיין פערזאמעלט מיט גערשוני ?

פאר מיין קליין נשמה'לע האָבען זיך פאָרגעשטעלט העלדען מיט פער־רויכערטע געזיכטער פון געפּלאצטע באָמבעס, העלדען מיט פערבלוטיגטע הענד פון צוריסענע גובערנאטאָרען, מארטירער מיט צובראָכענע גליעדער פון די קייטען און פון די רייפען פון די פעסלאך, אין וועלכע זיי זיינען ניצול געוואָרען פון די סיבירישע קאזעמאטען... און ווי קליין איך בין, האָב איך נאָך קלע־נער אויסגעזעהן ביי זיך געגען אָט די פערזאמעלטע רעוואָלוציאָנערען, וועלכע איך וועל דאָ טרעפען, און איך האָב שוין געוואָלט מאכען השיבנו נאזאד, אָבער סטאָי ! די טהיר האָט זיך פּלוצלונג געעפענט און די עלעקטרישע שטראהלען, וועלכע האָבען זיך אויף מיר א גאָס געטהאָן, האָבען מיר אריינ־געשלעפּט, ווי א מאגנעט א קליין טשוועקעל אין זאאל אריין, און איידער וואָס וועז, איך זיך שוין אין געהאקטע וואונדען צווישען די געסט און ציטער ווי א בלאט און קען ניט אויפהויבען מיינע אויגען צו זעהען דיעזע ערהאבענע כנופיא פון אידעאליסטען, מארטירער, העלדען פון דער רוסישער רעוואָלו־ציאָן, אזוי פיעל אָהן עין הרע אויף איין פּלאץ, אין איין אבענד, בעזעעלט פון איין אידעאל, בעלויכטעט פון דעם העלישען פאקעל דער פרייהייט... און איך, מי אנכי ? וואָס בין איך ? און איך האָב געמיינט, אז אָט ווערען מיינע דארע ביינדלאך אויפגעלעזט אין תוהו ובוהו און אוים הינקעדיגער שלים־מזל.

אָבער פּלוצלונג זיינען מיינע פינסטערע געדאנקען איבערגעשלאָגען גע־וואָרען פון צווייערליי שטימען און אזעלכע עקסטרימע שטימען, איינע א באַ־סאָווע שטימע פון דעם פאָרזיצענדען און א צווייטע א סאפּראנא, וועלכע איך האָב גלייך דערקענט פון יואל'ס נשמה :

איצטער וועלען מיר פאָרשטעלען איינעם פון אונזערע פעהיגסטע לייטע, ביי וועלכען די רוסישע רעוואָלוציאָן איז דאָס אויג אין קאָפּ און ביי וועלכען... און יואל'ס נשמה קוויטשעט נאָך :

— א מאַן וואָס שלעפּט ביי טויטע און לעבעדיגע אבי געלד, וואָס האָסט אַלע ראדיקאלע ווי דעם טויט...

גערשוני האָט אַ פּנים אויף דערהערט דעם דינעם קוויטש און האָט אויס־

געגלאָצט די אויגען ארויף, זעהן פון וואנען קומט די שטימע. א פּנים ער איז בעקאַנט מיט די גייסטער און עס האָט איהם גאָר נישט איבערראשט. ער האָט נאָר געגעבען א שמייכעל און אויפ'ן טעלער איז געלעגען נאָך א פּופּציגער.

— איצט האָב איך די עהרע פאַרצושטעלען איינעם פון די סוקסעספּאָלע ביזנעס־לייט, וואָס דער פאָרטשריט איז ביי איהם דאָס לעבען און די רוסישע רעוואָלוציאָן זיין חיות און העלפט....

און יואל'ס נשמה קוויטשעט נאָך: — פון די אומגעלומפּערטערסטע ביז־נעס־לייט, וואָס ווייסען פון פאָרטשריט, ווי א קוה פון רבינו תם'ס תפילין און דאָס וואָרט רעוואָלוציאָן שטעכט זיינע אויערען....

נאָך אַפינף און צוואַנציגער און גערשוני זעהט, הערט און שמייכעלט.

— יעצט שטעל איך פאָר א דאַמע, וואָס איז בעגייסטערט פון דער רוסי־שע פרייהייט און ספּענדעט... — זאָגט דער פאָרזיצענדער און יואל'ס נשמה קוויצקעט אונטער: — וואָס איז בעגייסטערט פון זיידענע קליידער און בע־לער, רכילות און לשון הרע, און איז בעגייסטערט מיט דער פרייהייט ארויס־צונעהמען פון מאַן'ס פּאָקעטס, וויפיעל עס לאָזט זיך... —

גערשוני הערט אויך דיזען אקאָרד און א ביטערער שמייכעל פאַלגט, און דער טעלער איז רייכער מיט א צעהנערל.

— יעצט האָב איך די עהרע אייך פאָרצושטעלען הערזען דאָקטאָר זאָ און זאָ וואָס אָפּפערט זיין לעבען פאר דער אידעע פון בעפרייאונג, און די רוסישע רעוואָלוציאָן איז זיין גאַנצעס שטרעבען... — טענה'ט דער פאָרזי־צענדער, אז די סלינע געהט איהם איבער'ן מויל און יואל'ס נשמה מזמור'ט זיך נאָך סאָפּראַנא:

— א דאָקטאָר, קאַטאָרי, וועלכער, וואָס אָפּפערט זיין לעבען פאר'ן דאָלאר, און אלעס וואָס ער טהוט פאר דער רוסישער רעוואָלוציאָן איז וואָס ער רעדט רוסיש און פערראכטעט אלע דענקער, ווי שפינען... — גערשוני לאַכט, איך שעהם זיך.

— און ענדליך, איידער מיר הויבען אָן א נייעם קאַן, וועל איך אייך פאָר־שטעלען איינעם פון אונזערע פּראָמינענטסטע בעלי בתים, וואָס צאָהלט טהייער פאר יעדער פאָרטשריטליכע בעוועגונג, און ביי יעדען אידישען אונ־גליק איז ער אָן דער שפּיצע מיט וואָרט און טהאַט און...

זאָגט דער פּאָרזיצענדער זיך ווישענדיג דעם שוויים, און יואל'ס נשמה'ס בת קול סאפּראנא זאָגט:

— און איידער מיר וועלען ווייטער אָנהויבען שלעפּען א פאָנד פאר דער רעוואָלוציאָן אָט ביי דער באַנדע, וועל איך אייך אויס'חנפ'ענען איינעם פון אונזערע בעריהמטע האָפ־לאָפּניקעס וואָס צאָהלט טהייער פאר א בעוועגונג.... און ביי יעדען אידישען אונגליק פּאַטשט ער זיך אין בייכעל וואָס ער איז דערביי ניטאָ, און אנטלויפט פון אידישען פּערטיל ווי פון א פּעסט, וואָס העלפט אידען צו יעדער צייט מיט א ספּיטש, ווען עס קען איהם אדווערטייזען און.... —

איך האָב זיך מעהר ניט געקענט איינהאַלטען, איך האָב מיר נאָר געשראָקען, טאָמער הערען אָט די אַלע געוועהלטע געסט, איז דאָך א סקאנדאַל, און איך גיב א פרעג גערשוני'ן אויפ'ן אויער:

—איהר וועט מיר זאָגען דעם אמת, חבר גערשוני, איהר הערט עפּעס א סאפּראן זיך נאָכשלעפּען נאָכ'ן פּאָרזיצענדען באַס? —

— וואָס דען, איך הער ניט.

— ווען איז מיר, טאָמער הערען אָט די בעליידיגטע?

— געוויס הערען זיי, נו וואָס איז?

— וואָס הייסט, זיי וועלען דאָך רויט ווערען פון שאַנדע? —

— נארעלע, ווען זיי זאָלען האָבען שאַנדע, וואָלטען זיי דאָך קיין געלד ניט געהאַט.

— טאָ צו וואָס טויג זיי אזא באַנקעט?

— פּערשטעהסטו מיך — זאָגט גערשוני מיט זיין אייביג פריינדליכען שמייכעל — קויפען אתה הראית, פּתיחה און מפטיר איז שוין אויס מאָדע און עס געלוסט זיך זיי דאָך ווייזען דעם עולם, אז א פּופּציגער איז ביי זיי ניע־פּאָטשאָם. און צו האָבען א ביסעל נצחון איבער אונזער בינטעל דליתים, נעהמט מען געבען א פּופּציגער וואו עס איז נאָר דאָ מעהר סענזיישאָן און מען קימערט זיך גאָר ניט, וואָס יואל'ס נשמה קוויטשעט דאָרט. יעדער מיינט, אז ער אליין הערט עס נאָר, אָבער די אַנדערע א מכה, אזוי ווי דאָס קינד פּער־מאַכט די אויגעלעך צו גנב'ענען א שטיקעל צוקער —

— אָבער די שאַנדע פאר אונזערע גענאָסען צוזעהען ביי וועלכע סוביעקטען מען נעהמט געלד אויף אזא הייליגען אידעאַל ווי די רוסישע בעפרייאונג.

— א פנים, אז דו קעהרסט זיך עפּעס אָן מיט יואל'ס נשמה — לאכט גערשוני ווייטער — אז מען דארף דעם גנב, שניידט מען איהם פון דער תליה, איז דער טעראָר א כשר'ע זאך פאר מענשען וואָס זוכען וועלט־פריעדען און מענשען־גליק און זיינען געגען יעדע בלוט פערגיסונג? דאָך נעהמט מען דעם טעראָר אלס מיטעל, אום דעם ציעל צו ערדייכען.

ווי טרויעריג עס איז די אבשטאמונג פון דעם גרונדזאַץ „דער צוועק היי־ליגט דעם מיטעל", דאָך מוז ער אין יעדען קאמפף אנגעווענדעט ווערען און דארום טאקע שטרעבען מיר דעם לעצטען קאמפף אויסצוקעמפפען אום מעהר קיינע קעמפפע צווישען מענש און מענש ניט צו האָבען — האט גערשוני גע־ענדיגט אלץ מיט זיין פריינדליכען שמייכעל, און יואל'ס נשמה האט צוגע־קוויצקעט: — טרויעריג, אָבער וואהר! געה אהיים!

II.

די ניו יאָרקער אידישע ארבייטער־בעוועגונג.

„צווישען די פאנאטיקער פון יעדער רעליגיאָן, וועלכע האלטען די גלויבינגע פון אנדערע רעליגיאָנען פאר געטצען־דיענער; צווישען די יאקוב'נער, וועלכע האָבען געוואָלט אויסראָטען אלע, וואָס האָבען געדענקט אנדערש ווי זיי; דער סאָציאל־דעמאָקראט, וואָס זעהט אין יעדען אנארכיסט א שופט און פּאָליציי־שפּיאָן און דעם אנארכיסט, וואָס פערדאמט דעם סאָציאל־דעמאָ־קראט, אלס דער יעניגער, וואָס האלט אָב די סאָציאלע רעוואָלוציאָן; צווישען דיזע אלע פּארטייען איז גאָר קיין אונטערשיעד ניט, אלע ווערען געלייטעט פון די זעלבע מאָטיווען: פון פאנאטיזמוס, אייטעלקייט און הערשזוכט."

דיזע ווערטער האט געזאָגט א דייטשער דענקער און האט דארונטער גע־מיינט ניט גראדע אידען און ניט נאָר די ארבייטער־פּארטייען.

ווען מיר, אלס אידען, זאָלען אָבער ווארפען א בליק ספּעציעל אויף דער **זאָגענאנטער אידישער ארבייטער בעוועגונג** אין ניו יאָרק, זאָ ווערט יעדע דענקענדע זעעלע מיט עקעל ערפילט, און יעדעס האַרץ, וואָס פיהלט ווירקליך מיט די ליידען פון דער ארמער ארבייטער קלאסע,

ווערט פון א טיעפען וועה ערגריפען, זאָ דאָס פאר יעדען סימפּאַטייזער מיט דער ארבייטער זאכע, און פאר יעדען אידעאַליסט. וואָס וואָלט גערן געקעמפפט מיט זיין לעבען פאר זיין בעפרייאונג, בלייבט ניט איבריג, אַלס מיט בעדויערן זיך צוריק צו ציהען און צו ווערען א פעסימיסט געגען אַלע אידעאַלען...

די אידישע ארבייטער בעוועגונג אין ניו יאָרק בעשטעהט פון דריי הויפּט־פּאַרטייען: אַנאַרכיסטען, סאָציאַל־דעמאָקראַטען און טרייד יוניאָניסטען. די איבריגע פּאַרטייען זיינען נעבען־סעקטען.

יעדע פון דיזע דריי פּאַרטייען האָט אין זיך ווידער דריי עלעמענטען:

1) דאָס ערשטע עלעמענט איז דער מלך בכיפה, דער יחיד ומיוחד, דער ערשטער רעדנער, דער ערשטער שרייבער; ער איז דער טאָן־געבער, דער נביא, דער גאָט, ער האָט אין זיין האַנד דעם אָפיציעלען אָרגאַן, ער לויבט, ער שענדט, ער זידעלט, ער פלוכט, ער בלאָפט נאָך הערצענס לוסט, ווי איין עכ־טער דעספּאָט, אויטאָקראַט, גראָס־אינקוויזיטאָר, און ליידעט קיין קריטיק אי־בער זיך.

ער שימפּפט איבער אַלעקסאַנדער'ס צענזוריע, דאָך פערדאַמט ער יעדער קריטיק, וועלכע איז געגען זיינע אייגענע אינטערעסען. ער שימפּפט איבער אַמעריקאַנער רעדע־פרייהייט, דאָך פייפט ער, ליאַרעמט ער איבער יעדען רעד־נער פון אַן אַנדער פּאַרטיי. ער שימפּפט איבער די קאַפּיטאַליסטען וואָס לע־בען אויף די ארבייטער'ס רעכנונג, דאָך אַליין לעבט ער דירעקט פון דעם אר־בייטער'ס לעצטען סענט, אָהנע צו ברענגען אירגענד וועלכע נוצען, אומגע־קעהרט נאָך פיעל שאַדען. אין זיינע גנאַדען פערשטעהט ער שוין ווי צו בעאיינפלוסען זיינע אַנהענגער מיט א באַרג פון פראַזען, וויצען, אַנעקדאָטען, ווען נויטהיג אויך טראַגישע אָדער קאָמישע מימיק, קללות, ברכות, שבחים, פערדאַמונג, יע נאָך דעם, ווי דער ווינד בלאָזט. די הויפּט־פּאָליטיק בע־שטעהט אין דעם, מעהר צו צימבלען אויף די געפיהלע פון דער פּאַרטיי, די רעליגיעזע געפיהלע אין זיי אויפצוהאַלטען, אַלס זיי ווירקליך די אויגען צו עפענען און זיי צו בעלעהרען.

און גאַנץ נאַטירליך, ווייל אַלע דריי אַנפיהרער זיינען אויטאָ דידאַקטען (זעלבסט־געלערענטע) דאָס הייסט, אָהנע סיסטעמאַטישע ערציהונג, אָהנע שוהלען דורכצומאַכען, זאָנדערן רוסיש־פּוילישע בית המדרש אינגלעך, וואָס האָבען דאָס גוטע אפילו פון דער אידישער נאַציאָן ניט גענאָסען, נאָר זיי איז

געבליבען די אידיש־פּוילישע שלויהיים (חיטראַסט), קליינליכקייט און צאַנקזוכט.

2) דאָס צווייטע עלעמענט בעשטעהט אין יעדער פּאַרטיי פון די לייב־גוואַרדיע, וועלכע בילדען די מיטאַרבייטער, אונטער־רעדנער, אונטערשטופּער, די גרופּען — סעקציאָן — און יוניאָן פיהרער, סעקרעטערע, גענעראַלען, פּאַר־זיצענדע, פייפער, שרייער, פערדאַמער, חסידים הראשונים, בראַוואָ קלאַ־טשער; דאָס זיינען די יעניגע האַלב־געבאַקענע אידעאַליסטען, פּראַזען־יעגער, וואָס רעדען פון האָהע וויסענשאַפט, אָהנע עטוואָס גרינדליכעס צו וויסען, גלויבען אין קיין אויטאָריטעט ניט, נאָר אין זייער רב'ן דעם רעדאַקטאָר; דער־באַטירען פּאַרטוועהרענד, ווען מען רבי עס איז גרעסער; ביי זיי איין מענשען העפליך צו בעגעגענען, הייסט אַנערקענען אויטאָריטעט, און דאַרום איז ביי זיי דער פיינסטער טיטעל פאַר יעדען, זאָגאַר פון זייער פּאַרטיי, טרעמפּ, עזעל, אידיאָט, פעררעטער, שפּיאָן...

דיזער עלעמענט איז זעהר אַ צווייפעלהאַפטער און שוועבט צווישען אַר־בייטער, פּראָלעטאַריער און ביזנעס מאַן און מייסטענס פון זאָלכע אונערצוי־גענע אינדיווידיומס, וואָס קוים פּאַסען זיי אויף דעם האָס געגען די בעשטע־הענדע אָרדנונג און זיינען ניט אימשטאַנד אויסצולאָזען דעם כעס צום רייכען, ווייל זיי קומען מיט איהם ניט אין בעריהרונג, לאָזען זיי אויס זייער גרימצאָרן צו זייערע נעבען־מענשען, צו אַרבייטער פון אַן אַנדער פאַרב, דאָס זיינען די בעוועגער, די פּאַרטיי געגנער, די גענאָסען, די אידעען טרעגער, וואָס עקלען אָן, אָדער פערטרייבען יעדען עהרליך דענקענדען אידעאַליסט פון זייער מיטע.

3) דאַן קומט דאָס דריטע עלעמענט, די מאַסע! אָה, אַרמע אַרבייטער מאַסע! דאָס איז אַ ווייכע מאַסע, וואָס לאָזט זיך קנעטען ווי איינער וויל: דער קנעט אויס פון איהר אַ פערדעל און פאָהרט אויף איהר רייטענדיג; דער קנעט אויס פון איהר איין שאָף צו שערען, איין קוה צו מעלקען, איין עזעל ביי די אויערען צו שלעפּען...

דיזער דריטער אונגליקליכער, אונוויסענדער עלעמענט לאָזט זיך קנעטען פון אַלע פּאַרטייען, דער אַרבייטער דער איז וויסען־און ווילען־לאָז! היינט קומט אַ קאַפּאַניסט און דערצעהלט איהם אַ מעשה זעגעבץ מיט האָניג מיט אַ פערדאַמונגס־אורטהייל געגען אַנאַרכיסטען און באַראָנדעסיסטען, קלאַטשט

ער בראוואָ און פערדאמט יענע, קומט מאָרגען א באראָנדעסיסט מיט א ליסטע פון קאהאניסטישער פארטיי עבירות, אָדער א קאָנצערט מיט א חרם געגען יענעביידע, קלאַטשט זי דעם בראוואָ און באָיקאָטעט יענעם.

ארמער ארבייטער! דיין אונוויסענהייט שאדעט דיר מעהר, ווי דיינע קעטען; דיינע ארבייטער פריינדע שאדען דיר מעהר ווי דיינע בלוטיגע פיינדע, ווייל פון דיינע פיינדע ווערסטו דיך ענדליך אליין בעפרייען, אָבער פון דיינע פריינדע זאָלען דיך טאקע נור די געטער בעפרייען.

ארבייטער! האָסט נאָך דיינע אויגען ניט גענעפענט צו צו זעהען דאָס דיינע באָיקאָטס געגען זיך אליין, געגען דיינע ליידענס־ברידער זיינען ארויס־געגרופען געוואָרען פון אונעהרליכע, אונוויסענדע איינגלעך? אז זיי שינדען דיר מעהר, ווי די ענטוויקלונג פון די מאשינען? זעהסטו ניט, אז די צאָנקערייען אין דיינע אייגענע רייהען שאדען דיר מעהר, ווי דיינע שווערע קעטען פון דער קאָנקורענץ פון קאפּיטאל?

פיהלסטו נאָך אלץ ניט, אז דיינע אונאיינינקייט איז דער גרעסטער טרי־אומפה, דער איינציגער טרויסט פון דיינע געגנער און אונטערדריקער?

ביזטו נאָך ווירקליך זאָ קינדיש נאאיוו און זאָ שטאָק דום, אז דו פער־שטעהסט נאָך אלץ ניט, אז דו אליין ביזט גענוג שטארק דיין גליק צו ער־קעמפפען און זוכסט נאָך אימער אנפיהרער?

פערשטעהסטו דעם הייליגען רוף: „ארבייטער אלער לענדער פעראייניגט אייך!“ טאקע נאָר צו רייסען זיך און צו פערפאָלגען זיך, ווייל עטליכע אינ־טריגאנטען ווילען עס?

פערשטעהסטו דעם צווייטען הייליגען זאטץ: „די בעפרייאונג דער אר־בייטער, מוז זיין פון ארבייטער אליין!“ אז דו זאָלסט נעהמען פיאוקעס אויף דיר, וואָס זויגען דיין לעצטען טראָפּען בלוט?

זאָלסט נעהמען אָנטרייבער אויף דיר, וואָס זאָלען דיר פיהרען אין זומפּען און בלאָטעס?

ביזטו ווירקליך אזוי דום?

ניין! דאָס וויל איך ניט גלויבען! זייער זידלען זיך צווישען זיך איז פאר דיר א צו דייטליכע לעקציאָן, אז דיינע פריינדע, דיינע פיהרער מיינען עס ניט עהרליך מיט דיר; זיי וויסען גאנץ גוט, אז אין דער קריטיק איבער די יעצטיגע פערהעלטניסע גלייכען זיך אלע פארטייען אוים, קען מען אויך

אין איין געוויסער טאַקטיק געהן האנד אין האנד. נאָר דיין איינינקייט פאַסט ניט אין זייער קראַם אריין.

דו ווייסט גאַנץ גוט, אז די איינציגע פראגע אין דער ארבייטער־פראגע, איז די ברויט־פראגע און „אלעס וואָס קען פיהרען צו דעם זיכערען צוועק דעם מאַגען ערפילען", איז די אנטוואָרט דארויף.

און דער זיכערסטער וועג דערצו איז דיין איינינקייט, דיין וויסען און דיין מאַכט.

פערטרייב פון דיין מיטע דיינע אנפיהרער, וועלכע פרעדיגען דיר האַס געגען דיינע אייגענע ברידער און דו וועסט מיט אַלע אַרבייטער איינינג ווערען.

פערדאַמע פון זיך דיינע דעמאַגאָגען, וועלכע שלאָגען זיך איבער דער בכורה און פרעדיגען דיר באַיקאָטס, פערדאַמונג, פערליימדונג, און לערען בע־סער דיין אלגעמיינע לאגע ערקענען, דאַן וועסטו אויף דיין וועג די הילפע געפינען.

ביז ווי לאַנג דו וועסט דיענען דיינע פּאַרטיי געצען, אז אויף א פער־זאמלונג פון 20 טויזענד ארבייטער, אַנשטאַט אזא גאָלדענער געלעגענהייט אויסצונוצען, איר צו ערקענען די לאגע, זיך צו בעראַטהען אום הילפע, זאָל מען נאָר פערברענגען אין פּרינציפּיעלע פּייפעריי, דאַן האָסטו ניט קיין אר־בייטער בעוועגונג, נאָר איין פּייפער בעוועגונג און בלייבסט אַהנמעכטיג.

III.

עקס־געגנאַסע.

איך האָב געמיינט, אז די מענשען שטערען נור דאָס „לעבען" פון דעם ארמען, יעצט בין איך געקומען צור איבערצייגונג, אז זיי שטערען אויך דאָס „שטאַרבען"...

פונקט ווי א קאַץ מיט א מויז, וויל זי אנטלויפען, דריקט זי איהר צו מיט איהרע נעגעל, בלייבט זי ליגען אָהן קרעפטען, טאַרעט זי איהר אויף, זי זאָל זיך בעוועגען....

די געזעלשאַפט וויל אלזאָ, אז דער ארבייטער זאָל ניט שטאַרבען, און לאָזט איהם אויך ניט לעבען. יעצט גיה זוך א מיטעלוועג פון ניט לעבען און ניט שטאַרבען.

אפשר ווייסט איהר, ליעבע לעזער, עפּעס אזא מין אָבשטורקען די צייט עס זאָל זיין ניט געלעבט און דאָך ניט געשטאָרבען?

ווידער האָב איך מיין יואל'ן צו פערדאַנקען, ער איז מיר אַן אמת'ער האַרץ פריינד, אין יעדער נויטה שטעהט ער מיר ביי: דאַדעק — זאָגט ער צו מיר — דו זעהסט, אז דאָס לעבען האָט פאר אונז קיינען רייץ און קיינען ווערטה, און וויל מיר זיינען דאָך געצוואונגען צו לעבען, איז וועניגסטענס אונזער פליכט מיר זאָלען אונזער לעבען אָפּפערען פאר א הייליגער אידעע, און די הייליגסטע אידעע, פאר וועלכעס עס איז ווערטה דאָס לעבען צו אָפּפערען, איז נור דאָס אַלגעמיינע וואהל, דער קאַמפּף, וועלכער עס קען פיהרען צום גליק פון דער גאַנצער מענשהייט, און דיזע אידעע איז די אָבשאַפונג פון פּריוואַט־אייגענטהום, אז אלע מענשען זאָלען גלייך ארבייטען און גלייך טהיילען אַלעס וואָס די מוטער־נאַטור גיט אונז, מיר זאָלען קענען לעבען פריינדליך, ברידערליך, אָהן נויטה און מאַנגעל.

— זאָג, מיר אַלזאָ, ליעבער יואל — וואָס אייגענטליך דאַרף איך טהאָן, אום צו לעבען פאר דער אידעע?

— הער נור א ביסעל א פראגע, עס איז דאָ גענוג צו טהאָן, קויף זיך איין אין אַן ארבייטער־אָרגאַניזאַציאָן, אגיטיר, פּראָפּאַגאַנדיר, האַלט רעדען, שרייב ארטיקלען, לאָז זיך וועהלען אין קאָמיטעען, קעמפּף, שטרייט, זאַמעל, מיט איין וואָרט, טרעט אריין אין דער בעוועגונג און בעוועג דיך אין איהר.

— זאָג מיר נאָר, ליעבער יואל, האָב איך רעכט דאַצו, איך זאָל פערנאַכלעסיגען מיין אייגען עקזיסטענץ און פון מיין פאַמיליע?

— ביזט א נאַר, קוים פרעגסטו, איז שוין קיין אנטוואָרט ניטאָ. ביי דעם, וואָס זיין עקזיסטענץ און די עקזיסטענץ פון זיינע אנגעהעריגע איז איהם טהייער, דער קען ניט אויפאָפּפערען זיין לעבען פאר אַן אידעע, און ביי וועמען די אידעע איז טהייער, דער קוקט ניט אויף זיין עקזיסטענץ. אַלזאָ קיין מענש קען ניט געבען איין עצה דערצו, נור די אינערע געפיהלע טרייבען דעם מענשען צום קאַמפּף פאר זיין אידעע.

יעצט פיהלסטו זיך צוגעצויגען צו דיין עקזיסטענץ, זאָ הייסטו איין ענגאַ־

איסט, און געה זוך דיר דיין עקזיסטענץ. פיהלסטו אָבער דאָס לײדען פון די אונטערדריקטע מענשהייט, און דאָס רעגט דיך אויף און פיהלסט זיך אויפ־געפאָדערט ראַכע צו נעהמען פון די אונטערדריקער, אויפצוקלעהרען די אונ־טערדריקטע, דאַן וועסטו במילא פערגעסען דיין עקזיסטענץ.

און ריכטיג, איך בין דאָך טאַקע א געוואַלדיגער אידעאַליסט און די אַלע זאַכען, וועלכע אינטערעסירען דעם פּראָסטען עולם, האָט דאָך ביי מיר גאָר קיין ווערטה ניט; איך בין דאַן א גאַנצער פילאָזאָף און בין געבאָרען צו עטוואָס גרעסערעס, העכערעס, ערהאַבענעם אַלס א פּאָר שיך מיט באָרשט, און דאָס איז ווירקליך מיין איינציגער בערוף זייט איך בין צו מיין שכל געקומען. איך האָב אַלזאָ קיין בעסערען וועג אין לעבען אַלס איין גרויסער מענש צו ווע־רען, א קעמפּפער, א מאַרטירער, א וועלט־לעהרער, א ניט־לעבעדיגער און ניט געשטאָרבענער, דאָס הייסט אַן אונשטערבליכער.

געטראַכט—געטהאָן. איך האָב מיך שוין איינגעקויפט אין דריי אָרגאַ־ניזאַציאָנען: אין איינעם בין איך סעקרעטער, אין איינעם טרעזשורער, אין איינעם שרייבער; דאָ בין איך א דעלעגאַט, דאָ אין א קאָמיטע, איך רעד מיט גרוים היטץ און מען קלאַטשט מיר בראַוואָ. פון איינציגע הער איך, ווי מען לויבט מיינע עהרליכקייט, מיינע טהעטיגקייט און איך פיהל מיך איבער־גליקליך אין מיין נייער קאַריערע; דאָ האָב איך שוין אָנגעפאַנגען צו טרוי־מען פון מיין צוקונפט, ווי ווייט איך וועל עס ברענגען.

מיט דער צייט וועל איך ווערען א אידישער לאַסאַל, א קראָפּאָטקין! מען וועט אַלע יאָהר פייערען מיין יובילעאום, מיין יאָהרצייט, מיינע רעדען וועט מען דרוקען, מיינע אַרטיקלען וועט מען זאַמלען, מען וועט דאַרויף מאַ־כען פירושים, מען וועט עס איבערזעצען אין אַלע שפּראַכען — גרויסאַרטיג! יעצט פיהל איך מיר ניט פאַר א קליין מענשעלע...

שפּעטער מיט א פּאָאַר וואָכען האָט מיר אָנגעהויבען צו קוואַצקען דאָס וואַסער אין מיינע שיך, און מיינע הויזען האָבען אָנגעפאַנגען צוריק אָבצוזאָ־װעבען איינציגע פעדים פון אונטען, מיין ראָק האָט אָנגעהויבען צו פערלירען מיטגליעדער פון זיין קנעפּעל יוניאָן, און מיין העמד האָט בעקומען א לופט־לאָך סאַמע אין דער איסט זייט, מיינע קראַגען זיינען געוואָרען ברונעט, א ביסעל אָבגעבערענט פון דער זון און, צו מיין אונגליק, האָב איך אויך פערלאָרען מיין טאַשען קעמעל און האָב מיך שוין איינציגע טעג ניט געקעמט, אָבער וואָס קי־

מערט עס מיך, וואָס פאר א ווערטה האָבען ביי אונז קעמפפער אזעלכע קליי־ניגקייטען?

עס קוואַצקעט דאָס וואַסער אין די שיך, ווער דערקענט עס זאָ געגוי, זאָל זיך דאכטען עס סקריפּעט; דער ראָק אָהן קנעפּ — זאָל דאכטען א מאַנטעל, א לאָך אין הוט — זאָל דאכטען א שטרוי־הוט, וואָס האָט פול לעכער, און איך געה מיר מיין וועג.

מיין ביסעל בעקאַנטע אָבער פון דער ביזנעס־וועלט האָבען מיר אָנגע־הויבען בעדויערען, בעווײנען און האָבען מיר געזאָגט אָפען, אז איך בין אַן איינפאכער טרעמפּ.

— וואָס הייסט אייגענטליך א טרעמפּ? — האָב איך זיי געפרעגט.

— דער יעניגער, וואָס קימערט זיך ניט אום זיין עקזיסטענץ.

— שטייטש, איך קעמפפע דאָך אָבער פאר די מענשהייט?

— אך, שוטה, וואָס דו, קליין מענשעלע, קענסט פערזאָרגען פאר די מענשהייט... דיעזע רייד האָב איך שוין ניט געוואָלט הערען, זיי זיינען אונ־ערפאהרען אין מענשליכע ליידען, זייער הערץ איז קאַלט, זיי קענען ניט פיהלען, ווי די מענשהייט ליידעט, און ווי פיעל יעדער מענש קען העלפען, ווען ער טהוט עטוואָס און איך האָב צו זיי געקעהרט דעם רוקען. אי דאָס, וואָס זיי זאָגען, אז איך בין געוואָרען א טרעמפּ, נו וואָס זאָל איך טהאָן, איך קען דאָך ניט זיין אויף צוויי ירידים, ווען איך ארבייט פיר דאָס אַלגע־מיינע וואָהל, מוז איך מיך דאָך פערנאַכלעסיגען. אי ביי זיי הייסט עס טרעמפּ, וואָס הארט מיך ווי עס הייסט, זאָל עס הייסען ווי עס וויל ביי דער פּאַראַזיטען־קלאַסע, ביי מיר בין איך איבערצייגט, אז איך קעמפף פאר איין אידעע, אלזאָ פאר דער אויסען וועלט האָט מיך שוין גאָר ניט געהארט.

— אָבער אָה איך, שלים־מזל. יעדע זאַך האָט איהר שאָטען־זייטע, און אויף יעדען וועג טרעפט מען קאָנקורענטען.

איך האָב געהאַלטען איין אויסגעצייכענטע רעדע אין א פערזאַמלונג, וואָס איך בין מיט מיר אליין צופריעדען געוועזען און דאָס פּובליקום האָט מיר בראַוואָ געקלאַפּט, האָט אָבער מיין נאָכרעדנער בעוויעזען מיט אותות ומופתים, אז ער איז גערעכט און איך בין איין עזעל. אין דער צווייטער פערזאַמלונג האָט מיין נאָכרעדנער געמאַכט א געוואַלד, אז איך בין אַן אַנאַר־כיסט און מען זאָל מיך ארויספיהרען פון דער פערזאַמלונג. פון איין אָרגאַ־

נאַזאַציאָן האָט מען מיך אויסגעשלאָסען, ווייל איך האָב גערעדט מיט אַ רעוורענד. אויף איין ארטיקעל האָט מען געזאָגט, דאָס ער איז שוין ניט ניי, אויף דעם צווייטען האָט מען געזאָגט, אַז עס איז וועניג פּאָליטיק.

און אימער וואָרען די קריטיקער ניט דאָס פּאָלק, נור מיינע מיטקעמ־פּפער, און זאָ האָב איך מיר אָנגעפאַנגען צו פּיהלען פערדרענגט פון דער טהעטיגקייט.

צוואַר האָב איך נאָך איין מיטעל געזעהן ווי מיך אויף מיינער פּאָזיציאָן צו ערהאַלטען, נעמליך איך זאָל מיך אויך צוהיצען, שרייען, זידלען, שטופּען זיך אויבען־אָן, פערדרענגען אַנדערע, אָבער ליידער האָט מיר דערצו געפעהלט אי די ענערגיע, אי אַ ביסעל פרעכהייט...

און אַזוי האָבען מיינע עטליכע מיטקעמפּפער אָנגעהויבען טומלען, אַז איך בין ניט געטריי דער בעוועגונג און אַז איך בין גאָר אַ קאַפּיטאַליסט — אָהן קאַפּיטאַל.

אָה, מיינע מיטקעמפּפער, די האָבען מיר איינפאַך מיינען מוטה גערויבט, זייער מיסטרויען אויף יעדען טריט האָט מיך פערלעצט ביז טיעף אין מיין הערצען, די הייסע טעמפּעראמענטען, די פּערזענליכקייטען, די פערשיעדענע פּלענער אין דער אידעע זעלבסט, דאָס האָט מיך מיט יעדען טאָג שוואַכער גע־מאַכט אין מיין טהעטיגקייט.

צוואַר האָב איך גוט געוואוסט די אורזאַכע, ווייל איינפאַך מיר לעבען נאָך אַלע אין דער געגענווערטיגער פערדאַרבענער געזעלשאַפט; מיר זיינען אויף יעדען טריט געבונדען צו די מאַטעריעלע פערהעלטניסע, צו די גע־וואָהנהייטען און ערציהונג. אָבער וואָס איז צו העלפען, ווען מען וויים פון וואַנען די צייהן־שמערצען זיינען געקומען, — טהוען די צייהן דעריבער ניט מעהר וועה?

און כאָטש איך האָב די אורזאַכע דערפון געוואוסט, האָט עס מיר אָבער דאָך געשמערצט, וואָס עס פעהלט די איינינגקייט, דאָס צוטרויען איינער צום אַנדערן און דאָס האָט מיך יעדען טאָג שוואַכער און אונגליקליכער געמאַכט ביז איך בין ניט פאַר אייך געדאַכט געוואָרען אוים געגאָסע.

איך בין געוואָרען קאָרופּט.

IV.

שלמה זלמן און דער חית, אָדער דער פערדאַמטער גענאָסע.

„גיפּט! גיפּט! געוואַלד, גיט מיר גיפט. איך מוז מיר נעהמען דעם לעבען", האָט געשריען שלמה זלמן קוקענדיג פון דעם חסידישען קלייזעל דעם ניטל (קריסטמאַס) ביינאַכט. ער איז געוועזן בלאַס ווי א טוך, האָט געציטערט ווי א בלאַט, האָט ניט געזעהן זיין ווייב און קינדער, וואָס זיינען געוואָרען זעהר צושראָקען און האָט אויך ניט בעמערקט זיין נאָכבאַר יואל דעם אפּיקורס, וואָס איז אריינגעקומען דורך זיין געשריי זעהר איבערראַשט.

— נאָר גיפּט! איך וויל מעהר ניט לעבען!

— אָבער שלמה זלמן! זיי דאָך א מנעש, פאַס דיך, זאָג וואָס איז דיר געשעהן? האָט מען דיך געשלאָגען?

— ניין.

— איז אָבגעברענט געוואָרען דיין קרעמעל?

— ניין.

— איז געשטאָרבען ווער פון דיין משפּחה?

— ניין.

— וואָס זשע דען?

— נאָך פיעל ערגער אלס די אַלע זאַכען, איך ליג אין דער חית! געוואלד שטאַרבען!

— אין וואָס?

— אין דער חית.

— שלמה זלמן, בערוהיג דיך. וואָס פּלוידערסטו? דו ליגסט דאָך גאָר ניט, ביזט דאָך ביי דיר אין דער היים.

— אוי וועה, זעה, זעה! דער רבי מיט די חסידים האָבען מיך אריינגעלעגט אין דער חית!

— טפוי צו דיין קאָפּ, איך האָב געמיינט גאָט ווייס וואָס; זיי האָבען דיך אריינגעלעגט אין דער חית, לעג זיי אריין אין דער טית.

— יואל, וואָס מיינסטו טית?

— שלמה זלמן, וואָס מיינסטו חית?

— אין חרם, וועה איז מיר!

— נו און טית... פערשטעה אליין וואָס מען מיינט דערמיט, הער נאַר, פון וואָס אַ מענש מאַכט זיך אַ גאַנצען צימעס! דער נארישער רבי מיט עטליכע נאַכטענצער האָבען איהם אַריינגעלעגט אין חרם, איז ער אַזוי צור־קאַכט, אַז ער איז קאַפּאַבעל זיך צו נעהמען דאָס לעבען. פע, אַזוי דום האָב איך דיר ניט געהאַלטען.

— אָבער, יואל, גלויב מיר, איך בין אונשולדיג. דו מעגסט מיר געוויס דאָך גלויבען, פאַר דיר דאַרף איך מיך דאָך ניט פערענטפערען, ווייל דו לאַכסט במילא פון מיר פאַר מיין פאַנאַטיזמוס, איך שווער דיר אָבער, אַז איך האָב גאַר נישט געטהאָן אַזוינס, אַז איך זאָל פערדיענען אַריינגעלעגט צו ווערען אין חרם.

— זאָג זשע מיר טאַקע, שלמה זלמן, וואָס האָבען זיי טאַקע ווירקליך צו דיר? מן הסתם מוז דאָך עפּעס זיין דאַרין.

— גאַר נישט! אָט ווי איך בין אַ איד... דער איינציגער חטא מיינער קען העכסטענס זיין, וואָס דער רבי וויים, אַז איך קען בעסער לערנען פון איהם, בעסער דרשה׳נען, בעסער אויפשרייבען אַ שטיקעל תורה, און ער וויל אליין זיין אַ גדול בישראל; ער וויל ניט האָבען קיין מבינים איבער זיך! זאָנסט פיהל איך מיך אין קיין זינד ניט.

— עס לאָזט זיך אפילו גלויבען אויף אַזאַ צבוע׳יאַק, אָבער דאָס וואָלט דאָך געוועזען דום פון איהם, ווייל ער דרשנ׳ט דאָך אליין, ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים, אַלע זאָלען עפענען די אויגען אין דער הייליגער תורה, — דאַרף ער דאָך גראַד מקרב זיין אַזעלכע יונגע לייט ווי דו? ניין, עפּעס מוז נאָך דאָ זיין וואָס אַנדערש.

— גאַר נישט, ניין! איבריגענס, איך וויים? פיעלייכט ווייל איך מאַך אַן אַנשטענדיג לעבען, געה שעהן געקליידעט; איך טרינק ניט מיט זיי די יאָהרצייט־בראַנפען, איך רייב מיך מיט זיי ניט ביי דער הרובע קאַרטאָפּלעס צו בראָטען.

— אָבער דאָס איז דאָך נאָך דומער; איבריגענס, איידער זיי האָבען דיך אַריינגעלייגט אין חרם, האָבען זיי דיר דאָך געמוזט זאָגען, פאַר וואָס פאַר אַ חטא.

— גאַר נישט, גאַר נישט! אַלע חסידים זיינען געזעסען מיט אָפענע

מויל און אויערען און געהערט דעם רבינ'ס דרשה, ווי ער האָט מיך מחרים געווען און האָבען געוואָלט וויסען פאַרוואָס, נאָר אויסער משה דעם מומחה האָט קיינער ניט געוואגט צו פרעגען, אָבער די הייסע חניאָקעס האָבען איהם אויסגעלאַכט: „סטייטש, אז דער רבי זאָגט, טאָר מען דען קשיות פרעגען, אָבער ענדליך בין איך אָנגעצונדען געוואָרען פאַר בושה און כעס און האָב אויסגעשריען: „וועס עס וועט ניט זאָגען פאַר וואָס מען לעגט מיך אריין אין חרם, איז א כלב שבכלבים, אפילו דער רבי אליין חס ושלום".

דאָ איז באַלד ארויפגעשפּרונגען א הייזעריג חסיד'על, וואָס האָט א מאָל ארויסגע'גנב'עט די פושקע, און האָט געזאָגט, אז ער האָט אויף מיר א חשד, אז איך האָב א מאָל גע'דרש'עט אין א בית המדרש, וואו עס זיינען געווען עטליכע נשים אויך.

— נו, און דאָס איז א חטא? שטייטש, דיין רבי אליין דרש'ט דאָך תמיד פאַר מאַנסבילען מיט נקבות?

— געוויס! נאָר א רבי מעג. דאַן איז ארויפגעשפּרונגען נאָר א מלמד'ל און האָט געזאָגט, אז ער וויים אויף מיר חטאים, וואָס איז? איך בין צו קלוג, און אין קלויז דאַרף מען נאָר האָבען אזעלכע, וואָס זאָלען גלויבען אָבער ניט פערשטעהן.

— סטייטש, איבעראַל רופט מען דאָך אָן די תורה חכמה און די איינ-ציגע חכמה?

— איך וויים? אפשר ווייל בהמות לאָזען זיך גיכער פיהרען ביי דער נאָז... דאַן איז ארויפגעשפּרונגען א חייט'ל און האָט געזאָגט, אז איך האָב א מאָל געמאַכט א פאָרשלאַג, אז אלע חסידים זאָלען טראָגען ביי זיך כפול-שמונה'דיגע ציצית.

— נו איז וואָס? אדרבה, דאָס איז דאָך דער צוועק פון אייערע חסידים, די פרומסטע?

— ניין, ער האָט בעהויפּטעט, אז דאָס וואָלט געדאַרפט פאַרשלאָגען א נאַרישערער פון מיר, ווייל איך בין א ביסעל קליגער פון איין אַנדער חסיד, מיין איך עס געוויס ניט עהרליך, נאָר איך וויל זיי פעררעטהען, איך וויל ווערען א שפּיאָן.

— א שפּיאָן! וואָס קענסטו זיי דען פעררעטהען? וואָס טהוען זיי דען אזוינס געפעהרליכעס?

— גאָר נישט, ווי איך בין אַ איד. העכסטענס, וואָס זיי קריגען זיך, וועלכער רבי עס איז גרעסער, וואָס זיי שעלטען דעם יצר הרע אונטער'ן אויוועז, וואָס זיי לויזען זיך פאַר דעם נר תמיד, ווייטער גאָר נישט, און דאָך אזא סקאַנדאַל! אַ סך זיינען געווען פון מיין צד און זיי האָבען געשריען, אז זיי זעהען נאָך דערוויל גאָר קיינע בעווייזע געגען מיר. די פּליאָסקער־דריגעס אָבער האָבען געשריען, אז איך ליעג שוין אין דער חית און איך מוז ארויסגעהן. דאָ האָב איך חס געהאַט אויף כבוד התורה און האָב ניט געוואָלט עס זאָל קומען צו חלול השם, בין איך ארויסגעגאַנגען. איך האָב נאָר געבעטען די עהרליכע אידען, אז זיי זאָלען אונטער מיינע אויגען נאָר פערלאַנגען בעווייזע... און איצט וועה איז מיר! איך בין אין חרם; איך וויל ניט מעהר לעבען!

— ווייסטו וואָס, שלמה זלמן, איך וואָלט דיר געזאָגט, אז עס איז שוין צייט זאָלסט ווערען קליגער. כ'לעבען דו האָסט אַ ווייב מיט קינדער, זוך בעסער צו מאַכען אַ לעבען און וואַרף אוועק די גאַנצע חאַפּטע מיט די חניאַקלאָך.

— עך מאָר'ים דו ביסט אַן אפּיקורס, דו קענסט עס ניט פערשטעהן. ווי קען איך אוועקוואַרפען די יעניגע, וואָס זוכען מיט זייער תורה גליקליך צו מאַכען די גאַנצע וועלט. וועניג צרות, וועניג ליידען, וועניג מענשען שטאַרבען פאַר הונגער? ניין! איך קען ערשט דאַן ווערען אויס חסיד, ווען אַלע מענשען זאָלען גליקליך ווערען, אָדער איך זאָל פריהער שטאַרבען.

— אפילו ווען אַזוי, קענסטו דאָך אַליין דרש'נען תורה אויף דער וועלט. זעהסט דאָך, אז דו האָסט צו טהון מיט פאַנאַטיקער.

— אָבער עס איז דאָך אַ צבור, ווי קען איך דרש'נען ביחידות?

— אָבער, שלמה זלמן, איז פאַר אַ י ח י ד ניט געגעבען געוואָרען די תורה? איבעריגענס, וואו דו וועסט קומען דרש'נען, וועסטו דאָך געפינען אַ צבור. לעבען אַזאַ דומען רבי'ן, אַזאַ צבוע'ק דאַרפען זיך נאָך האַלטען חייטים'לעך, וואָס זיינען ניע פּאַפּ ניע חלאַפּ, אָבער אַזאַ מענש ווי דו, תורה און חכמה, קענסטו אַליין ניט בעשטעהן דיין שטעדטעל? אדרבה, וועסט נאָך קענען מעהר אויפטהון; גלויב מיר, וואַרף זיי אוועק און וועסט מיר דאַנקען.

— ניין, ניין! איך קען עס ניט! אַזאַ סקאַנדאַל, — איך אין חרם! געוואַלד, סם! איך וויל ניט לעבען, אַזוי אונשולדיג, ניין, נאָר שטאַרבען.

און מיט שנעלע טריט האָט ער פערלאָזען דאָס צימער. זיין ווייב האָט מיט גרויסע שרעקען איהם געוואָלט צוריקהאַלטען, אָבער איידער עס איז איהר דאָס געלונגען, איז ער שוין געוועזען אין דער אַפּטייק געגען־איבער דער סטריט און האָלב־פערווירט איז ער באַלד אַריין צוריק. יואל האָט אַ וואונק געטהאָן צו זיין ווייב זי זאָל אויף איהם אכטונג געבען. אָהנע אַ וואָרט צו ריידען האָט ער זיך באַלד געלעגט שלאָפען. זיין ווייב האָט נעבעך אַ גאַנצע נאַכט קיין אויג ניט צוגעמאַכט און האָט איהם געהיט. 7 אוהר מאָרגענס איז ער שוין געוועזען אויף די פיס און אַזוי ווי זיין ווייב האָט זיך נאָר אָבגע־קעהרט צום קינד, האָט ער געכאַפּט פון קלאָזעט עפּעס אַ פלעשעל מיט אַ גלעזעל. אָבער אַזוי ווי ער האָט עס געטראָגען צום מויל איז גראָד פּלוצלונג אַריינגעקומען יואל און האָט איהם אַ כאַפּ געטהאָן ביים האַנד. אָבער עס איז שוין געוועזען צו שפּעט; ער האָט עס שוין אויסגעטרונקען.

— סטייטש, שלמה זלמן, וואָס האָסטו געטהאָן?

— איך האָב געמאַכט אַ שנאַפּס. וואָס איז דען?

— איז דאָס ניט קיין גיפט?

— גיפט! וואָס פאַלט דיר איין; וואָצו גיפט?

— סטייטש נו, און דיין חית?

— נו, האָסטו מיר דאָך זיי געהייסען געבען אַ טית.

— וואָס איך הער?! שלמה זלמן, ווערסט אוים חסיד?

— אָה ניין, פרום בלייב איך, נאָר פאַר זיך אַליין, די מענשהייט נוצען צו ברייננען. אָבער איך גלויב ניט מעהר אין קיין רבי'ן מיט פליאַסקעדריי־געס — איך בין געהיילט...

V.

דער רעוורענד אויף יענער וועלט.

איך בין געשטאָרבען. (ברוך דין אמת) קיין אינגערער פון מיר זאָל ניט שטאַרבען, קיין שטאַרקע יסורים האָב איך ניט, וואָס איך בין געשטאָרבען, וויי'ל איידער אַזאַ געמוטשעטע לעבען, ווי איך האָב אויף אייער וועלט פער־בראַכט, איז מיר שוין ליעבער דער טויט.

ביי אייך האָב איך מיך דאָס גאַנצע לעבען געפּלאָגט אויף אַ שטיקעל ברויט און איך בין אימער הונגעריג געווען; דאָ וועניגסטענס דאַרף מען ניט עסען און דאָס איז דאָס גרעסטע גליק פאַר אַן אָרימאַן.

אייגענטליך איז איבערהויפּט אַ דומהייט, וואָס אייערע לייטע האָבען מורא פאַר'ן טויט — דאָ איז פיעל לעבעדיגער און לוסטיגער איידער ביי אייך. ווי איהר וועט זעהן פון מיינע בעריכטע אַלע וואָך, וועט איהר זיך איבערציינגען, אַז איך פערברענג די צייט זעהר אינטערעסאַנט.

אָנפאַנגס אַלס עהרליכער איד האָב איך מיר געשטופּט צום גן עדן, ווייל איך האָב גערעכענט, אַז דאָרט איז דאָס רעכטע לעבען, און מיט מיינע חסידישע עלענבויגענס האָב איך מיך אריינגעשטופּט אהין.

אָבער איך בין פּשוט פערשעהמט געוואָרען, ווייל דאָרט איז זאָ לאַנג־וויילינג, ווי אויף אַ אידישען באַלל און קאָנצערט, אַלע גענעצען און זוכען מיט וואָס זיך צו אונטערהאַלטען. איי וואָס מען שטופּט זיך? דאָס איז קיין פראַגע, אַלע אייערע מענשען קומען אהער מיט דער געוואָהנהייט זיך צו שטופּען, וואו עס איז לאַנגווייליג, ווי אין די קירכען, אין טהעאַטער, און גראָד וואו עס איז אינטערעסאַנט, צום ביישפּיעל אין באָד, שטופּט זיך גאָר קיינער ניט.

איך האָב אָבער אויף דיזע גרינהאָרנס ניט געקוקט און האָב מיך באַלד ארויסגעכאַפּט פון דאָרט אין גיהנום אריין.

דאָ ברידער איז אַ לעבען ווי אין אַ אידישע רעדאַקציע. מען שרייט, מען ליאַרעמט, מענער, פרויען, בחורים מיט מיידלעך אַלע דורכגעמישט דורך אייננאַנדער, און דאַן איז גראָדע אָנגעקומען עפּעס אַ גאַנצער טראַנספּאָרט גרינע פון אייער וועלט, און כביכול האָט זיי גענומען צום עקזאַמען אין דעם הימעלשען קעסעל גאַרדען.

דאָ האָב איך געטראַכט וועט זעהר אינטערעסאַנט זיין און אין מאָמענט האָב איך זיך שוין צוגעשטופּט ביז צום שטוהל.

— מה שמך? — האָט דער רבונו של עולם אַ פרעג געטהאָן אַן אַלטיטשקען.

— רעוורענד, שוחט קדושין, מסדר מומחה ומוהל עופות, — האָט דער אידעל געענטפערט מיט פערגלאָצטע אויגען.

— וואָס, טענדאַווארענדאַ? — האָט דער אַלטער געשמייכעלט.

— פערשטעהסטו מיר, הארעניו, — בין איך אריין אין דער מיט, — דאָס איז אזא פרנסה, א אידישער קוילער, אייגענטליך א אידישער שניידער, וואָס שניידט גאָרגלען, שניידט ערלות, דאָס הייסט ער צאַפּט בלוט, צאַפּט געלד פון אידען, דאָס הייסט ער טהוט גאָרנישט און לעבט אויף קהל'שען חשבון, דאָס הייסט א רעווערענד...

— שטיל! — האָט מיר דער שטן א שלעפּ געטהאָן פּלוצים ביין ארבעל.

— דו שיינסט מיר אויך צו זיין א גרינהאָרן דאָ אין הימעל און דו געהסט שוין צונעהמען מיין דזשאָב. — דעם רעווערענד אליין האָט ער אויך ניט צוגעלאָזט זיך צו פערטהיידיגען און האָט אליין אָנגעהויבען מיט א ברענענדע שפּראַכע, אז עס איז געגאַנגען פון זיין מויל שוועבעל און פעך:

— דו גאָט פון דין און משפט! שוין פיעל מאָל האָב איך דיר ערקלעהרט, וואָס די רבנים אין יוראָפּ טהוען אָפּ פאר אקטען, אָבער די רעווערענד מכה אין אמעריקאַ איז א מכה אשר לא כתובה בתורה און האָט גאָר קיין רפואה ניט. רעווערענד רופט זיך ביי זיי אין אמעריקא ניט נאָר א רב, וואָס איז געזעצט פון דער שטאָדט צו פסק'ענען שאלות, דין תורות און אכטונג געבען אויף אידישקייט, נאָר יעדער בטלן, יעדער עם־הארץ, וואָס וויל ניט ארבייטען אויף א לעבען צו מאכען, יעדער באנדיט, וואָס וויל לעבען אויף קהל'ס רעכ־נונג, יעדער גראָבער יונג, וואָס קען ניט קיין צלם פאר קיין אלף, דער ווערט א רעווערענד, אָהן קבלה וואקסט ער אויס א שוחט, אָהן תורה וואקסט ער אויס א דרשן, אָהנע צו לעהרנען ווערט ער א מוהל, און אָהן זינגען און אָהן עברי ווערט ער א חזן, און אין דער לעצטער צייט טרייבען דיזע לײדיג־געהער זאַ ווייט, דאָס יעדער שדכן, יעדער פאקטאָר, יעדער אדווערטייזינג איידזשענט נעהמט זיך שוין אויך דעם טיטעל רעווערענד, און מען בעשווינ־דעלט דאָס דומע פאָלק אונטער דער רעווערענד מאַסקע, און דאָס דומע פאָלק מאכט גאָר קיין שאלה ניט, אבי דער רעווערענד צייגט נאָר א קארד מיט דעם נאָמען רעווערענד.

— דיזע רעווערענדס פערברייינגען מייסטענס די נעכט אין קאָרטען שפּיעלען, אין די קאַפּע הייזער, אָדער זיי געהען אום אויף די קאָרנערס זעהן, וואו עס שטעהט א באָי מיט א סוויט־האַרט אום ער זאָל כאַפּען דעם סדור קדושין. דיזער רעווערענד לעבט גוט מיט א פּאָאר באָבעס, דיזער געהט אליין נאָכקוקען ביי וועלכע נשים צדקניות דער פּאַרטוך איז העכער פאר'ן נאָז,

אום צו האָבען אַ ברית'ל. דיזער רעוורענד דרעהט זיך אַרום אַלע קורעלאָפּ־ניקעס און שלעפּט יעדע אידענע, וואָס קויפט אַ טשיקען, זי זאָל עס ביי איהם שוין קוילען. דיזער רעוורענד... אָבער גענוג מיט זיי, דו הארציגער אל קנא, גיב מיר רשות און איך וועל זיי אַלע אַ נעהם טהאָן אין אונזערע פאַלטער קאַמערען פון די שבעה מדורי גיהנום, אבי זאָל דיין פאָלק פון זיי פּטור ווערען....

וואָס זאָל איך זאָגען, ליעבער הערר רעדאַקטאָר, איך האָב דאָך שוין ביי אייך געהערט גענוג פּאָליטישע רעדנער, סאָציאַליסטישע און אנארכיסטישע, אָבער אַזאַ מויל ווי דעם שטן'ס האָב איך ביים לעבען ניט געהערט. אַלעס איז געגאַנגען אין איין אָטהעם און דייטליך, ער האָט ניט איבערגעזאָגט איין וואָרט צוויי מאָל, ער האָט זיך ניט פערהוסט, ער האָט זיך ניט געדרעהט און ניט געזונגען, נאָר ער איז געשטאַנען ווי אַ ליכט און זיין קול איז געגאַנגען ווי אַ דונער ביז צו ענדע.

— נון! — האָט דער רבונו של עולם געזאָגט צום גרינעם רעוורענד, — ביזטו טאַקע געווען אַ רעוורענד אין אַמעריקאַ?

— יעס סער — האָט דער רעוורענד געציטערט מיט זיין גאַנצען קערפּער.

— ווי אַזוי האָסטו דאָס געוואַגט, דו שאַרלאַטאַן, צו זיין מיין פּער־טרעטער ביי מיין פאָלק? האָב איך דיך געשיקט צו זיי? האָסטו כאָטש עטוואָס געלערנט פון מיין תורה? האָסטו אַליין געהיט מיינע מצות? זעה, קוק אין ספר הזכרונות פון דיינע מעשים, זעה וואָס פאַר אַן אונמאָראַלישען לעבען דו האָסט געפיהרט, וויפיעל מאָל דו האָסט ניט געדאַווענט, האָסט קיין אָרימע לייט קיין נדבה ניט געגעבען, דו האָסט דיין וויב טיראַניש בעהאַנ־דעלט און מיט פרעמדע געמאַכט חן'דלעך, האָסט ליגען געזאָגט, געחנפ'ט יעדען מענשען. און דו געהסט זיין דער פערמיטלער צווישען מיר און מיין פאָלק? אַה! דאָס איז שוין צופיעל. באַלד זאָל מען איהם....

— אַה! אל מלא רחמים! — האָט דאָס רעוורענד'ל אויסגערופען מיט שרעק. — האַלט איין דיין צאָרן! זיי מוחל מיר זינדיגע בעשעפענים. אין יוראָפּ אין מיין פאָטער־שטאָדט וואָלט איך דאָס געוויס ניט געטהאָן און וואָלט געבליבען שוסטער, ווי איך בין געווען, אָבער דאָרט איז דאָך דאָרויף אַמעריקאַ, און אַמעריקאַ....

— שטיל! — האָט כביכול אויף איהם אַ געשריי געטהאָן. — דאָס איז דיין פערטהיידיגונג, ווייל דו ביזט געווען אין אַמעריקאַ? וואָס איז אַמעריקאַ? איז דען אַמעריקאַ ניט אויף מיין וועלט? האָסטו דען אין אַמעריקאַ ניט געלעבט צווישען מיינע בעשעפענים? זיינען מיינע שעהנע געזעצע ניט געגעבען פאַר אַמעריקאַ אַזוי ווי פאַר יוראָפּ? ווער האָט עס דיר געזאָגט, אַז אין אַמעריקאַ דאַרף מען קיין געוויסען ניט האָבען? אַז אין אַמעריקאַ מעג מען לעבען פון שווינדעל און בעטרוג? וואַרט! דו זאָלסט איצט דערפיהלען מיין שווערע שטראָפע.

און ווי כביכול האָט נאָר ארויסגערעדט דאָס וואָרט „שטראָפע“, האָט זיך באַלד פערשפּרייט איבער'ן גאַנצען הימעל אַ שרעקליכער רויך, ווי פון אַ קאַלך אויוועו און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען קליינע קינדערלעך, וואָס זיינען דורך דעם רעוורענד'ס מל זיין געשטאָרבען דורך בלוט פערגיפטונג; געקוילעטע טשיקענס, וואָס האָבען נעבעך געפּאַטשט מיט די פליגעל און ניט געקענט שטאַרבען, ווייל ער האָט זיי ניט דערקוילעט מיט זיין שטשערבאַטען חלף'ל; יונגע ווייבלעך מיט אונטערגעשלאָגענע אויגען פון שכור'ע מאַנען, פערחושך'טע מענער, וואָס זייערע ווייבער האָבען זיי פערנאַכלעסיגט צוליעב די באָרדערס, וועלכע דער רעוורענד האָט צוזאַמענגע'שדכנ'ט, דאַן ערשט האָבען אָנגעהויבען צו פליהען צובראָכענע עברי ווערטער, וואָס ער האָט זיי געמאַכט פאַר קאַליקעס ביים עמוד, פאַלשע לאָטעריי צעטלען, וואָס ער האָט פערקויפט זיינע שוהל־מעמבערס, צוריסענע דאָלאַרס וואָס ער פלעגט נעהמען ביי די דייטשע טשאַריטיס, צוריסענע פּעסלעך קאָרטען, וועלכע ער פלעגט מישען ביי נאַכט אין קאַפע הויז, אָבגעריסענע סיגאַרעטלעך, וואָס ער פלעגט אַוועקוואַרפען שבת אין וואָטער־קלאָזעט, אַלעס האָט זיך געמישט און געדרעהט אין דעם געדיכטען רויך אַרום דעם רעוורענד.

דער רויך איז אַלץ געוואָרען געדיכטער און רויטער און פּלעצליך האָט דיזער כאָאָס אַ כאַפּ געטהאָן דעם רעוורענד, אויך זיינע קולות האָבען געשפּאָלטען דעם הימעל, און ווען אַלעס איז ווידער רוהיג געוואָרען, האָט מען דערזעהן דעם אָפענעם גיהנום און אויבען גאַנץ ווייט איז געשטאַנען אַ קעסעל בלוט פון די מילה'ס מיט די טשיקענס און דער אונגליקליכער רעוורענד האָט זיך געקאָכט דרינען.

VI.

רעווערענד דר. אויסטער.

עס פרעגען פיעלע מענשען, ווארום גיבט עס פיעלע אויסשטודירטע דאָקטוירים, אינזשינירען און אדוואָקאטען, וועלכע זיינען זעהר פראָמינענט אין זייער פאַך, דאָך בלייבען זיי פאַנאַטיש, רעליגיעז, דום מיט פאַראור־טהיילע און פרעמד פון פאָרטגעשריטענע אידעען?

ביי מיר איז דאָס גאַנץ פּשוט. זיי האָבען אויסשטודירט זייער פאַך און זיינען גוטע שוסטערס, אָבער עס האָט זיי געפעהלט אין זייער לעבען „דער שטאַרקער קלאַפּ" וואָס עפענט דעם מוח...

טויזענדער פערהעלטניסע לעבען מיר אָפּט דורך אָהן דעם גרויסען איינ־דרוק, וואָס ענדערט אונזער דענקונג אַרט, און איין אומשטאַנד מאַכט אַ מאָל אַזאַ שטאַרקע ווירקונג אויף אונזער הערץ און געהירען, אַז דאָס ענדערט אַלע אונזערע געזינונגען, מיר ווערען מיט איינמאָל נייע מענשען, אַלע פאַראור־טהיילע פערשווינדען און די גאַנצע וועלט ערשיינט אונז אין גאַנץ אַנדערע קאָלירען, דאָס הייסט, אונזער הארץ און מוח האָט זיך געעפענט, און זעלטען, זעלטען אים לעבען ווערט עס צוריקגעשלאָסען...

דיעזער „שטאַרקער קלאַפּ" פעהלט אָבער ביי פיעלע געלעהרטע, איבער־הויפּט ביי די רעפאָרמירטע רבנים.

וואָס פאַר אַ מין חיה אַ רעפאָרמירטער רב איז, ווייס איך נאָך ביז יעצט ניט. אַ לייב בומט, אַ טיגער ברילט, אַ וואָלף רייסט מיט די צייהן, אַ היענע מיט די נעגעל, אַן אָדלער מיט׳ן שנאָבעל אָדער מיט דער לאַפּע, אַ מענש מיט וואַפען... אָבער אַ רעווערענד־דאָקטאָר בענוצט ניט די צייהן, ניט די נעגעל, ניט קיין שאַרפע וואַפען, אדרבא, די נעגעל זיינען זאָרגפעלטיג אַרומגעפוצט, די צייהן אַזוי שעהן פערגאָלדעט, די שטימע אַזוי גלאַט און עלאַסטיש, און דאָך, און דאָך רייסט ער שטיקערווייז פון דער רעליגיאָן, נאָך גרעסערע שטיקער פון פּראָגרעס און נאָך גרעסערע שטיקער פון זיינע צאָן קדשים.

מיין רעווערענד דאָקטאָר אויסטער שלינגט נאָך איין 12 טויזענד דאָלער אַ יאָהר געהאַלט, 1000 דאָלאַר אַ מאָנאַט, 250 דאָלאַר אַ וואָך און פאַרוואָס?

נון טאָקע פרעג איך אייך, וואָס אייגענטליך איז די מיסיאָן פון אַ רעפאָרם־ראַבאַי? אפשר ווייסט איהר?

איין אָרטהאָדאָקסישער רב נעהמט געהאַלט (אַז אַך און וועה!) פאַר פּראָטעקטען די אידישע רעליגיאָן, אַ גלח (שוין קיין מעשה ניט) פאַר די גויעשע אמונה, אַ פּראָפעסאָר פאַר אַ געוויסע וויסענשאַפט, אַ היצעל פאַר כאַפּען הינד, אַ פּאָליסמאַן פאַר קלאַבען אונשולדיגע און לאָזען לויפען גנבים, אַ סענאַטאָר פאַר מאַכען (די פּוֹתיקא) געזעצע, אַ פרעהליכע — פאַר מאַכען פרעהליך, אַ כלי זמר פאַר מאַכען טאַנצען... אָבער אַ רעפאָרם־ראַבאַי, פאַר וואָס קומט איהם טויזענדער? רבונו של עולם, פאַר וואָס?

די רעליגיאָן פערדאַרבט ער, קיין וויסענשאַפט פערשטעהט ער ניט, ער איז ניט קיין איד, ער איז ניט קיין גוי, שפּיעלען קען ער ניט (העכסטענס קאָרטען), טאַנצען וויל ער ניט...

שאַ, זעהט איהר, ביים וואָרט טאַנצען איז מיר אויפגעלעזט געוואָרען די גאַנצע רעטעניש.

ער נעהמט הפנים דאָס גאַנצע געלד פאַר „טאַנצען" איין מאָל אין דער וואָך אין דעם הייליגען טעמפּעל זאָגענדיג „זיין" דרשה, וועלכע ער גנב'עט פון אַנדערע, און וואָס קלעפּט זיך איין וואָרט צום אַנדערען ניט, און פון אַלע געפלאָכטענע פראַזען בלייבט דער קאָפּ זאָ ליידיג ווי פאַר דער דרשה; עס זעטיגט דאָס האַרץ ווי יום כפור טראָפּענס דעם מאָגען. עס איז עפּעס אַ קאָמעדיע אָהן קאָמיק, פּעטרושקע אָהן זאַלץ, און דערפאַר בעצאָהלט מען 250 דאָלער אַ שטיק!

אַך, דו ליעבער הערר גאָט! ווי גרוים איז דיין אירדען־הויז און ווי פערריקט זיינען דיינע פּאַציענטען! און זאַ וועניג צוואַנג יאַקען דרין!...

אין מיין פּוסטען קאָפּ פּאָטויפּעט זיך ניט איבערהויפּט אייער מענש־ליכע לאָגיק, נאָר וואָס זאָג איך מענשליכע, דאָס פּאָלק וויים דאָך איבערהויפּט ניט קיין טאָלק, דער עולם איז אַ גולם, אַ מזוזה אָדער אַ צלם, געה דערצעהל איהם מיט וואָס עס איז איהם וואויל, אָבער די אויפגעקלעהרטע: וואָס פערשטעהען זיי אונטער רעפאָרם אין רעליגיאָן?

איז רעליגיאָן הייליג, ווייל גאָט דער בורא וויל אַזוי, דאַרף דאָך די „אַלטע רעליגיאָן" זיין טהייער, וועלכע מען גלויבט אַז גאָט האָט נעגעבען, גיט די וואָס יעדער ראַבאַי פּאַבריצירט צו אָרדער.

איז רעליגיאָן הייליג, וואָס האָט געבראַכט ליכט און מאָראַל דער מענש־הייט, דאַרף דאָך די „אַלטע רעליגיאָן" זיין טהייער, ווייל זי איז דאָס אַלטע היסטאָרישע אַנטיק, אָבער ניט די נייע קאָקעטקע וואָס האָט קיין אָריגינאַ־ליטעט, נאָר זי קרימט זיך נאָך דעם קריסטענטהום.

זוכען זיי ריינליכקייט? דאַכט זיך האַלב פון דער אַלטער רעליגיאָן בעשעפטיגט זיך ספּעציעל מיט ריינליכקייט, ווי גאַנץ סדר נשים, קדשים, טהרות...

זוכען זיי די ביבעל? דאַכט זיך דער קלענסטער אידישער מלמד'ל פער־שטעהט מעהר חומש ווי די גרויסע פּרעדיגער.

זוכען זיי ניט צו פערליערען די ווייבער אין דער צייט פון דעם דאַווענען? דאַכט זיך, אַז עס קאָסט פיעלע פון זיי שווערעס געלד פון זייערע ווייבער פּטור צו ווערען, אום מיט די קעבס־ווייבער צו פערברייננגען.

זוכען זיי די רעפאָרם, אום פון דער רעליגיאָן פּטור צו ווערען? ווער צווינגט זיי? מען האָט מיר דערצעהלט, אַז עס גיבט אַ סך אָרטהאָדאָקסישע אידען, וואָס דאַווענען ניט און וואַשען זיך ניט צו אויסטערס.

גענוג, אַז די רעפאָרם האָט קיין אורזאַכע און בערעכטיגונג צו איהר עקזיסטענץ, און אפילו איך שלימזל, וואָס איך בין אַן אפּיקורוס, בין איך אויך שטאָלץ דערמיט, וואָס איך בין איין אָרטהאָדאָקסישער אפּיקורס און ניט קיין רעפאָרמירטער אפּיקורס...

אָבער ווי די מעשה איז מיט דער רעפאָרם, מיין יעצטיגער באָס ראַבאַי דאָקטאָר אויסטער פיהלט זיך גאַנץ גוט אין זיין קאַריערע, נעהמט געלד אַ סך און טהוט ער גאָר נישט.

הבטלה אב כל חטאת, דאָס ליידיג־געהן איז די אורזאַכע פון פיעלע זינד, זאָגט ערגעץ אַ חכם, און מיין רעוורענד ווערט פּשוט משוגע פון ליידיג־געהן, און דערפאַר זוכט ער אַלע מיטעל די צייט צו טויטען:

דאָ האָט זיך געגרינדעט אַ צער בעלי חיים חברה פון אַלטע מיידען צוליעב זייערע שעהנע מאָפּסלעך, אהא! מיין ראַבאַי איז דער פּרעדיגער און אגיטאַטאָר.

דאָ רודערט זיך אַ וועלט מיט סאָציאַליזמוס און אַנאַרכיזמוס, אהא, מיין ראַבאַי דרש'נט שוין אַריין דעם גאַנצען אַנאַרכיזמוס אין דעם פּסק ובני דן חושים.

דאָ קומט דר. הערצעל מיט אַ אידען־שטאַאט, אהא, מיין רבי פערגעסט גאָר, אַז ער האָט ארויסגעוואָרפען פון זיין סדור דעם ותחזינה עינינו בשובך לציון און פרעדיגט פייעריג פאַר'ן ציוניזם.

דאָ גיסט ער אויס די גאַל איבער די רוסישע שנאָרער אין דעם דייטשען פעדלער טעמפעל „עמנו כסף" און דאָ זאָגט ער שירים ותשבחות איבער די רוסישע אידען אין בערדיטשעווער שוהל.

דאָ הויבט ער מיט שטאָלץ ביז אין הימעל דעם דזשודאיאיזם און טאַקע באַלד ציינט ער אַז דזשיזוסעס לעהרע איז ליעבע און גערעכטינקייט.

קורץ, מיין ראַבאי האָט אַ סך צייט און אַ גרויסע אַמביציאָן צו הענגען אויפ'ן עפענטליכען הענגלייכטער, אַ סך חוצפה און וועניג געהירען און איז פול איבעראַל און איבעראַל ווערט ער עמפפאַנגען מיט גרויס כבוד און מיט נאָך גרעסערע אַדווערטייזמענטס, ניט חלילה ווייל די איינלאַדערס גלויבען אין איהם, נאָר פשוט בעסער צו פושען זייערע אונטערנעהמונגען מיט דעם וואָרט דאָקטאָר אין זייערע אַנאָנסען.

VII.

די טיטעל־מכה.

„האחיך יצאו למלחמה ואתה תשב פה?" (דיינע ברידער זיינען ארויס־געאַנגען אין דער מלחמה און דו זיצט גאָר דאָ?). גראָד אָט דער פסוק איז מיר היינט, אויפשטעהענדיג פון דעם שלאָף, איינגעפאַלען, אבער אין דער איינצאהל, ניט אין דער מעהרצאהל, ווי ער שטעהט אין דער תורה, און ווען איך האָב מיך געוואונדערט וואָרום אין דער איינצאהל? האָב איך מיך עראינערט, אַז דאָס איז מיר געקומען פון דעם אַרטיקעל „רעווערענד־מכה", וואָס איך האָב געלעזען אין אַ צייטונג.

— סטייטש! — האָב איך געטראַכט — איך בין דאָך אויך עפּעס אַ שטיקעל פייטער, צוואָר ניט מיט'ן קולאָק, נור בלויז מיט דער פעדער. אבער וואָרום זאָל איך אויך עפּעס ניט זאָגען אַ וואָרט וועגען די „רעווערענד־מכה", אבי העלפען מלחמה־האַלטען מיט די רעווערענדס?

דא האב איך באלד אנגעגאסען פרישע טינט אין מיין טינטער אריין, אויסגעקליבען א נייע פעדער, גענומען א גרויסען בויגען פאפיער, פערקאשערטביידע ארבעל און — איבער'ן פאפיער. אבער עס געהט ניט. איך קען אפילו ניט איין שורה אויפשרייבען, וויל טויזענדער פראגען האבען זיך מיר א שאט געטהאן אין קאפ.

1) סטייטש, ווי וואגט עס א גראבער יונג, א שווינדלער, א בעטריגער זיך צו רופען רעוורענד?

2) אונטער'ן ווארט רעוורענד פערשטעהען מיר געוועהנליך א רב, א דרשן, ווענינסטענס א חזן. ווי קומט אבער יעדער קהל'שער באק, יעדער קאכלעפעל, יעדער לעדיגגעהער זיך צו רופען רעוורענד?

3) אז איינער רופט זיך שוין רעוורענד, וואָרום זאל ער ניט געדענקען זיין נאמען און זיך אנשטענדיג אויפפיהרען?

4) וואָרום זאל ער טהון ערגערע מעשים פון איינפאכע מענשען, וואס האבען ניט קיין טיטעל? וואָרום זאל ער מיט זיינע טהאטען ברענגען שאנדע אויף כל ישראל?

אלזא כסדר, וואס ווילען מיר אייגענטליך פון די רעוורענדס? יעס, ענטוועדער, אז זיי רופען זיך רעוורענדס, זאלען זיי זיך אנשטענדיג אויפ־פיהרען עס זאל ענטשפרעכען זייער נאמען; אדער, ווען זיי קענען ניט זיין קיין אנשטענדיגע מענשען, זאלען זיי זיך ניט רופען רעוורענדס.

א יא, דאס מיינט דער עולם.

אבער דא ענטשטעהט אן אנדער פראגע:

וואס זיינען מיר גראד אנגעפאלען אויף די עלענדע רעוורענדס? וואס אטאקירען מיר גראד די געמיינע מענשען נעבעך, וואס זוכען צו פערדעקען זייערע ארימע כאראקטערע אונטער'ן טיטעל רעוורענד? זיינען זיי די איינציגע שווינדלער אין אמעריקא, וואס בעטריגען דאס פאלק אונטער א טיטעל?

און וואס הערט זיך מיט די טויזענדער שווינדלער, וואס רויבען און מארדען אונטער דעם טיטעל „דאקטאר“?

און וואס שוויינט איהר די טויזענדער אונפערשעהמטע גראבע יונגען, וואס פערשטעקען זיך אונטער דעם טיטעל „פראפעסאר“?

און וואָס הארט אייך ניט די מאַסע בעטריגער, וואָס בעדעקען זיך מיט'ן טיטעל „פּרעזידענט“?

און וואָס רעדט איהר ניט עפּעס אויף די טויגעניכטסען, וואָס בעפּוצען זיך מיט'ן טיטעל „אויטאָר“ (פּערפּאסער)?

און וואָס פערגעסט איהר עפּעס די האָלסייל שאַרלאַטאַנעס, וואָס טראָגען קאָקאַרדעס מיט'ן טיטעל „פּאַטריאָטען“?

און פאַר וואָס לאָזט איהר זיך שערען און מעלקען פון די פרומע שופטען, וואָס בעטיטלען זיך מיט דעם נאָמען „פילאַנטראָפּ“?

און וואָס גערט איהר, ווי אַ קוה אין דער טשערעדע, ווען עס פייפען אייך אָן די שכורים אונטער'ן טיטעל „פּאָליטישענס“?

און טאַקע נאָך אַמאָל דאָס אייגענע:

זעהט איהר ניט יעדען טאָג אַ העלפער פון אַ קליין־שטעדטעלשען חזן, וואָס בעקומט אַ קהילה פון 17 יהודים און שרייבט זיך: „דאָקטאָר, שייכעט, מייהעל, ומיסאַדייר קעדושעין“?

זעהט איהר ניט אַ היימישען קאַנאָוואָל, אָדער צירולניק וואָס שרייבט זיך: :דאָקטאָר, אַקושאָר, ורופא חולי אהבה?

זעהט איהר ניט אַ היימישען טענצער פון אַ קאַזאַצקע, וואָס רופט זיך דאָ „טאַנץ־פּראָפעסאָר“? אַ היימישען פּורים־שפּיעלער, וואָס רופט זיך דאָ „ביהנען־פּראָפעסאָר“? אַ היימישען ישיבה בחור, וואָס רופט זיך דאָ „ליטעראַטור פּראָפעסאָר“? אַ היימישען צימבלער, וואָס רופט זיך דאָ „מוזיק פּראָפעסאָר“?

און וואָס איז מיט יעקעלע שכור, וואָס ער מאַכט אַ סאַלון און צונליייך אַ חברה שכורים, וואָס דאַוונען אין זיין סאַלון און בעטיטעלט זיך „פּרעזי־דענט“ און „עקס־פּרעזידענט“?

און רוסישע בעהעלפערס, וואָס שרייען אויף יעדען שריט „פּאַרשיווי זשידי“, „זשידאָווטשינאַ“ און די זיינען די רעטער פון דער אידישער מאָראַל אונטער דעם נאָמען „אויטאָר“ פון אידישע לעבענס־בילדער?

און וואָס בלייבט מיט יענע גרינהאָרנס וואָס שפּאַציערען איבער איסט בראָדוויי מיט דער רוסישער שפּראַכע און שטאָלצירען מיט'ן „קאַק טעביע אוגאָדנאָ“, און דאָך זיינען זיי מעמבערס פון אידישע פּאַטריאָטישע פעראיינען, וואָס זאָרגען פאַר שיבת ציון?

וואָס האָט איהר זיך אַלזאָ גענומען גראד צו די בידנע אָרמזעליגע רעוורענדס?

ווארום פערגעסט איהר, אז אמעריקא איז א וועלטטהייל, וואָס ליעגט אויף דער איבערגעקעהרטער זייט פון דער וועלט, ד. ה. אמעריקא איז אַן עולם הפוך, אמעריקא איז א וועלט פון איבערקעהריכטס, איבערקעהרעניש, און אַלעס איז דאָ איבערגעקעהרט מיט'ן אונטען ארויף?

אין יוראָפּ ג י ט מען א טיטעל; דאָ נ ע ה מ ט מען א טיטעל אליין.

אין יוראָפּ קומט א טיטעל לויט ווי דער מענש האָט זיך פערדיענט געמאכט; דאָ זיינען דעם מענשענס פערדיענסטען לויט דעם טיטעל.

אין יוראָפּ זיינען פריהער די טהאַטען, דערנאָך דער טיטעל; דאָ איז פריהער דער טיטעל און די בייזע טהאטען דערנאָך. אין יוראָפּ איז א טיטעל א יחוס און איז זעהר פיעל ווערטה, אבער מייסטענס וועניג איינ־טרעגליך; דאָ איז א טיטעל א שאנדע, קאָסט ניט א פּעני און טראָגט אָפּט איין זעהר פיעל.

אין יוראָפּ איז א ווערטעל: „טיטעל אָהנע מיטעל"; דאָ איז דער טיטעל א מיטעל צו יעדע שווינדעל.

אין יוראָפּ האָבען טיטעל די בעסערע קלאַסע מענשען; דאָ כאַפּען זיך צו טיטעל די ניעדריגסטע קלאַסע מענשען.

און דאָס איז גאנץ נאטירליך: אין יוראָפּ קאָסט א טיטעל טהייער, איז ניט יעדען לייכט צוצוקומען דערצו, דאָ אין אמעריקא וואַלגערט זיך א טיטעל אויף דעם מיסט, בעקומט עס יעדער שמוציאַן אומזיסט.

אַלזאָ, דאָס אַלעס פערגעסט איהר, און פערגעסט צוגלייך, אז ניט אונטער'ן טיטעל רעוורענד אַליין בעהאַלטען זיך די שווינדלערישע נאטורען, נור אונטער יעדען טיטעל.

און דארום ווען איהר ווילט אויסהיילען די „מכת רעוורענד", מוזט איהר איבערהויפּט אויסהיילען די „טיטעל מכה": דאָקטאָר־מכה, פּראָפעסאָר־מכה, פּרעזידענט־מכה, אויטאָר־מכה, פּאטריאָט־מכה, פּילאנטראָפּ־מכה, פּאָליטישען־מכה און אזוי ווייטער.

אבער דיזע מכה, אָדער מכות, צו היילען, איז ניט צו קריטיזירען דעם וואָלף, דעם טיגער. די רויבערישע נאטורען פערשטעהען ניט זיך צו שעהמען פאר קריטיק.

ווען איהר ווילט היילען די מכה, מוזט איהר היילען דעם קערפּער פון די בערויבטע שעפּסען פון דעם צאן קדשים, וואָס הייסט „פאָלק“.

לערנט זיי ווי זיך צו היטען פון מענשען מיט טיטלען, צייגט זיי אַז אין אַמעריקא גיט מען ניט קיין טיטלען, נור יעדער נעהמט זיך אַליין. איבערצייגט זיי, אַז דער וואָס נעהמט זיך אַ טיטעל, איז עס זיכער, אַז דער בעטיטעלטער זוכט אירגענד וועלכען שווינדעל אונטער זיין טיטעל צו טרייבען.

זאָגט איהם אָן, דעם פאָלק, ער זאָל זיך היטען פון אַ בעטיטעלטען ווי פון פייער, ביז איהר געפינט אויס אַז ער האָט דעם טיטעל ווירקליך פערדיענט. ער זאָל אַנטלויפען פון אַ טיטעל ווי פון אַ פעסט. דאַן וועט דאָס פאָלק געהיילט ווערען פון דער רעוורענד־מכה, פּראָפעסאָר־מכה, דאָקטאָר־מכה און פון אַלע מכות און נגעים, פון פּאָקען און מאָזלען און פון אַלע מגפות און עפּידעמיען, און דאָס פאָלק וועט האָבען אַ רפואה שלמה, אמן.

VIII.

די אידען און די מצות.

די מייסטע אידען געדענקען נאָך, ווען מען באַקט מצות אין דער אַלטער היימאַטה, אין דעם זאָגענאַנטען „פּאָדריאַד“; דעם גאַנצען פּראָצעס וועלכע די מצה געהט דורך פון דעם שניידען דעם ווייץ, ביז מיר בעקומען אַ פאַרטיגען מאכל צום עסען.

דעם זעלבען קאָנוואולסיווען פּראָצעס געהען דורך די אידען זייט זיי זיינען אַ פאָלק געוואָרען ביז אויף היינטיגען טאָג אין דעם וועלט־פּאָדריאַד.

מען היט די ווייץ בשעת הקצירה, פון שניידען אָן, מען האַלט עס טרוקען עס זאָל חלילה ניט פערנעצט ווערען, כדי עס זאָל חלילה ניט „אויסוואַקסען“, מען כשר'ט די מיהל, די משגיחים היטען עס עס זאָל זיך חלילה ניט אריינכאַפּען אַ חשש חמץ, עס זאָל ניט עטוואָס זויער ווערען, קען עס חלילה בעקומען אַ „טעם“, און מען ברענגט עס אין פּאָדריאַד.

דאָרט אין ווינקעל נעבען אַ פערהאַנגענעם פענסטער, די זון זאָל חלילה ניט אריינשיינען, שטעהט דאָס זעקעל מעהל, מען היט עס ס'זאָל חלילה

ניט „וואָרעם" ווערען, דער שיטער מיט פּערקאַמשעמטע אַרבעל שיט דאָס מעהל אין „מיירע טעפּעל", מאַכט עס גלייך, עס זאָל חלילה ניט זיין צו פול, דער „וואַסער־גיסער" גיסט זעהר פּאָרזיכטיג זיין טעפּעל וואַסער אַלס „פּן ירבה", די קנעטערין אַרבייט שנעל ביידע עלעמענטען צוזאַמענצודריקען, צוזאַמענצופּרעסען עס זאָל חלילה ניט „אויפגעהן" און גיט עס איבער צום „מיירע האַלטער".

דער „מיירע האַלטער" פאַנגט ערשט אָן דאָס ווייטער צו קעהרען, צו קנייטען, צו קלאַפּען עס זאָל ניט וואַקסען אין זיינע הענד און שניידט עס שטיקערווייז און פערטהיילט צו גלייכע שטיקער צו די „וואַלגערער".

די „וואַלגערער" מיט זייערע וואַלגער־העלצער העבען אָן די טייג צו דריקען, צו ציהען, צו מאַכען עס דין און צו געבען אַ פאָרם און עס קומט אַרויס פון זייערע הענד שפּיציג און צוריסען, אַבי שנעל, עס זאָל חלילה ניט אנפאַנגען אויפצוגעהען אין זייערע הענד און זיי גיבען עס איבער צום „רעדלער".

דער רעדלער אָדער שטופּלער ציינט ערשט זיין גרויסע קונסט און פאַנגט ערשט אָן מיט אייזערנע וואַפען מיט זיין רעדעל מיט די שפּיציגע אייזערנע צייהן צו רעדלען און צו שטעכען דעם אָרימען שטיקעל טייג, וואָס עס זאָל חלילה ניט אויפגעהן, ניט „וואַקסען", ביז ער גיט עס קונסטפאָל אַ וואָרף צום „זעצער" אויף דער לאָפּעטע.

דער „זעצער" ווייזט ערשט זיין קונצליכע גבורה און לאָזט די מצה ניט וואַרעמען, נור ער וואַרפט זי גלייך אין גיהנום הייסען אייוון און קעהרט זי שנעל איבער, בעסער ברענען די זייטען איידער עס זאָל חלילה בלייבען רוי און אויפגעהן, און כאַפּט שנעל אַרויס, וואַרפט אין דעם ווייסען ליילעך, וואו זי ווערט מייסטענס צובראָכען און זעלטען קומט איינע אַרויס גאַנץ.

די „טרעגער" כאַפּען דעם פּאַק מצות, מען טראָגט עס שנעל און צוגע־דעקט, עס זאָל חלילה ניט כאַפּען אַ זונען־שטראַהל אָדער אַ רעגען־טראָפּען, עס זאָל ניט אויפגעהן, און מען גיט עס איבער די הויז־פרוי.

די כשר'ע בעל־הבית'טע נעהמט די נאָך געבליבענע גאַנצע און לייגט זיי און שטויסט זיי, מאַכט פון זיי פאַרפעל און שטויב, און בעהאַלט עס ווייטער פון דעם אויג, די חמץ'דיגע מאכלים זאָלען זיך צו זיי ניט צוריהרען.

ענדליך קומט דער מלך בכיפה צום סדר. ער פאַנג ערשט אָן מיט געזאַנג

און כונה ברעכען שטיקער, בעהאַלטען אירגענד אין דער פינסטער צו קייען זאַטערהייד, צו טהיילען שטיקערוויז צו דער פאַמיליע, און מען היט עס אַלץ ניט צו בענעצען, עס זאָל נאָך אויף׳ן טיש שוין, חלילה ניט אויפגעהן, ניט זויער ווערען, קיין טעם ניט בעקומען...

ווען מיר נעהמען יעצט די אידישע געשיכטע, זעהען מיר כמעט אין גאַנצען די זעלבע פּראָצעדור, ווי מען בעאַרבייט דעם אידען צווישען די פעלקער מיט אַ קאָנוואולסיווע פּראָצעסיאָן, ער זאָל חלילה ניט אויסוואַקסען, ניט אויפגעהן און בעקומען אַ טעם.

נעהמענדיג די אידישע היסטאָריע, באַלד ווי זיי זיינען געקומען צו פּרעה אין מולטער מצרים, ווי מען האָט זיי געקנעטען מיט ליים און ציגעל, איינגעמויערט אין די שטיינערנע ווענד, געוואָרפען זיינע זכרים אין וואַסער, אַלס „פּן ירבה“....

ווי דו ביזט איבערגעגאַנגען אין די הענד פון די מיירע האַלטער נבוכדנצר, סנחרב א. ז. וו., און מען האָט דיך פערטהיילט אַלס טייגלעך צו לחלח און חבר, אשור, מדי און פרס, וועלכע האָבען געוואַלגערט, געצויגען און איבערגעגעבען אין גלות בבל, וואו מען האָט פון דיר געריסען שטיקער, געלעבערט, אַלס זאָלסט חלילה ניט אויסוואַקסען.

דאַן צו די רוימער, וועלכע האָבען דיך גערעדעלט, געשטאָכען און געמאַכט פאַר אַ לעבערדיגען שאַרבען.

דאַן ביזטו איבערגעגאַנגען צו שפּאַניען און פּאָרטוגאַל, וועלכע האָבען דיך געברענט און געבראָטען אין דעם הייסען אייוועו פון דער אויטאָ־דאַ־פע און אַלע מערטירער אַרטיקלען פון דער אינקוויזיציאָן.

דאַן ביזטו איבערגעגאַנגען אין די הענד פון די כשר׳ע בעלי־בית׳טעס אין ארבע פנות עולם, ווי דייטשלאַנד, פּוילען א. ז. וו., און מען האָט דיר געשטויסען אין די שטופּעס פון דער היידעמאַטשינע פון חמעלניצקי, גזירות ת״ח ות״ט, גזירת פּראַג... מען האָט דיך געברעקעלט, געשטיקעלט, אַלס דו זאָלסט חלילה ניט אויפגעהן, ניט אויסוואַקסען.

ביז דו ביזט ענדליך אין דער געגענוואַרט געקומען צום רעכטען סדר, פון דעם איבערגאַנג פון 19טען אין 20טען יאָהרהונדערט, האָט מען ערשט רעכט אָנגעפאַנגען די פּאַגראָמען מיט זינגען און זאָגען די הגדה אין מאַראָקאָ, רוסלאַנד און רומעניען, וואו מען שלעפּט דיך פון די פינסטערע געטאָס אַלס

אַן אפיקומן, און מען רייסט פון דיר שטיקער, זאָגענדיג דערביי גאַנץ הלל, און אַלס זאָלסט חלילה ניט אויפגעהן, און ביי יעדע לייב שמערצען וואָס דיינע ברעכער האָבען, בעשולדיגט מען דיר אַלס דעם פעראורזאכער און מען זוכט אַפּפיהר מיטעל צו דיר...

יעצט פרעגט זיך אָבער, איז שוין דער סדר צו ענדע? ווערסטו שוין אָנ־פאַנגען דיינע ספירה טעג צייהלען און דערלעבען דעם שעהנעם פריהלינג?

וועט שוין ווערען אוים פסח און דיינע מהדרים מן המהדרים וועלען דיך שוין פערגעסען און דיך אָנהויבען בעטראַכטען אַלס אַלע אנדערע מאכלים, און אַמאָל שוין לאָזען דיך אויפגעהן, אויסוואַקסען און קריגען אַ טעם און אַ ריח ווי אַלע אנדערע מאכלים, דו זאָלסט ווירקליך שוין קענען אַניעדערשטעלען אַ מצה אַלס מאָנומענט פון דיין היסטאָרישען לעבען, פון וועלכע יעדעס לעבעלע איז אַ סימבאָל פון אַן אנדער גזירה און בלוט־פערגיסונג און ענדליך אויסרופען גלייך מיט דער מצה: יעצט איז שוין נאָך פסח און מיין פּראָצעס איז צו ענדע!

אָדער גראַד יעצט אין פריהלינג צייט, וואו עס ווערט וואַרעם, היים אין אַלע הערצער, וואו עס פאַנגען אָן די זונען־שטראַהלען אריינצודרינגען אין די ניעדריגסטע שיכטען פון די ווילדעסטע פעלקער, וועט ערשט מיט דיר חלילה אָנפאַנגען זיך אַ נייער סדר, אַ נייער פּראָצעס?....

ווער וויים?....

IX

דער משכיל.

עס זיינען פאַרהאַן אַ סך מענשען אין אונזער גרויסער וועלט, אָבער ניט אַלע קענען אייך אינטערעסירען, דאָס רוב זיינען זיי פּארעווע, ניט מילכיג, ניט פליישיג, ניט קאַלט און ניט וואַרים...

און דיזע זיינען כמעט אין אַלע נאַציאָנען גלייך. זיינען זיי סוחרים, טראָגען זיי אַלע די זעלבע קרעמער־זעעלע אין פּראַנט; זיינען זיי ארבייטער — איז ביי אַלע גלייך די פער׳חושך׳טע פנים׳ער; זיינען זיי געלעהרטע —

טראָגען זיי אַלע דעם אָנגעקראָכמעלטען שטאָלץ אייך אַנטקעגען... זיי אונטער־שיידען זיך העכסטענס אין זייער שפּראַך.

איין סאָרט מענש, וועלכער איז זעהר אינטערעסאַנט פאַר יעדען, ווער עס האָט נאָר די געלעגענהייט מיט איהם זיך צו בעקענען און וועלכען מיר טרעפען נאָר ביי אונז אידען, איז דער „אידישער משכיל“.

אויב מיר אידען קענען זיך ניט מעסטען מיט די פעלקער אין דעם רעגעלמעסיגען פאָרטשריט פון דער ציוויליזאציאָן, קענען מיר אָבער שטאָלצי־רען געגען זיי מיט דיזען נייעם טיפּ, מיט דעם אידישען משכיל, וועלכער האָט אין די לעצטע 50 יאָהר פון לעצטען יאָהרהונדערט דעם אידען געגעבען אזא שנעלען שטופּ פאָרווערטס, אז דאָס אידישע פאָלק האָט דורכגעמאַכט דעם גאַנצען איבערגאַנג פון אבערגלויבען צו ציוויליזאציאָן, וועלכער האָט ביי די אומות העולם געדויערט פיעלע יאָהרהונדערטע.

א וואונדערבארער טיפּ איז דיזער אידישער משכיל: געבאָרען אין פינסטערע געגענדען פון פערפאָלגונג און אונטערדריקונג, אָהן פרייהייט און אָהן רעגעלמעסיגע ערציהונג, ביי אָרימע אונוויסענדע עלטערען, זיך געוואַל־גערט אין שמוציגען ענגען „חדר“, ד׳ על ד׳, אין זיין קינדהייט, אין בית המדרש אונטערן אויוועז אין זיין יוגענד, און דאָך, קוים האָט ער נאָר געקראָגען עטוואָס צו געניסען פון דער השכלה, האָט אין דיזען חדר־אינגעל, אין דיזען קלויזניק, אין דיזען ישיבה־בחור ערוואַכט דער משכיל, דער יונגער פילאָזאָף, דער יונגער רעפאָרמער, דער יונגער דאָקטאָר, דער יונגער דיפּלאָמאַט, דער יונגער קינסטלער, דער יונגער אידעאַליסט, דער יונגער דענקער און ענדליך, דער טרעגער פון דער אידישער קולטור.

אָבער וויפיעל ליידען זיינען אויסגעשטאַנען דיזע מערטירער אין דיזער קורצער פעריאָדע, ווי שווער איז זיי געוועזן זיך ארויסצורייסען פון דער אַלטער וועלט און מיט איינמאָל אריינוואָרפען זיך אין דער נייער וועלט. זיי האָבען דאָס ניט געקענט טהאָן מיט איין מאָל און האָבען זיך מיהע געגעבען צו פעראייניגעןביידע צייטען, וועלכע גייסטיגע קראַפט זיי האָבען דערביי אָנגעווענדעט, און עס האָט זיי ווירקליך אויך געלונגען, צו ענט־דעקען פאַר דער וועלט די שעהנקייטען פון דער אַלטער אידישער ליטעראַטור, וועלכע גלענצען יעצט אין שעהנע בענדער אין די גרויסע ביבליאָטהעקען.

און זעהענדיג אַז די השכלה הויבט אָן איינגעפלאַנצט צו ווערען אונטער

זייערע ברידער, און דערקענענדיג אַז זייער ארבייט איז צו ענדע, האָבען פיעלע פון זיי אָנגעפאַנגען דענקען פון זייער אייגענער עקזיסטענץ.

זיי האָבען זיך אַוועקגעלאָזט אויף דער וועלט, אין די גרעסטע שטעדט פון יוראָפּ און אמעריקא, וואו עס זיינען נאָר אָפען די טהירען פון בילדונג, האָבען בענוצט דעם איינפלוס פון אייגענע פריינדע אָדער פון פריינדע דעם יודענטהומס, און האָבען אָנגעפילט די אוניווערסיטעטען, אקאדעמיען, לאַבאָראַטאָריען, סעמינאַרען און קאָנסערוואַטאָריען, און פּלוצלונג וואָס זעהען מיר? דיזע געוועזענע קלויזניקעס זיינען געוואָרען גאונים, זשעניען פון אנדערע נאַציאָנען אויך.

נאָר אַ קליינער טהייל פון דיזע משכילים, וועלכע האָבען שוין געהאַט גרויסע פאַמיליען צו ערנעהרען, האָבען קיין רעגעלמעסיגען סטודיום ניט געקענט ערלייכען, אָבער דאָך זיינען זיי אויך ניט צו גרונד געגאַנגען פאַר דעם אידישען פאָלק. דעם אידישען משכיל געפינט איהר אַלס די אַגיטאַטאָרס פון די אויפלעבונג פון דער אידישער נאַציאָן, פאַר דעם מאָדערנעם ציוניזמוס, דעם אידישען משכיל זעהט איהר אַלס לעהרערס פאַר די אידישע יוגענד, דעם אידישען משכיל זעהט איהר אַלס קריטיקער, אַלס הומאָריסט, אַלס טהעאטער דיכטער, אַלס געשיכטע שרייבער, ערהויבענדיג די אידישע ליטע־ראַטור צו דער זעלבער שטופע פון אַלע וועלט ליטעראַטורען און דעם אידישען נאָך פיעל העכער אַלס מאנכע אנדערע נאַציאָנען.

די פּאָעזיע פון אידישען משכיל מאכט דעם ארבייטער פערגעסען זיין שווערען טאָג ארבייט, די הומאָר פון דעם משכיל ברענגט אַ שמייכעל אויף די ליפּען פון אַ ביזנעס־מאַן, נאָך די הארץ־וועהטאָג פון שלעכטע געשעפטען, דער משכיל שאַפט די עפענטליכע מיינונג אונטער אידען, און דאהער קוקט שוין יעצט יעדערער עהרליך דענקענדער מענש, אפילו דאָ אין אמעריקא, מיט רעספּעקט אויף דעם אידישען משכיל.

און ביז ווי לאַנג די אידישע נאַציאָן וועט ניט האָבען איהרע גרויסע מענער דורך רעגעלמעסיגען שטודיום, בלייבט דער אידישער משכיל נאָך אויף זיין פּאָסטען, אַלס דער פאָלקס־לעהרער און קולטור טרעגער פון דער אידישער נאַציאָן.

X.

די ווילדע קאַטץ.

וועלכער מענש האָט ניט געהאַט די געלעגענהייט צו קלייבען נחת פון א קליין בייבעלע, ווי עס מאַכט פערשיעדענע מינעס: אָט לאַכט עס, אָט וויינט עס, אָט רייסט עס די מאַמע'ס האָאר, דעם טאַטע'ס מאַסטעס, אָט רייסט עס זיך אויף דר'ערד, אָט וויל עס פליהען אין הימעל, אָט שטופט עס זאַמד אין מויל, און אָט פליהט עס כאַפּען די שטערען אין הימעל.

אָבער אַלעס איז אזוי חן'עוודיג, אַלעס אזוי אינטערעסאַנט, ווייל אין יעדער בעוועגונג ליגט אזוי פיעל אונשולד, אזוי פיעל ערנסט, אז עס מוז אונ־בעדינגט בעגייסטערען יעדען צושויער, און דער טיעפער בליק פון די טונקעלע אויגען פליסט אריין האָפנונג אין יעדער צושויער'ס הארץ, אז פון דער שעהנער בייבעלע וועט אויסוואַקסען א גרויסאַרטיגע יונג־פרוי, און עס וועט זיך ענט־וויקלען אין איהר ערנסטערע, ערהאַבענערע שטרעבונגען, און וועט פערשאַפען נאָך מעהר פערגעניגען אַלע מענשען ארום איהר, וועלכע וועלען געוויס בע־וואונדערען איהרע אויסערע שעהנקייט און איהרע גייסטיגע פעהיגקייטען.

ווי ענטטוישט פיהלט זיך אָבער יעדער מענש, ווען ער זעהט שפּעטער מיט 18 יאָהר, אז פון דיזער שעהנער בייבעלע מיט איהרע אונשולדיגע מינעס און בעוועגונגען איז אויסגעוואַקסען א גרויסע קורנאָסע מויד מיט רויטע האָאר, מיט אברייטען פּנים; פון איהרע אויגען שיינט ניט מעהר קיין אונ־שולד, זאָנדערן ניעדריגע ליידענשאַפטען, כיטראָסט, וואולגאַרנאָסט און ווילדע שטרעבונגען; פון איהר מויל געהען ניט מעהר ארוים די אונשולדיגע ווערטער, ווי: ליב, פּאַפּאַ, מאַמאַ, ברודער, שוועסטער, זאָנדערן: פרעסען, טרינקען, שלאָפען, זינדיגען, חנפה'נען, טאַנצען, דעם קאָפּ אנדערע צו פער־דרעהען; און יעדע פון איהרע האַנדלונגען פליסען איין עקעל און האָט צו דיזער ווילדער מויד. עס איז אין איהר קיין זכר ניט געבליבען פון די אונ־שולדיגע, ערנסטע שטרעבונגען פון איהרע בייבי־יאָהרען. יעצט זעהט מען פון איהר גאָר קיין שטרעבען, בלויז א לעבען פון א שטראָסען־מויד, וואָס כאַפּט פון אַלע זייטען אזוי פיעל, וויפיעל עס קען, אום איהר אויסגעלאַסענעם לעבען אויפצוהאַלטען, אום ווייטער צו זינדיגען...

איז דאָס די שעהנע בייבי פון פאַר 18 יאָהרען? פרעגט זיך יעדער מענש, מיט עקעל אָנקוקענדיג די ווילדע מויד.

איז דאָס דאָס קליינע קעצעלע, די ליעבע פושי, וואָס פלעגט קריכט צו יעדען אין הארצען אריין, און מען פלעגט זיך פיהלען פערגניגט איהר אַ גלעט צו טהאָן? איז דאָס פון דער פושי אויסגעוואַקסען אזא ווילדע קאַטץ מיט גיפט־שפּריצענדע אויגען, מיט קרומע שאַרפע נעגעל, וואָס פערגיפטעט און צורייסט יעדעס עדעלע הארץ, און וועמעס פערדאָרבענער אָטהעם עס פער־פעסטעט די גאַנצע לופט? ....

יא, דאָס איז זי, די זעלבע ראַדיקאַל־זשאַרגאָנישע ליטעראַטור!

ווער פון אונז געדענקט ניט, ווי יעדעס בלעטעל פון אַ צייטונג, פון אַ בוך האָט געהאַט פאַר אונז אַ געוויסע הייליגקייט, אַ געוויסען רייץ; יעדער אַרטיקעל, יעדעס געדיכט איז געווען ליטעראַריש, ערנסט, מיט אַ געוויסע טענדענץ, מיט פעסטע האָפנונגען אויף אַ בעסערע צוקונפט, זאָגאַר די זידלערייען זיינען געווען ליטעראַריש, אַ נאַאיווער סאַרקאַזמוס, וואָס פלעגט ווירקען נאָך מעהר ווי ערנסט; דער הומאָר פלעגט ביי אונז ארויסרופען אַן עדעלע ערמונטערונג, און מיר האָבען ערוואַרטעט, אַז פון דיזער בייבי זאָל אויסוואַקסען אַ גראָסאַרטיגע יונג־פרוי — עס וועט פון איהר ווערען אַ ליטעראַטור, אַ בעלעהרענדע, אַן אונטערהאַלטענדע, אַ ווירקענדע פאַר אַ בעסערע צוקונפט.

ווי ענטטוישט פיהלען מיר זיך אָבער יעצט נאָך 18 יאָהר! אָנשטאָט דער זיסער בייבי, מיט די הימלישע חלומות, האָבען מיר פאַר אונזערע אויגען אַ גרויסע ענטוויקעלטע פּראָסטיטוטקע; אַלע טעגליכע צייטונגען זיינען פול העלפט מיט די ווילדעסטע טאַגעס־נייאיגקייטען, וועלכע זיי זוכען דעב לעזער נאָך ווילדער עס איבערצוגעבען מיט זייערע ערבערמליכע זיעבען גאָרענדיגע „קעפּלעך“ און אויפשריפטען, מיט זייערע שמירערישע פאַנטאַזיען, וואָס זיי שטוקעווען צו פון זייערע געהירענלאָזע קעפּ; די צווייטע העלפט איז פול מיט שמייכלערייען צו געוויסע פּאָליטישענס און שאַכרייעס וואָס בעצאָהלען בעסער, מיט חניפות און ליוב־געזאַנגען צו יעדען אָבערגלויבען, צו יעדער דומע זיטע, צו די מענשען־פערדומענדע נאַציאָנאַליטעט, מיט דער פעלקער־פער־שקלאַפענדע בעשטעהענדע אָרדנונג און מיט דעם גרעסטען כאָאָס, מיש־מאַש, ווירוואַר, סומאַטאָכע פון שילדערונגען פון דעם פאָלקס־לעבען אין דער פאָרם

פון גראָבע מיידען מיט דארע פערליעבטע, געלע קליידלעך מיט לונגען זוכטיגע דאָקטוירים, קיינע אהנונג פון ליטעראַרישען געשמאַק, פון געפיהלי פאָלען זועלען־אויסגוס, קיין דענקען, קיין וויסען, קיין פערנגינגען; ניכטס בעלעהרענדעס, ניכטס אונטערהאַלטענדעס, בלויז אַן אומגעלומפּערטער ציניזם, וואולגאַריטעט, אַ „האַנצע גיטעל פערטומעל איהם"...

קיינע ליטעראַטען מעהר, זאַנדערן פּראָזאַשנע שקורעס, גערונגענע שקלאַפּען־טרייבער, וואָס פערקויפען פאַר אַ שטיק ברויט זייער געשמאַק מיט זייער געוויסען צוזאַמען, און פערדערבען דעם געשמאַק פון פאָלק און דאָס געוויסען פון לעזער פערפעסטען זיי, און זיין געהירן פערקלייסטערן זיי, און די פּראָסטיטוציאָן פון דער ווילדער מויד, פון דער אידישער אַמעריקאַנישער קאַץ — איך מיין פון דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור — פערשפּרייט עקעל און פעראַכטונג אונטער אַלע רעכט־דענקענדע מענשען, וואָס נעהמען אַ אידישע צייטונג אין די הענד.

ניינטע סעריע.

צוויי-דייטיגע סקיצען

I.

מיין ערשטע ליעבע.

אך, ווי אונאנגענעהם עס איז מיר צו געהן אהיים אין מיין רומקע, זא פינסטער, זא ענג, אז ווען איך דארף זיך זעצען שרייבען מוז איך פריהער אליין ארייגגעהן און דעם טשער נאכשלעפען, שטעל איך אבער אריין דעם טשער פריהער, מוז איך שוין בלייבען אין האל.

דאס גאנצע טענעמענט הויז קומט מיר פאר, ווי נח'ס תיבה, איבער־שטע, אונטערשטע און מיטעלסטע קאמערען, נור צוויי מאהל וויעדערהאלט, ד. ה. זעקס פלאר, פיר אלע חיות, עופות און בהמות א בעזונדער קעמערל. איי עס פאמיעסטען זיך 5 פאר אין איין קעמערעל, דאס זיינען שוין די בהמות שולדיג, וואס זוכען גאר ניט, טאמער טראגט שוין אירגענד וואו א טויב א בלאט אין מויל און זאגט אן, אז מען קען מאכען איין ענדע צום מבול, און מען קען שוין געפינען א טרוקענעם פלאץ אויף דער ערד...

אבער די קליינע רומקע אין דער פראנט פון יעדען טענעמענט־הויז, דאס פערשטעה איך ניט. וואו האבען די לענדלארדס דאס מוסטער דערצו גענומען, אז ניט א פאר פאלק זאלען קענען ארייגגעהן, נאר פאר איינעם זאל עס אויך ווענינ זיין?

דאס מאכט מיך טרויעריג און ברענגט מיך צום נאכדענקען.

יא, יא, מאנכעס מאהל פעראורזאכען אונז גאנץ קליינע צופעלע נאכ־צודענקען איבער די וויכטיגסטע מאמענטען פון דעם לעבען און פון אונזער פערגאנגענהייט, און מיין רומקע האט מיך היינט אויך געבראכט צום נאכ־דענקען און איך בין ארייגעפאלען אין א ים פון מעלאנכאליע און טרויעריג־קייט און האב ניט געקענט איינשלאפען.

זייט איך בין צו מיין שכל געקומען, האָב איך געשמאַכטעט נאָך פריינד־שאַפט און ליעבע — נור ענטשולדיגט מיר, וואָס איך זאָג: „צום שכל גע־קומען“. אז מען בלייבט אַ יתום פון אַכט יאָהר פון אָרימע ארבייטער־עלטערען קען מען צום שכל ניט קומען, ווייל דער שכל און יעדער שטודיום איז מאָנאָפּאָליזירט פון דער נאָבעלער געזעלשאַפט; דעם אָרימען איז יעדער וועג פערצוימט צום שטודירען, נור איין שולע בלייבט אונז איבעריג, דאָס איז די גרויסע וועלט מיט איהרע אַלע שמוציגע אונרעכטע און פּלאָגען. צו דער שולע אָבער קומען מיר ניט זעלבסט, נור מיר ווערען אריינגעשטויסען, געשלעפּט ניט ווילענדיג.

עס איז שוין אָבער אַזאַ אויסדרוק: „זייט איך בין צום שכל געקומען“. דאָס הייסט, זייט איך האָב אָנגעהויבען צו דענקען, האָב איך געשמאַכטעט נאָך ליעבע און פריינדשאַפט.

אָדער איך וועל מיך בעסער אויסדריקען: זייט איך בין געוואָרען אונ־פעהיג צו פּאַראָורטהיילען, ווייל איך בין געוואָרען פעהיג צו אורטהיילען און האָב איינגעזעהן, אז אויף יענע וועלט האָב איך ניט צו האָפען, ווייל עס איז ניטאָ, אויף דער איז דאָ, נאָר מען גיט אונז ניט, האָב איך געזוכט מיין גליק און פריינדשאַפט אין ליעבע.

אין דער ערשטער פּעריאָדע האָב איך געזוכט אַ חבר, אַ פריינד, איך האָב פאַר יעדען בעקאַנטען די גרעסטע אָפּפער געבראַכט, גרויס צוטרויען געהאַט, אָבער די ריינע ליעבע, וואָס איך האָב פון איהם ערוואַרטעט, די פריינדשאַפט און די וואַרהייט, דארויף וואַרט איך נאָך... אַ פריינד איז אַ פאַלשע קאַץ, אז זי וויל אביסעל סמעטענע, טוליעט זי זיך, דערנאָך דראַ־פּעט זי.

איך בין געוואָרען עלטער, האָב איך געזוכט די פריינדשאַפט פון דער גאַנצער מענשהייט, איך האָב געהאַסט די מענשען, איך האָב אָבער גע־ליעבט די מענשהייט, האָב געקעמפפט פיר איהר וואָהל, האָב געשריעבען און געשריען געגען אבערגלויבען, פאַנאַטיזמוס, האָב איהר געוויזען דעם וועג, ווי אזוי זי קען זיך רעטען פון איהרע בעדרענגער און בעדריקער: די דעספּאָטען, פּפאַפען און קאַפּיטאַליסטען.

אָבער די מענשהייט? זי איז טויב און שטום; זי הערט איהרע פריינדע

נים. זי איז אונדאַנקבאַר, זי האַלט גאָר דעם וועקער פאַר א פיינד, פאַר איין אפּיקורס, פאַר א משוגענעם...

אַה, די מענשען זיינען פאַלשע קעטץ. זיי רייסען זיך נור איבער אַביסעל סמעטענע און שטופּען זיך איינער דעם אַנדערען אראָב פון דעם דאַך כּאַטש צו נהרג ווערען...

ענדליך האָב איך מיר געדאַכט, א כּפּרה די וועלט. איך וועל מיר זוכען מיין גליק אין פּרויען-ליעבע, איך וועל אויסזוכען אַזעלכע וואָס זאָל ענטשפּרעכען מיינע פאַרשטעלונגען און פאַנטאַזיען, א נאַאיווע, א רוהיגע, א שטילע,א גוטע, א שעהנע, און וועל זי צו מיין פריינדין מאַכען. אָבער איך בין שוין אַלט 30 יאָהר, און האָב נאָך אַזעלכע אונטער דעם מענשען-געשלעכט נים געפונען.

אָבער גראַד זייט איך וואוין אין דעם ענגען רום פון דיעזע טענעמענט-הויז, האָט זיך צו מיר דיעזער ענגעל גאָטעס בעוויזען.

זי האָט געוואָהנט לינקס און איך רעכטס, און שוין ביים ערשטען מאָהל, וואָס מיר האָבען זיך בעגעגענט אין דונקלען האָל, האָט זי אויף מיר איין אנגענעהמען איינדרוק געמאַכט, און ווי עס ווייזט, בין איך פאַר איהר אויך נים גלייכגילטיג געבליבען, ווייל זי האָט אויך איהרע צוויי גרויסע אויגען אויף מיר געריכטעט. זי איז אָבער באַלד פערשוואונדען געוואָרען, אָהנע מיט מיר א וואָרט צו וועקסלען.

זי איז געוועזען יונג, זאַנפט, בעשיידען, קליין געוואַקסען, ברוינע האָר, בלויע אויגען א. ז. וו.

ביים צווייטען מאָהל, וואָס מיר האָבען אונז בעגעגענט ווידער אין פינסטערען האָל, האָב איך אין צוטומלונג עפּעס געוואָלט זאָגען, נור איך האָב נים געוואוסט וואָס, איך האָב נים ווילענדיג א זאָג געטהאָן: אַך, ווי שעהן זי איז! זי האָט עס, ווי עס ווייזט אויס, געהערט און האָט אויסגע-שטויסען איין אונפערשטענדליכען לויט, עפּעס אַזא מין וואָרט, וואָס מען געפינט עס גאָר אין ווערטער-בוך נים, און נור ליעבענדע פערשטעהען עס, און איז ווידער פערשוואונדען.

אָבער איהר בילד איז מיר פון דער צייט אָן געשטאַנען פאַר די אויגען, און איך האָב נור געטרוימט דערפון: אַך, דיעזער קליינער ענגעל זאָל א מאָהל מיר געהערען!

אָבער וואָכען זיינען פערגאַנגען, איך האָב זי מעהר ניט געזעהן, און עס האָט מיר געשיינט, אז איך האָב אָן איהר פערגעסען.

איין טאָג בין איך געזעסען ביים טיש און האָב געשריעבען א געדיכט, און בין געוועזן זעהר פערטיעפט אין מיין ארבייט, ווייל ביי א געדיכט מאַכען האָב איך תמיד צרות אָהן א שיעור.

לייט מאַכען א געדיכט, געהען אוועק ביי זיי 20 שטראָפען ווי דאָס „פייגעלע טרעללט א טרויער ליעד", „דאָס צווייגעלע זאָגט א שבח צו גאָט", „דער ים קרעכצט", „די לבנה גענעצט מיט זילבער שטראַהלען", „דער פריה־לינג דאַוונט", „דער ווינטער זאָגט קינות", און „דער טהורם שטרעקט מאַיעסטעטיש זיין קאָפּ", און א דיקע פּאָעזיע איז פערטיג.

ביי מיר, צום טייפעל, וויל דער ים ניט קרעכצען, די וואָלקען ניט ווייַנען, דאָס פייגעלע ניט טרעלען, די לבנה ניט גענעצען, נור תמיד קומט מיר אויס אין דער פּאָעזיע פּראָזאאישע בילדער: ווי דער ארבייטער הונגערט, זיינע קינדער שמאַכטען, די קאַפּיטאַליסטען רויבען, די רבנים בעטריגען, די פּאָליטיקער מאָרדען, די פּארטיי־געגנאָסען רייסען זיך, די צייטונגען פלוידע־רען, און דיעזעווירקליכקייט גראָמט זיך ביי מיר אזוי שווער ווי קריעת ים סוף; דאָ פעהלט זין, דאָ גלייכע זילבען, דאָ אָרדנונג, דאָ האַרמאָניע, און עס איז מיר שווער צו דיכטען און איך ווער זעהר פערטיעפט און צוטראָגען.

פּלוצלונג הויב איך אויף מיינע אויגען. אָה, גאָט! זי זיצט אויף מיין בעט. איך גיב א קוק אויף דער טהיר, זי שטעהט אָפען. זי איז אריין, און איך האָב ניט בעמערקט. וואָס קען זי פערלאַנגען? זי זאָגט קיין וואָרט, זי האַלט נור אויף מיר געריכטעט איהרע צוויי גרויסע אויגען, אזוי נאַאיוו, אזוי אונשולדיג; זי האָט מיטלייד מיט מיר... וואָס איך קען ניט דיכטען.

איך בין ענטציקט, איך האָב מיך פערלאָרען. איך בין געוואָרען היינ־געצוויגען און האָב מיר ערלויבט זי צו טהאָן א גלעט איבער'ן קאָפּ און צו זאָגען: „אָה, דו מיין טהייערע, ליעבע, זיסע, קליינע...

דער אויסדרוק האָט זי ניט בעליידיגט. ווי עס שיינט, האָט זי נור דאַרויף געוואַרט, און מיט דער גרעסטער פערטרויליכקייט און ליעבע האָט זי איהר קליין קעפּעלע צוגעדריקט צו מיין ברוסט; ערפילט מיט וואָננע און גליק האָט זי איהרע אויגען געשלאָסען, און האָט מיינע אומאַרמונג און גלעטען זיך געלאָזט געפאַלען.

אונזער בונד איז געשלאָסען, שטונדען־לאַנג זיצט זי אין מיין צימער, איך בין אַ פּלאַפּלער פון תּמיד אָן, זאָג איך איהר טויזענדער קאָמפּלימענטען און ליעבעס־ווערטער. זי איז שווייגזאַם און האָט קיינע ווערטער איהר גליק אויסצודריקען, אָבער איהר טוליען זיך צו מיר, איהר אויסשטרעקען צו מיר איהר סאַמעט־גלאַטעס הענטעלע, צייגט מיר גענוג ווי זי דענקט איבער מיך.

זי האָט זיך צו מיר אַזוי צוגעוועהנט, אַז זי ערלויבט זיך שוין מיט מיר אַ וויץ צו טרייבען; זי כאַפּט מיין פעדער, ווען איך שרייב עפּעס, ווען איך זעץ מיך עסען, זעצט זי זיך אויך צום טיש מיר אַנטקעגען אָהנע צערעמאָ־ניעס, די פאַלשע בעטען אום ענטשולדיגונג, און איך האָב איהר אָבגעטהיילט מיין ביסען פון מויל.

פון איהר בענעהמען האָב איך געזעהן, אַז זי האָט קיינע פּערדאָרבענע ערציהונג, זי איז פּאַראורטהיילס־פריי, זי וואַשט זיך ניט צום עסען, זי מאַכט קיין ברכה ניט, זי צלמ'ט זיך ניט, זי גלויבט ניט אין קיין זאַך, און האָט גענוג זעלבסט־בעוואוסטזיין און פירכטעט ני צו זיין מיט אַ מאַן אַליין אין צימער אָהן אַ שומר.

זי איז מיר געפעלען. איך בין איהר אויך ניט גלייכגילטיג. אָבער דאָך האָבען מיר נאָך קיין וואָרט געוועקסעלט פון איין עווינען בונד צווי־שען אונז, נאָך האָבען מיר זיך ניט געשטעלט די פראַגע, אויב מיר זיינען פּאַסענד איינער צום אַנדערען. אונזער גאַנצע ליעבע איז בעשטאַנען אין פריינדשאַפט, ווי צווישען צוויי גוטע בעקאַנטע.

שטעלט זיך איצט פאַר מיין ערשטוינען, פון דער לעצטער סצענע! איך בין שוין געלעגען אין בעט אויסגעצויגען; עס איז געווען 2 אוהר נאָך האַלבע נאַכט; די טיהר האָב איך געלאָזט אָפען, עס זאָל אריין אביסעל לופט, דעם לאָמפּ האָב איך שוין פערלאָשען און האָב שוין געהאַלטען ביים דרעמלען. פּלוצלונג זעה איך, זי געהט גאַנץ לאַנגזאַם צו מיין טהיר צו, שטעקט פריהער אריין איהר קאָפּ און קוקט זיך ארום אין רומקע, און ענד־ליך, אַז זי האָט זיך איבערצייגט, אַז אַלעס איז רוהיג, געהט זי גלייך ארויף אויף מיין בעט און... איך בין איבערראַשט, מיין הערץ קלאַפּט ווי מיט אַ האַמער, איך האָב מורא זיך אַ ריהר צו טהאָן...; איך וויל זעהן וואָס די

ענדע וועט זיין. און זי, אָהנע מיט מיר א וואָרט צו רעדען, ליגט זיך אַני־דער ביי מיר אויפ'ן האַרצען...

עס האָט מיר צוואַר געדריקט מיין ברוסט, עס האָט מיר געשטיקט דער אָטהעם, אָבער דאָך איז מיר געוועזן אַנגענעהם איהר בעריהרונג. איך האָב געפיהלט איהר יעדען אָטהעם־צוג, איך האָב געפיהל איהר האַרץ קלאַפּען אויף מיין ברוסט; איך האָב זי געלאָזט זיך טוליען אויף מיר, ווי זי האָט געוואָלט. זי איז ענדליך זיס און גליקליך אויף מיין ברוסט איינגע־שלאָפען...

אָבער זעלטען, זעלטען זיינען דאָ מאָמענטען אים לעבען, אין וועלכע דער מענש קען זיך בעהערשען. איין ים פון פערשיעדענע געפיהלען האָבען זיך אָנגעהויבען צו שטויסען אין מיין ברוסט, איך האָב מיך געפיהלט גליק־ליך ווי אין זיעבעטען הימעל! עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך האָב שוין מיין דריטען איבערגאַנג פון פרויען־ליעבע ערדייכט, און זי, זי איז מיין שוטץ־ענגעל, מיין לעבענס־בעגלייטערין, מיין טרייסט אין מיין טרויעריגען לעבען, און מיט דער הייסעסטער ליעבע און טיעפסטער דאַנקבאַרקייט פון האַרצען האָב איך אויסגעשטרעקט מיינע הענד, איך האָב זי אומאַרמט און מיט אַלע קרעפטען צוגעדריקט צו מיין ברוסט.

איין ווילדעס געשריי, מיט אַ שמערצליכען קראַץ פון שאַרפע נעגעל האָט מיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, און זי, דעם הויז־קיפּערס גרויסע קאַץ, איז אַראָבגעשפּרונגען פון מיר און איז גלייך אַרויס דורכ'ן פענסטער.

אָה, איך הינקענדיגער שלימזל! אַ גאַנצע שאָל סמעטענע האָט זי אויפ־גענאַשט, און מעהר איינשלאָפען קען איך ניט.

II.

אַן אָריגינעלער ראָמאַן.

דער לעצטער טהייל.

זי איז געווען אַ גאָלד, אַ דימאַנט, איין ענגעל, אַ קלוגע, אַ פרומע. אָבער גיין! פאַרוואָס מוז אַ ראָמאַן־שרייבער שרייבען ליגען?

זי איז געווען קליין־געוואַקסען, שוואַרץ־חן׳עוודיג...

נור ווען מען געהט עס אָן, ווי זי איז געווען? די געשמאַקען זיינען פער־שיעדען: איינעם געפעהלט א בלאָנדינע מיט בלויע אויגען, איינעם — א ברונעטקע מיט א פעררייסענעם נעזעל, איינעם געפעהלט צו קייען טשו־טאַבעקאַ, דעם אנדערען — צו זיין א רעפּאָרטער פון קעסעל גאַרדען, אז ער האָט דאָרט געזעהן א אינגעל וואָס הייסט מאָטקע און איז ערשט 12 יאָהר אַלט, און א אידען, וואָס הייסט זלמן און איז גאָר א שוסטער...

נון, ווען מען אינטערעסירט עס, וואָס מיין קליינע איז שוואַרץ־חן׳עוודיג? די הויפּט־זאַך איז דער כאַראַקטער. זי האָט געהאַט א זעהר אונ־רוהיגעס טעמפּעראַמענט, זי איז קיין מינוט ניט איינגעשטאַנען אויף איין אָרט, נור געלאָפען, נור געפלויגען אין אַלע ווינקעלעך...

נור ווען מען געהט דאָס אָן? די כאַראַקטערע זיינען אויך פערשיעדען. אויב מיין קליינע איז געווען רוהיג, אָדער אונרוהיג; די הויפּט־זאַך אזוי, ווער זי איז געווען.

נור גלויבט מיר כשר, אז איך ווייס נאָך ביז היינט ניט, ווער זי איז געווען. איך בין שוין דעם דריטען מאָנאַט א באָרדער אין הויז און איך ווייס נאָך אַלץ ניט, אויב זי איז געווען א טאָכטער אין הויז, אָדער א באָר־דערקע.

א מאָהל פלעג איך זעהן, ווי זי פלעגט ארויף צו דער מיסים אויפ׳ן הארצען, פלעגט זי קושען, לעקען דאָס געזיכט, וואָלט איך דאמאָלס געשוואָ־רען, אז זי איז איהר אייגען קינד; א מאָל פלעג איך אָבער זעהן, אז קוים איז די מיסים ארוים פון שטוב, פלעגט זי מיט א גאַנצע חברה זינגען זאַנ־דערבאַרע ליעדער, לעקען פון די טעלער, זאַטשעפּען מיט׳ן באָס — האָב איך ווידער געמיינט, אז זי איז א באָרדערקע...

זי איז געווען קליין געוואַקסען, שוואַרץ חן׳עוודיג, זעהר אַן אונרוהיגעס טעמפּעראַמענט, א באָרדערקע אָדער א טאָכטער, ווייס איך נאָך ביז היינט ניט, נור א נאַשערקע געווים. זי פלעגט זעהר אָפט זינגען, אָבער ניט מיט אַן אנגענעהמען קול, אים געגענטהייל, עס פלעגט מיר מעהר זשומען אין די אויערען, אַלס עס האָט מיר געמאַכט פערגעניגען. אָבער זאָ לאַנג זי האָט מיר נים זאַטשעפּעט, האָב איך מיך אום איהר גאָר ניט געקימערט.

זי פלעגט אריינקומען צו מיר אין רומקע מיט איהרע חבר׳טעס, זיי

פלעגען זיך זעצען ביי מיר אויפ'ן בעט, פלעגען איבערטאפען מיינע ביכער, מיינע שרייב־געצייג. איך פלעג זיי אלעס שווייגען. זי פלעגט זיך א מאל זאגאר ערלויבען צו געבען א פאר זופ פון מיינע קאפע, א ביס פון מיין ברויט, מיר געבען א גלעט איבער'ן פנים, איבער די האר; איך האב אלעס גדעולדיג ערטראגען.

איך זאג געדולדיג, ווייל איך קען אייך שווערען ביי אלעם, וואס הייליג איז, אז איך האב זי ניט ליעב געהאט און וועל זי אויך קיין מאהל ניט ליעב האבען, ווייל זי איז ניט נאך מיין געשמאק, נור וואס איך שרייב דא אונזער ראמאן, איז בלויז צו בעשרייבען די צודרענגליכקייט פון איין אמע־ריקאנערין. איך האב נאך מיט איהר קיין ווארט געדעט און זי האט זיך פשוט מיר אויפ'ן האלז אויפגעהאנגען.

לעצטען דאנערשטאג אבער איז זי מיר אזוי צודרענגליך געווארען, אז איך האב געמוזט איין מאהל פאר אלע מאהל צו דער געשיכטע אן ענדע מאכען, און איך בערייהע עס אויך ניט.

הערט און אורטהיילט אליין.

מיין פריינד, דער רעדאקטאר פון דער „ווילנער פיש־מארק ציימונג", איז צו מיר געקומען מיט א וויזיט מיט די לעצטע נומער צייטונג אין דער האנד, און האט זיך זעהר געריהמט דערמיט, וואס אין זיין בלאט איז ניטא קיין פונק ליטעראטור, קיין פונק פון פרעמדע ווערטער, נור ריין ווילנער פיש־מארק זשארגאן. ער האט מיר דערצעהלט, אז ער מאכט א לעזע בוך פון ריין אידיש, ווייל ער וויל אלע שפראכען זאלען אונטערגעהן, נור אידיש זאל בלייבען די איינציגע וועלט־שפראכע. ער האט מיך געבעטען, איך זאל איהם אויך עטוואס מיטהעלפען.

ווי ער איז נור ארוים פון שטוב, האב איך מיר געזעצט שרייבען זעהר בעגייסטערט און עס איז מיר אויך געלונגען. אורטהיילט אליין. דאס איז מיין ארטיקעל:

בלומען און פערל פון דער זשארגאנישער ליטעראטור.

(דזשייק און סעם ביידע בארדערס, שפיעלען אין קארטען, שפרינצע, די פינישערין, ציהט ארויין א שטיקעל אייזען אין קארסעט, גנענדעל, די מיסיס, מאכט אין קיטשען דעם קוגעל און עס ענטוויקעלט זיך פאלגענדע סצענע אין ריין זשארגאן):

ד ז ש י י ק. געשוואָלען און געדראָלען זאָלסטו ווערען! איך זעה שוין, ווי דו מאכסט קונקעל-מונקעל מיט די קאָרטען. איך וועל דיר געבען א טראסק, אז דו וועסט זיך בעגיסען מיט דער רויטער יויך, ווי א מאָפּס...

ס ע ם. צעהן פּאָוואָזקעס קדחות אויף דיין קאָפּ! טויזענד קלאָגען אויף דיין פּנים! ער האָט אליין צוקאָלעפּוטשקעט די קאָרטען און זאָגט אויף מיר...

ג נ ע נ ד ע ל. דול און משוגע זאָלט איהר ווערען! איהר זאָלט זיך דראפּסקען אויף די גלייכע ווענט, ווי איהר מאכט מיך מטורף! איבער אייך איז געוואָרען דער קוגעל צוקוויאטשקעט, צופּיאטשקעט, צומיאטשקעט, אז איהר וועט מאָרגען האָבען מכות מיט פּליאַקעס צו עסען.

ש פּ ר י נ צ ע. איהר מיינט, איהר וועט מיר אָבקומען מיט שיהע פּיהע? האָט ניט קיין יסורים, איך וועל אייך מאָרגען טרענען די קישקעס!

ג נ ע נ ד ע ל. די קישקעס? וואָרט דו עזות מחוצפהניצע! זי שעלט, ווי א מכשפה, פון מויל אין בוזים איז נעהענטער, מען וועט מיט דיינע קישקעס פּעלד מעסטען; עס וועט מיט דיין פּארשיווע מאמען ארויסוואַרפען פון דעם קבר, און מיט דיר אַריינוואַרפען. זי מיינט, אז איך וויים ניט, אז זי האָט זיך פּערכליעפּצעט אין דעם פּליאסקעדריגעניק, אין דעם ביגלער, און צמאָצקעט זיך מיט איהם פאר די תנאים? האָסליערע וועסטו מיט איהם האָבען? סיידען מיין קאָפּ וועט אויף מיינע פּלייצעס ניט זיין.

ס ע ם. וואָס דאַרט און קוואַרט איך דער קאָפּ פאר איהר? קוקט בעסער, ווי אייער זאָכלערא חליאנעט, זייט זי האָט זיך פערחליאַפּעט אין דעם שייגעץ; קוקט בעסער אויף אייערע שרצים!

ד ז ש י י ק. שקאָצעל קומט! מכח וואָס מישטו זיך אריין אין יענעמ'ס ענינים? דו ווייסט, אז גנענדעל איז מיינע אן אייגענע, איך וועל ניט לאָזען, זאָלסט איהר רייטען אויפ'ן קאָפּ! א בראַנד אין דיינע גדערעם! וועסט נאָך אמאָל עפּענען דיין פּיסקאטש, וועל איך דיך נעהמען צום פּראסקען און צום טראסקען, ווי א וויינינגען עפּעל.

ס ע ם. דו מיינסט, דאָ איז שניפּעשאָק, דאָ איז ניטאָ דיין פּעטער בערטשיק, דער סבאָרטשיק, וואָס האָט מיך געוואָלט אריינרוקען אין א רויטע סערמיאשקע, וואָס האָט נאָט געטהאָן? האָב איך מיך אליין פערקויפט פאר

אַ נאַיאַמשטשיק. אָבער דאָ אין אַמעריקא, אַ פרייע מדינה, דאָ קען איך דיר געבען אַ קנאַק, עס זאָל דיר ארוים דריי באַק־ציין...

אַלע ליטעראַטען וועלען מיר מודה זיין, אַז די אַלע אויסדריקע און ווערטער זיינען ריין אידיש זשאַרגאָן, און איך בין געוועזן ווירקליך זעהר צו־פריעדען מיט זאַ איין שאַץ מיין פריינד צו העלפען. איך בין זיכער, אַז זיין מיטהעלפער, דער פילאַלאָג, וואָלט אויך מודה געווען, אַז די ווערטער זיינען ריכטיג געברויכט אין דעמאָקראַטישען זין.

אָבער צו מיין אונגליק לאָזט מיר מיין שווארצע קליינע דעם ארטיקעל ניט ענדיגען, גראָדע היינט איז זי מיר צודרענגליכער, ווי אימער. העראַן איינפאַל פון אַן אַמעריקאַנער ליידי, ווי אַזוי זי מאַכט ליעבעס־ערקלעהרונג! גיט מיר אַ זשומע אין אויער און ענטלויפט. זי האָט געזעהן, אַז איך בין נאָך אַלץ פערטיעפט אין מיין ארטיקעל, האָט זי גענומען אַ פין אין מויל און האָט מיר אַ שטאָך געטהאָן, דאָ אין שטערען, דאָ אין אויער. אָנפאַנגס האָב איך געמיינט, פיליכט איז זי געגען ערנסטע ארטיקלען, זי איז געווים אַ דעמאָקראַטקע און נאָך איהר מיינונג איז געגוג אַ זשומע מיט אַ שטאָך, האָב איך איהר געלאָזט זשומען און שטעכען. אָבער ענדליך האָב איך שוין ניט געקענט מעהר אריבערטראָגען, איך האָב שוין ניט געקוקט וואָס זיא איז אַ ליידי און האָב זי מיט אַ פּאָר גראָבהייטען פון מיר אוועקגעטריעבען.

אָבער הערט אַן אונפערשעהמטהייט פון אַ לויפערקע, אַן אונפערוואשען פנים! זידעל זי, ווי דעם הונט, עס העלפט אַלעס ניט. קוים האָב איך מיך נור פערטיעפט אין שרייבען, איז זי ווייטער צו צו מיין טיש און האָט מיר געטהאָן אַזא שטאָך אין דער נאָז, אַז עס האָט מיר פערקלעמט ביים הארצען.

דאָ בין איך ארוים פון געדולד, און האָב איהר געגעבען אַזא פּאַטש, אַז זי איז באַלד געפאַלען אין חלשות.

אָנפאַנגס האָב איך געפיהלט, אַז איך האָב מיט דער ראַכע געקיהלט מיין הארץ, אָבער אַלס איך האָב אַ קוק געטהאָן, ווי זי ליגט אויף דער ערד און צאַפּעלט זיך, האָב איך אָנגעפאַנגען צו פיהלען מיטלייד אין הארצען, חרטה צו האָבען אויף מיין איבעראיילטען שריט: פון וועמען אייגענטליך האָב איך די ראַכע גענומען? פון אַזא שוואַכע בעשעפענים, זי איז דאָך אויך ניט מעהר ווי אַ פּראָדוקט פון די פערהעלטניסע, זי קען דאָך נעבעך ניט

אַנדערש ווי זשומען און שטעכען, זי איז דאָך ניט מעהר ווי אַ... פליעג — וועניג פליעגען זיינען נאָך דאָ חוץ איהר?

III.

צו דעם מאַרטירער.

זיין בלוט איז שוין פערגאָסען, זיין יונגעס לעבען אויף אייביג אויס־געלאָשען; ער איז שוין ערמאָרדעט, אַלעס איז שוין אויס.

אָבער די פראַגע איז, וואָרום? מיט וועלכען רעכט האָט זיך די ציוויי־ליזירטע וועלט, וועלכע ריהמט זיך מיט קונסט און וויסענשאַפט, ערלויבט אונשולדיג בלוט צו פערגיסען? מיט וועלכען רעכט האָט זיך די מאָדערנע געזעלשאַפט, וועלכע ריהמט זיך מיט הומאַניטעט און פּראָגרעס, ערלויבט אָהנע אורטהייל זיין יונגעס לעבען זאָ מערדעריש צו פערניכטען?

מיר אַלע, די וואָס האָבען איהם געקענט פון זיין געבורט, וואָס האָבען געזעהן זיינע רעגעלמעסיגע נאַטירליכע ערציהונג, אַלע זיינע פריינדע וועמען עס איז נור בעקאַנט זיין לעבען און שטרעבען, וועלען געהן שווערען ביי אַלעם, וואָס היילינ איז, אַז ער איז געווען פון די איינציגע אויף דער וועלט, וואָס זיינען צו קיין פערברעכען ניט פעהיג געוועזן. און ער האָט אויך אין דער ווירקליכקייט ניט בעגאַנגען קיין גנבה, קיין מאָרד, קיין פּאָליטישעס פערברעכען אין זיין לעבען. און מיט וועלכען רעכט, פרעגען מיר נאָך אַ מאָהל, האָט די פערפלוכטע געזעלשאַפט זיך ערלויבט זיין יונגעס לעבען צו רויבען??

מיר האַלטען עס אַלזאָ פאַר אונזער הייליגע פפליכט, אַלע דענקענדע מענשען, אַלע די יעניגע, וואָס האָבען נאָך אַ האַרץ אין דער ברוסט דאָס ליידען פון דער מאַסע מיטצופיהלען, אַלע אויסגעוועהלטע פון דער מענש־הייט, וועלכע קענען די נידערטרעכטיגקייט פון דער יעצטיגער געזעלשאַפט, און שטרעבען און האָפען אַ מאָהל אַ בעסערע צו בעקומען, די אַלע מענשען רופען מיר אויף צו אַ געוואַלטיגען פּראָטעסט געגען דיעזען שרעקליכען מאָרד, צו אַ שרעקליכע דעמאָנסטראַציאָן אין אַלע עקען דער וועלט געגען דיעזער

שווידערהאפטער בלוט פערגיסונג, און מיר זאָלען אַלע מיט פעראייניגטע קרעפטען פערדאמען דיזע ציוויליזירטע מערדער, און אונזער שטימע מוזען מיר ביז אין הימעל ערהויבען: „ניעדער מיט מאָרד און בלוט פערגיסונג!“

ביי דיזער געלעגענהייט האַלטען מיר עס ניט פאַר איבעריג אונזערע ווערטהע לעזער אין קורצען זיין לעבען צו בעשרייבען, אום דאָס פאָלק זאָל אַליין קענען אורטהיילען איבער דעם ניעדערטרעכטיגען מאָרד צו וועלכען ער איז אונשולדיגערוויזע אַלס אָפּפער געפאַלען.

ער איז געבאָרען געוואָרען ביי אָרימע עלטערען אין אַ קליין שטעדטעל. אַלס קינד איז ער געוועזען זייער ליעבלינג, ווייל מען האָט אין איהם באַלד ארויסגעזעהן אַן ערעלען שטאָלץ און זעלבסט-בעוואוסטזיין, וועלכער איז ווירקליך פעהיג אַלס אַנפיהרער אַן דער שפּיצע פון זיין פאָלק צו שטעהן.

ער האָט קיין הויכע בילדונג ניט גענאָסען, נור די פרייע נאַטור וואר זיין ליעבסטער שטודיום, און ער האָט געהאט די ריינסטע אַנשויאונגען אין זיינער אומגעבונג. און אָהן אירגענד וועלכע פילאָזאָפישע ווערקע צו לע־זען, איז ער געוועזען דער אייפריגסטער אנהענגער פון אינדיווידועלע פריי־הייט, פרייהייט פיר פרויען, פרייע ליעבע, פרייע הייראט, קיינע קנעכטע, קיינע הערען, קיין שטאַאט און קיינע פאָרם. דאָס זיינען געוועזען זיינע אי־דעאַלען, און אויף דיזער אַרט האָט ער אויך מיט זיינער פאַמיליע זיין לעבען איינגעריכטעט.

געלד, פּריוואַט-אייגענטהום, רעליגיאָן און אַלע איבעריגע נידערטרעכ־טיגקייטען פון דער איצטיגער געזעלשאַפט זיינען געוועזען פאַר איהם ליט־ווישע דערפער. קאַמפּף בלייבט פאַר אַלע לעבעדיגע בעשעפעניסען איבער, און דאָס איז דער קאַמפּף פון דער נאַטור און איהרע עלעמענטען.

ער איז אַלזאָ געוועזען איין אידעאַליסט אין דער ריינסטער פאָרם, אין דעם איז ער נאָכגעגאַנגען זיינע בעשטרעבונגען, און האָט זיך אין זיין גאַנ־צען לעבען ניט איינגעלאַזען אין קיינע פּאַרטייליכקייטען און קיינע צאַנ־קעריע מיט אַלע די יעניגע, וואָס האָבען אַנדערש געדאַכט אַלס ער.

ער איז געוועזען שלאַנק, שעהן געוואַקסען און האָט געהאַט אַ שטאָלצען מאַיעסטעטישען אויפטרעטען, ער פלעגט אימער געהן שעהן געקליידעט; ער וואַר אויך אַ טרייער מאַן, אַ טרייער פאַמיליען-פאַטער, און אַ רוהיגער בירגער צווישען זיינע מיט-ברידער.

אין זיין פריהעסטער יוגענד איז ער איי‌ניגע מאָהל הינגעצויגען געוואָרען אין מאַנכע שטרייטיגקייטען מיט זיינע יוגענד־גענאָסען, אָבער דאָס איז געוועזען זיינע פּריוואַט־אַנגעלעגענהייטען איבער ליעבעס־פערהעלטניסע, ווייל פון אייפערזוכט איז ער ניט גאַנץ ריין געוועזן, אָבער דאָך איז עס אָבגעגאַנגען אָהן אַ דועל, אָהן בלוט־פערגיסונג און איז באַלד מיט זיינע קאַמעראַדען צוריק פריעדליך געבליבען.

און אַלס ער איז עלטער געוואָרען און האָט דערקענט דעם אונגעהייערען אונטערשיעד צווישען ליכט און פינסטערניש, צווישען טאָג און נאַכט, און ער האָט אָנגעפאַנגען צו וועקען די מענשען פון זייער טיעפען שלאָף, פון זייערע לאַנגע אונטהעטיגקייט, האָט שוין די מערדערישע קאַפּיטאַליסטישע געזעלשאַפט אָנגעפאַנגען צו דורשטען נאָך זיין אונשולדיגעס בלוט און ער איז ענדליך אַלס אָפּפער אין זייערע בלוטיגע הענד אַריינגעפאַלען.

אָהנע אָבער זיי זאָלען זיין פערברעכען אָנגעבען, אָהנע געריכטליכע פערהאַנדלונגען, אָהנע ציי‌גען צו פערנעהמען, אָהנע די וועלט פון זיינע זינד צו איבערצייגען, האָט איהם די רויבער־באַנדע שטילערהייט אָבגעשלאַכטעט, זיין יונגעס בלוט פערגאָסען, און האָט צוויי לאַנגע טעג אויסגעהאַנגען זיין לייכע צו דער שאַנדע אויף דער עפענטליכער שטראַסע, זיין פלייש פערצעהרט, און דער פרייעסטער בירגער אויף דער ערד איז ניט מעהר אויף דער וועלט. אונזער מאַרטירער איז טויט.

נאָר ווייסט איהר ווער איז דער מאַרטירער,
פון וועלכען איהר האָט דאָ געלעזען ?
אַ ה אָ ה ן גאָר, דער הינער אָנפיהרער !
דאָס איז בלויז אַ ט ש י ק ע ן געוועזען !

IV.

דער נייַן־יעהריגער עלוי.

אידישע קהלות האָבען יעצט צייט אויסצונוצען די געלעגענהייט אויף צוכאַפּען דעם וועלט־בעריהמטען עלוי, וועלכער איז יעצט 9 יאָהר אַלט. צום צווייטען יאָהר פון זיין געבורט האָט ער אָנגעפאַנגען צו לערנען און

אין בלויז 1 יאָהר שטודירען שטעהט ער אויף דער העכסטער שטופע פון בילדונג, וואָס זיין גלייכען האָט אַ מאָהל געקענט ערדייכען זייט די וועלט איז בעשאַפען.

קהלות וואָס זיינען אונצופריעדען מיט זייער רב, ווייל ער מישט זיך מעהר אין בשר כשר ביזנעס ווי אין דעם אַלגעמיינער וואָהל פון זיין קהלה;

וועלכע האָבען דרשנים, וואָס ריידען אַ סך און זאָגען גאָר ניט;

וועלכע האָבען חזנים בעריהמטע קאָמפּאָזיטאָרס און קענען ניט זינגען;

וועלכע האָבען שוחטים כשרים, וואָס ביי זיי איז אַ גאַנץ יאָהר חנוכה און גראָד ניט אויף דריידעל שפּיעלען;

רעדאַקציעס, וועלכע האָבען פּראָפעסאָרען און דאָקטאָרען אַלס מיטאַר־בייטען, נור קיינע זשורנאַליסטען.

אינסטיטושאָנס, וואָס האָבען פּרעזידענטען מיט ווייניג געהירען און קאַלעקטאָרען מיט צופיעל פּאַקעטס;

פעראיינען און חברות, וואָס האָבען סעקרעטערע מיט טערקישע דייטש און קלינגענדע ליעבע צום וואָהל און בעסטען.

סאָציאַליסטישע צייטונגען, וואָס האָבען רעוואָלוציאָנערע רעדאַקטערע מיט רעוואָלוציאָנערע פּאַקעטס.

טהעאַטערע, וואָס האָבען בעריהמטע, געניאַלע, געטליכע קינסטלער, מיט שטרויענע קעפּ און שטאָלענע גליעדער;

וואָס האָבען מאָדערנע פּערפאַסער מיט היסטערישע איינפעלע (נוסח אחר היסטאָרישע איינפעלע);

מיט איינעם וואָרט. אַלע אידישע קהלות, וואָס האָבען אורזאַכע אונצו־פריעדען צו זיין מיט זייערע געגענווערטיגע רעליגיאָנס, קונסט וויסענס־און אונטערהאַלטונגס־פּערזאָנען זאָלען יעצט אויסנוצען די געלעגענהייט אייג־צורייכען זייערע אַפּליקיישאָנס צו דעם 9 יעהריגען עלוי, וועלכער וועט אונבעדינגט זיין אמט ערפילען פיעל געוויסענהאַפטער אַלס זיינע פאָר־גענגער.

אייניגע פון זיינע אונמענשליכע אונגעהייערע מעלות וועלען וואַרפען אַ ליכט אויף זיין גרויסען כאַראַקטער און עהרליכע מדות.

ער איז אַ וועגעטאַריאַנער לכל הדעות; ער האָט אין זיין לעבען קיין פלייש ניט געגעסען און זאָגאַר קיין אייער, פּוטער, קעז, מילך א. ז. וו.

ער האָט אין זיין לעבען קיין משקה המשכרת געטרונקען אויסער וואסער.

ער האָט אין זיין לעבען קיין ליגען, קיין רכילות, קיין לשון הרע, קיין נבול פה ניט גערעדט.

ער איז פאַרטהוועהרענד פערטיעפט אין זיין שטודיום מיט זיין לעהרער און אין די ליידיגע שטונדען איז ער שטארק פערטראכט ענטוועדער אין דאָס וואָס ער האָט געלערנט אָדער אין זיין אומגעבונג.

ער האָט א מאיעסטעטישעס אויסזעהן, א הדרת פנים זעלטען צו זעהן, ער איז ערשט 9 יאָהר אַלט און איז גרויס, ברייט און שלאַנק געוואקסען.

אז ער ערשיינט פאר'ן פובליקום, ווערט איין אונגעהייערע איבערראשונג אויף יעדען, מען דערזעהט באַלד, אז מען האָט פאר זיך ניט קיין געוועהנליכען מענשען.

דאָך זיינען זיינע דרשות, זיינע ליטעראַרישע און מאַטעמאַטישע פאָרטרעגע אזוי נאַטירליך, אזוי ניט געקינצעלט, אז עס איז צו בוואונדערען.

אום איהם צו שילדערען עהרליך, מוז איך אייך אויסזאָגען, אז ער האָט א פעהלער. אָבער וואָס איז איין פעהלער ביי טויזענדער מעלות? — דאָס צייגט אונז עבען, אז עס גיבט קיין אבסאָלוטעס; עס גיט ניט אבסאָלוט גוט אָדער אבסאָלוט שלעכט; דער ערגסטער מענש האָט וועלכע־עס־איז מעלות און דער בעסטער האָט א פּאָאר חסרונות'לאך; די מאוס'טע פרוי האָט מאַנכע שעהנע ציגע און דער קליגסטער מאן בעגעהט מאַנכע דומהייטען.

אָבער ביים עלוי איז דיעזער פאַל אויך מיט אן אויסנהאָם; ער האָט נור איין פעהלער, און דאָס איז: ער האָט זעהר ליעב כבוד. ביי יעדעם פון זיינע פאָרטרעגע ווארט ער מען זאָל איהם פאטשען בראוואָ און אַלע פערזאַמעלט דאמען און הערען טהוען עס איהם צוליעב און פאַטשען טאקע, און ער דאַנקט זיי גאַנץ בעשיידען מיט א פערנייגונג מיט'ן קאָפּ.

נאָר אז מען זאָל עס גוט בעטראַכטען, איך מיין, פון פילאָזאָפישען שטאַנדפּונקט, איז דאָס גאָר קיין פעהלער ניט, — יעדער בעגאַבטער מענש וויל אנערקענט זיין פיר זיינע גוטע מעלות אָדער גרויסע לייסטונגען. וועניג דיכטער געהען נעבאך אום אונטער־דר'ערד, ווייל זייערע פּאָעמען ווערען ניט אויפגעכאַפּט, וועניג אַקיטאָרען גיבען פעטש, ווען מען זאָגט חלילה, אז סאַלוויני שטעהט העכער פון איהם; וועניג אידישע שרייבער ווערען נעבאך

אָפּעריייטאָרס, אגענטען און שוסטער, ווייל דאָס פאָלק שטעהט נאָך לייִדער צו נידריג זיי צו פערשטעהן. און עס קרענקט טאקע גאנץ גוט, אז מען ווערט ניט אנערקענט.

און ווען אונזער בייבי עלוי וויל אנערקענט זיין, בעווייזט עס גראָד, אז ער האָט א גוטע ענטוויקעלטע עמפּפינדליכקייט.

איך מאַך דאהער אויפמערקזאם אלע אידישע קהלות, וואס פערשטעהען צו שעצען אזא זשעני, זאָלען זאָפאָרט איינרייכען זייערע אפּליקיישאָנס.

וועגען דעם פּרייז איז ניטאָ וואָס צו שרעקען זיך, ער איז א קליינער בעדערפער און ער אליין וויל גאָר דאריבער ניט ריידען; דאָס מוז מען אָבמאַכען מיט זיין לעהרער.

נאָר מען מוז די אפּליקיישאָנס זאָפאָרט איינרייכען, ווייל די עקספּאָזישאָן איז שוין צו ענדע און ער וועט זיך זיכער ניט מעהר אויפהאלטען אין פּהילאַדעלפיא.

V.

דאָס פּאָאר פאָלק.

א קליינע געשיכטע פון איין פּאָר פאָלק, מיינע בעסטע פריינד פון יוראָפּ.

איין ערינערונג פון אונזער יוגענד מאַכט אונז א מאָהל מעהר פרייד, ווי א גליקליכע שטונדע אין געגענוואַרט.

גראדע געסטערען אבענדס האָב איך מיך ערינערט אָן א פּאָר פאָלק, וועלכע זיינען געוועזען מיינע בעסטע פריינדע. איך ווייס אפילו ניט, ליעבער לעזער, צו איהר זיינט מיינער א לאַנדסמאַן, אָבער איך רעכען, אז איהר וועט נאָר וויסען זייערע נעמען, וועט איהר זיי געוויס אויך קענען. אָבער דער נאָמען וועט ערשט זיין דאָס לעצטע, די הויפּט־זאַך קען אייך פיעל נוצען בריינגען זייער געשיכטע.

„זי" איז געווען נאָך גאָר א יונגע, רונד, פעט, ווייס ווי א ליליע, שלאַנק געוואַקסען, זי האָט געשיינט ווי די זון...

„ער" איז געווען ניט פיעל עלטער, אָבער אויך קרעפטיג געבויט, א הויכע

וואוקס, א טרייער מאַן, איין זיכערע שטיצע פאר זיין צאַרטע פרוי.

דאָס איז געווען אַ פּאַר פּאָלק, וואָס פון דער נאַטור זיינען זיי בע־שאַפען געוואָרען איינער פאר דעם אַנדערען און האָבען טאַקע אויך געלעבט אין דער בעסטער האַרמאָניע, און ווער עס האָט זיי געזעהן, האָט זיי מיט פערגעניגען אָנגעקוקט און געזאָגט: „אַך, ווי זיי פּאַסען איינער צום אַנדערן, אָט דאָס הייסט אַ בעשערטע פּאַר פּאָלק!"

דאָס ערשטע מאָל האָט מיין פרוי זיי אריינגעפיהרט צו אונז אין הויז און פון דאַמאָלס אָן זיינען זיי געוואָרען אונזערע וואַרימסטע פריינדע און האָבען געשיינט גאַר ניט צו וועלען אָוועקגעהן פון אונז. ווי טרייע פריינד האָבען זיי געטהיילט מיט אונז לײדען און פריידען.

ווען דאָס ערשטע קינד איז ביי מיר געבאָרען געוואָרען, האָבען זיי ביידע ניט געוואָלט אָבטרעטען פון מיין פרוי'ס בעט כמעט דעם גאַנצען קימפּעט.

ניט איצט געדאַכט, ניט פאר קיין אידען געדאַכט, ווען מיין פּאָטער איז געשטאָרבען, אונז צו לענגערע יאָהר, האָבען זיי ניט אָבגעטראָטען פון זיין בעט.

ווען איך פלעג קומען אהיים אבענדס פון דער ארבייט און מיין פרוי פלעגט מיר ענטגעגען געהן, פלעגען זיי מיט איהר מיטגעהן און פלעגען לייכ־טען פאר פריידע, וואָס זיי זעהען מיך.

זעלבסטפערשטענדליך, פלעגען זיי זיין אונזערע געסט צום עסען, צום שפּיעלען, צום לעזען און פּאַסט צו יעדער אונטערהאַלטונג, אויף יעדען שבת און יו"ט און מיין ווייב פלעגט זיי איינפּאַך בענשען, וואָס זיי לייסטען איהר געזעלשאַפט און טרויסטען איהר אין איהרע פינסטערע מאָמענטען.

איין זומער אבענד, ווי היינט געדענק איך, איז געווען זעהר אַ ה י י ס ע ר אבענד און ווען איך בין געקומען אהיים, האָב איך געוואוסט, זיי דאַרפען מיר קומען אַנטקעגען, אבער איך האָב זיי ניט בעמערקט, מיין פרוי איז אַליין ארויסגעגאַנגען, דאָס הארץ האָט מיר באַלד געזאָגט, אז דאָ האָט געמוזט עטוואָס בעזאָנדערעס געשעהען.

איך בין אריין אין הויז און האָב בעמערקט, ווי זי קרימט זיך און דרעהט זיך, זיפצט און וויינט און רייסט זיך אוועק פון איהם, ער דאַגענגען שטעהט זיך גאַנץ גלייכגילטיג און עס האַרט איהם גאַר ניט.

איך האָב מיך דאריבער גאָר ניט געוואונדערט, ווייל איך האָב גאַנץ גוט זיי געקענט, אז זי איז געווען פון שוואכען קאָנסטרוקציאָן און טעמפּעראַמענט, און ער דאגעגען קאָלטבלוטיג, ווי אַ סטאַטוע.

עס איז מיר צוואר ניט איינגעפאלען, אז ער זאָל האָבען זי בעלייידיגט, אָבער דאָך האָט מיר אַ בליץ געטהאָן אין געדאנק, אז אין אזא צושטאנד איז זייער צוזאמענלעבען שעדליך, וואהרשיינליך איז דורך געוויסע אומשטענדען זיי נמאס געוואָרען צו זיין אין איינעם און איך האָב אָנגעהויבען טראַכטען זיי צוצושיידען.

צוואר בין איך דאמאלס נאָך געווען גאַנץ פרום, אָבער דאָך בין איך ניט געווען אזוי אבערגלויביש, אז איך זאָל דענקען, אז אַ פּאָר פאלק מוז צוזאמען זיין, כאָטש איינער פון זיי איז אונגליקליך, איך האָב שוין דאמאָלס פערשטאַנען, אז צווישען אַ עהע־פּאָר מוז זיין פאָלשטענדיגע הארמאָניע, אז ניט, איז בעסער אַ שיידונג.

עס האָט מיר ניט פיעל מיהע געקאָסט, איך האָב די לייטע געשיידעט.

ווי עס ווייזט אויס, האָבען זיי אויך דאָס געוואָלט, ווייל זיי האָבען קיין וואָרט דאגעגען אויסגעשפּראָכען און עס איז אוועקגעגאַנגען אַ געוויסע צייט, וואָס איך האָב זיי מעהר ניט געזעהן און ביסלעכווייז, בעסלעכווייז האָב איך אָן זיי כמעט גענצליך פערגעסען.

אָבער מיין פרוי זאָל לעבען האָט אַ ביסעל אַ צאַרטערעס געוויסען פון מיר און האָט מיר אָנגעהויבען אנס הערץ צו לעגען, אז איך האָב אונרעכט געטהאָן אָן איהרע בעסטע פריינד צו פערגעסען, און האָט מיר געהאַלטען גאַנצע גאַרדינען פּרעדיגס (מוסר פון אַ פרוי צום מאַן) וויפיעל פערגעניגען מיר טהוען ענטבעהרען אָהן זיי און האָט אזוי לאַנג מיך גע׳מוסר׳ט, ביז איך האָב ווירקליך אָנגעהויבען טראַכטען איבער דעם זיי ווידער צוזאַמען צו פיהרען.

מיט איהם, האָב איך געוואוסט, וועל איך קיין שווערע מיהע ניט האָבען, ווייל ער האָט אימער געוואוסט, אז אָהן איהר האָט ער גאָר קיין ווערטה ניט און קען אין קיין געזעלשאַפט ניט קומען, אָבער ווי ערשטוינט בין איך געוואָרען,, ווען איך האָב אויך זי געפונען אין דער גרעסטער לאַנגווייליע און זעהר פערענדערט דורך די איינזאַמקייט און אָבגעשלאָסענהייט און ביי מיין ערשטע ערקלערונג, אז איך וואָלט זעהר צופריעדען געווען זיי זאָלען זיך וויע־

דער צוזאַמענקומען, זיינען זיי ביידע, אָהן אַ וואָרט צו זאָגען ווילענלאָז מיין ראַטה נאָכגעגאַנגען און זיינען זיך ווידער צוזאַמענגעקומען, ערשטענס, ווייל די אורזאַכען פון איהר שוואַכקייט און אונצופריעדענהייט האָבען אויפ־געהערט און, צווייטענס, האָבען זיי זיך וואַהרשיינליך איבערצייגט, אַז דאָס עלענדע סינגעל־לעבען איז אַ טרויעריגעס דא־זיין, און ווען מאַן און פרוי פּאַ־סען נאָר צו איינאַנדער, קענען זיי נאָך אימער צוזאַמען גליקליכער לעבען און אויך דער וועלט מעהר נוצען ברענגען.

ווידער איז געוואָרען מיין הויז ליכטיג. מיין פרוי האָט געקוואָלען פון איהרע אַלטע פריינדע און איך האָב אויך פערגעניגען געהאַט צו זעהן מיין איבעראייילטען שריט ווידער גוט צו מאַכען.

אָבער אויך דיזע פריידע האָט ניט לאַנג געדויערט. די שוואַכע פרוי איז דאָך געווען פון שוואַכער קאָנסטרוקציאָן, זי איז געוואָרען שוואַכער און שוואַכער, ביז זי איז ענדליך ביי מיר אין הויז אויסגעגאַנגען אַן ער איז גע־בליבען אַן אונגליקליכער יונגער אַלמן.

אָבער די צייט איז דער בעסטער דאָקטאָר, ער האָט באַלד אָן איהר פער־געסען, און ווירקליך, ער קען זי דאָך צוריק ניט לעבעדיג מאַכען. זיין געווי־סען איז אויך געווען ריין. ער האָט חלילה איהר טוידט ניט פעראורזאַכט. וואָס פאַר אַ טובה וועט ער איהר טהאָן, אַז ער וועט אייביג זיצען אַן אַלמן?

ער איז נאָך יונג און קרעפטיג, ער קען נאָך געניסען דאָס לעבען, וואָרום ניט?

איך בין אויך געווען מיט דער זעלבער איבערצייגונג, און האָב איהם באַלד פון מיינע בעקאַנטע געבראַכט אַן אַנדער פרוי.

אויך מיט דער האָט ער געלעבט גליקליך, ניט ווייל ער איז געווען אַ פאַלשער מאַן צו יענע. איך בין פאָלקאָמען איבערצייגט, אַז ווען ער וואָלט געשטאָרבען פריהער און זי וואָלט געבליבען אַן אַלמנה, וואָלט זי אָן איהם אויך פערגעסען און וואָלט אויך געהייראַטהעט אַן אַנדערען.

אָבער אין קורצען איז אויך די אַנדערע געשטאָרבען. איך האָב איהם פערהיראַטעט מיט אַ דריטער און אויך די דריטע איז געשטאָרבען און אַזוי האָט ער איבערגעלעבט פיעלע פרויען.

אָבוואָהל ער אַליין איז שוין אויך געוואָרען אַ ביסעל געעלטערט, אַ בר־

סעל געבויגען, אָבער דאָך געגוג קרעפטיג און האָט נאָך מעהרערע פרויען גע־הייראַטעט, אָבער קיין מאָל ניט חלילה צוויי מיט א מאָל.

דאָך בין איך געבליבען זיין פריינד, און זיין בעסטער פריינד ביז איך בין נאָך אמעריקא אוועקגעפאָהרען, איך מאַך מיר אָבער דערפאַר קיין פאָר־וואורף ניט, ווייל איהר, מיינע ליעבע לעזער, וואָלט אויך אזוי געהאַנדעלט, ווי איך, ווייל איהר ווייסט אויך גאַנץ גוט, אז:

„א זילבערנער לייכטער" לעבט איבער א סך „חלב ליכט".

VI.

ער און זי.

(צוויי מלאכי חבלה).

ער און זי, זייביידע זיינען א געפעהרליכע פּאָר פאַלק, זיי שטאַמען נאָר פון דעם שטן'ס חבריא און האָבען זיך אָבגעלייגט צו פערצעהרען דעם מענ־שענס געזונדהייט און לעבען. ער האָט מיר אפילו קיין מאָל קיין בייז ניט געטהאָן, דערפאַר אָבער לאָזט ער מיין פרוי ניט לעבען. ער זאָל זי ארומנעה־מען, ווי א גאַלאַנטער קאַוואַליער, וואָלט מיך שוין ניט געאַרט, ער דריקט איהר אָבער אזוי צוזאַמען, אז זי רייסט זיך קוים א לעבעדיגע ארויס פון איהם.

איך רעד חלילה ניט פון אייפערזוכט, איך בין עס ניט, אָבער האָב שכל ווי מיט דאַמען אומצוגעהן! האָב ניט קיין טבע פון א גוואַרדייסקען סאָל־דאַט, נעהמען א יונג ווייבעל און קוועטשען, אז קוים די נשמה האַלט זיך איהר...

זי איז אָבער נאָך טויזענד מאָל ערגער פון איהם; זי, זיין בעשערטע טשעפּעט שוין ניט מיין פרוי, דערפאַר אָבער האָב איך פון איהר קורצ־יאָהר, זי קוועלט מיך שוין ניט, דערפאַר אָבער ברענט זי פון ליידענשאַפט און וויל ניט אָבטרעטען פון מיר, ניט צווישען מענשען, ניט ביי מיר אין צי־מער, אפילו אין בעט, מיט רעספּעקט צו זאָגען, געהט זי מיר אויך נאָך און דריקט זיך פעסט צו מיינע ליפּען.

מיין אלטיצקע איז אפילו אויך ניט אייפערזיכטיג, אָבער דאָך זעה איך, דאָס זי קרענקט זיך דערפון...

דאָס מערקווירדיגסטע איז פון דאָס פּאָר־פאָלק, אז כאָטש זייער ווירקען איז ניט דאָס זעלבע, דאָך די פאָלגען זיינען דיזעלבע: פון ביידען פערלירט מען די געזונד; ווער עס מאכט נאָר מיט זיי בקאַנטשאַפט און לאָזט זיך אריין אין זייער פריינדשאַפט, פערלירט מען דעם אַפּעטיט, מען פערלירט די גע־זיכטס־פארבע, מען ווערט גרין און געל און אויסגעדאַרט, ביז מען געהט אי־בער אויף דער אמת׳ער וועלט דורך אַפּריהצייטיגען טויט.

און כמעט יעדער ווייס עס, און דאָך פערשטעהט דאָס מלאכי חבלה פּאָר־פאָלק זיך צו יעדען מענשען אריינצונאַרען אלס פריינד אין די פריהסטע יוּ־גענד־יאָהרען.

מיין פרוי האָט זיך מיט איהם בעקענט ערשט אין אמעריקא, אין דער־היים האָט זי נאָך ניט געוואוסט פון דעם שטן, אָבער אין די עטליכע יאָהר האָט ער איהר גענוג געקאָסט געזונד און איך ווייס ניט, אויב זי וועט שוין נעבעך פון איהם פּטור ווערען איהר גאַנצעס לעבען.

איך אָבער מיט מיין ברענענדיגע נקבה בין נאָך אין יוראָפּ בעקאַנט געוואָרען.

עס פלעגען מיך פיעל גוטע פריינדע וואַרנען פון איהר, זיי פלעגען מיר זאָגען: — יואל, דו ביזט נאָך אַ יונג קינד, זי איז אַ געפהערליכע בריאה, זי וועט דיר פערצעהרען דיין געזונד — אָבער איך בין געוועזן גענוג לייכטזי־ניג און האָב זי פון מיין בוזעם ניט געוואָלט אָבלאָזען.

שפּעטער, אַז איך בין שוין קליגער געוואָרען, האָב איך מיר שוין מיהע געגעבען פון איהר פּטור צו ווערען, אָבער צו שפּעט, הרגל נעשה טבע, די גע־וואוינהייט איז די צווייטע נאַטור, און וויפיעל מאָל איך האָב זי אָוועקגעוואָר־פען, האָב איך מעהר ווי צוויי טעג ניט געקענט זיין אָהן איהר, און האָב מיך פּשוט אויסגעלאָזט פון די כוחות, ווען איך האָב זי דערזעהען און האָב זי וויע־דער געמוזט נעהמען צו מיר.

און איך גלויב שוין ניט איך זאָל אין מיין לעבען פון איהר פּטור ווערען.

נאָר ביז איצטער, זאָג איך אייך דעם אמת, אַז איך אליין האָב ניט גע־וואוסט, אַז דאָס איז אזא געפעהרליכע פּאָר פאָלק. איך האָב געמיינט, אַז זיי אליין ווייסען ניט, ווי ווייט זיי רואינירען פאַסט מעהר ווי די העלפט פון דער

מענשהייט; ער מאכט א תל פון די פיינסטע און יונגסטע פרויענצימער, און זי — פון די שטאַרקסטע און יונגסטע מענער.

אָבער געסטערן אבענד האָבען זיך מיר די אויגען געעפענט, ווען איך האָב דערהערט די פּאָר שדים רעדענדיג צווישען זיך.

די מעשה איז אזוי געווען: איך מיט מיין יענטע זיינען מיר געקומען פון טהעאַטער ארום איינס אזייגער ביי נאכט, זעלבסט־פערשטענדליך, האָט זיך דאָס פערדאמטע פּאָר פּאָלק אונז אויך נאָכגעשלעפּט, זי האָט זיך מיר גע־טוליעט צום הארצען און ער האָט זיך, ווי אַ קלעשטש (אַ קנייפּער) ארום יענטע׳ס טאַליע ארומגעכאפּט.

באַלד ווי מיר זיינען אהיים געקומען, האָבען מיר זיי ביידע אַ וואָרף גע־טהאָן פון אונז און מיר האָבען פריי אויפגעאטהעמט און מיר זיינען צו בעט געגאנגען.

מיר האָבען אָבער ניט געקענט איינשלאָפען, ווייל מיר האָבען זיך ביידע געלייגט אָהן סאפּער, אזוי ווי נאָכ׳ן טהעאַטער.

פּלוצלונג איך הער מען שושקעש זיך (מען סוד׳עט זיך) אין פּארלאָר. אָנפאַנגס האָב איך מיר אַ ביסעל דערשראָקען, אָבער באַלד האָב איך מיר דערמאָנט, אז מיר האָבען איבערגעלאָזען אונזערע פּאָר קליפּות אין פּארלאָר. איך בין אַ בעלן געווען הערען וואָס די לייטע רעדען צווישען זיך, און איך בין לאַנגזאם אויף די שפּיץ־פינגער צוגעגאַנגען צו דער פּארלאָר־טיר.

און הערט נאָר זייער נידערטרעכטיגען געשפּרעך:

ע ר — „ווי קענסטע דיך גלייכען צו מיר, איך נעהם אוועק ביי די פרויען די געזונד, ווי מיט אַ האַנד, איך רעד זיי כלומר׳שט איין, אז איך מאַך זיי צאַרט און שעהן, און קוים האָב איך זיי נאָר אין מיין נעץ, איז ערשטענס, דריק איך זיי אזוי איין די הויט, אז דאָס בלוט קען ניט פליסען פריי אין די אָדערען, דאדורך ווערט זיי די הויט גרין און געל, צווייטענס, קוועטש איך זיי אזוי איין דעם מאָגען, אז זיי זאָלען דאָס עסען ניט קענען פערדייען און זיי פערלירען דעם אַפּעטיט, און אַ חוץ די אלע זאכען קלאַמער איך זיי אזוי צוזאמען די ביינער, אז זיי קענען זיך קיין בוגג ניט טהאָן

איך האָב שוין אָפט אזוי ווייט געבראכט, אז יונגע דאמען, וועלכע האָ־בען געטאנצט אין מיינער אומאַרמונג, זיינען פון מיין דריק געפאַלען און גע־שטאָרבען אויף טויט.

זעהסטו, אז פון מיר האָבען די פרויען דעם טוידט זיכער, לאַנגזאַם, אָדער פּלוצלונג, אָבער וואָס טהוסטו מיט די מענער?

זי — שווייג שוין, איך בעט דיך! כאָטש איך בין איין צאַרטעס וועזען, און האָב צו טהאָן מיט דעם שטאַרקערען געשלעכט, מיט די מענער, און דאָך מאַך איך אָן צווישען זיי צרות און קראַנקהייט, מעהר ווי צווישען די לייכטזיניגע פרויען.

— איך קוועטש זיי ניט איין און דריק זיי ניט, נאָר מיט ברענענדיגער ליידענשאַפט טריקען איך זיי אויס דאָס הארץ, איך פערדערב זיי דעם אַפּעטיט, איך רייץ אויף זייערע נערווען, און פערדארב זייער בלוט, און אַנשטאָט וואָס דו פערפאַלגסט די פרויען מייסטענס נאָר צווישען מענשען און אין דערהיים קימערסטו דיך דיך ניט אום זיי, פערפאָלג איך די מענער איבעראַל און צו יעדער צייט.

אי לאָז איהם ניט אָב ביים ליגען זיך און ביים אויפשטעהען, אין בעט און ביים טיש, אין דער גאַס און אין זיין געהיימען צימער, ביי־טאָג און ביי־נאכט, שבת ויו״ט און אפילו אום יום כפור, ווען ער איז א בעל שמחה און ווען ער איז אַן אבל, ווען ער איז יונג און ווען ער איז אַלט, אימער הענג איך אהים אויף זיין ברוסט און אין זיינע ליפּען, ער זויגט מיך און איך זויג זיין געזונד, ביז איך רואינער זיין געזונדהייט.

איך ברענג עס אזוי ווייט, אז פיעלע מענער וואַרפען אוועק צוליעב מיר זייערע פרויען, אָבער מיך לאָזט ער ניט אָב ביז אין טוידט.

נון, ווער האָט מעהר גערולד? ווער טהוט מעהר זיין פּפליכט, איך אָדער דו?

איך בין עמפּעהרט געוואָרען! דאָס בלוט איז מיר אריין אין קאָפּ, דאָס הערץ האָט מיר אָנגעהויבען צו קלאַפּען, אזעלכע נידערטרעכטיגע מענשען־מערדער, אזוי אָפען צו רעדען איבער זייערע פערברעכען האָב איך געהערט דאָס ערשטע מאָל.

שוין האָב איך געוואָלט ארייגלויפען אין פּארלאָר און זיי ביידע צורייסען אויף שטיקער, אויסאיבען ראכע פאר דאָס אונגליק פון מיליאָנען נארישע מענשען, אָבער אין דעם מאָמענט האָבען זיי זיך אָנגעהויבען רייסען צווישען זיך, שימפּפען, רייסען, רווישען, און פּלוצלונג, אָה, הימעל! א העלישער פלאַם פייער האָט אויפגעשטיגען פון דעם טיש; און ווען ניט די ניו־יאָרקער פייער־

ווערר, וואָלט חלילה דאָס פייער אָנגעכאַפּט דאָס גאַנצע טענעמענט־הויז און אונשולדיגע מענשען וואָלטען אלס אָפּפער אין זייערע פלאַמען געפאַלען.

וויל „זי“, מיין ברענענדיגע סיגארעט,
האָט אָנגעצונדען „איהם“, מיין יענטעס קאָרסעט.
דאָס סיגארעט און דער קאָרסעט זיינען צוויי מלאכי חבלה,
וואָס זוכען אויף דער וועלט דעם מענשענס מפּלה.

V.

דער ביגאַמיסט.

מיט וועלכע געדאַנקען איך האָב דאַמאָלס ארומגעשפּאַצירט איבער'ן סטריט, געדענק איך שוין איצט מעהר ניט; פון פערליעבען זיך אָדער גאָר חתונה האָבען האָב איך געוויס ניט געטראַכט, וויל איך בין ניט מעהר געווען סינגעל; כאָטש אַ ווייב אין יוראָפּ איז ביי פיעלע איינגעוואַנדערטע יונגע לייט ניט פערערעכענט פאר פערהייראַטעט, אָבער אזא מאַן ווי איך, וואָס האָט אזא גרויסע בעקאַנטשאַפט און אַלע האָבען געוואוסט, אז איך שיק געלד מיין פרוי, האָב איך ניט געקענט האָבען דאָס פערגניגען צו דענקען וועגען פערליעבען זיך, אָדער חלילה גאָר הייראַטהען.

אמת, איך בין מודה פאר אייך ווי פאר אַן אייגענעם פריינד, אז ווען איך פלעג בעגעגענען אַ שעהנע פרוי מיט אַ פּאָר שאַכטענדע אויגען, מיט האַלב אָפּענע ליפּען, וואָס שיינען זיך צו בעטען: „נעהם מיך און האָב מיך“, פלעגט זיך זעהר אָפט ארויסכאַפּען אַ שווערער זיפץ פון מיין ברוסט, אָבער גלייך האָב איך מיך דערמאָנט, אז פאר אַ פערהייראַטעטען מענשען, ווי איך בין, איז עס ניט קיין געשעפט.

ווען איך האָב „זי“ דערזעהען צום ערשטען מאָל, האָט פּאַסירט עטוואָס זאָנדערבאַרעס.

דערזעהען האָב איך זי שטעהען אין אַ ווינדע, דאָס געזיכט בלאַס, ווי מאַרמאָר, פערטראַכט, אָהן צו בעמערקען די פיעלע פערבייגעהער אין דיזער

קאָכעדיגער סטריט, און זיך גאָר ניט מאכען וויסענדיג פון די דורכדרינגענדע בליקען פון מאנכע יונגע לייט.

מיך אָבער האָט דאָס ווייסע אַלבאסטער־געזיכט מיט דעם פריען שפּיע־געל־גלאַנץ ווי צוגעשמידט און איך האָב ניט געקענט זיך זעטיגען זי צו בע־וואונדערען.

עס איז געווען פאר פּסח, דער עולם טראכט פון א מלוכה, פון א מלך מיט א מלכה, און דער געדאַנק איז מיר דורכגעפלויגען דורכ'ן קאָפּ, און מיין ענטשלוס איז געוואָרען רייף, איך בין אריין אינעווענינ. און איך וויל אייך ניט איינרעדען, אז איך בין געווען אזוי לייכטזיניג צו דענקען, אז איך וועל גלייך געווינען דיזע בלאַסע שעהנהייטט; אָבער דאָס בין איך מודה, אז מיין נייגיעריגקייט איז געשטיגען ביז אין העכסטען גראד, צו וויסען, ווער און וואָס זי איז און אויב איך קען א מאָל האָפען...

איין אנשטענדיגע פרוי איז געזעסען ביים טיש און האָט בעמערקט מיינע וואנדערענדע בליקען אויף די בלאַסע געליעבטע און איהר אומגעבונג. זי האָט זיך אויפגעהויבען און גאַנץ העפליך געפרעגט:

— וואָס ווינשט איהר, מיין הערר? —

— יא, וואָס ווינש איך, איך ווינש שוין גאָר פיעלעס, די פראגע איז נאָר, אויב מיינע ווינשע קענען ערפילט ווערען? —

— פיעלייכט יעס, זשענירט אייך ניט!

די אַלטע איז מיר געפעלען געוואָרען. אין איין מינוט איז פערשוואונ־דען מיין גאַנץ קאַלטע איבערלייגונג, מיין שטאנד, מיין לאגע, מיינע פער־העלטניסע און מיט מוטה האָב איך די פרוי געפרעגט:

— בעלאַנגט דיזע צארטע שעהנהייט צו אייך? —

— יעס סער, און זי איז צו קריגען. —

— און וואָס זיינען אייערע פאָרדערונגען? —

— זי האָט קיין אייגענעם ווילען, איך בין איהר מוטער, זעלבסט־פער־שטענדליך, ערוואַרטע איך פאר א מאן וואָס זאָל זי אָבהיטען, צארט בע־האַנדלען, אז דאָס קינד וואָס טראָגט מיין נאָמען זאָל אין געזעלשאַפט ניט בלאַמירט ווערען. —

— מוטער — האָב איך געזאָגט מיט פייער — זי געפעלט מיר און איך

פערזיכער אייך, אז דורך מיר קען אייער נאָמען נור בעריהמט ווערען און אייער קינד וועט גיעמאָלס אורזאכע האָבען....

— גענוג — איז זי מיר אין די רייד געפאלען — יונגער מאן, איהר גע־פעהלט מיר, איהר זאָלט זי האָבען. —

מעהר האָב איך ניט געוואונשען. און ווען איך האָב בעמערקט, אז מיין בלאָסע געליעבטע פּראָטעסטירט ניט דאגעגען, האָב איך פערשטאנען, אז מיין גליק איז פאָלקאָמען און נאָך געוויסע פאָרמעלע אונטערהאנדלונגען בין איך אין א קורצער צייט געווען דער גליקליכסטער זי צו נעהמען אונטערן ארעם און צו ברענגען איהר אהיים צו מיר.

אַלעס איז געגאנגען געוועהנליך ביז די ערשטע נאכט פּסח, דען אויף דיזע נאכט האָב איך בעשטימט אונזער גליקליכע פערמעהלונג.

פריינדע, איך בין קיין פאנטאזיאָר, אָבער איך מוז אייך זאָגען די וואהר־הייט, אז דיזען אבענד האָב איך מיך גערעכענט פאר דעם גליקליכסטען אין דער וועלט. איך האָב פאָרבערייטעט מיינע שעהנסטע קליידער און האָב יעדעס פּיצעלע געפּרופט נעגען דעם גרויסען שפּיגעל און ביי דער ערשטער בעריהרונג צו איהר, בין איך געוואָרען א בעצויבערטער.

זי האָט מיך ארומגענומען מיט איהר גאנצע קראפט; עס האָט מיר געשיינט, אז זי וויל מיר אין הארצען אריינקריכען, זי האָט זיך געטולעט צו מיין ברוסט, ווי א צערטליכע בייבי, זי האָט געגלעט מיין האלז, ווי א טרייע מוטער, איהר גאנצעס וועזען איז פערשמאָלצען געוואָרען אין מיר.

איך האָב בעמערקט, אז זאָגאר איהר מאַרמאָר־בלאסקייט איז פער־שוואונדען און א ראָזע הויך האָט בעדעקט איהר געזיכט; צו דאָס איז געוועזן פון דער ראָזע נעקטיי אויף איהר האלז, אָדער פון דעם נייעם לעבען, וואָס זי האָט דערפיהלט, האָב איך ניט געוואוסט, אָבער איך האָב דייטליך בע־מערקט, אז זי איז פולער, רונדער און לעבעדיגער געוואָרען און דאָס האָט מיך גליקליך געמאכט.

איך בין מיט איהר געקומען אין טהעאטער, פריינדע, איך בין זיך מודה, אז עס איז ניט מיין נאטור צו זיין א בעל־גאוה, אָבער איך בין זיך מודה, אז עס האָט מיר געשיינט, אזוי ווי דער גאנצער טהעאטער האָט געקוקט אויף מיר און אַלע האָבען בעוואונדערט איהר שעהנהייט.

האָבענדיג זי ארום מיך און פיהלענדיג איהר צאַרטע אומארמונג אין מיין קערפּער, בין איך דיזען אבענד זעהר גליקליך געווען.

פון טהעאַטער בין איך געגאַנגען אין אַ קאפע, דאָרט האָב איך בעגעגענט פריינדע. מאַנכע האָבען אוים קנאה נאָר געוואָרפען איין אויג אויף איהר און מאַנכע האָבען זיך אינטערעסירט צו פרעגען אויף איהר און איך האָב מיך צוגאָסען איהר לויבענדיג, ביז אין הימעל. קיינער אָבער האָט ניט געוואַגט צו געבען אַ שלעכטע מיינונג איבער איהר.

און אזוי האָב איך געלעבט מיט איהר טאָג פאר טאָג. עס האָט מיר געשיינט, דאָס אייביג וועט געדויערען אונזער גליק, און ניע און ניעמאלס וועל איך מיך שיידען פון איהר

אָבער, אָה! וועה! קיין זאַך איז ניט אייביג אויף דער וועלט, אונזער צוזאַמענלעבען האָט שנעל אָבגעבליהט. איך האָב באַלד בעמערקט, ווי איהר בלאַסעם געזיכט ווערט פון טאָג צו טאָג געלער, די שיינעל־גלאַטע הויט ווערט אַלץ מעהר געקנייטשט. זי האָט ענדליך פערלאָרען איהר יוגענד־פרישקייט און האָט זיך אָנגעפאַנגען צו צייגען זעהר שמוציג צו מיר, און ניט נור איז פון הייסע ליעבע שוין מעהר קיין רעדע ניט געווען, נור אומגעקעהרט, איך האָב אָנגעפאַנגען צו פיהלען עקעל געגען איהר, ביז ענדליך איך האָב אָנגעהויבען דענקען, ווי פון איהר פּטור צו ווערען.

די צייט טהוט דאָס איהריגע. מיט אַ פעסטען ענטשלוס האָב איך זי אוועקגעריסען פון זיך און האָב זי איבערגעלאָזט.

אָבער עס זיינען דאַ גוטע מענשען אויף דער וועלט, וועלכע האָבען ליעב זיך אריינמישען אין אַזעלכע פערהעלטניסע; מען האָט געווירקט אויף מיינע געפיהלע, מען האָט איהר אַ ביסעל געבראַכט צו איהר פריהעריגע לאַגע און מען האָט אונז ווידער צוזאַמען געפיהרט.

אָבער ליידער, ניטאַ די ערשטע ליעבע און דאָס ערסטע גליק, איהר אומארמונג פלעגט מיך שטיקען; און עס האָט ניט לאַנג אָנגעהאַלטען, ביז איך האָב זי ווייטער פערלאָזען.

איך ווייס ביז היינט ניט, וואו עס האָט זיך צו מיר גענומען די הארטהערציגקייט, אָבער דאָס איז אזוי געשעהן, מעהרערע מאָל זיינען מיר אַלץ צוזאַמענגעקומען, אום באַלד זיך ווייטער פון אייניאַנדער צו געהן, ביז ענדליך עס איז געקומען דער שרעקליכסטער מאָמענט:

אין זעלבען הויז מיט מיר האָט געוואָוינט נאָך א יונגער מאַן, א גרינער; מען זאָגט, אז ער האָט אויך געלאָזען א פרוי צו הויז. ער האָט אפּנים בעד מערקט, וואָס פאר א לעבען איך פיהר מיט איהר, און האָט זי געזוכט צו גע־ווינען פאר זיך, אָדער אפשר איז ער ניט שולדיג, נאָר אונזער געוועזענער שלום־מאַכער האָט זי צו איהם געצו׳שדכן׳ט — דאָס וויים איך ביז היינט ניט. געננוג איז דער פאקט, אז אין איין שעהנעם פריהמאָרגען קום איך אריין אין זיין צימער, און וועה! וואָס מיינע אויגען האָבען דערזעהען.

די בלאָסע, די צאַרטע נעבעכעל, וואָס האָט גאָר ניט געקענט קיין צוויי ציילען, ליגט אויף זיין ברוסט און אומארמט איהם מיט דער זעלבער צערט־ליכקייט ווי זי פלעגט עס א מאָל מיט מיר טהאָן.

אָנפאַנגס איז מיר אריין דאָס בלוט פון די נעגעל פון די פיס ביז אין קאָפּ אריין און איך האָב געמיינט, אז דאָ וועט געשעהן א מאָרד. זי האָט געשוויגען ווי שולד־בעוואוסט, אָבער דער גרינער יונגער מאַן האָט זיך אָנגע־הויבען פערענטפערען, ביז ענדליך מיין כעס איז אָבגעגאַנגען און איך האָב אָנגעפאַנגען די זאַך איבערלייגען.

— און טאַקע, איז זי דען ערגער פאר מיר? מיט וועלכען רעכט האָב איך מיר ערלויבט יעדעס מאָל זי צו פערלאָזען און האָבען פינף אנדערע?

דערפאר, וואָס איך בין שטאַרקער?

איז פּאָליגאַמיע א פערברעכען, בין איך א גרעסערער פערברעכער, ווייל איך בין דאָך מעהר זעלבסטשטענדיג; איז דאָס אין דער מענשליכער נאַטור, ווארום־זשע זאָל אזא שוואכען פערלאָזענעם וועזען ניט ערלויבט זיין צו זו־כען שוץ ביי אַן אנדערען?

קורץ, דער בעסערער מענש האָט ערוואַכט אין מיר און איך בין ענט־שלאָסען צוגעגאַנגען צום יונגען מאַן און האָב איהם געררייכט די האַנד און געזאָגט:

— היימי, איך ווינש דיר גליק, קענסט זיך רוהיג **האַלטען** מיט איהר, איך פערגין דיר זי פון גאַנצען האַרצען, ווייל, ערשטענס, איז זי מיר שוין לאַנג נמאס געוואָרען, און, צווייטענס, אָט קומט יום טוב און איך וועל זיך קויפען א האַלבען דאָזען אנדערע ה ע מ ד ע ר.

VI.

א הספד איבער'ן גדול הדור.

רבותי! מי יתן עיני מקור דמעה... לכבות את השרפה... כי הצדיק אבד...

א, מיינע ליעבע ברידערלאך, וועה, מיינע הייליגע אידעלעך! איהר ווייסט גאנץ גוט, אז דער כלל איז געגליכען צו א קופּע שטיינער, ביז ווי לאנג עס האלט זיך, האלט זיך, אָבער חלילה אז איינער פאלט ארויס, הויבט זיך אָן די גאנצע קופּע צו שיטען, און דאָס איז סוף הכל דער משל. דער נמשל איז, אז א צדיק ווערט נפטר, פערלירען מיר דעם מגין הדור. וועה איז מיר! בלייבען מיר כצאן בלא רועה, אָך איז צו אונז! ווערען מיר ווי א שיף אָהן א רודער, א קלאָג איז צום כלל! וויינט, אידעלעך, וויינט! עס איז געוואָרען נתפּרדה החבילה, זייט קורע אייערע לעצטע טראנטעס, האלט איין אייער לעצטע שטיקעל ברויט פון אייערע קינדער און פאסט תעניתים, קלאָגט אויף אונזער קלאָג, ווייל דער צדיק איז געשטאָרבען און בעונותינו הרבים מיט א מיתה משונה, געווים נאָר דורך אונזערע זינד, ווייל ער אליין איז געווען א קדוש וטהר, א גדול הדור, אז אפילו אלע מגידים זאָלען ווערען שרייבער, אלע מקואות טינט, אלע ראַמאנען פּארמעט און אלע קלאָבס פּענעס, וואָלטען מיר אויך ניט אימשטאנדע געווען אויסצושרייבען אלע זיינע מעלות און מדות טובות.

ער האָט ניט גענעסען קיין פלייש פון סתם בוטשער סטאָר מיט א השגחה סיין, ווייל ער האָט געוואוסט, אז אזעלכע סיינס בעקומט אפילו א גוי בוט־שער, ווען ער גיט נאָר 5 דאָלאָר.

ער האָט ניט געוואָלט ווערען קיין פּרעזידענט אין א שולכעל, מען זאָל חלילה ניט אָנגעהויבען צווייפלען, אויב ער האָט געהאט א טאַטען.

ער פלעגט ניט דרש'ענען אויף סאָציאליסטישע און חובבי ציון־מיטינגען, מען זאָל חלילה אויף איהם ניט זאָגען, אז ער וויל ווערען א רעדאקטאָר.

ער האָט זיין שטימע ניט געוואָלט געבען פאר קיין פּארטיי, כאָטש ער איז געווען א רעדזשיסטרירטער אנשטענדיגער סיטיזען, ווייל ער האָט גע־וואוסט, אז אלע פּארטייען זוכען שווינדעל־ביזנעס.

ער האָט ניט געטרונקען קיין משקה, נור וואסער, ווייל ער האָט גע־וואוסט, אז אלע אמעריקאנער משקאות זיינען נסך וואָס די סאלון קיפּערס זיינען עס מנסך לאלהי הכסף.

ער האָט ניט געוואָלט אָננעהמען קיין שטעלע אויף רבנות, ווייל ער האָט געוואוסט, אז פיעלע אַמעריקאַנער רבנים האָבען גאָר איין פּפליכט: קאַ־ראַבקע, און דאָס וואר איהם צו קליין.

ער האָט ניט חתונה געהאט, ווייל ער האָט ניט געוואָלט, אז זיין מיסים זאָל צופריעדען שטעלען באָרדערס.

ער האָט ניט געוואָלט מיטמארשירען מיט קאקסיים ארמעע, ווייל ער האָט גוט געוואוסט, אז וואשינגטאָנער פּאָליטיקער קענען העלפען דעם פאָלק, ווי א טויטען פּאָקען.

ער האָט ווי דר. וויס קיין רעפאָרמער דייטשע יהודים ניט געפרעסען...

ער האָט קיינמאָל קיין דבר שקר ניט געזאָגט. בדחנים און כלי־זמרים פלעגט ער ניט רופען פּראָפעסאָר, די ירח בן יומי קאלעדזש תלמידים פלעגט ער ניט רופען דאָקטאָר. ער פלעגט ניט געהן שפּאצירען, ווייל זיין רחמנות'דיגע הארץ האָט ניט געקענט צוזעהען די צעהנדליגע טענענטס וואָס ווערען ארויס־געוואָרפען אויף די סטריטען.

ער פלעגט ניט אומגעהען אין פערזאמלונגען קאָללעקשאָנס, ווייל ער האָט גאָר קיין פּאָקעטס ניט געהאט.

ער האָט קיין אידיש טהעאַטער ניט געמאכט, ווייל ער האָט געוואוסט, אז באלד געהט די קאָמעדיע אונטער, ווייל דאָס אידישע פּובליקום עפענט שוין די אויגען און שליסט צו די בייטעלעך.

ער האָט ניט געשטרעבט צו זיין א חוקר קדמוניות, ווייל ער האָט גע־וואוסט, אז אלטע דומהייטען זיינען ניט בעסער פון נייע נארישקייטען.

אוי, ליבע ברידערלאך, זינדיגע אידעלאך, איך וויל אייך ניט מאריך זיין, איך וועל אייך דערצעהלען זיינע מעלות בקיצור:

ער האָט, ווי אלע אונזערע גדולי הדור, ניט געוואוסט פון קיין צורת מטבע, ער האָט ניט געלעזען קיין ספרי מדות און קיינע צייטונגען. ער איז קיינמאָל אויף קיין ביינקעל ניט געזעסען און קיין אבר מן החי ניט געגעסען, ער איז ניט געגאַנגען בקומה זקופה און האָט געהאַלטען פון דינא דמלכותא. ער איז געווען א צדיק לכל פרטיו ודקדוקיו.

אָבער אזוי ווי איהר ווייסט, מיינע ליעבע אידעלאך, אז אין צדיק בארץ, אשר יעשה טוב ולא יחטא, עס גיבט קיין מענש, וואָס זאָל ניט זינדיגען, אזוי איז אויך אונזער מגין הדור נכשל געוואָרען אין דער שווערער עבירה פון כעס, וואָס איז גלייך צו עבודה זרה, ווייל יעדער תלמיד חכם איז דאָך נוקם ונוטר כנחש און האָט פערוואנדעלט זיין ארך־אפים אין א חרון־אף, דורך וועלכען עטליכע מענשען האָבען זייער לעבען פערלאָרען, און דארום איז ארוים דער גזר־דין פון דעם בית דין של מעלה פון זיין קהלה ער זאָל שטאַרבען מיט דעם זעלבען טוידט פון דעם גרויסען פילוסוף „סאָקראטוס" פון גרעקען לאנד, מיט א כוס התרעלה פון סם המות.

אָבער אזוי ווי עס האָט נאָך ניט געשלאָגען די לעצטע שטונדע פון זיין כשר לעבען, האָט ער עטליכע מאָל אויסגעשפּיים די גיפט, ביז עס איז ענד־ליך געקומען דער קץ כל בשר פאר איהם און אין 4 מינוטען איז ארוים זיין כשרה נשמה בקדושה וטהרה בפני כל עם ועדה.

זיין פּטירה האָט געמאכט א גרויסען רושם אונטער אלעמען, ווער עס האָט געקענט זיין גרויסקייט. זיין נשמה איז ארויף אויפ'ן הימעל, זיין פלייש איז נקבר געוואָרען כדת, אָבער זיינע געהירען האָט מען צוטהיילט די רופאים זיי זאָלען עס אונטערזוכען און זעהען, אז ער איז געווען קליגער פון זיי. זיין סקעלעט האָט מען אויפגעשטעלט אין ארט מוזעאום אום צו צייגען פאר אונזערע קינדער און קינדס־קינדער, אז ער איז געוועזן דער גרעסטער פון אלע גדולי הדור און אז אזא דזאָמבעל ווי מיסטער טיפ איז אונזער דור ניט ווערטה צו האָבען און גאָט זאָל טרויסטען אלע וואָס וויינען נאָך איהם און זאָל ער געהן די זיינענע צו חלום, אמן! אבלים, זאָגט קדיש.

— דיא —

אימיגראנטען

— פון —

לעאָן קאָברין

דיעזער ראָמאַן פון דעם בעוואוסטען אידישען שריפטשטעלער און דראַמאַטורג לעאָן קאָברין איז איין אמת'ער פעריל אין דער אידישער ליטעראַטור. אין איהם ווערט געשילדערט מיט ברענענדיגע פאַרבען דאָס לעבען פון די אידישע אימיגראַנטען אין אַמעריקאַ, דער שווערער שטרייט, וואָס די אימיגראַנטען האָבען צו פיהרען אין דיעזער לאַנד פאַר זייער עקזיסטענץ. דאַן פיהרט דער פערפאַסער פאַר אונז אַרויס אין דיזען ווערק אַ גאַנצע גאַלערעע פון טיפען און כאַראַקטערע, פון'ם לעבען אין אונזער אידישען קוואַרטאַל.

אויך ווירד דאָרט געשילדערט ציוניסטען, אידישע אַסימיליאַטאָרס, סאָציאַליסטען, אַנאַרכיסטען און אַזוי וויטער. אויסער דעם איז דער ראָמאַן אַליין זעהר אַנ'אינטערעסאַנטער. די לעזער וואָס ווילען זיך בעקענען מיט דער אידישער נאַציאָנאַלער פראַגע און מיט דער אידישער לאַגע בכלל, דאַרפען לעזען

„די אימיגראנטען“

און די וואָס זוכען אין אַ ראָמאַן אַנ'אינטערעסאַנטע האַנדלונג, אויפרעגענדע סצענען, ווערלען דאָס אַלעס געפינען אין דיזען ווערק פון לעאָן קאָברין.

פרייז 30 סענט.

צו בעקומען ביי אַלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער:

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street, New York.

לעצטע שריפטען

— פון —

מענדעלי מוכר ספרים.

(ש. י. אבראמאוויץ)

דיא לעצטע שריפטען איז א זאמלונג פון פערשיעדענע זשורנאלען אונד צייטונגען וואו דער פאטער פון דער אידישער ליטעראטור ש. י. אבראמאוויץ האט אין דער לעצטער צייט געשריבען.

יעדע פון די שריפטען איז א מייסטערהאפטע קריטיק איבער דעם אידישען לעבען אונד ווירקען אין רוסלאנד, אונד אין דער זעלבער צייט איז עס פול מיט הומאר, וויטץ אונד שארפזינן אונד זעהר אינטערעסאנט אונד שפאנענד צו לעזען.

אין איינע פון דיא שריפטען ווערט געשילדערט מיט דער קראפט פון מענדעלי'ס פעדער די לעצטע אידישע צרות אונד פאגראמען אין רוסלאנד, אונד דיעזע שילדערונג אליין איבערשטייגט אללעס וואס ער האט פארהער געשריבען, אפילו פון זיינע צוויי בעריהמטע ווערק ווי דיא „קליאטשע" אונד „פישקע דער קרומער" עס איז א קונסט ווערק אונד עס איז ווערטה צו לעזען אונד שטודירען.

פרייז 35 סענט (פארטא פרייא)

צו בעקומען ביי אלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער

THE HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street, New York

עס איז ערשיענען פון דרוק דער בעריהמטער ראָמאַן

פריהלינג שטראָמען

— פון —

א. טורגעניעוו

איבערזעצט פון לעאָן קאָברין

„פריהלינג שטראָמען” איז איינע פון די בעסטע ווערק וואָס דער גרויסער רוסישער שרייבער א. טורגעניעוו האט געשאַפען. אין דיעזע ווערק גיט ער אונז אַ בילד פון איין עלטערען אונפערהייראַטען מאַן, וועלכער בערייעט זיין אויסגעלאַסענעם און פריילִיכען לעבען אין דער יוגענד; עראינערונגען קומען איהם אין קאָפּ אַזוי ווי פריהלינג־שטראָמען, זיי לאָזען איהם ניט רוהען און פערפאָלגען איהם ווי שוואַרצע שאָטענס, ער דערמאָהנט זיך ווי ער האָט אַמאָל געלעבט, געליעבט און האָט געקענט פיהרען אַ גליקליכען פאַמיליען־לעבען און האָט עס אליין צושטערט און פערניכטעט צוליעב זיינע דומע און רייצענדע פאַנטאַזיעס. אָט דיעזע געדאַנקען דערטרינקט ער אין בערוישענדע געטרענקע.

„פריהלינג־שטראָמען” איז אַ מייסטערהאַפטע שילדערונג. איהר זעהט ווי אין אַ שפּיגעל אַלעס וואָס די ריינע פאַנטאַזיע פון פערפאַסער האָט געוואָלט ארויסברייגען, און איהר ווערט בעגייסטערט לעזענדיג.

„פריהלינג שטראָמען” איז געדרוקט אויף אַ שעהנעם פאַפּיער און געפּאַסט אין אַ פּראַכטפאָלען קאָווער.

פּרייז 30 סענט

צו בעקומען ביי אַלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער

HEBREW PUBLISHING COMPANY

New York.

דער אשמדאי

— פון —

לעאניד אנדרעיעוו

איבערזעצט פון מ. קאטץ.

דיזע דראַמאַ איז די גרעסטע קונסט־ווערק וואָס איז בעשאפען געוואָרען אין דיזען יאהר־הונדערט, עס איז אַ ווערק צו לערנען און שטודירען ערהאַבענע געדאַנקען, פילאָזאָפישע אָבהאַנדלונגען און אירדישע נייגונגען, און אַלעס איז ווי מיט אַ שלייער פערדעקט אום דער לעזער אָדער דער צושויער זאָל ניט מיט אַמאָל פערבלענדעט ווערען פון די גלענצענדע און שטראַהלענדע הערליכקייט וואָס ליעגט אין דיזער ווערק.

דער אשמדאי וועט פון אָנפאַנג פיר דעם לעזער זיין אביסעל שווער צו פערשטעהן אָבער אַז ער וועט האָבען דורכגעלעזען די ערשטע סצענעס פאָרזיכטיג וועט ער דאַן שטופּענוויז אָנפאַנגען צו פערשטעהן און בעגרייפען די גוואַלדיגע קונסט און קריטיק וואָס ליעגט בעהאַלטען אין דיזער ווערק, און אַזוי ווי אַ מאַגנעטישע קראַפט וועט איהם ציהען צו לעזען אַלץ ווייטער און ווייטער צו דערגרייכען די טיעפסטע געדאַנקען וואָס דער פערפאַסער האָט געוואָלט דורכפיהרען.

דער אשמדאי איז ערשט מיט אַ יאָהר צוריק ערשיענען פון פערפאַסער'ס פעדער און אין דיזער קורצער צייט איז עס שוין איבערזעצט געוואָרען אין אַלע וועלט־שפראַכען און האָט געמאַכט די גרעסטע סענסיישאָן אין אַלע וועלט טהיילען, עס איז אויפגעפיהרט געוואָרען אין די גרעסטע טהעאַטער־טעמפלען און איבעראַל האָט עס געמאַכט דעם גרעסטען ערפאָלג.

דער אשמדאי וועט אויך קירצליך אויפגעפיהרט ווערען אויף דער אידישער ביהנע פון די ליפּציןטהעאַטער קאָמפּאַני און וועט אויך זיכער האָבען דעם זעלבען ערפאָלג.

דער אשמדאי איז פיין געדרוקט אויף אַ שעהנעם פּאַפּיער און געפּאַקט אין אַ פּראַכטפאָלען קאָווער.

פּרייז 25 סענט.

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

&1-85-87 Canal Street, **New York.**

טוביה חייקעל שלים־מזל.

א בוך פול מיט הומאר.

פון א. ד. אגוז.

דער פערפאסער פון „חנה פעסיל'ס מענה=לשון", האט אונז יעצט מוכה געווען מיט א נייע ווערק וועלכע הייסט „טוביה חייקעל שלים־מזל". אין דיעזע ווערק גיט ער אונז א טיפ פון א רוהיגען און געלאסענעם מענשען, וועלכער איז צו=פריעדען מיט גאט'ס וועלטעל און מיט אלעם וואס אויף איהר איז, און אויף אלע אונגליקען און פורעניות'ן וואס אויף איהם קומט, זאגט ער „גם זו לטובה". ער שרעקט זיך פאר קיין זאך ניט אפ און ווערט אויך פון קיין זאך ניט איבערראשט; ער קוקט אויף אלעם גלייכגילטיג, ער איז ניט פערזארגט און ניט פערהאוועט, ער איז ניט קיין אץ להעשיר, ער וויל ניט נעהמען דאס גליק מיט גוואלד, ער טהוט זיין ארבייט און פיהרט זיין ביזנעס גאנץ געלאסען, טרייעט זיין בעסט אויף א נאטירליכע וועג צו מאכען אן ערפאלג, און ווען עס געהט שלים=מזל'דיג ווערט ער ניט פער=צווייפעלט און זוכט עפעס אנדערש. ביי איהם איז ניט דאס, איז יענעס, איז ניט היינט, איז מארגען, איז ניט היי=יאהר, איז איבער א יאהר. ער גיט קיין מאל זיין האפנונג ניט אויף.

„טוביה חייקעל שלים־מזל"

האט זיין נאמען „שלים־מזל" כשר פערדיענט, ווייל ער איז נעבאך א שלים=מזל פיעלייכט איינער אין דער וועלט, עס איז נאר זיין גלייכען ניטא. צו וואס ער נעהמט זיך און וואס ער טהוט און עס דוכט זיך אז אט, אט ווערט ער שוין אן עושר, לאזט זיך דערפון אוים א בוידעם, ער טהוט — דוכט זיך — גלייך און עס לאזט זיך אוים קרום, עס פאלט אלעם ביי איהם מיט די פוטער אראפ.

„טוביה חייקעל שלים־מזל"

איז א בוך פול מיט הומאר און וויטץ, אבער אין דער זעלבער צייט איז דאס אויך א קריטיק איבער אונזערע איינגעוואנדערטע ברידער, וועלכע חאפען זיך אלע ווילע צו אנדערע פרנסות.

קויפט און לעזט דיעזען בוך און איהר וועט זיך גוט אמוזירען, אויב איהר האט הנאה געהאט פון דעם פערפאסערס ערשטען בוך „חנה פעסיל'ס מענה=לשון", וועט איהר יעצט מעהר הנאה האבען פון זיין צווייטען בוך „טוביה חייקעל שלים=מזל".

פרייז 30 סענט.

צו בעקומען אין אלע בוכהאנדלונגען ווי אויך ביי די פערלעגער:

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street. New York.